

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI VE CUMHURİYET BASININDA
KADIN VE KADINA YÖNELİK SİYASAL BİR ANALİZ
(1850-2016)

Zozan ÇETİN

Danışman
Doç. Dr. Rabia Bahar ÜSTE

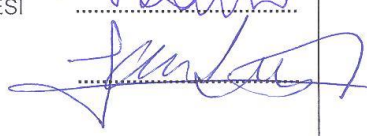
İZMİR-2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : ZOZAN ÇETİN
Öğrenci No : 2014801131
Tez Başlığı : Osmanlı ve Cumhuriyet Başında Kadın ve Kadına Yönelik Siyasal Bir
Analiz (1850-2016)

Savunma Tarihi : 24/04/2018
Danışmanı : Doç.Dr.Rabia Bahar ÜSTE

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.Rabia Bahar ÜSTE	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Nevzat KAYA	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Murat ARMAN	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ	

ZOZAN ÇETİN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği()/oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı ve Cumhuriyet Basınında Kadın ve Kadına Yönelik Siyasal Bir Analiz (1850-2016)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/04/2018

Zozan ÇETİN

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Osmanlı ve Cumhuriyet Basınında
Kadın ve Kadına Yönelik Siyasal Bir Analiz
(1850-2016)
Zozan ÇETİN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
Kadın Çalışmaları Programı

Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet fark etmeksizin bireyleri baskılarken bu baskıya en fazla kadınlar maruz kalmış, yaşadığı her alandan dışlanmıştır. Öyle ki uzun süre sanat yapamamış, yazamamış ve tüm tutkularından, hayallerinden uzak tutulmuştur. Sanatsal yaşama katılma çabasında ismini gizlemiş, takma erkek isimleri kullanmıştır. Bu durum kamusal alanda da gerçekleşmiş, sokaktaki kadın ‘istenmeyen kadın’ olarak tanımlanmıştır. Kadına sadece anne ve eş olma hakkı tanınmıştır.

17. Yüzyıldan çok önce başlayan kadın hareketleri, toplumlarda baskılanışları nedeniyle tarih sayfalarında hak ettikleri yeri alamamışlardır. Ataerkil tarih, sistemin pekiştiricisi olmuş ve ataerkil söyleme yakın olan kadınları sayfalarına taşımıştır. Tarih sayfalarında anne olduğunda kutsallaştırılan kadın, erkek egemen alanlarda görüldüğü zamanlarda devlet yıkıcı, entrikacı olarak tanımlanabilmiştir.

Tarih gibi ataerkinin pekiştirildiği alanlardan biri de basın olmuştur. Gerek kullanılan dil gerek haber yapılan kadın yaşamları bunu göstermiştir. Kadınlara, gazete ve dergilerin en çok moda ve reklam sayfalarında yer verilmiştir. Bunun dışında annenin kutsallaştırılması burada da devam etmiştir. Haber dili ise, cinsiyetçi unsurlarla bezenmiştir. Bununla birlikte basın tarihi boyunca kadının temsili de sorunlu olmuştur.

Bu düşüncelerden hareketle yola çıkılan tezin amacı, Osmanlı ve Cumhuriyet basınında kadınının yer alış biçimini, kadın haberlerinde kullanılan dili ve günümüze uzanan süreçte kadınların yaşadığı değişimin özellikle siyasal boyutuyla basına yansımaları ele almaktır. Bu bağlamda kaynak tarama yöntemiyle ilerlenen tezde, 1850’den 2016’ya pek çok gazete ve dergi bir araya getirilmiş, geri planda bırakılmış ya da daha önce değinilmemiş olan kadınlarla ilgili bilgiler ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bu açıdan da literatüre, kadının yazılmayan tarihine katkı sunulması düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Basın, Osmanlı, Cumhuriyet, Kadın, Analiz, Mücadele, Siyaset.

ABSTRACT
Master's Thesis
Woman and a Political Analysis for Woman in the
Ottoman and the Republic of Turkey Press
(1850-2016)
Zozan ÇETİN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Women's Studies
Women's Studies Program

While gender roles create suppression over individuals regardless of their genders, mostly women have been exposed to this suppression and they also have been excluded from every area in the society. So that they have not been able to do art and have been kept away from all of their passions and dreams for a long time. In fact, they had to hide their names or had to use male nicknames. This also have happened in public life and woman on the streets have been described as “unwanted”. Women were only granted the rights to be mothers and wives.

Woman movements which began long before the 17th century, have not got their rightful place on the pages of history due to the fact that those movements have been suppressed by society. Patriarchal history writing gave place to women who support the patriarchal discourse by consolidating the system. When woman, who sanctified as mother in the pages of history, seen in male-dominated areas of public life, they could be described as scheming and destructive for the state.

Like history, the press has been also one of the areas in which the patriarchal structure is strengthened. Both used languages against women and news about women supported this fact. Newspapers, journals and magazines gave place to women mostly in their fashion and advertising pages. At the same time they continued to sanctified woman as mother in their pages. Also, the

language used in the news has been filled with sexist discourses. Besides, the representation of women have been problematic in many aspect through the history of media.

Based on those thoughts, the aim of this thesis, which the source scanning method is preferred, is to examine the role of women in the press, the language used in the news about women and to address the reflection of the change experienced by women in the press in particular with its political dimension until today. In this thesis, many newspapers, magazines and journals from 1850 to 2016 brought together and some information about women that are little or no mentioned in the press was revealed. In this respect, this thesis is thought to contribute to the literature and unwritten history of woman.

Keywords: Press, Ottoman, Republic, Women, Analysis, Struggle, Politics.

OSMANLI VE CUMHURİYET BASININDA
KADIN VE KADINA YÖNELİK SİYASAL BİR ANALİZ
(1850-2016)
İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI BASININDA KADIN (1850-1922)

1.1. GAZETELER	6
1.1.1. Takvim-i Vekayi	6
1.1.1.1. Kadınların Sosyal Alana Geçişleriyle İlgili Haberler	6
1.1.1.2. Kadınların Hukuk ve Borçlanma Haberleri	9
1.1.2. Ceride-i Havadis	12
1.1.2.1. Kadına Yönelik Yasaklar	12
1.1.2.2. Kadınların Sosyal Alana Çıkmasındaki Etkileri	14
1.1.3. Hakayik-ül Vakayi - Yabancı Basının Kadın Üzerindeki Etkisi	15
1.1.4. İkdâm	16
1.1.4.1. Kadın-Özel Alan ve Basının Etkisi	16
1.1.4.2. Kadınların Sosyal Alana Geçişlerine Yönelik Haberler	18
1.1.4.3. Dünya Basınının Kadınlar Üzerine Etkisi	22
1.1.4.4. Kadın-Siyaset ve Ödül Üçgeninde Gazetenin Etkileri	23
1.1.5. Tanin	24
1.1.5.1. Kadınların Siyasal Mücadelesinde Gazetenin Etkileri	24

1.1.5.2. Kadınlara Dair Savaşı Yönelik Gazete Haberleri	27
1.2. DERGİLER	29
1.2.1. Mehasin	29
1.2.2. Demet	32
1.2.3. Şehbal	35
1.2.4. Kadın	39
1.2.5. Sebilürreşad	41
1.2.6. Kadınlar Dünyası	45

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET SONRASI BASINDA KADIN

2.1. TEK PARTİLİ DÖNEM (1923-1946)	52
2.1.1. Gazeteler	53
2.1.1.1. Tanin	53
2.1.1.2. İkdam	54
2.1.1.3. Vakit	56
2.1.2. Dergiler	57
2.1.2.1. Türk Kadın Yolu	57
2.1.2.2. Sebilürreşad	60
2.1.3. 1930-1934 Seçimleri, Basın ve Kadın	63
2.1.4. 1935 Genel Seçimleri ve Basında İlk Kadın Milletvekilleri	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ DÖNEM SONRASINDA BASINDA KADIN

(1947'DEN GÜNÜMÜZE)

3.1. ÇOK PARTİLİ DÖNEM (1947-1960)	73
3.1.1. Ulus Gazetesi	73
3.1.2. Akşam Gazetesi	76
3.1.3. Cumhuriyet Gazetesi	82
3.2. 1960 ASKERİ DARBESİ, BASIN VE KADIN	85

3.2.1. Gazeteler	85
3.2.1.1. Milliyet Gazetesi	85
3.2.1.2. Ulus Gazetesi	89
3.2.2. Dergiler	95
3.2.2.1. Akis	95
3.2.2.2. Hayat	100
3.3. 1980 ASKERİ DARBESİ, BASIN VE KADIN	102
3.3.1. Gazeteler	102
3.3.1.1. Milliyet Gazetesi	102
3.3.1.2. Barış Gazetesi	107
3.3.1.3. Hürriyet Gazetesi	109
3.4. KADIN-SİYASET İLİŞKİSİNDE BASININ ETKİLERİ (1980-2016)	115
3.4.1. Gazeteler	116
3.4.1.1. Hürriyet Gazetesi	116
3.4.1.2. Habertürk Gazetesi	129
3.4.1.3. Milliyet Gazetesi	138
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	152

GİRİŞ

“Bugün bu saat, ben size böyle hitap ederken, siz beni dinlerken şüphesiz biz de tarih yapıyoruz, demektir. Bu tarihçeyi torunlarımız bir konferans dolduracak kadar uzun ve iftiharla yaptıkları zaman, elbet bizim aciz fakat hüsn-i niyet ve samimiyetle dolu bin müşkilatla elde edilen mücadelemizden de bahsedeceklerdir.”

-Halide Edip

Ataerkil tarih, kadınların yaşadıklarını aktarma konusunda eril tarafı tutmuş ve kadınları yazmamıştır. Tarihin sayfalarına girebilen kadınlar belli figürler bağlamında, çoğu kez eksik bir şekilde aktarılmıştır. Kadının sadece anne ya da siyasetle ilgilenen bir ‘entrikacı’ olduğu sayfaların ötesinde, bir kadın tarihi olduğu son dönemde yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur ve konulmaya devam etmektedir.

Tarih boyunca kadınların temsil sorunu yaşadığı bir başka alan da basındır. Bu bağlamda tarih sayfalarında olduğu gibi kadının basındaki yeri ataerkil kalem tarafından belirlenmiştir. Burada da uzun süre kadınların yaşantıları haber değeri görmez ve aktarılmazken uzun bir süre kadın ev, ev işleri, sağlık, reklam gibi belli sütunlarda görülmüştür. Bu sayfaların dışına çıktığında ise anne ve eş olarak ön planda tutulmuştur. Bunun yanı sıra kullanılan dile bakıldığında, ataerkiyi pekiştirici nitelikte olmuştur. Basındaki kadına yönelik temsil sorunu, toplumların birçoğunda olduğu gibi ülkemizde de değişik dönemlerde çözümlenmediği incelemelerde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye açısından basın dünyasının gelişim gösterdiği, kadınların da kalemleriyle, fikirleriyle yer almaya başladığı 1850 tarihinden başlanıp 2016’ya uzanan bir tarih aralığının belirlendiği tezde, kadın hareketi, kadınlarla ilgili kararlar, değişimler, politik yaşamda, kamusal alanda ve ev içinde kadın ile ilgili haberler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra siyasetten çok bağımsız düşünülemeyecek olan sanat, spor, sağlık alanlarındaki kadın haberlerine de yer verilmiştir.

Tezde taranan gazete ve dergiler için Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi’ndeki gazete arşivi, İstanbul Büyükşehir

Belediye (İBB) Atatürk Kitaplığı veri tabanı, Ankara Üniversitesi gazeteler veri tabanı, Dijital Milli Kütüphane ve gazetelerin internet arşivleri kullanılmıştır. Ayrıca gazetelerin incelenmesi öncesinde ana başlığın geçtiği döneme dair fikir vermek, hatırlatma yapmak amacıyla kitap ve makalelerden de faydalanılmıştır. 1850-1926 yılları arasında çıkan dergilerin Osmanlıca olması nedeniyle, dergiler Osmanlıcadan Türkçeye çevrilmiş ve literatüre kazandırılmaya özen gösterilmiştir. Rumi ve Hicri Takvimdeki tarihlerin Miladi Takvime çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu'nun sitesinde mevcut olan, Tarih Çevirme Kılavuzundan faydalanılmıştır. Öte yandan bazı yayınlar, yıl olarak güncel olanı kullanmakla birlikte ay ismini, eski ay isimlerinden verdiği için onlarda bir değişiklik yapılmamıştır.

Tez, giriş, sonuç ve kaynakça kısımları dışında toplam üç kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölümde Osmanlı basını ve kadını başlığı altında, 1850-1922 tarihi aralığında bir inceleme yapılmıştır. Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu duruma ilişkin kısa bir hatırlatmanın ardından basın ve kadına ilişkin analiz yapılmış, siyasal değişimlerin kadınların hayatlarına nasıl bir değişim yaptığı incelenmiştir. Daha önce yazma alanı olmayan kadının, bu dönemde yoğun yazınsal faaliyetlere girişmiş olması bölümde verilmeye çalışılan ilginç yönlerden biridir. Osmanlıca olarak incelenen gazete ve dergilerin çevirilerinden elde edilen bilgiler kadın-siyaset ilişkisinde orijinal verilerin ortaya çıkmasını da sağlamıştır.

İkinci bölümde, Cumhuriyet sonrası basında kadın ana başlığı altında 1923-1946 tek partili dönem içerisinde inceleme yapılmıştır. Çeşitli alt başlıklara ayrılmış olan bu bölüm de, daha önce yaşanmayan pek çok gelişmenin yaşanması, kadın hareketindeki değişimler, kadınların ilk kez siyasal yaşama katılımı, oy kullanması nedeniyle tarihsel ilkleri barındıran haberleri içermiştir. Modernleşme döneminde kadın-siyaset ilişkisinin nasıl ele alındığı ve basında ele alınış biçimleri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm çok partili dönem olarak ele alınmış ve 2016 yılına kadar getirilmiştir. Bu kısımda incelenen bir diğer dönem, 1946'dan 1960'a uzanan çok partili dönem ve bu dönem basınında kadın değişik konularla ele alınmıştır Seçim, meclis haberleri ve kadınlara ilişkin diğer haberler incelenmiştir. Ayrıca, demokrasiyi kesintiye uğratan iki askeri darbe sonrasında kadınlara basının bakış

açısı değişik yönleri ile araştırılmaya çalışılmıştır. 1980 sonrası dönemde kadın hareketleri ve buna bağlı olarak basın - kadın arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Değişen ekonomiler, siyasette kadın temsili ile ilgili yapılan çalışmalar, politik söylemi arttıran kadın hareketi bu bölümün haberlerini içerik olarak da farklılaştırmıştır. 1850'den 2016'ya basın ve kadın konusunda değişen, aynı kalan, görülmek istenen ve haber olanlarla ilgili değerlendirmeleri kapsayan değerlendirmelerle kadın-siyaset konusu incelenerek tez tamamlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI BASININDA KADIN

(1850-1922)

“Biz ki saç ı uzun ak lı kısa diye erkeklerin alayc ı görüşlerine hedef olmuş bir tayfay ız, bunun kar şıt ını ortaya koymaya çalışaca ğ ız. Erkekli ğ i kad ınl ı ğ a kad ınl ı ğ ı da erkekli ğ e üst ü n tutmadan çalışma ve iş gör me yolunda adımlar ımızı ataca ğ ız.”

-Şükufezar dergisinden

Kadın hareketinin kıvılc ımları, kıtaları aşmaya başlad ı ğ ında bu mücadele ate ş i, Osmanlı kad ının ın da kalbine girmi ş tir. Kad ınlar, kendilerine alan yaratmaya, seslerini duyurmaya çalış mış tir. 1850 sonrası etkin bir biçimde de ğ iş imler kendini göstermeye başlamış tir. Öyle ki, kad ınlar bu tarihle birlikte yazmaya başlad ıkları gibi sık sık baş kaları tarafından da de ğ iş ik konularda yaz ılmış lardır. Öte yandan, “Meş rutiyetle birlikte artan kad ın hareketleri, buna alış ık olmayan tutucu kamuoyunu huzursuz etmiş ”¹, basın, kad ınlara bazen yer verirken bazen onları sat ırlara hiç taş ınamamış tir. Osmanlı bas ınında kad ının konumu, anlatıl ı ş biçimi siyasal yap ının iste ğ i do ğ rultusunda, d ünyanın di ğ er basın araç larında oldu ğ u gibi kendini göstermiş tir. Bu durum bazı istisnalar d ışı nda hep aynı şekilde geliş miş tir. Bu bağ lamda kad ının sa ğ lıkta, siyasette, modada ve benzer alanlarda Osmanlı bas ını tarafından nasıl iş lendi ğ ini, kad ın, erkek kalemlerin veya farklı ideolojilerin nasıl bir tutum izledi ğ ini görmek adına dönemin yap ısını, neler yaş and ı ğ ını anlamak oldukça önemlidir.

Ça ğ lar boyu sorunlara ra ğ men varlı ğ ını sürdüren Osmanlı, 19. yüzy ıl ın ikinci yarısıyla ç elişk ilerle dolu bir döneme girmi ş tir. Elbette bu ç elişk iler yeni de ğ ildir, fakat yeni-eski, gerileme-geliş me, bask ı-serbestlik gibi pek çok ikilemin belirginleş ti ğ i bir süreç olmuştur. O yüzden de ço ğ u araşt ırmacı bu döneme, modernleş me ya da batıl ılaş ma dönemi demekte tereddüt etmiş tir.

1850 yılı öncesine bakmak, konuyu gereksiz ayrıntılara bo ğ aca ğ ı gibi bu tarih ve sonrasında yaşananları özetlemek, temadan uzaklaş ılmasını önleyecektir. Bu dönem, topyekûn savaş ların, siyasal ç alkant ıların dönemi olarak an ılmış tir. Osmanlı 19. yüzy ılı, bambaş ka bir siyaset anlay ışı nın aç ıldı ğ ı dönem olmuştur. Bask ılayan bir

¹ Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzy ılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay ınları, İstanbul, 2007, s. 246.

yönetim anlayışı ile değişik alanlarda iki durum aynı kalmıştır; baskı ve zorunlu kalınan yenilik adımları. Bu noktada 1850 sonrası dönem, bu durumun rahatça gözlemlenmesini sağlamaktadır. Kırım Savaşı, Paris Konferansı sonrasında, Tanzimat'tan daha kapsamlı olan 1856 yılında Islahat Fermanı ilan edilmiştir.² “Fakat hukukî biçimi bakımından Islahat Fermanı da, tıpkı Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi “misâk” değil, tek yanlı bir işlem, bir “ferman”dır.”³ Açıkçası bu ferman da büyük değişimler getirmemiştir. Öte yandan Tanzimat ile başlayan kanunlaşma dönemi git gide hızlanmaya başlamış, bazı düşünürlerin baskı ve etkisiyle Kanun-i Esasi ve I. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Osmanlı yeni bir rejime geçiş yapmıştır. 1876 ile başlayan bu yeni dönem, 1878 yılında savaşların bahane edilmesi ile sonlandırılmıştır. Bu dönemde, Balkan Harpleri'nin dışında başka savaşlar ve toprak kayıpları da yaşanmaya devam etmiştir. Fakat dönem aydınlarının rejim değişimi için hükümete yaptıkları baskılar sürmüştü, bu baskılar sonucu Abdülhamit Meşrutiyeti 24 Temmuz 1908'de yeniden ilan etmek zorunda kalmıştır. Demokratikleşme adına kayda değer bir dönem olarak sayılmasında bir sakınca olmayan II. Meşrutiyet zamanında siyasi partiler ve seçim ilerlemeci bir adım olarak sayılabilmektedir. Yapılan yeniliklerin siyasal anlatımı, “İttihat ve Terakki gibi siyasi örgütlenmelerin yanı sıra Ahrar Fırkası da kurulmuştu. 2 dereceli bir şekilde olduğu için vakit alan seçimler başlamış, 17 Aralık 1908 yılında meclis törenle açılışını yapmıştı.”⁴ Olarak belirtilmiştir. Tüm bu yenilikçi adımlar siyasal karmaşayı, baskıyı ortadan kaldırmamıştır. Bilakis bu süreç, çelişkilerin artmasına neden olurken, bir sistemin tam anlamıyla yerleşmesini önlemiştir.

Kadınların, yaşanan değişimlerde adının geçmesi aynı süreçte gerçekleşirken, bunların etkisi ile 19. yüzyılda onlar adına bazı hukuki kazançların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. 1856 Arazi Kanunu'yla birlikte kadınlar yasal haklar kazanmaya başlamıştır. Kadınlara dair bu adımlarda kadın hareketinin etkisi ise büyüktür.⁵ Tüm bu konular kapsamında düşünmek gerekirse, 1850 sonrası kadınların

² Bu süreci daha ayrıntılı okumak için bkz. Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş, 2013.

³ Musa Gümüş, “Anayasal Meşrutî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi”, **Bilig**, Sayı: 47, 2008, s. 219.

⁴ Sina Akşin (haz.), **Yakınçağ Türkiye Tarihi**, Milliyet Kitaplığı, C. 1, İstanbul, 2003, s. 27.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, 3. Basım, Metis Yayınları, İstanbul 2011.

verdikleri mücadeleler ve mücadelelerde kadınlardan nasıl bahsedildiğini anlamak açısından da basının incelenmesi önem taşımaktadır.

Bir toplumda, sosyo-ekonomik, kültürel ve yasal değişimlerin merkezi siyasettir. Gerek eğitim, evlilik üzerine alınan kararlar, gerekse moda, sağlık alındaki değişimler siyasal düzenle yakından ilişkidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse kadınlara ilişkin hangi alanda olursa olsun değişimler ve kullanılan ifadeler dönemin ideolojisi ve siyasal zemini ile alakalıdır.

1.1. GAZETELER

1.1.1. Takvim-i Vekayi

İlk sayısı 11 Nisan 1831 yılında yayınlanan Takvim-i Vekayi, Osmanlı Devleti'nin resmî gazetesi olarak görev yapmıştır. Tarihsel anlamda ilk'li ifadeler kesinlik taşımasa da çoğu kaynak tarafından 'ilk resmî gazete' olarak tanıtılmıştır. Çalışmada ise 1850'den başlanarak bir inceleme yapılmıştır. Ayrıntılı bir analize geçmeden önce belirtmek gerekir ki, bir devlet gazetesini incelemek, günümüz yüzyılında dahi çözülmeyen bir sorun olan kadın ve siyaset konusunda kadın hareketinin anlatmak istediği hususları gözler önüne sermektedir. Öyle ki devletin, idari kademelerin haberlerinin yoğunluk taşıdığı gazetede, 'erkek haberlerini' daha çok okumak mümkündür.

1.1.1.1. Kadınların Sosyal Alana Geçişleriyle İlgili Haberler

Kadının konumu, tarih boyunca ataerkil bir biçimde belirlenmiştir. Yaşam alanı, yapacakları, konuşacakları ve kendisini ilgilendiren daha pek çok şey kural, düzen adı altında belirlenmiş ve kadını dayatma altına almıştır. Yüzyıllar boyunca süregelen bu durumun somut örneklerle açıklanması ya da gözlemlenmesi basın aracılığı ile kolay olmuştur. Ataerkil düzeninin kadını baskılayışını tarihsel açıdan anlamak ise elbette geçmiş kayıtlarının tutulduğu sayfalara yapılacak bir yolculuk gerektirmekte ve yazılı basın buna yardımcı olmaktadır. Bu noktada, özellikle basının incelenmesi anlatılmaya çalışılan baskının ortaya çıkmasını sağlayabilecektir.

Dönemin gazetelerine bakıldığında, kadını sadece bir yasaklama söz konusu olduğunda sayfalarına taşımıştır.

Kadınlara ilişkin siyasal bir analiz yapıldığında göze çarpan ilk nokta, kadının yaşam alanına, davranışlarına ilişkin iktidarların yasaklamalar ve kurallar ile kadını sınırlandırması, belli bir alana hapsetmesidir. Bu noktadan hareketle Takvim-i Vekayi gazetesini incelemek, uzun süre kamusal alanda bulunmayan kadının, sonrasında da yasaklarla çevrildiğini ortaya koymaktadır. Gazetede uzun süre yaşadıklarının, karşılaştıklarının bahsi edilmeyen kadın, hapis cezalarının ve çeşitli suçların konu edildiği sayfalarda yer almıştır. Bu bağlamda “Hacı Mehmed’in yedi yaşındaki kerimesi Zeynep’e fiil-i şeni* icra ilmiş olduğundan kanunun 197. maddesine tatbiken merhumun bir sene müddetle hapis edilmesine hüküm olunmuştur”⁶ haberi örneklerden sadece biridir. Bu tarzda, sadece kız çocukların istismarının değil, kadınlara uygulanan zorbalık nedeniyle erkeğin ceza aldığı da haberi uzun yıllar gazetenin son sayfalarını doldurmuştur. Gerçi bu tarz haberlerde de kadının tam anlamıyla var olduğunu söylemek mümkün değildir, zira çoğu kez kadının adına yer verilmemiş, zevce, kerime şeklinde tanıtılmıştır. Örneğin Kastamonu eyaletinde yaşayan bir erkeğin genç bir kadını kaçırma haberinde; erkeğin adı, nereden olduğu, kadının babasının ismi gibi bilgiler yer almış ama genç kadının adı da dâhil hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir.⁷

Görüldüğü gibi gerek özel alanda gerek kamusal alanda özgürlüğü söz konusu olmayan kadın, çocukluktan itibaren tanıştığı ataerkil sistemi, siyasal ortamın ve baskının etkisiyle daha çok hissetmiştir. Burada feminist düşünür Simone de Beauvoir’ın, *kadın doğulmaz, kadın olunur* sözünü anımsatmak yanlış olmayacaktır. Zira Osmanlı’da gideceği cami, tiyatro izleyeceği saat, gezeceği yer, giyeceği kıyafet belli olan kadınlar, siyasal yapı tarafından inşa edilmiş, olması istenen kadın haline getirilmeye çalışılmıştır.

Kamusal alana dair kadınların kısıtlandığı yasaklamalar, bireysel haklarının elinden alındığının göstergesi olmuştur. 29 Şevval 1280 (7 Nisan 1864) tarihli gazetede duyurulduğuna göre kadınların öteden beri Sultan Ahmet, Şehzade ve

* Fiil-i Şeni, kullanılan anlamı itibarıyla fiziksel şiddetin yanı sıra cinsel şiddet anlamı da taşımaktadır. Çoğu belge, kadı sicili, fetva gibi resmi evrakta cinsel şiddet anlamı kullanılmıştır.

⁶ **Takvim-i Vekayi**, 22 Cemaziyelevvel 1277 (6 Aralık 1860), s. 4.

⁷ **Takvim-i Vekayi**, 28 Rebiülahir 1269 (8 Şubat 1853), s. 3.

Laleli Camileri dışında tüm camilere girmeleri yasaklanmış olduğu bildirilmiş, sonrasında da kadınların açık saçık kıyafetle gezemeyeceği, akşam vakitlerine kadar sokaklarda kalamayacakları, geceleri arabalı ve arabasız cemiyet yerlerinde hiçbir kadının duramayacağı ve gezemeyeceği, eşya almak için dükkan ve mağazaların içine giremeyip alacağı şeyi dükkanın önünde ‘edebiyle’ alacağı şeklinde ifadeler yer almıştır.⁸ ‘Edebiyle’ ifadesiyle koyulan bu yasakta ne kast edildiği anlaşılmazken daha önce de belirtildiği gibi kadın olmanın kaideleri belirlenmiştir. Aynı zamanda yaşama hakkına ilişkin özgürlüklerin de ortadan kalkması söz konusu olmuştur. Zaten bilinen bu durum, kadınların yaşam alanlarının tam ortasında etkili olurken kamusal alanın da siyasal anlamda yapılacak inceleme için neden önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal hayata ilişkin gazetede yer bulan yasaklar dizisi bundan ibaret değildir. Dönemin yeni gelişen eğlence anlayışı, mesire yerleri kadınlar için yeni yasakların doğmasına sebep olmuştur. Erkek egemen siyaset, pek çok haktan mahrum olan kadını, sokakta kısıtlamalara tabi tutmuştur. Öyle ki, bir süre neredeyse her bir sonraki sayıda yasaklamaların duyurusu yapılmıştır. 4 Şaban 1268 (24 Mayıs 1852) tarihli gazetede; “Cuma ve Pazar günleri Maslak, Kalender mesirelerine ve Arnavut Köy’e öteden beri yasak olduğu için İslam Hatunları gitmeyecektir ve bilmeyerek giden olursa memurlar tarafından engellenecektir” ifadeleri yer alırken⁹; 24 Zilhicce 1280 (31 Mayıs 1864) tarihinde yayınlanan Takvim-i Vekayi’de ise kadınlar başlarına münasebetsiz şeyler giyerek ve gayet ince yaşmaklar tutunarak açık saçık gezmelerinden ve erkeklerin de burada bulunup kadınların arasında kötü amaçlı dolaşmalarından duyulan rahatsızlık dile getirilip “memur ve zabıta tarafından uygunsuz hallerde, açık saçık kıyafetli kadınların seyir yerinden çıkarılmalarına ve zevç ya da akrabalarına bildirilip şikayet edilmesi” ifade edilmiştir. Erkeklerin de cezalandırılması söz konusuysa bir yere bildirme gibi bir bahis geçmemiştir.¹⁰ Erkeklerin tavırları yüzünden kadınların yasaklamalarla karşılaştığı başka kararların alınması daha sonra da söz konusu olmuştur. Mesire yerlerinde bulunma günleri belli olan ve aynı anda aynı ortamda bulunmanın engellendiği bu süreçte, bir başka karar da 1281 yılında gazetede yer almıştır. Buna göre, Müslüman kadın ve erkeklerin karışık gezmeleri, kadınların açık saçık

⁸ Takvim-i Vekayi, 29 Şevval 1280 (7 Nisan 1864), s. 4.

⁹ Takvim-i Vekayi, 4 Şaban 1268 (24 Mayıs 1852), s. 3.

¹⁰ Takvim-i Vekayi, 24 Zilhicce 1280 (31 Mayıs 1864), s. 1.

giyinmesinin yasaklandığı bildirilmiştir.¹¹ Gazetede yapılan açıklamalar, insan ilişkilerinin, yaşam alanlarının yanı sıra modanın, giyimin dahi siyasetle yakın ilişkisinin olduğunu kanıtlayan pek çok karardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde özellikle, moda ve giyim tarzı değişen siyasal her sürecin gündeminde yer almıştır. Osmanlı’da da gazetede aktarılanlardan anlaşılabacağı gibi giyim konusu kadınlar açısından kurallara bağlanırken zaman zaman dolaylı olarak kadınları etkileyen hukuki değişiklikler de kendini göstermiştir. Örneğin, “II. Abdülhamit, 2 Nisan 1892’de çok ince kumaştan siyah çarşaf giyinmiş ve siyah tül örtünmüş olan Müslüman kadınların matem tutan Hristiyanlara benzediklerinden çarşaf giyilmesini yasaklamıştır.”¹²

Kadınların yaşam alanlarına ilişkin Takvim-i Vekayi’de yer alan haberler, elbette sadece kadın cinayeti, suç, yasaklamalar ile sınırlı kalmamıştır. Tüm bu yasaklamalara rağmen, 19. yüzyılda birtakım hakların kazanılması, kadın hareketinin başlaması ile birlikte eğitim, başarı gibi farklı haberlerin de gazeteye taşındığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, Takvim-i Vekayi’de “Trablusgarp vilayetinde kız çocuklarına mahsus yeni mektebin açılarak birçok kadın hocaının tayin edilmesi ve şimdilik yüz öğrencinin alındığı ile ilgili haber örnek verilebilir.”¹³ Yeni açılan okul, tayin edilen öğretmen, eğitim hayatında olanlar pek çok kez haberleştirilmiştir. Bu tarz haberlerde destekleyici bir tutum alındığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Kesriye Kaymakamlığı tarafından kız çocukları için açılan mektep ve onun takdir edilmesi ile ilgili bir haberden hareketle bu çıkarımda bulunmak mümkündür. Tabi haber eğitimin, ahlak ve terbiye açısından önemini de vurgulamıştır.¹⁴

1.1.1.2. Kadınların Hukuk ve Borçlanma Haberleri

Takvim-i Vekayi, davaları, borçlanma bağlamında gerçekleşen müzayedeleri, müsadereleri sayfalarına fazlasıyla taşımıştır ve kadın, en fazla bu sayfalarda görünür olmuştur. Sayısız boşanma, nafaka davasında, borçlanma ve müzayedede kadını etkin olarak görmek mümkündür. Hukuk ve ekonomi konularındaki yazılar siyasetle

¹¹ **Takvim-i Vekayi**, 14 Zilkade 1281 (10 Nisan 1865), s. 1.

¹² Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, 2. Baskı, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 33.

¹³ **Takvim-i Vekayi**, 14 Kanunievvel 1283 (26 Aralık 1867), s. 1.

¹⁴ **Takvim-i Vekayi**, 27 Rebiülahir 1282 (19 Eylül 1865), s. 3.

ilişkilendirildiğinde, Takvim-i Vekayi'nin bu konu çerçevesinde incelenmesi önemlidir.

Takvim-i Vekayi'de kadınların bireysel olarak bir hak mücadelesi içine girdiğini gösteren pek çok haber yer almıştır. Bu noktada Navidan Hanım'ın 1335 yılındaki boşanma davası önemlidir. Buna göre;

*Beşiktaş'ta Cihannüma Mahallesinde otuz numaralı hane sakine Navidan Hanım'ın zevci Osman Bey mezbureyi altı sene nafakasız bırakıp eziyet ettiğinden nikahın feshi Navidan Hanım tarafından talep edilmekle 10 Eylül 1335 Pazartesi günü yaz saati on birde mahkemeleri icra olunacağından Osman Bey veyahut vekilinin hazır olması takdirde mahkemenin görüleceği ilan edilmiştir.*¹⁵

Bu haberin varlığı, kadının boşanma talebinde bulunmuş olması açısından da önemlidir. Fakat zaten bu tek örnek değildir. Gazete, bunun gibi sayısız davanın duyurusuna yer vermiştir. 23 Eylül 1335 (23 Eylül 1919) tarihinde Nazmiye Hanım ile Ahmet Efendi'nin boşanma davası ile ilgili duyuru gazetede yer alırken¹⁶ aynı ayın 28'inde Ayşe Hanım ve Hacı Ahmet Ağa'nın nikâhının fesih davasının görüleceği ile ilgili ilan türünde bir haber daha yayınlanmıştır.¹⁷ Daha önce de belirtildiği gibi bu tarz haberlerin sayısı oldukça fazladır ancak Mine Adile Hanım'ın açtığı boşanma davası özelliği gereğince ayrıcalık taşımaktadır. Buna göre haberde; “Mine Adile Hanım tarafından açılan feshi nikah davası, Şakir Ağa bin Ömer yerinde bulunmadığından kendisine tebliğ yapılamamış ve dava 23 Haziran 1335 saat ikiye alınmıştır” ifadesi mevcuttur.¹⁸ Burada belirtilmesi gereken nokta, çoğu dava erkeğin katılmaması sebebiyle görülememiş, ertelenmiş bu durum kadınlar için mağduriyet oluşturmuştur.

Kadınların hukuksal yaşamda bu şekilde yer alması sadece fesih nikâh davaları nedeniyle olmamıştır. Kadınların farklı sebeplerle mahkemelerde yer alışı gazeteye de konu olmuştur. Ayrıca kadınların hak arama konusunda da mücadelelerinden hiç vazgeçemedikleri de görülmektedir. Hukuk ve kadın konusunda bu süreçte geçmişe nazaran daha çok haber olması siyasal anlamda bir değişim olduğunu da göstermektedir. Hukuka ilişkin gazetede yer alan başka haber türü ise kadınların nafaka ya da başka sebeple para aldığıyla ilgilidir. Burada,

¹⁵ **Takvim-i Vekayi**, 31 Ağustos 1335 (31 Ağustos 1919), s. 6.

¹⁶ **Takvim-i Vekayi**, 23 Eylül 1335 (23 Eylül 1919), ss. 6-7.

¹⁷ **Takvim-i Vekayi**, 28 Eylül 1335 (28 Eylül 1919), s. 8.

¹⁸ **Takvim-i Vekayi**, 9 Haziran 1335 (9 Haziran 1919), s. 7.

kadınların nafaka alarak hukuki güvenceye alınmasının basın ile topluma duyurması ve bu hukuksal güvencenin sürekliliği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ekonomiye ait olan mühür konusu ile ilgili olarak “334/1017 numaralı dosya ile Mehmed Ali Efendi’den para alan Ruşen Hanım tatbik mührünü zayi ettiğinden hak ettiği mühürü yeniden aldığından diğerinin geçersiz olduğu duyurulur” şeklindeki kayıp ilanları oldukça fazladır.¹⁹ Benzer şekilde Eylül 1336 tarihinde de Seher Hanım’dan para alan Atiye Hanım’ın tatbik mührünü kaybettiği, hak ettiği yeni mühürü alacağı, diğerinin geçersiz sayılacağı şeklinde bir yazı yayınlanmıştır.²⁰ Bu iki kayıp mühürü bildirme ilanından da anlaşılacağı üzere ekonomik bazı kazanımlar hukuki güvence altına alınmıştır.

Daha önce de bahsinin edildiği gibi Takvim-i Vekayi, müzayede, borçların ödenmesi, müsadere tarzı konuları haber yapan daha doğrusu duyuran bir gazetedir. Bu noktada dikkat çekici olan ise kadınların yaşam alanı konusunda kısıtlanırken burada bu kadar yoğun bir şekilde yer almasıdır. Gazetede yer alan bir müzayede örneğinde, “Şubat 1337’de gazete, 500 lira borçlanan Fatma Zehra ile Sabiye Hatice Hanım’lara Lütfi Bey’in kefil olduğu, malların ödenmesi için gerçekleştirilecek müzayedeyi ve başvurulması gereken yeri yazmıştır.”²¹ Aynı ay içerisinde benzer bir haber daha yer almıştır. Burada yer alan ve konuyu öne çıkaranlar bu dönemdeki kadınlardır. Borç alan isimler, Ayşe Şerife ve Nedime Hanım’lardır, kefil olan isim ise Hatice Neşe Hanım’dır. Ödeme için gerçekleşecek prosedürde gazetenin çeşitli haberlerinde duyurulmuştur.²² Mezat, müzayede, borç meselelerinin haber olduğu, duyurulduğu sayfaların devamında hisse satışlarıyla ilgili bilgi de kendine yer bulmuştur. Hisse alış ve satış konusunda gazetede sayısız kadının adına denk gelmek mümkündür. Haberlerden yapılabilecek çıkarım, sosyal hayatta fazla söz hakkı tanınmayan kadına, ekonomide etkin olmasına itiraz edilmemiştir. Siyasal yaşamın içinden haberlerin verildiği sayfada da en az şekilde ve sadece bina yaptıran valide sultan, seyahate çıkan kraliçe şeklinde haber olan kadın, ekonomi konusunda daha farklı konumdadır. Öyle ki, yazması kabul edilmeyen kadın ekonomik anlamda söz sahibi olabilmıştır. Örnek olarak,

¹⁹ **Takvim-i Vekayi**, 23 Ağustos 1335 (23 Ağustos 1919), s. 5.

²⁰ **Takvim-i Vekayi**, 13 Eylül 1336 (13 Eylül 1920), s. 7.

²¹ **Takvim-i Vekayi**, 3 Şubat 1337 (3 Şubat 1921), s. 4.

²² **Takvim-i Vekayi**, 8 Şubat 1337 (8 Şubat 1921), s. 4.

“1289 yılından bir ilana bakılırsa Şerife Ayşe Hanım isimli bir kadının verdiği ilan ile İpek adlı bir kadının zimmetinde olan meblağın hesaplanması, amacıyla başkasına devir ile merhun olan Beşiktaş Paşa Mahallesi’nde olan 10 numaralı bir babhanenin mezata çıkacağı haberi verilmiştir.”²³ Bu tarz haberler de tıpkı hukuk kısmında olduğu gibi gazetede geniş bir yer bulmuştur.

Kadının hukuk ve ekonomi alanında isminin etkin bir şekilde yer almasının nedenleri arasında ise hukuki bazı kararlar etkili olmuştur. Bu kararlardan biri olan, “21 Şubat 1328 tarihli Enval-i Gayri Menkule-nin İntikalatı Hakkında Kanun-u Muvakkat da kız ve erkek evlada eşit miras hakkı vermektedir. Bu kanunla dul kalan kadının durumu daha da iyileştirilmiştir. Mirasçıların durumuna göre eşin hissesi 1\2 ile 1\4 arasında değişmektedir.”²⁴ Bu ve benzeri kararlar ile hukuki ve ekonomik hakkın artmaya, tanınmaya başlaması, kadının gazetede ki haberlerinin çeşitlenmesine etki etmiş olmalıdır.

1.1.2. Ceride-i Havadis

Osmanlı’da Türkçe olarak çıkarılan ilk yarı resmî gazete olan Ceride-i Havadis, 1 Ağustos 1840 tarihinde başladığı yayın hayatına 26 Eylül 1864’e kadar devam etmiştir. 1850 tarihinden başlanarak incelenen gazete, kadınların yaşam alanına dair birtakım kararlardan, kadın hareketi tarihinde önemli bazı başarılarından, kraliçe ve prenseslerle ilgili gelişmelerden, kadınların borçlarından ve suçlarından bahsetmiştir. Fakat bu haberlerin sayısının çok az olduğu görülmektedir.

1.1.2.1. Kadına Yönelik Yasaklar

Kadınların yaşam alanlarına ilişkin alınan kararlar gazete sayfalarına taşınmıştır. Kamusal alanda, özellikle kadınlara uygulanan yasaklayıcı kararlar, siyasal iktidarın kadınlara ilişkin politikalarının örnekleyicisi olmuştur. 28 Şevval 1269 (4 Ağustos 1853) tarihli Ceride-i Havadis gazetesinde yer verilen bu kararlara göre “Boğaziçi, İstanbul ve Üsküdar mesire yerlerinde her cinse mahsus seyir günleri tayin ve tahsis olunmuştur” diye başlayan haberde, Boğaziçi’nde kadınlar için Cuma

²³ **Takvim-i Vekayi**, 22 Muharremülharam 1289 (1 Nisan 1872), s. 3.

²⁴ Kurnaz, s. 30.

gününün caiz görüldüğü belirtilirken burada edepli davranmayla ilgili kaideye de yer vermiştir. Üsküdar taraflarındaki seyir yerleri pazartesi ve perşembe günleri yalnız taife-i nisaya mahsus olup erkeğin gitmesi memnurdur. Bu iki günden başka kadınların Üsküdar seyir yerlerine gitmeleri caiz değildir. Bunun devamında erkekler için tahsis edilen günleri belirtip kadınların bu günlerde gitmesinin yasaklandığı yazılmıştır. Tabi yayınlanan kaideler bu kadarla sınırlı değildir. Boğaziçi'nde Kalender nam mahallede ve Maslak dedikleri yerde ve Arnavutköy akıntısında sair seyir yerleri gibi her cinse ayrı mahaller olmadığından buralara ehli İslam kadınlarının her ne günde olursa olsun gezmeleri caiz olmayacağından ifadeleri ile gitmemeleri belirtilmiş ve eğer başka türlü hareket eden görülürse ceza alacaktır denmiştir. Aynı gün içinde duyurulan bir başka yasaklayıcı kural ise kadınlara ait toplanma yerlerine gidip gelip geçen kadınları taciz eden, izleyen erkeklerden kaynaklı doğmuştur. Burada erkeğe ceza söz konusu olmakla birlikte kadınlara da yaptırım uygun görülmüştür. Buna göre kadınların süslü ve genç esir hizmete almaları yasaklanmıştır. “Buna rağmen kadın arabalarının yanında görülürse hem esirler hem de bu kıyafetle olan esirleri çalıştıran araba sahibi ceza alacaktır”²⁵ denmiştir. Bunun gibi pek çok kurala bağlanmış olan esir ticaretinin, cariyeliğin kaldırılması çabaları, Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarında başlamış olsa da bir süre sonra “Osmanlı İmparatorluğu'nda cariyeliğin kaldırılması, bu işi geçim kaynağı haline getirenleri memnun etmemiş, Hicaz, Cide ve Kafkasya'da yer yer isyanlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte cariyeliğin kaldırılması kararı kâğıt üzerinde kalmıştır.”²⁶ Nitekim uzun süre esir hizmeti, cariyelik devam etmiştir.

Takvim-i Vekayi'de olduğu gibi burada da kadınlar, birçok habere suçlarından dolayı konu olmuştur. Örneğin Ayşe nam hatun Alâeddin Rumi Bey'in bazı eşyalarını almıştır ve dört ay müddetle hapis olunmuştur.²⁷ Bu haberin örnek olarak verilmesinin nedeni ise ‘nisaya mahsus’ ifadesidir. Sosyal yaşamında yasaklarla karşılaşan kadına ceza süresi verilmeden önce bu ifadenin kullanılmasıdır.

²⁵ **Ceride-i Havadis**, 28 Şevval 1269 (4 Ağustos 1853), s. 1.

²⁶ Kurnaz, s. 31.

²⁷ **Ceride-i Havadis**, 8 Zilhicce 1275 (9 Temmuz 1859), s. 2.

1.1.2.2. Kadınların Sosyal Alana Çıkmasındaki Etkileri

Gazetede yer alan kadın haberleri, yaşam alanlarındaki yasakların duyurulmasının yanı sıra değişimleri, gelişmeleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda 19. yüzyılın kadınlar açısından zorlayıcı olması kadar değişimlerin de başladığı bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim ve çeşitli mesleklerde olan kadınlar gazetelerde sık sık yazılmaya başlamıştır. Ceride-i Havadis’de Amerika’da iki kadının tıp ve fen hocaları olmak üzere eğitim gördüklerinin haberi bu tarz haberlere örnektir.²⁸ Kadınların eğitim dışında mesleki anlamda yaptıkları da gazetenin sayfalarına girmiştir. Bu noktada, 22 Rebiülevvel 1274 (10 Kasım 1857) yılındaki “fotoğrafçılık ve diğer çeşit resimlerde yeteneği olan iki kadın Viyana’dan gelerek Beyoğlu’nda dükkân açmıştır. Taife-i nisaya yakınlıkları sebebiyle istenildiğinde bazı konaklara, hanelere gidebileceklerdir” haberi oldukça kayda değerdir.²⁹ Viyana’nın dışında Türkiye’ye mesleki amaçlarla gelenlerin varlığı gazetede birkaç kere haber olmuştur. Bu arada savaş sebebiyle de yurt dışından kadınlar Türkiye’ye gelmek durumunda kalmışlardır. Gazetede ki haberlerden biri de bununla ilgilidir. 1 Rebiülahir 1271 (22 Aralık 1854)’de Süleymaniye Kışlası’nda hasta İngiliz askerlerine bakmak üzere İngiltere’den buraya gelen kadınlar haberde yer bulmuştur.³⁰

Siyaset ve kadın bağlamında gazetenin incelenmesinde ise sonuç belli başlı konulardan oluşmuştur. Bu haberlerden bazıları, “Haşmetli Avusturya imparatoru cenablarının Bavyera kralı cenablarının biraderi kerimesine akd ve nikah olunmak üzere nişanlandığı” haberinde olduğu gibi nişan, evlilik haberidir.³¹ Ya da Rusya imparatorunun kızı ve biraderinin kızının Londra’da ikamet etmeleri gibi taşınma, seyahat haberidir.³²

²⁸ Ceride-i Havadis, 27 Şevval 1269 (3 Ağustos 1853), s. 4.

²⁹ Ceride-i Havadis, 22 Rebiülevvel 1274 (10 Kasım 1857), s. 4.

³⁰ Ceride-i Havadis, 1 Rebiülahir 1271 (22 Aralık 1854), s. 1.

³¹ Ceride-i Havadis, 5 Zilhicce 1269 (9 Eylül 1853), s. 4.

³² Ceride-i Havadis, 23 Zilkadde 1269 (28 Ağustos 1853), s. 3.

1.1.3. Hakayik-ül Vakayi - Yabancı Basının Kadın Üzerindeki Etkisi

1870 yılında yayın hayatına başlayan Hakayik-ül Vakayi, üç yıl boyunca yayınlanmıştır. Buradaki inceleme sonucunda kadına ilişkin siyasal haberlerin sınırlı olduğunu göstermiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki genel olarak dünyanın farklı ülkelerinden kadınların haberi gazetede yer almıştır. Kadınların başarılarına dair haberlere rastlanılan gazetede, savaş ve kadın bağlamında da haberler yayınlanmıştır.

Gazetede kadına ilişkin yer verilen haberler genellikle yabancı basından aktarılmıştır. Haberlerdeki konu başlığı değişse de bu, çoğu kez böyle olmuştur.

Hakayik-ül Vakayi'nin savaş ve kadın çerçevesinde yer verdiği haberler, mağduriyet yaşayan kadınlardan çok savaşan kadınların haberidir. Yabancı basından alınan bu haberlerden biri şöyledir;

*Londra gazetelerinin bildirdiğine göre geçenlerde asker elbisesi giymiş bir kadın görülüp Fransa kanuna göre nisanın erkek elbisesi giymesi memnu olduğu için zabıta müdürlüğüne götürülmüş bunu vatan savunmasında bulunmasını kolaylaştırmak için yaptığı şeklinde bir beyanda bulunduğu için serbest bırakılmıştır.*³³

Daha önce de belirtildiği üzere kadını ilgilendiren pek çok konu gibi giyim tarzı da siyasal bir meseledir. Bu haber, bunu açıkça göstermiştir. Gazetenin bu konuyla ilgili diğer haberlerinden de anlaşılacağı üzere kadınlar savaş esnasında bedel ödemek zorunda kalmıştır. “Bir Fransız kızı Prusyalı bir nefer-i askerin iki parmağını kesmiş olmasından Prusyalılar merkumeyi salb etmişlerdir.”³⁴ Savaşa katılımı sonucunda idam edilen bir Fransız kadını ile ilgili bu haber, kadınların savaşın farklı boyutlarıyla karşılaştığını göstermektedir. Savaş ve kadın bağlamındaki haberler içerisindeki bir başka haber de bir kadının yalnız kalmasıyla ilgilidir. Buna göre Berlin’de bir kadın muharebe yüzünden üç kez dul kalmıştır diye başlayan haber kadının eşlerinin nerede hangi savaşta öldüğü bilgisiyle devam etmektedir.³⁵ Bu döneme ait bir başka haberde de Fransız bir kadının vatan muhafazasında kullanılması için eşyalarını hükümete vermesi işlenmiştir.³⁶

Daha çok dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan kadınları haberleştirmiş olan gazete, eğitim ve başarı haberlerini de oradan aktarmıştır. “Amerika’da 1868

³³ **Hakayik-ül Vakayi**, 21 Receb 1287 (17 Ekim 1870), s. 3.

³⁴ **Hakayik-ül Vakayi**, 15 Cemaziyelahir 1287 (13 Ağustos 1870), s. 1.

³⁵ **Hakayik-ül Vakayi**, 7 Receb 1287 (3 Ekim 1870), s. 3.

³⁶ **Hakayik-ül Vakayi**, 25 Receb 1287 (21 Ekim 1870), s. 1.

senesinde taife-i nisa için keşad olunmuş olan mektebi tıbbiye tarafından şimdiye dek üç-dört yüz kadar kadına tababet şahadetnamesi verilmiş.”³⁷ Amerika’da tıp diploması alan kadınlarla ilgili olan haber, ne yazık ki bu kadarla sınırlı kalmıştır. Gazetede, kadına ilişkin haberler birkaç borç, arazi satışı dışında bu çerçevede kalmıştır. Özellikle, Osmanlı kadını ile ilgili haberler sınırlı olup, belirli ülke kadınlarına ilişkin haberlere daha geniş olarak yer verilmiştir.

1.1.4. İkdam

5 Temmuz 1894 yılında yayın hayatına başlayan İkdam, yayını Cumhuriyet’ten sonra da sürdüren uzun soluklu bir gazetedir. Ayrıca kadının da birçok açıdan kendine yer bulduğu bir yayın olmuştur. Bu bölümde, 1894 tarihinden itibaren değerlendirilmiştir. 1922 yılından sonraki yayınlara ise Cumhuriyet Dönemi basınının incelendiği kısımda yer almıştır.

1.1.4.1. Kadın-Özel Alan ve Basının Etkisi

Tıpkı kamusal alanda olduğu gibi özel alan ile ilgili verilen kararlar da siyasal bir şekle sahiptir. Özellikle kadının hayatını yakından ilgilendiren konularda gerek ideolojiler çatışmasını gerek siyaset kavramının hayatın kendisi olduğunu görmek mümkündür. Bu konuyla ilgili İkdam gazetesinde yapılan incelemenin sonucunda ise kadını ev içinde, valide, görevi tanımlanmış kişi olarak kabul edildiği yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Nitekim bir haberin dahi pek çok şey anlattığı görülmektedir. Kadınlar için gazetede, terbiye-i izdivaç adıyla yayınlanan yazı valide terbiyesinden, izdivaç kaidelerinden çocuk yetiştirme hususundan bahsetmektedir.³⁸ Üstelik bu valide, çocuk ve terbiye konulu tek yazı değildir. “Valide ve Tabib” başlıklı yazıda da annelik görevleri sıralanmaktadır. Buna göre bir validenin vazifesi çocuğuna terbiye vermekle birlikte hasta olmaması için korumasıdır. Hasta olduğunda gece gündüz çocuğunun başında duran şefkatli anne takdir edilesi bir dille aktarılmıştır.³⁹ Kadın için çocuk doğurmanın önemi, çocuk terbiyesi tarzındaki bir

³⁷ **Hakayik’ül Vakayi**, 5 Receb 1290 (29 Ağustos 1873), s. 1.

³⁸ “Terbiye-i İzdivaç”, **İkdam**, 12 Ağustos 1894, s. 1.

³⁹ “Valide ve Tabib”, **İkdam**, 11 Ağustos 1894, s. 3.

yazı bir sonraki sayıda da yer almıştır. Zaten İkdâm gazetesinde uzunca bir süre farklı başlıklar altında benzer konular işlenmiş, annelik ve zevcelikle ilgili kadınları eğitmek, ideal kadın formuna sokmak amaçlanmıştır. Gazetede yer alan her anlamda bu inşacı tutum toplum içinde de hâkim olmuştur. Gazeteye göre kadının çocuk bakmak, iyi bir zevce olmak ve daha birçok görevinin yanı sıra erkeklerin ve çocukların da uyması gereken kaideler bulunmaktaydı ve gazetenin bunları aktaran, öğütleyen yazı dizileri çıkararak topluma bu konularda bilgi vermeye çalıştığı görülmektedir. Bu yazılardan biri olan, 6 Eylül 1894 tarihli İkdâm’da yer alan “Tedib-i etfal” başlıklı yazı çocukların eğitilmesini, terbiye edilmesini bir kez daha işlemiştir. Ahlak konusu yine gündeme gelmiştir. Burada bize evlat olacak erkek ve kadınların terbiyesinin aile ve cemiyetin istikmal-i saadet açısından ehemmiyetinden bahsetmiştir. Çocukların eğitiminde nasıl davranılması gerektiği de aktarılmıştır. “Bazı kimseler vardır ki terbiyenin cezasız olmasını talep eder. Halbuki çocuk serbest bırakılacak olursa terbiye kabul etmez.”⁴⁰ Aynı zamanda çocuk konusunda kullanılan söylemler, toplumsal cinsiyetin pekiştirildiği bir özellik de taşımaktadır. “Terbiye-i etfal” adlı yazı çocuklara verilecek terbiye ile ilgili anne ve babalara öğütler vermektedir. El işi ve musikinin çocuklara öğretilmesinin öneminden bahsederken ahlakının bozulmaması, fena bir mekteb olan sokağa çıkmaması ifadelerini yazıya taşımaktadır. Ayrıca oğlan çocuklarına bahçe işlerini uygun görürken kız çocuğu için önerdikleri nakış ve oya olmuştur.⁴¹ Görüldüğü gibi günümüzde de olduğu gibi toplumsal cinsiyet konusu çocukluktan aşılacaktır. Gazetede bu konuyu işleyen yazılardan da anlaşılacağı üzere ev içi görevleri, validelik ve zevcelik kelimeleri ile anılan kadının, yapması gereken işler arasında el işi ve nakış düşünülmüştür.

Kadınların özel alanda nasıl davranması gerektiği sadece makale tarzı yazılar ile aktarılmamıştır. Gazetede yer alan bir haberin sonucu da kadınlara ‘ders’ niteliği taşıyabilmiştir. Öyle ki Manisa’da küçük bir çocuğun odada yalnız bırakılması, çıkan yangına müdahale edilse de çocuğun hayatı tehlikesinin olması haberi 10 Kanunievvel 1894 tarihli gazetede, ‘validelere ibret’ başlığıyla verilmiştir.⁴²

⁴⁰ “Tedib-i Etfal”, **İkdâm**, 6 Eylül 1894, s. 2.

⁴¹ “Terbiye-i Etfal”, **İkdâm**, 17 Eylül 1894, s. 1.

⁴² “Validelere İbret”, **İkdâm**, 10 Kanunievvel 1894, s. 3.

Özel alana ilişkin gazetede yer alan ve üzerine düşünülmesi gereken bir başka haber de zengin kadınları, moda konusunu, kıyafet alışverişi satırlarının yoğun olarak yer almasıdır. Yazıda kadınlar arasındaki tek rekabet konusunun elbise olduğu belirtilmiştir. Kadınları en çok ilgilendiren şeyin moda olduğu yazılmıştır. Kadının muhasebesi şeklindeki üst başlığın altındaki alt başlıkta ise zarafet bir kadının elbisesi ifadesi kullanılmıştır. Kadının giyimine, ‘zarif’ olması gerektiğine değinmekle birlikte yazının devamı niteliğinde zengin kadınların varlıkları ile ilgili bir bölüme yer verilmiştir. Burada da servetin elbiseye harcanarak heba edildiği, bazı hesapların yapılmadığı tarzında ifadeler yer almıştır.⁴³

Kadın, özel alana hapsedilip evdeki rolleri belirlenirken ve bu basın tarafından pekiştirilirken çoğu gazetenin yaptığı gibi İkdâm’da da ismi pek önemsenmemiştir. “Beşinci orduyu hümayun ser tabibi saadetli hikmet paşa hazretlerinin mahdumu dersaadet bank Osmani idaresi memurlarından Mehmet Arif beyefendi ile Bab-ı Ali tercüme odası mümeyyizlerinden saadetli Raif Bey efendi hazretlerinin kerimesi hanımın akdi dünki gün müşarünileyh bab-ı ali karşısındaki hanesinde icra edilmiştir.”⁴⁴ Görüldüğü gibi konuyla ilişkisine rağmen kadının ismi hariç tüm erkeklerin adı geçmiştir. Kadın ise, bir eş olmaktan yani bir kerime olarak tanıtılmanın ötesine geçememiştir.

1.1.4.2. Kadınların Sosyal Alana Geçişlerine Yönelik Haberler

Kadın bakış açısıyla, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları feminist mücadele dünyanın her noktasına ulaşmakla birlikte ciddi anlamda siyasal bir boyut kazanmış ve pek çok siyasal hakkın da hayata geçmesine neden olmuştur. Gerek dünyanın diğer ülkelerinde gerek Türkiye’de kadınların yaşamları değişirken bu, basına da yansımıştır. İkdâm da bu konudaki gelişmeleri, sayfalarına taşımıştır.

1800’lerin ortasından itibaren yaşanan gelişmeleri gazetede eğitim haberlerinden görmek mümkün olmaktadır. Eğitim yaşamı ve kadın konusu farklı şekillerde de olsa pek çok haberde yer almakta ve bu konuda çıkarımda bulunmayı mümkün kılmaktaydı. Bunlardan biri 18 Mart 1908 tarihli “İzmir’de kain hamidiye sanayi mektebinin şube-yi mahsusası olmak ve elli talebete talim ve terbiye ile

⁴³ “Kadının Muhasebesi”, *İkdâm*, 14 Eylül 1894, s. 3.

⁴⁴ *İkdâm*, 20 Mart 1908, s. 3.

sanayi-i lazimeyi öğretmek üzere bir inas sanayi mektebi keşadı taktır etmekle dersaadet inas sanayi mektebi programıyla nizamnameyi dahilisinden [...]” ifadelerini barındıran haber olmuştur.⁴⁵ Bunun yanı sıra eğitim yaşamında olanlara dair haberlere rastlamak da mümkün olmuştur. “İnas mektebi rüştiyesinin ibtidaii kısmı talebetinden olup kısmı mezkuru bilakemal mektebini terk edecek olanların behemehal rüşdüye kısmına devama mecbur tutulmaları muvaffak olmayacağından mezkur rüştiye kısmına devam etmeyecek olanlara ibtidaii şhadetnamesi i’tası lazım geleceği taktır etmiştir.”⁴⁶

Eğitim alanında olduğu gibi çalışma yaşamında da kadınlar açısından bir hareketliliğin olduğu gazetede haberlerden anlaşılmaktadır. 28 Temmuz 1914 tarihli gazetede Müslüman bir memure başlığıyla kayda değer bir haber yer almıştır. “Telefon muhaberata olduğu gibi postahane gişelerinde dahi Müslüman hanımlarının istihdamına nezaretçe taahhüt karara alınmış ve İstanbul postahane gişesine sekiz yüz kuruş maaşla tayin olunan Hatice Feridun Hanım dünden itibaren işe başlamıştır.”⁴⁷ haberi yankı uyandırmıştır. Daha önce de telefon idarelerinde çalışmaya başlamış olduklarının belirtilmesi dönemin siyasal haklar açısından başlangıçların gerçekleştiği bir dönem olduğunu göstermektedir. Bu haber yayımlandıktan sonra, habere ilişkin gazeteye gönderilen darümuallimat muallimesi Pakize imzalı mektup ise oldukça ilgi çekicidir. Kadınlar ve memuriyet başlığında gazeteye gönderilen bu mektup, 30 Temmuz 1914 tarihli gazetede yayınlanmıştır. Mektubu gönderen darümuallimat muallimesi Pakize imzası ile şunları yazmıştır;

*Muhterem gazeteniz dünkü nüshasında bir Müslüman memure serlevhasıyla bir Türk hanımının sekiz yüz kuruş maaşla İstanbul postahanesi gişesinde ifa-ı vazifeye başladığını ve bundan sonra Türk kadınlarının posta gişesinde istihdamları nezaretçe taahhüt karara alındığını gözlerim meserret yaşlarıyla dolarak gördüm. Fakat bundaki istifadede telefon idaresinde olduğu gibi yalnız birkaç Türk kadınına münhasır kalmamasını, İslam kadınlarının kendi hakları yalnız kendilerine verilmesini bütün Türklük, kadınlık namına [...]. Haberin devamında bunu yetkili kişilerden rica ettiğini yazmış ve teşekkürlerini bildirip gazetenin mektubu yayınlanmasını istemiştir.*⁴⁸

Darümuallimat daha önce de 4 Kanunievvel 1894 tarihindeki gazetede, bir atama haberiyle kadınlar yer almıştır. “Darümuallimat muallime muavinliğine

⁴⁵ “İnas Sanayi Mektebi”, **İkdam**, 18 Mart 1908, s. 1.

⁴⁶ **İkdam**, 19 Mart 1908, s. 3.

⁴⁷ “Müslüman Bir Memure”, **İkdam**, 28 Temmuz 1914, s. 3.

⁴⁸ Darümuallimat muallimesi Pakize, “Kadın ve Memuriyet”, **İkdam**, 30 Temmuz 1914, s. 4.

mektebi mezkurdan mezun atüfetli Binnaz Hanım gelmiştir.”⁴⁹ Gazeteden de anlaşıldığı üzere Tanzimat ile birlikte kadın ve eğitim konusu hükümetin uzun süre gündeminde kalmıştır. 1870 yılında Darülmuallimat’ın açılışındaki konuşma bu konu ile ilgili önyargıları bertaraf etmeye yönelik olmuş, “açılıştaki bir konuşma yapan Saffet Paşa, İslamiyetin kadın eğitime karşı olmadığını belirterek çocukların iyi yetiştirilmesi için kadınların yeterli eğitimden geçirilmesi gerektiğini söylemiştir.”⁵⁰ Gazetede eğitim yaşamındaki kadına ilişkin gelişmeler ile ilgili bir başka haber de Bursa’da aktarılmış, “Bursa İnas rüştiye mektebine iki muallimenin daha tayini merciine işar edilmiştir.”⁵¹ haberi sevinçle karşılanmıştır.

Kadının çalışma hayatına girmesi dönemin önemli mücadele konularından biri olmuştur. O yüzden gazeteye haber olması ayrıca öneme sahiptir. Bu konuda kurulmuş cemiyet mevcuttur ve bu cemiyet çeşitli duyurular aracılığıyla *İkdam*’a birkaç defa konu olmuştur. Örneğin 12 Mart 1918 yılında yayınlanan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi İçtimai başlıklı haber, cemiyetin toplantısı gerçekleşeceği için azaların teşrifi rica olunur ifadeleriyle duyurulmuştur.⁵² Kadınların başka alanlarla ilgili cemiyet ve derneklerde yer alması *İkdam* gazetesinde kadınlara ilişkin haber sayısını arttırmıştır. “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi azası devletli, asaletli Nazmiye Sultan merkeze askerlere hediye edilmesi için pamuklu kazak, hırka, çorap bağışlamıştır.”⁵³ Cemiyet isimleri, çoğu kez bağışlardan dolayı gönderilen teşekkür metinlerinin gazetede yayınlanması yer almıştır. Kadınlar gazetede, kimi zaman da bir toplanma duyurusu ya da çağrı sebebiyle kendine yer bulmuştur. 5 Kanunisanı 1922 tarihinde yayınlanan Dul Kadın ve Yetim Çocuklara İmdat Cemiyet-i İslamiyyesi Kadıköy Hanımlar Şubesi’nin duyurusuna göre çeşitli doktor ve yer isimleri belirlenmiş fakir kişilere yardım edileceği bildirilmiştir.⁵⁴ Bunun dışında sadece cemiyetler ya da dernekler aracılığıyla hareket edilmediği görülmektedir. 7 Şubat 1916 tarihli, Hanımlarımızın hamiyeti başlıklı haberde darülmuallimat talebelerinin müdürleri refakatinde

⁴⁹ *İkdam*, 4 Kanunievvel 1894, s. 1.

⁵⁰ Kurnaz, s. 23.

⁵¹ *İkdam*, 19 Mart 1908, s. 3.

⁵² “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi İçtimai”, *İkdam*, 12 Mart 1918, s. 2.

⁵³ “Hilali Ahmer Hanımlar Merkezinden”, *İkdam*, 25 Ekim 1914, s. 2.

⁵⁴ “Dul Kadın ve Yetim Çocuklara İmdat Cemiyet-i İslamiyyesi Kadıköy Hanımlar Şubesinden”, *İkdam*, 5 Kanunisanı 1922, s. 5.

Çapa Hastanesi'ndeki yaralı askerleri ziyaret ettiği yazmaktadır.⁵⁵ Kadınların cemiyetler aracılığıyla yaptıklarının basında yer almasının yanı sıra bu cemiyet ve derneklerin nizamnameleri de savaş yıllarında Osmanlı kadınına, kadın hareketine ilişkin pek çok bilgi vermektedir. Buna göre Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyetinin nizamnamesinde, kadınların her an vatan müdafaasına hazır olması gerektiğine, cemiyetin merkezi Sivas'ta olsa da tüm Anadolu'da şubelerinin olacağına değinilmiştir.⁵⁶

Savaş yılları nedeniyle kadınlar, cemiyet ve dernekler aracılığıyla yoğun bir çalışma yürütürken gazetede, savaş ve kadın konusunun bir diğer yönü de gözlemlenebilir bir şekilde haber olmuştur. “Dün Gelibolu'dan yedisi kadın biri çocuk olmak üzere sekiz kişi mecruhaten şehrimize gelmiş, bunlardan kadınlar Haseki Nisa Hastanesine ve çocuk dahi Etfal Hastahanesi'ne yatırılmıştır.”⁵⁷ Bu tarz haber savaşın kaçınılmaz yönünü göstermekle birlikte kadınların yaşantıları ile ilgili de fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. 16 Haziran 1897 tarihli İkdâm'da Teselya'dan bildiren gazete muhabiri, muharebeyi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımlarını, kadın ve çocukların yaşadıklarını aktarmıştır. Ayrıca sedyelerle taşınan kadınların yaşadığı zorluklar, çocuklarını kaybedişi bildirmiştir.⁵⁸

İkdâm gazetesinde Osmanlı kadınının yaşam alanına dair bir başka haber de 26 Temmuz 1908 tarihinde yayınlanmıştır. Buna göre, “Kanunuesasinin kurallarının ahaliye duyuruluşu ile ilgili yapılan haberde Beyazıt Meydanını dolduran yüz bin kadar kişinin arasında kadınlar da sayılmıştır.”⁵⁹ Kamusal alanda kadına dair yer alan bir haber de bir ortaoyununun duyurulmasıyla ilgilidir. Burada da oyunu izlemek için kadınlara gündüz, erkeklere akşam saati verilmiştir.⁶⁰ Bu tarz tiyatro, oyun, etkinlik duyuruları gazetede çok sık yayınlanmıştır.

İkdâm'da incelenen haberlerin bir kısmı ise kamusal alana çıkan kadınların karşılaştığı tepkiler hakkında bilgi almayı mümkün kılmıştır. Buna göre ev içinde belli sınırlamalara tabi tutulan kadınlar için sosyal hayatın, sokağın deneyimlenmeye başlandığı ilk zamanların kolay olmadığı, devlet tarafından konulan yasakların yanı

⁵⁵ “Hanımlarımızın Hamiyeti”, *İkdâm*, 7 Şubat 1916, s. 2.

⁵⁶ *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi*, Sivas, 1335, s. 1.

⁵⁷ *İkdâm*, 11 Ağustos 1912, s. 3.

⁵⁸ *İkdâm*, 16 Haziran 1897, s. 1.

⁵⁹ *İkdâm*, 26 Temmuz 1908, s. 1.

⁶⁰ *İkdâm*, 26 Temmuz 1908, s. 4.

sıra bireylerden gelen baskıların da görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu baskılardan biri, gazetede yer alan bir davanın içerisinde de geçmiştir. Kör Ali davasının daha önceki duruşmalarında kadınların sokağa çıkmaması dillendirilirken bu davayla ilişkili bir başka duruşmada; “İslam kadınları açık saçık gezmesin, şeriat icra edilsin” ifadelerine yer verilmiştir.⁶¹ Kadınlara ilişkin benzer ifadeler, mahkeme boyunca tekrarlanırken bu görüşlerin sadece söylemde kalmadığı, kadınların kamusal alanda yer almasının tacizle sonuçlandığı gazeteye de yansımıştır. Gazetede kamusal alana çıkabilen kadınların yaşadığı zorluklar şu ifadelerle belirtilmektedir.

*Cevami şerifeye vaaz ve nasihat dinlemek için gelen muhaderatın çarşafı bazı münasebetsizler tarafından makasla kesilmekte olup hatta dün Sultan Ahmed Cami-i şerifinde yedi sekiz hanımın çarşafı kesilmiş ise de bu denaseti irtikab idenler bulunamamışlardır. Biçare hanımlar hanelerine mahzune avdet ilmişlerdir.*⁶²

1.1.4.3. Dünya Basınının Kadınlar Üzerine Etkisi

Kadınların yaşamına ilişkin haberlerin yer aldığı coğrafya, sadece Osmanlı olmamıştır. Farklı coğrafyalarının kadınlarının yaşadıkları da gazetede yer almıştır. Tıpkı Hakayik’ül Vakayi gazetesinde olduğu gibi dünya basınından aktarımlar söz konusu olmuştur. “Felemenk kadınları şirketi tarafından kadınların talim ve terbiyelerine soluk istedikleri meslek ve sanayiye dair milli bir sergi açılacaktır. [...] Felemenk’te kadınlar için pek çok sanayi mektebi vardır.”⁶³ Bu şekilde başka ülkelerin kadınlarıyla ilgili haberler yayınlanmıştır. 19. yüzyılın sonları dünya kadınlarından daha çok bahsetmektedir. Kadınların talepleri de gazetede yer bulmuştur. “Amerikalı bir kadın Washington hükümetine müracaatla kendisinin polis memuriyetine tayin edilmesini istemiştir.”⁶⁴ Bu arada haberlerin sadece Amerika ve Avrupa ile sınırlı kalmadığı görülmektedir. 25 Mart 1900 tarihindeki İkdâm’da, Kahire’de kadınlardan oluşan bir kulübün açılması ve kulübün Lady Rude isimli bir kadının idaresinde olması haber yapılmıştır.⁶⁵ 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu dönem haberleri yabancı kadınlar açısından da dernek üyeliği, hayırseverlik konusunun gündemde olduğunu göstermektedir. 14 Haziran 1897 tarihli habere göre

⁶¹ “Kör Ali ve İsmail Hakkı’nın Muhakemesi”, *İkdâm*, 27 Ekim 1908, s. 3.

⁶² *İkdâm*, 10 Ekim 1908, s. 4.

⁶³ “Felemenk’te Sergi”, *İkdâm*, 12 Temmuz 1898, s. 2.

⁶⁴ *İkdâm*, 15 Kanunievvel 1895, s. 1.

⁶⁵ *İkdâm*, 25 Mart 1900, s. 3.

İngiltere eski Hindistan valisinin zevcesi Hindistan’da pek çok konuda hayırseverlik yapmıştır. Bunların biri de kadınların eğitimi, tıp alanında yetiştirilmesi olmuştur.⁶⁶ Çeşitli ülkelerdeki kadınların gazetelerde yaptıkları ile haber olması toplumsal açıdan olduğu kadar, kadınların kamusal alanda kendilerini ifade edebilmeleri için olumlu örnekler oluşturmuşlardır.

1.1.4.4. Kadın-Siyaset ve Ödül Üçgeninde Gazetenin Etkileri

İkdam gazetesinde kadınlarla ilgili haberlerin siyasal analizi sonucunda gözlemlenen haber gruplarından biri de çok sayıda kadının devlet tarafından nişan, madalya verilerek ödüllendirilmiş olduğudur. Bu konuyla ilgili daha açıklayıcı olması adına haberler aşağıya sıralanmıştır;

Manastır valisi Abdülkerim Paşanın haremi iffetli hanım efendiye birinci, hemşiresi iffetli hanım efendiye üçüncü, Şam hanedanının müteveffı paşanın ikinci haremi hanıma ikinci, lortlar kamarası azası ve Salib-i Ahmer cemiyetinin fahri reisi lort Wontac cenaplarının zevcesinin Lady Wontac’a birinci ve cemiyeti mezkure namına lord Armastor’un dersadet vekili Dowyer’in zevcesi Madam Dowyere ikinci ve kerimesi Madamvüzel Dowyer’e üçüncü rütbelerden şefkat nişan hümayunu ihsan buyrulmuştur.*⁶⁷

“Mabeyn-i hümayun mülükane katiplerinden saadetli Reşid Bey efendinin haremi iffetli hanım efendiye ikinci rütbeden şefkat nişan hümayunu ihsan buyrulmuştur.”⁶⁸

Kadınlara ait diğer haberler, “Rusya devleti hariciye nazırının teyzezadeleri Madam Olga ve Madam Mari ikinci rütbeden şefkat hümayunu almıştır.”⁶⁹ “Sırbistan sefirinin zevcesine birinci dereceden şefkat nişan hümayunu ihsan buyrulmuştur.”⁷⁰ “İtalya devletinin dersaadet sefareti başı* kerimesi Madamvüzel Mari’ye üçüncü rütbeden şefkat nişanı hümayunu ihsan olunmuştur.”⁷¹

Haberlerin kimi okunamadığı için kimi de tarih kesinliği taşımadığı, belirgin olmadığı için buraya eklenmemiş fakat İkdam’ın çoğu sayısında kadınlara verilen

⁶⁶ İkdam, 14 Haziran 1897, s. 3.

* İsmi gazetede silikleşmiş olması nedeniyle bu şekilde, ismi olmadan, sadece orada tanımlandığı şekilde ifade edilmiştir.

⁶⁷ İkdam, 16 Haziran 1897, s. 1.

⁶⁸ İkdam, 29 Nisan 1896, s. 1.

⁶⁹ İkdam, 28 Nisan 1896, s. 1.

⁷⁰ İkdam, 15 Kanunievvel 1895, s. 1.

* İsmi okunamamıştır.

⁷¹ İkdam, 5 Temmuz 1894, s. 1.

nişan ve madalya haberleri yer almıştır. Bazen ismi dahi geçmeyen kadınların hakkında nişan almış olmasının dışında bilgi verilmemiştir.

1.1.5. Tanin

II. Meşrutiyet ile birlikte yayın hayatına başlayan ve Cumhuriyet sonrasında da yayınlanan Tanin gazetesi, uzun soluklu olmakla birlikte yayını sık sık durdurulmuş ve başka isimlerle çıkmak zorunda kalmıştır. Kadının dönemin birçok gazetesine göre farklı konular çerçevesinde ve daha çok kendine yer bulduğu Tanin, bu bölümde 1923'e kadar incelenmiş, devamı Cumhuriyet basınının incelendiği kısımda yer almıştır.

1.1.5.1. Kadınların Siyasal Mücadelesinde Gazetenin Etkileri

Osmanlı kadın hareketi, 19. yüzyılın sonunda ilk mücadelesini vermeye başlarken Meşrutiyet ile pek çok manada bulunduğu fırsatı değerlendirmiş, hak talebini dile getirmeye başlamıştır. 20. yüzyıla birlikte hem bu ses daha gür çıkmaya başlamış hem de kazanım açısından önemli gelişmeler olmuştur. Hareketin siyasallaşmasındaki yolu ilk açan etken ise dergiler, dernek ve cemiyetler olmuştur. Bu bağlamda, Tanin'de yer alan haberler ise tarihsel açıdan değerlidir.

Üst başlığı müdafaa-ı milliye olan bir yazı, Trabzon hanımları başlığıyla devam etmektedir. Daha önce İstanbul'dakiler gibi vatanperver bir toplantı gerçekleştiren Trabzon hanımlarının bu toplantısıyla ilgili bilgi verilmiştir. Toplantıya yoğun katılımın olduğu, para toplandığını, bunun dışında payitahttaki kadınlara telgraf çekilmesinin kararlaştırıldığı, yapılan konuşmaların oldukça etkili olduğu bildirilmiştir. Aktarılan bir konuşmada ise kadınların vatan için savunmada olması gerektiği vurgulanmıştır.⁷² Dönem 0itibariyle milli müdafaa kadının birlikte anıldığı bir konu olmuştur.

Müdafaa-i milliye cemiyeti heyet-i irşadiyesinden: devletli, ismetli Nazmiye Sultan hazretlerinin himaye-i ismetpenahiyeleri de olmak üzere darülfünun konferans salonunda Osmanlı fazilet-i nisvan tarafından hanımlara mahsus

⁷² **Tanin**, 8 Mart 1913, ss. 4-5.

*konferans verileceğinden buyuracak hanım efendilerin şubat ikinci cumartesi zevali saat ikide mezkur salonda hazır bulunmaları ilan olunur.*⁷³

Bu şekilde kadınların bilinçlendirilmesi de amaç edinilmiştir. Bunun yanı sıra 1329 yılında da üniversitenin konferans salonu, kadınların yoğun katılımıyla gerçekleşen pek çok toplantıya ev sahipliği yapmıştır. Savaş ile ilgili kapsamlı konuşmaları içeren bu toplantıların bazıları, savaş anlatılarında sadece hemşire olarak yer verilen kadının, dernek ve söylemleri aracılığıyla da bu süreçte var olduğunu göstermektedir. Bu konuşmalardan birinde, “muhterem sultanlarım, hanım efendiler, tarih daima yaprakları dönen bir kitaptır. Onun bizim üstümüze kapanacak sayfalarını bizden sonrakiler çevirip okudukları zaman, eğer biz bugün vazifemizi ifa edersek isimlerimizi hürmetle anacaklar”⁷⁴ ifadelerine yer verilirken savaş süreçlerinde etkin rol oynamaya çağrılan kadınlarla ilgili konuşmada, tarihsel anlamda var olmanın da önemli görüldüğü anlaşılmaktadır.

Konferans başlığıyla duyurulan bu haberden de hareketle denebilir ki bu tarz örgütlenmeler aktifliğini korurken gazete tarafında da görmezden gelinmemiştir. 10 Teşrinievvel 1912 tarihli Tanin’de Osmanlı Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi’nden başlıklı haberde, Osmanlı Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi heyet idaresi cemiyet azası hanım efendileri diye başladığı bir duyuruyla kadınları toplantıya çağırmıştır.⁷⁵ Dönemin diğer etkin ve gazetede kendine yer bulan cemiyeti, Teali Nisvan Cemiyetidir. Burada kadınlar toplantı, etkinliklerle bir araya gelmiştir. 20 Mart 1912 tarihli Tanin’de Teali Nisvan Cemiyeti’nin gerçekleştireceği konferans aktarılmıştır. Buna göre “Cağaloğlu’nda emniyet sandığı arkasındaki tatbikat mektebi salonunda martın dokuzuncu* cuma günü gündüz zevali saat iki buçukta bir konferans verilecektir.” Hasılat-ı donanmanın ve fakir kızların tahsilinin konuşulacağı bildirilirken girişin beş kuruluş olduğu, konferans başlayınca kapılar kapatılacağı için kadınların erken gelmeleri gerektiği yazmıştır. Aynı sayıdaki başka bir yazıda bir kez daha teali nisvan cemiyeti yer almıştır. Teali nisvan sanayi nefise mektebi şubesi hanımlara resim sergisi açmak üzeredir diye başlamış, ayrıca bir ders verileceği, 12 kişi müracaatıyla başlayacağı yazmış, hanımlara bu fırsatı vermekle Teali Nisvan

⁷³ “Konferans”, **Tanin**, 31 Kanunisani 1328 (13 Şubat 1913), s. 5.

⁷⁴ Fehime Nüzhet, “muhterem hanım efendiler”, **Darülfünun Konferans Salonunda Kadınlarımızın İhtimaları**, Tanin Matbaası, İstanbul, 1329, s. 110.

⁷⁵ “Osmanlı Kadınlar Cemiyeti Hayriyesinden”, **Tanin**, 10 Teşrinievvel 1912, s. 3.

* Hicri takvime göre

Cemiyeti iftihar eder ifadesi kullanılmıştır.⁷⁶ Bunun dışında Hilal-i Ahmer de aldığı bağışlara teşekkür metni iletmış, burada yayınlanmıştır.

Kadın hareketi sadece derneklerin, cemiyetlerin içinde değil, bireysel olarak da devam ettirilmiştir. Bu noktada 3 Mart 1913 tarihli gazetede yer alan haber, burada mutlaka yer bulmalıdır.

*Şubat'ın ikinci cumartesi günü Burdur yad-ı latifi cidden unutulmaz bir gün yaşıyordu. Yüzü aşkın inas mektebi talebatı kan ve kefen renklerinde -yeknesak-rubalarıyla muntazam bir kafile teşkil etmişler, kadınlardan toplanan parayla kurdelelerle müzeyyen küçük bir kasa içinde eşya-yı ayniyye, poğaçalar, kendi aralarında ayrıca topladıkları on beş mecdiyeyi süslenmiş bir tepsi üzerinde teşhir ederek temayiş yapıyorlardı.*⁷⁷

Haberin devamına göre Müdafaa-ı Milliye'nin toplanma yeri olan belediye binasının önüne gelen küçük tiyatrocular, burada bir oyun sergilemişlerdir. Oyundaki karşılıklı konuşmalarda vatan müdafaası konusu baskın olarak gözlemlenmiş fakat bu kadın mücadelesi açısından da dönemin önemli bir konusu olmuştur.⁷⁸

Kadın hareketinin siyasallaşmasında dernek ve cemiyetlerin etkili olduğunu görmekle birlikte kadının bireysel olarak da siyasetten, hükümetin odağında olan sorunların uzağında durmadığı anlaşılmaktadır. “Osmanlı Devleti’ndeki feminist hareketin ve Ermeni kadın edebiyatçıların önde gelen isimlerinden Zabel Yesayan da aynı dönemde Adana, Mersin ve Kilis’e gitmesi, izlenimlerini Yıkıntılar Arasında adı altında kitaplaştırması”⁷⁹ konuyla ilgili örneklerden biridir. Bir başka örnek ise kadının mecliste temsil konusunu gündeminden hiç düşürmediğini de kanıtlamaktadır. Zira, “bir grup kadın, 1908 parlamentosuna dinleyici olarak katılmak için harekete geçmiştir.”⁸⁰

Tanın’de bu konu başlığı altında değerlendirilmesi gereken bir başka haber grubu da eğitim hayatına ilişkindir. Örneğin 1 Nisan 1913 tarihli Tanin’de “Teşvike Şayan Bir Teşebbüs” üst başlıklı yazının alt başlığı kız sanayi mektebidir ve devamında kızlar için açılan mekteple ilgili bilgi vermekte, gerekliliğini anlatmaktadır.⁸¹ Bunun dışında da eğitim hayatı ve kadın konusu gazetede yer almıştır. 8 Mart 1918’de maarif ihtiyaçları adı verilen kısımda “Darümuallimin ve

⁷⁶ **Tanin**, 20 Mart 1912, s. 5.

⁷⁷ **Tanin**, 3 Mart 1913, s. 3.

⁷⁸ **Tanin**, 3 Mart 1913, s. 3.

⁷⁹ Kutlu, s. 270.

⁸⁰ Kurnaz, s. 47.

⁸¹ “Teşvike Şayan Bir Teşebbüs”, **Tanin**, 1 Nisan 1913, s. 4.

İnas Darülfünunu” başlığında bir yazı yayınlanmıştır. Buna göre kadınlara da iyi dersler, yüksek tahsil verilmesi gerektiği bunun sadece darülmualimin mektebine ait olmadığı yazmıştır.⁸²

“Hanımlara mahsus” tiyatro, etkinlik duyuruları ve cemiyet, dernekler aracılığıyla tüm bunlar olurken Tanin, bazen dünyanın diğer ülkelerindeki kadınların mücadelesine, kazanımlarına da yer vermiştir. 25 Kanunievvel 1922 tarihli Tanin’de “Romanya Kadınlarının Talebi” başlığıyla Romanya kadın cemiyeti komitesinin toplantı gerçekleştirdiği kanuni esasiye kadın haklarıyla ilgili bir madde girmesi için kararname oluşturduğu haberi yer almıştır.⁸³ Bir başka haber ise seçme hakkıyla ilgili olmuştur. “Ajans raportöründen bildiriliyor: kadınlar ilk defa olarak meclis-i mebussan intihabadına iştirak etti”⁸⁴ denmiştir.

Bu dönem kadınlara yönelik etkinliklerin de olduğu ve gazeteden duyurulduğu bir dönem olmuştur. Buna göre Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin duyurusuyla hanımlara mahsus bir mevlüt düzenleneceği haberi verilmiştir. “Fehime Nezahet Hanım Efendi ve daha başka kadınlar tarafından hutbeler okunacaktır.”⁸⁵ Bu tarz haberler bazen de bir tiyatro, başka derneklerden tarafından düzenlenen konferansların duyurusu olarak gazeteye girmiştir. Milli talim ve terbiye cemiyetinin yapacağı bir konferansın duyurusunda hanımlara yer vardır ifadesi kullanılmıştır.⁸⁶ 17 Temmuz 1910 yer alan “Hanım Efendilere Mahsus” başlıklı yazıda da kadınlara bir tiyatro gösteriminin yapılacağı duyurulmuştur.⁸⁷

1.1.5.2. Kadınlara Dair Savaşa Yönelik Gazete Haberleri

Savaş yılları gazeteyi doldururken kadınların yaşadıkları, yaptıkları da habere konu olabilmıştır. Bu haberlerden birinde şunlar denmiştir:

Dün İnebolu vapuruyla Anadolu kadınlarının son gaziye milliyemizde göstermiş oldukları şecaat ve hamasete canlı bir temsal olan Şarki Karahisarlı Hasan kızı kahraman Penbe Çavuş şehrimize gelmiştir. [...] oğlum ben aslen Şarki Karahisarlıyım tanrının inayetiyle düşmanı dağlardan, tepelerden kovalayarak kaçırdık demiştir. Yazıda yer alan bir başka ifade sekiz yerinden yaralı olan bu

⁸² “Darülmualimin-i Aliye ve İnas Darülfünunu”, **Tanin**, 8 Mart 1918, s. 3.

⁸³ “Romanya Kadınlarının Talebi”, **Tanin**, 25 Kanunievvel 1922, s. 4.

⁸⁴ “Amerika’da Kadınların İntihabata İştirak”, **Tanin**, 8 Mart 1918, s. 4.

⁸⁵ **Tanin**, 7 Mart 1913, s. 2.

⁸⁶ **Tanin**, 1 Temmuz 1918, s. 3.

⁸⁷ “Hanım Efendilere Mahsus”, **Tanin**, 17 Temmuz 1910, s. 4.

*büyük ruhlu Türk kadının elinde şöyle bir vesika vardır Giresunlu Hasan kızı Penbe Çavuş, Nisan 338 tarihinde Giresun'dan gönüllü olarak hareket etmiş ve alayın birinci taburuyla mücadde-yi milliyemize iştirak etmiştir.*⁸⁸

Yazıda giyimi, tavırları da anlatılan Pembe çavuş, asker olma özelliği erkeğe ait görüldüğü için diğer savaş haberlerinden farklı bir dil kullanılmıştır. Bu görüşü başka bir yazıda daha görmek mümkündür. “Hamietli Mert İstanbullulara” adlı yazıda yazar, vatanın tehlikede olduğunu savunmanın gerekliliğini açıklarken “Allah muhafaza etsin öyle olsa kadın gibi oturup ağlamaktan erkek gibi dövüşe dövüşe hükmü kadere boyun eğmek lazımdır” ifadesini kullanmıştır.⁸⁹ Bu ifadelerin yanı sıra kadınlar, Pembe çavuş gibi savaşmanın yanı sıra yardımlarıyla da bu süreçte etkin olmuştur. 6 Mart 1913 tarihli gazetede Fatih İnas Rüşdiyesi muallime-i alimi Nimet Hanım dalaletiyle mektep mezkur muallimelerinden Mihriye, Melahat ve Emine Hanımlarla mektep talebatı ve Zehra Hanım tarafından tedarik edilen hediye ve devamında Osmanlı askerine yapılan bu hediye için teşekkür edilmesi haberi yer almıştır.⁹⁰ Yardımlar çeşitlenmiş ve tarzı da değişebilmiştir. Buna göre 15 Şubat 1916 tarihli gazetede, Mısırlı devletli, İsmetli Fatma Hanım Efendi hazretlerinin himayeyi ismetpenahılarında ve İsmail hakkı Paşa hazretlerinin riyasetinde olmak üzere Feri köy, Rami, Gümüşsuyu hastahaneleri menfaatine verilecek konser ve müsamere duyurusu erkek ve kadınlar için gösterim saati farklı olan bir haber yer almıştır.⁹¹ Bazen de Eyüp Sultan’daki bir hastanede gazi, yaralı askerlere bakan Mihriye Hanımın takdir edildiği haberde olduğu gibi haberler gazetede yer almışlardır.⁹²

Kadınların yardımcı ve savaşçı olduğu kadar mağdur olması da gazetede yerini almıştır. “Pangaltı’da Dolapdere Caddesi’nde sakin madam Maryam (Meryem) geçenlerde civardaki yanının fırınına ekmek almaya gitmiş ve tehacümden ezilmesiyle dün vefat etmiştir.”⁹³ Savaşın neticelerine bu şekilde yer verirken bu konuyla ilgili yazılara da taşımıştır. Namus ve iffet konularını vurgulamıştır. 6 Mart 1913 tarihinde yayınlanan “Müdafaa-i Milliye Cemiyetine” başlığıyla yazılan yazıda düşmanların Rumeli’de vatandaşlara kötü davrandığı, oradaki hemşirelerin ‘namus

⁸⁸ “Penbe Çavuş-Kahraman Bir Kadını ile Mülakat” **Tanin**, 26 teşrinisani 1922, s. 3.

⁸⁹ Ömer Kani, “Hamietli Mert İstanbullulara”, **Tanin**, 9 teşrinisani 1912, s. 4.

⁹⁰ “Orduya Hediye”, **Tanin**, 6 Mart 1913, s. 4.

⁹¹ **Tanin**, 15 Şubat 1916, s. 4.

⁹² **Tanin**, 1 Nisan 1913, s. 5.

⁹³ **Tanin**, 17 Temmuz 1910, no:23562, s. 4.

ve bekaretine' kast ettiği sözleri geçerken düşman, kadınlarımıza sokakta taarruz ediyor ifadesi yer almıştır.⁹⁴

1.2. DERGİLER

Osmanlı basını ve kadın düşünöldüğünde dergilerin, kadın temsili açısından daha farklı bir noktada olduğu görölmektedir. Kadınlar çoğu dergide haber olduğu kadar fikirleriyle de var olmuştur. "...fikrimizi, maksadımızı anlatalım, sukuta mahkûm olmayalım, gasp olunan haklarımızı isteyelim" ifadesi ile dergilerde kadınlar yerlerini almışlardır.

1.2.1. Mehasin

1908 yılında yayınlanmaya başlayan Mehasin dergisinin müdürü ve başyazarı Mehmet Rauf'tur. Kadınların yazdığı, kadın hakları, moda gibi konulara yer veren bir dergidir.

"İfade-i Mahsusa" kısmında hanımlara cidden layik bir gazete çıkarmayı tercih ettik diyen ve aylık olarak yayınlanan dergi, dünyanın en ünlü moda dergilerinden örnekler vereceğini belirtmiştir. "Ayrıca sadece hanımlar için değil, erkekler için bile mucib-i istifade bir gazete olacaktır."⁹⁵ Bu tarz bir açıklamayla yola çıkan derginin kadınlara öneri yaptığı ilk yazının başlığı ise "Yakalar Buruşup Katlanmamak İçin" olmuştur.⁹⁶

İlk sayıda dikkat çekici ifadelerle yazılan bir diğeri yazı, Kraliçe Alexandra'yı konu almıştır. "Ve biz aylık nüshamızın ilk makalesi olmak üzere hanımlarımıza hüsn-i emsal olmasını temenni ederek kendisinden bahse yalnız bu meziyetten dolayı lüzum gördük" böyle başlayan yazıda kraliçenin övöldüğü cümlelerden biri ise şöyledir; "düşünölmelidir ki dünyada zevce, valide ve gelin ve kraliçe olmak üzere her hususta bu kadın kadar celb-i muhabbet etmiş başka bir kadın pek güç bulunur."⁹⁷ Yazıda ayrıca güzelliği, iyiliği, vatana karşı fedakarlığı da yer almıştır.

⁹⁴ "Müdafaa-i Milliye Cemiyetine", **Tanin**, 6 Mart 1913, s. 4.

⁹⁵ "İfade-i Mahsusa", **Mehasin**, Sayı: 1, Eylül 1324, ss.1- 3.

⁹⁶ "Yakalar Buruşup Katlanmamak İçin", **Mehasin**, Sayı: 1, Eylül 1324 (Eylöl 1908), s. 2.

⁹⁷ Mehmet Rauf, "Büyük Bir Kadın", **Mehasin**, Sayı: 1, Eylül 1324 (Eylöl 1908), ss. 5-11.

Kadın yine aynı kalıplar içerisinde yer almıştır ve bu tarz ataerkiyi pekiştirici yazılar dergide oldukça fazladır. Fakat hak arayıcı kadınların yaptıkları da yazılmıştır. Bu konunun çeşitli yazarlar tarafından işlendiği gibi dönemde gerçekleşenler de aktarılmıştır. “Kanuni Esasi’nin ilanından sonra öteden beri hal nişyanda kalan kadınlar bir iki kezinde imza ile biz de varız, en düşünölmeye asıl bizim şayan olduğumuzu unutmamalısınız ihtarı [...]”⁹⁸ şeklindeki ifadelerle sahip, medeniyet ve kadın konusuna değinen yazı, kadını yine de namus, validelik kavramları çerçevesinde ele almıştır. Dönem ve kadın üzerine fikir sahibi olunmasını sağlayan bir diğeryazı, Kanuni Esasi gibi bir başka siyasal gelişme çerçevesinden ilerlemiştir.

*[...]. Artık bundan sonra her türlü hukukumuzu siyanet edecek bir meclis-i milliyeye sahibiz. Elbet muhterem mebuslarımız kanun-ı meşrutiyetimizin – cins ve mezhep tefrik etmeksizin- bahsettiği saadet-i hürriyetten biz kadınların ve terakki-cu kalemlerimizin de hisse alabilmekliğimize itina edeceklerdir.*⁹⁹

Bu yazı aynı zamanda kadınların siyasal gelişmelere duydukları heyecanı göstermektedir.

Teşrinisani 1324 (Kasım 1908)’de musahabe kısmındaki yazar bu sefer Zehra Hanım’dır. Her sayıda olduğu gibi bölümün başında Abdölhak Hamit’in bir milletin nisvanı derece-i terakkisinin mizanıdır yazmıştır ve Zehra Hanım da kadınların talim ve terbiye mevzusuna değinmiştir. Tabi sadece bu değildir konu, kadınlardan bahsettiği yazıda şunları yazmıştır; “Cemiyeti beşeriyenin fakir sınıfına mensub olunduğı zaman onun işçisi, hizmetçisi, çamaşırcısı, zevcesi, validesi olmakla mükellef ve buna mecburdur. Böyle her işe koşan kadınlar, hiçbir zaman istenildiğı gibi bir ana, layıkıyla bir zevce olamazlar.”¹⁰⁰ Dergideki tüm yazılar bu tarzda olmamıştır elbette. Temmuz 1325 (Temmuz 1909) tarihli sayıda isminin baş harflerini kullanarak yazdığı “Biz Kadınlar” başlıklı yazıda yazar şu ifadelerle yer vermiştir; “alim ve ariflerine gıpta ettiğimiz Avrupalı kadınlara bizler de biraz olsun benzemiş olalım, fikrimizi, maksadımızı anlatalım, sukuta mahkûm olmayalım, gasp olunan haklarımızı isteyelim.”¹⁰¹ Kadın haklarına ilişkin bir diğeryazı ise Kanunisani 1324 (Ocak 1909) tarihli Mehasin’de yer almıştır. Ataerkil bir dilin

⁹⁸ Asaf Bey, “Musahabe”, **Mehasin**, Sayı: 2, Teşrinievvel 1324 (Ekim 1908), s. 16.

⁹⁹ İsmet Hakkı Hanım; “Çarpışmak İhtiyacı”, **Mehasin**, Sayı: 4, Kânunuevvel 1324 (Aralık 1908), s. 256.

¹⁰⁰ Zehra Hanım, “Musahabe”, **Mehasin**, Sayı: 3, Teşrinisani 1324 (Kasım 1908), ss. 10-18.

¹⁰¹ “Biz Kadınlar”, **Mehasin**, Sayı: 8, Temmuz 1325 (Temmuz 1909), ss. 19-20.

dışına çıkmakla birlikte genelden farklı olarak kadının ilerleyişinin önündeki engellerden biri olarak erkekleri görmüştür. Toplumda kadın algısını ortaya koymakta olan haberin ifadeleri şu şekildedir:

*Kadınların cehaleti iltizam ediliyor, onlara lazım geldiği kadar hürmet ve ehemmiyet telakki edilemiyor. Niçin hâlâ anlamıyorlar? Bugün bile bir mevki-i içtimaimiz yok. Hukuk-i medeniyetimizi bile iddiaya salahiyyetkar değiliz. Ne efkâr ve mutalaatımızı dinletebiliyor ne feryat ve şikâyetimizi işittirebiliyoruz. Hemen umumiyetle erkekler nazarında sadece bir kadın olmaktan başka bir şey değiliz.*¹⁰²

Dergide eleştirilen konularda haklı ve gerçekçi olunmakla birlikte daha önce de belirtildiği gibi kullanılan dil ataerkil olmuştur. Bu tarz yazılardan biri evlilik üzerine yazılmıştır.

*İzdivaç! Bizde ne kadar ehemmiyetsiz. Bir kız on altı yaşına geldi mi talipler sıralanır. Hele o kız zengin, müteneffiz bir zatın kızı ise. Zevc olarak efendi o zaman hanesine bir müdire-i umur, çocuklarına iyi bir valide, kendine mükemmel bir refika tahayyül etmez; muhayyilesinde kümelenmiş altınlar, sırmalı kordonlar, kâşaneler âdeta geçid-i resmi icra ederler. Pederin nokta-yı nazarı da başka. Kıza sorarsanız o yalnız tuvaletleriyle meşguldür. Biraz muhakeme dermiyan edilecek olsa 'kızı kendi haline bırakırsan davulcu ile zurnacıya varır' darb-ı mesel-i amiyanesi hazırdır. Doğru böyle kızı kendi başına bırakmakta ebeveyn mağdurdur. Lakin o ebeveyn kızlarını böyle on altı yaşında neşr-u nemasını temin edecek, kuvvetten mahrum, zayıf bir nihâl, hayattan bi-haber iken hayata atacaklarına, ona yirmi iki, yirmi üç yaşına kadar mehasin-i ahlakı ve zayıf-i insaniyeyi, hubb-ı aileyi hüsn-i intihabı telkin etseler de kendilerinin de muavenetiyle bir arkadaş intisab ettirseler davulcuyla zurnacıya varmayacağını bilakis beşeriyete müfid bir kadın, mükemmel bir aile reisesi olacağını acep düşünmüyorlar mı? Hayat aczle değil kuvvetle kaimdir. Kızlarımız ana baba elinde, kadınlarımız zevc elinde baziçe veya vesile-i ticaret oldukça biz mesut olamayacağız.*¹⁰³

Dergide eğitim, sağlık, sosyal yaşam konularının mücadelede önemli bir yeri olduğunu gözlemek mümkünken kadınlar arası yazışmalar da Osmanlı kadın hareketi üzerine fikir vermektedir. Önceki yazıları da burada saymak yerinde olmakla birlikte Emine Semiye'nin yazısı ayrıca önem arz etmektedir. Buradan hareketle dönemin yapısı ve kadın hareketi anlaşılmaktadır. Eylül 1325 (Eylül 1909) tarihli dergide yer alan yazıda, kadın hareketlerinin basında yer almasının yine kadınlar açısından önemi vurgulanmıştır.

Şükûfe Nihâl Hanım kızım, tahsile olan iştiağınızı tebrikle beraber bunun husulünü tamamen erkeklerden beklememenizi de âcizane ihtar ederim. Bakınız size bir şey anlatayım: Hümmat-ı Aliyesi ile vatanına pek büyük hizmetler

¹⁰² Evliyazade Makbule Hanım; "İsmet Hakkı Hanımefendi'ye", **Mehasin**, Sayı: 5, Kânunusani 1324 (Ocak 1909), s. 346.

¹⁰³ Hayriye Melek, "Fırar", **Mehasin**, Sayı: 7, Mart 1325 (Mart 1909), s. 521-529.

etmiş ve hâlâ da etmekte bulunan müterakki ve mütemeddin bir zat-ı âli ilan-ı hürriyetten evvel vatanın tahlisine, hürriyetin istirdadına çalıştığı zamanlarda bir gün kendisinden nisvan-ı İslam için de bir hisse-i meşrua talep etmiştim. O zat bize pek kavi teminat vermişti. İlk irticaîyun vakasında unutulmuş olan hukukumuzun hiç olmazsa nisvanın müdafaası suretinde icrasını ihtara lüzum gördüğümde bakınız o gayret- perverden şu mealde cevap almıştım. ‘Biz hürriyeti kurtardık; fakat kale-i taassubun henüz bir taşını kaldıracabildik. Bekleyiniz, terakkiyat-ı nisvaniyenin zamanı da gelecektir. Sizin gibi erbab-ı hâmiyet meyas olamaz ve fütur getirmeyerek çalışır.’ Bu cümleden de anlıyorsunuz ya! Bizim terakkimiz yine bizim himmetimize bırakılıyor. Ricalimizin bizi düşünmediklerine şimdiden bizler düşünelim de nisvan-ı atiyemizin âlem-i medeniyete yaraşacak hâlde yetişmelerini kadınlığın, insanlığın hiçbirinden mahrumiyetini icap etmediğini el-ayan kadınlarımızdan bekleyelim. O kadınları millet istikbalde sizin gibi genç kızlarda bulacaktır.’¹⁰⁴

1.2.2. Demet

1908 yılında yayın hayatına başlayan dergi, yedi sayı yayınlamıştır. Medeniyeti, kadının ilerlemesini birlikte alıp kadınların ilerleyişini savunsa da genel olarak validelik, namus kavramlarına vurgu yapmıştır.

“Kadınların menfaatini muhafaza etmek ve onların fikirlerini, yazılarını yansıtmak. Tek meselemiz ve vazifemiz budur.”¹⁰⁵ Amacını böyle açıklayan derginin ilk sayısından itibaren pek çok yazar kadın yer almıştır. Dönemin genelinde olduğu gibi Demet dergisinde de kadınlar kalem ile hak mücadelesi vermiştir. Bu konuyla ilgili İsmet Hakkı yazısında kadınların erkekler gibi güçlü bir eğitim almaları gerektiğini yazarken her ilim alanı hakkında bilgili olmasının gerekliliğini de işlemiştir. Ayrıca “artık ameli işlerden yorulduk bir parça da zihinlerimizi işletelim” diyerek eğitim hakkının bahsini etmiştir. Fakat buna rağmen kadınların tamamen ev işlerinden uzaklaştırılmasını da doğru bulmadığını belirtmiştir.¹⁰⁶

Demet, ilerleyen kadın vurgusu yapan bir dergi olmakla birlikte daha önce de belirtildiği gibi benzer ataerkil kavramlar çerçevesinde ilerlemiştir. Kadın sorunu ulusal bir mesele olarak görülürken ‘namus, iffet’ konuları, ilerlemeyi, eşitliği konu alan her yazıda vurgulanmıştır.

¹⁰⁴ Emine Semiye; “Terakkiyat-ı Nisvaniyeyi Kimden Bekleyelim?”, **Mehasin**, Sayı: 10, Eylül 1325 (Eylül 1909), ss. 733-736.

¹⁰⁵ Fazıl Ahmed, Celal Sahir, “Kariatamıza”, **Demet**, Sayı: 2, 24 Eylül 1324 (7 Ekim 1908), İstanbul, s. 17.

¹⁰⁶ İsmet Hakkı, “Kadınlarımız ve Maarif”, **Demet**, Sayı: 2, 24 Eylül 1324 (7 Ekim 1908), İstanbul, s. 25.

[...]. Kadınları mahkum zilet ve esaret etmek beşereti mahrum etmek demektir. [...]. Kadın heyet-i içtimaiyenin namus-i müşterikidir. Ona uzanan dest-i tecavüz namus-i içtimaiyyeyi ihlal etmiş olur. Heyet-i içtimaiye de ihlal edilen namus müşterikinin intikamını vesait-i içtimaiyyede kanunisiyle almalıdır. Bu herkesin bütün efrad-i milletin bir taraftan hakkı bir taraftan vazifesi olduğunda şüphe yoktur. Bu hakka riayet bu vazifeyi icraya delalet etmeyen kadını bu kanuni tatbiki etmeyen hükümet muhtac-i ıslah bir nekasanı var demektir. Bu nekasanın telafisini talep ederiz. [...]. Hükümet bu müşterek namus ihlaline karşı sükut ile mukabele edemez. Eder ise namus-ı içtimai ihlalde isbata iştirak etmiş olur!¹⁰⁷

Demet'te şiirler aracılığıyla da söylenmek istenen pek çok gaye dile getirilmiştir. "Hanımlarımız İçin" adlı şiirde Ulviye Binti Asım bu konuyu şöyle ele almıştır;

*Eder suud ve tealı kadınlarıyla beşer
Bu memleket bize muhtaç iken niçin duralım?
Kadınlık alemini cehd edüb uyandıralım
Biz meder an terakki değil mi hemşire?
Şu hakkı etmeli ilka vatanda her fikre
Ki 'mehdi sallayan eller cihana hükmeder'¹⁰⁸*

Şiir gibi dergide yer alan öykülerin de çoğu zaman verdiği mesaj olmuştur. "Raik'in Annesi" adlı öyküde karakter, sosyal değerlere bağlılığıyla yüceltilmiş, yabancı dil öğrenmenin ve milli değerlere bağlılığın önemi vurgulanmıştır.¹⁰⁹

Demet'te ilk sayıdan itibaren "Osmanlı Meşahir Nisvanı" başlıklı bir seriye yer verilmiş, dönemin ünlü yazarları tanıtılmıştır.¹¹⁰ Bunun yanı sıra dergide yazıları yayınlanan Hakkı Behiç, kadına hürmet, eşler arasında eşitlik konusunu işlemekle birlikte namus söylemini kullanmıştır.

Dergide şiir, deneme, düşünce yazılarının yanı sıra dönem itibarıyla yaşananların, haberlerin değerlendirildiği yazılar da olmuştur. Bu yazılardan hareketle Osmanlı kadınının kamusal alanda yaşadıklarına dair çıkarımda bulunmak mümkün olmaktadır. Dergide yer alan konuyla ilgili bir yazıda, ifadeler şu şekildedir:

Gazetelerin cuma ertesi günkü nüshalarında görülen zaptiye nezareti tebligatı pek ziyade dikkatle okundu. [...]. Zabıta Nezareti bu resmi beyanatıyla üç hadisenin vukuunu tasdik ediyor: Çarşudaki ve Ayasofya'daki vakalar. Herkesin

¹⁰⁷ Hakkı Behiç, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", **Demet**, Sayı: 7, 29 Teşrinievvel 1324 (11 Kasım 1908), ss. 15-17.

¹⁰⁸ Ulviye Binti Asım, "Hanımlarımız İçin", **Demet**, Sayı: 3, 1 Teşrinievvel 1324 (14 Ekim 1908), İstanbul, ss. 33-34.

¹⁰⁹ Halide Salih, "Raik'in Annesi", **Demet**, Sayı: 6, 22 Teşrinievvel 1324 (4 Kasım 1908), İstanbul, ss. 88-92.

¹¹⁰ "Osmanlı Meşahir Nisvan", **Demet**, Teşrinievvel 1324 (Ekim-Kasım 1908).

ba-husus zaptiye nezaretinin bilmesi icab eden bir şey vardır: Kadınlar cemiyette müstesna bir mevki işgal ederler; onların muhafaza-i hukuku her şeyden akdemdir. [...] Bu tebligatın sıhhatine nasıl inanmak kabulolur ki mesela 5, 10 gün evvel birkaç hanım Şehzade camiinde bazı kimselerin ellerinde çakı bulunduğu halde kadınların çarşaflarını parçaladığını görmüşler! 3, 4 gün evvel Beyazıdta bir kadın duçar-ı hakaret olmuş! Bu nasıl olur? Şurada burada hergün tecavüzat-i lisaniyede bulunuluyor. [...]. Müslüman kadınlarını sokağa çıkmaktan mani eden şerri ve nizami hiçbir mecburiyet yok iken dinin siper ulviyeti arkasına gizlenerek örfi hükümlerle herkesin ortasında iffet-i nisvaniyeye tahkir edenler cezasız mı kalacaklar? Kadınlarımızın dün istibdattan korkarken bugün adem-i intizamdan mı korkacaklar? Artık buna sukut etmeyecekler kalemleriyle, fikirleriyle müdafa-i nefis edecekler. [...]. Muhafaza-i hukuk-i nisvan cemi'yyat hazıranın akdem vazifesidir. Zabıta nezaretinin en mutena vazifesi kadınların muhafaza-i ırz ve canlarıdır. [...]. Bütün Osmanlı kadınları namına zabtiye nezaretinden dikkatini rica ederiz.¹¹¹

1324 tarihli bu yazı hem hukuki taleplerin sıralanması hem kadınların sosyal hayat içerisinde yaşadıkları hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır. Kadınların kamusal alanda yaşadıkları güçlükleri anlatan diğer bir yazıda, kadınların ezilmesine karşı olmakla birlikte onu, sadece duygusal bir varlık olarak nitelendirmiştir.

Bir takım erazil -güneşten korkan yarasalar gibi- karanlık tedbirlerle birkaç saf ve gafıl fikirleri kandırmışlar, öteden beri de münasebetsiz bazı harekete sevk ediyorlar. Bu harekattan en evvel mutezarir olanlarda kadınlarımızdır. Bu hafta içinde tecavüzlerin birkaç kadının çarşaflarını yırtmak derecesine vardığını duyduk. Acaba bu mütecavizler düşünmüyorlar mı ki yırttıkları çarşafılar Müslüman kadınlığının süt-re-i mukaddes-i iffet ve hayası, parçaladıkları o kadınların babalarının, kocalarının, kardeşlerinin, evladlarının yürekleridir. Tecavüz ettikleri namus milletindir. Böyle menfur bir harekette bulunanlar akşam evlerine döndükleri zaman analarının, karılarının, hemşirelerinin, kızlarının yüzlerine nasıl bakıyorlar. [...]. Biz kadınlarımızı esir etmek için mi hür olduk sanıyorlar? Zalim olmak için mi mazlumluktan kurtulduk zannediyorlar? Kadınlar maddeten zayıf ve aciz olsalar bile manen kuvvetlidirler şayan-ı hürmettirler zira kadın valide-i millettir. Validesini tahkir edenler kadar şayan-i hakaret kim vardır?¹¹²

Bu yazıda da daha önce bahsedildiği gibi namus, ulus temaları çerçevesinden ilerlenerek konu ile kadının maruz kaldığı şiddet ele alınmıştır. Aynı zamanda kadın tek başına kabul edilmeyip birinin kızı, eşi, annesi olarak kabul edilmiştir.

Dönem içerisinde yaşananların yazıları ve öykülerinin dışında da anneliğin kutsallığı, kadının görevinin iyi bir anne olmak olduğu sık sık işlenmiştir. Bu genellikle erkek yazarların işlediği bir tema olmakla birlikte kadın yazarlar da bu

¹¹¹ “Zabıta ve Kadınların Muhafazı-yı Hukuku”, **Demet**, Sayı: 4, 8 Teşrinievvel 1324 (21 Ekim 1908), ss. 62-63.

¹¹² “Esef ve Hayret”, **Demet**, Sayı: 3, 1 Teşrinievvel 1324 (14 Ekim 1908), s. 33.

konularda yazılar kaleme almışlardır. Bunlardan biri Demet dergisinde olan, eril bir söylemle ele alınan anlayıştır.

Bir memlekette med ar-ı feyzi insanlar olduğu gibi evladda terbiye-i evveliyeyi maderden aldığı için herhangi bir mahalde olursa olsun en evvel valide yetiştirmelidir. Nezahat-ı ahlakiyesine dikkat edilecek zümre cins-i latiftir. Fikrimce kadının vezaif-i adidesi meyanında cümlesine tefavvuk edeni: zevcelik, validelik ve müdire-i hane olmak meziyetleriyle mükellefiyetidir. [...]. Evet bir kadın her şeyden evvel iyi bir zevce, iyi bir valide olmalıdır.¹¹³

1.2.3. Şehbal

1909-1914 yılları arasında yayınlanan ve dönemi her açıdan inceleyen dergi, 100 sayı yayınlanmıştır. Şehbal'de kadının en çok yer aldığı yer ise görseller olmuştur. Kadınların sorunlarını yazılarla olduğu kadar, görsellerle de desteklemişlerdir ve

*Şehbal'in şu sayfalarında kadınlığa ait bazı mesail hakkında hanım kızlarımla ara sıra müdavele-yi efkar etmek vazifesi bana teklif olunduğu zaman bu şerefli işi sevine sevine kabulde tereddüd etmemiştim [...] şimdi siz içinizden soruyorsunuz acaba bu yaşlı hanım bize hangi soğuk şeylerden bahsedecek? hiç korkmayınız ben ne milletimizden büsbütün sıyrılan kadınlara benzemenizi talep edeceğim [...]*¹¹⁴

Şehbal'in ilk sayısında karşılaşılan yazı bu şekilde ele alınmıştır. Yazı dizisi sonra da devam etmiştir. Bir sonraki sayıda ise kadınların eskiden bu yana ezildiklerinden ve yaşadıkları durumdan bahsetmiştir.¹¹⁵

15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909) tarihli sayıda yer alan bazı kadın haberleri adlı bölümde, İngiltere ve Felemenk kraliçeleri sayfalara taşınmıştır.¹¹⁶ Dergi, uzunca bir süre kadın ve kadına ilişkin konuları moda sayfaları ile sınırlı tutmuştur. Bu dar çerçevenin dışına çıkan ise 10. sayıdaki Paris'te kadınlarla ilgili gerçekleşen konferansta erkeklerin de olduğu, İslam kadınlarının durumun şiddetli bir biçimde tartışıldığını bildiren yazı olmuştur. Yazıda, ayrıca İslamiyet evlilik ve kadın konusunu da işlenmiştir.¹¹⁷ Aynı sayıdaki bir başka yazı ise, kadınların haklarından biri olan eğitim görmesinden bahsetmiştir. Kadın ve eğitim konusunda yazılan, "Buradaki kadınlar için 1875'ten beri darülfünuna kabul edilmekteler. 1875'ten 1898

¹¹³ Nigar Bint-i Osman. "Zeynep Sünbül Hanım", **Demet**, Sayı: 7, 29 Teşrinievvel 1324 (11 Kasım 1908), s. 100.

¹¹⁴ Ayşe Bedia, "Bir Kadın Nenenin Düşünceleri", **Şehbal**, Sayı: 1, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909), s. 6.

¹¹⁵ Ayşe Bedia, "Bir Kadın Nenenin Düşünceleri", **Şehbal**, Sayı: 2, 15 Mart 1335 (28 Mart 1909), s. 26

¹¹⁶ "Bazı Kadın Haberleri", **Şehbal**, Sayı: 4, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s. 66.

¹¹⁷ **Şehbal**, Sayı: 10, 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909), s. 193.

senesine kadar 506 kadın tıptan, hukuktan, fûnun ve edebiyattan doktora imtihanı verip Uppsala Darülfünunundan (Uppsala Üniversitesi'nden) şehadetname almıştır.”¹¹⁸ Yazı dizisi eğitimin kadınlar arasında yaygınlaşmasını sağlamada duyarlılık açısından önem taşımıştır. Eğitimle ilişkili olabilecek konular, çalışma yaşamında, bilimde yer alan kadınlar da dergide yer almıştır. Bu bağlamda ilk sayıda görsellerle birlikte, “Almanya’da ilk defa olarak Mekteb-i Aliye muallime tayin olunan kadın: Madam Dr. Elizabeth Altman Gothayner, Madam Liz Ramsipen: Alman Muharrirler ve Gazeteciler Cemiyeti’ne kadın olarak ilk aza intihab edilmiştir ve Fünûn ile iştigal eden kadınlardan: Tabibe Matmazel Vera Dançakof”¹¹⁹ şeklindeki ifadelerin yer aldığı birkaç nota yer verilmiştir. Dergide kadınlar açısından önemli görülen ve yine görseliyle birlikte aktarılan bir başka konuda ise şu şekilde bir ifade kullanılmıştır; “Zamane kadınları ne yapıyorlar? Ümit Burnu’ndan Kahire’ye kadar Afrika’yı baştan başa kat eden seyyah Matmazel Charlotte Mansfield.”¹²⁰ Kadınların güzellik, ahlak çerçevesinden işlenmesinin yanı sıra başarılarının da işlendiği dergide, batı dünyasından çok sayıda kadına yer verilerek gerek giyim kuşam konusunda gerek eğitim, sanat, bilim ve benzeri alanlardaki başarıları konusunda Osmanlı’da örnek olması istendiğini anlamak mümkündür. Bununla ilgili olarak 39. sayıda “Tarih-i nisâî: Kadınlık aleminde ciddi ve ca’lî hükümler” başlığıyla kraliçe ve prenses hakkında bilgiye yer verilmesinin yanı sıra, “Dünyanın ilk kadın meb’usu Matmazel Rostad ve kadın tayyere-süvar Miss Certrude Robins”¹²¹ ifadeleri ile tanıtılan kadınlar da olmuştur. Bir başka sayıda, “Bir milletin nisvanı terakisinin mizanıdır” başlığıyla üç kadın daha tanıtılmıştır:

Kadın belediye reisi: Miss Douv İngiltere’nin Bukinham kontluğu dahilinde Hay Vay Komeb kasabasında bir mektep müdürü iken âhiren kasabanın belediye riâyâsetine intihab edilmiştir. Kadın terbiye-i etfal mütehasısı: Matmazel Alis Solomon Almanya’nın münevver nisvanından olan bu matmazel Terbiye-i Etfal Kavaid-i Fennîyesi Dâiresi’nde kız çocuklara hâne ve aile efkârı telkin etmek ve onları cemiyet-i beşeriye için bu iki hedefe doğru ve kemal-i emniyet ve muvaffakiyetle yürütmek emeline tab’an iki senelik bir mekteb-i âli tesis etmiştir. Kendisi bu mektebin müdüriyetinde bulunmuştur. Kadın meb’us:

¹¹⁸ Selim Sarı, “Stockholm Kadınları”, *Şehbal*, Sayı: 10, 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909), s. 198.

¹¹⁹ *Şehbal*, Sayı: 1, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909), s. 6.

¹²⁰ *Şehbal*, Sayı: 10, 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909), s. 192.

¹²¹ “Tarih-i Nisâî: Kadınlık Aleminde Ciddi ve Ca’lî Hükümler”, *Şehbal*, Sayı: 39, 1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911), s. 296.

*Matmazel Roğştad. Matmazel Roğştad Norveç Meclis-i Mebusanında mesai-i siyasiyeye iştirakle beraber Kristiyanıya Darülfünun'unda ifa etmektedir.*¹²²

Farklı başlıklar altında, görsellerin altına not düşülerek tanıtılan kadınlar, sonraki sayılarda da dergide yerini almıştır.

Bunun dışında farklı ülkelerde kadınların hak arayışıyla ilgili yazılar da dergide yer almıştır. 15 Mayıs 1327 (28 Mayıs 1911) tarihli Şehbal'de Avrupa'nın bazı taraflarında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması için gayret sarf eden kadın cemiyetlerine erkeklerin de katıldığı bildirilmiştir.¹²³ Hak arayışı ile ilgili bir başka sayıda da Rusya'da gerçekleştirilen kongre hakkında bilgi verilmiştir: “[...]. Kadınlık davasıyla Petersburg'da inikad eden bu kongreye Rusya'nın her tarafından ve her milletten birçok kadın iştirak etmiştir.”¹²⁴

Kadınların hayatlarındaki gelişmenin aktarıldığı bir başka yazı ise “Belkıs Şevket'in uçuşu” ile ilgili olmuştur. İlk kez bir kadının yer alacağı bu uçuşun hazırlığı esnasından kareler aktaran dergi, Belkıs Şevket'in Kadınlar Dünyası Mecmuası'nda muharrir olduğu, musiki ve terbiye-i etfal öğretmenliği yaptığı ve tayyarecilikle temas eden ilk kadın olduğu belirtilmiştir. Yazıda, Osmanlı kadını, içinde bulundukları durum ve bazı önerilerde bulunulmuş ayrıca bu konulardaki gelişmelerin önemi aktarılmıştır.¹²⁵

Kadınların dergi içerisindeki temsili çoğu zaman görsellerin altına verilen küçük bilgi notu ile sınırlı kalsa da kadınlara dair yazı dizilerine de yer verilebilmiştir. Bunlardan biri İzzet Melih'in yazdığı, ‘Hanımlar İçin’ üst başlığıyla yayınlanan yazı dizisidir. Kadın ve edebiyat¹²⁶ alt başlığıyla yayınlanan yazının yanı sıra kadın ve ziynet de yazı dizisinin işlediği konular arasında yer almıştır. Kadın ve ziynet konusu yazıda birkaç kere işlenirken, “kadınların süse inhimağı saklanmaz, zabt olunmaz, mukavemet edilmez bir his-i tabidir.”¹²⁷ gibi kadınları süse düşkün tanımlayan ataerkil ifadelere yer verilmiştir. Hanımlar için üst başlıklı yazı dizisinde

¹²² “Bir Milletin Nisvanı Terakisinin Mizanıdır”, *Şehbal*, Sayı: 70, 15 Şubat 1328 (28 Şubat 1913), s. 432.

¹²³ *Şehbal*, Sayı: 40, 15 Mayıs 1327 (28 Mayıs 1911), s. 308.

¹²⁴ “Geçenlerde Rusya'da Akd Olunan Kadınlar Kongresi”, *Şehbal*, Sayı: 4, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s. 66.

¹²⁵ Salime Servet Seyfi, “Muhadderat-ı İslam Hakkında”, *Şehbal*, Sayı: 87, 1 Kanun-ı Evvel 1329 (14 Aralık 1913), ss. 290-291.

¹²⁶ İzzet Melih, “Hanımlar İçin: Kadın ve Edebiyat”, *Şehbal*, Sayı: 56, 1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912), s. 52.

¹²⁷ İzzet Melih, “Hanımlar İçin: Kadın ve Ziynet”, *Şehbal*, Sayı: 43, 1 Teşrinievvel 1327 (14 Ekim 1911), s. 369.

bir başka imza Behice A.'ya aittir. Kadınların bahtiyar olduğu bir memleket yazısı ile kadınların eğitim gördüğü, diploma sahibi olduğu, yüksek mevkilere geldiği ülkelerden ve kadınlar bahsedilmiştir. Yazıda, “kadınların harikulade terakki ettikleri memleketlerde onların hukukunu tanımak erkekler için zaruridir”¹²⁸ ifadesi ile kadının ilerlemesinin, eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Benzer bir konu içeriğiyle, farklı bir yazı dizisi kaleme alan bir başka isim ise Salime Servet Seyfi'dir. Kadınlık davasında başlığıyla derginin birkaç sayısında yer alan dizide, kadınların başarıları, eğitimleri gibi konular işlenmiştir. 80. sayıdaki yazıda, “[...]. Nasıl ki tarihimizde, İslam hükümetlerinde, İslam merakiz-i içtimaisinde yetişmiş, kemal-i müşkülât ve muhalefet içinde değil, bilakis hürmet ve takdir-i serir ihtişamında ifa-yı vazife eylemiş muharib kadınlar, mutasıf kadınlar, şair kadınlar, siyasi kadınlar hatta tacir kadınlar mevcut...”¹²⁹ ifadeleriyle kadının görmezden gelinen, yazılmayan tarihi hatırlatılmıştır. Dergideki kadınlarla ilgili yazılmış olan bir başka yazı da sporla ilgilidir. Batıdan örnekler verilerek aktarılan yazı, kadınların sağlık ve güzellik için spor yapmaları gerektiğini önermiş, terbiyeye uygun sporlarda yer almasının önemini belirtmiştir.¹³⁰

Görsellerin altına düşülen kısa notlarla başarıları, yaptıkları tanıtılan kadınların savaşa katılımıyla ilgili aktarımlar da olmuştur. Bunlardan biri, “esnay-ı harbte mecrûhîn vazifey-i askeriye ilk muâveneti ifa etmek vazifesiyle mükellef olarak İngiltere’de kadınlardan müteşekkil askeriye”¹³¹ ifadesiyle kadınların yer aldığı savaştan farklı manzaralar aktarmıştır. 19. sayı da bu aktarımlardan biri olmuştur. Buna göre görsellerin altında yer alan ifadeler şöyledir: “Alman Salib-i Ahmer Cemiyeti azasından Matmazel Alexandre Wulf ahiren fasılalarla harb eden İspanya ordusuna iltihak ederek yaralıların ve hastaların tedavisiyle meşgul olmuştur.”¹³² Aynı şekilde Osmanlı’dan da aktarılanlar olmuştur. Bu bağlamda 59. sayıda fotoğrafın altında şu ifadelere yer verilmiştir: “Garbın kadın kahramanlarından biri: Zehra. Bu yaralı diş aslan, resimde görülen bir

¹²⁸ Behice A., “Hanımlar İçin: Kadınların Bahtiyar Olduğu Bir Memleket”, **Şehbal**, Sayı: 84, 15 Teşrinievvel 1329 (28 Ekim 1913), s. 231.

¹²⁹ Salime Servet Seyfi, “Kadınlık Davasında”, **Şehbal**, Sayı: 80, 1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913), s. 148.

¹³⁰ Selim Sarı, “Kadınlar Nasıl Jimnastik Yapmalı?”, **Şehbal**, Sayı: 99, 15 Haziran 1330 (28 Haziran 1914), ss. 54-55.

¹³¹ **Şehbal**, Sayı: 8, 15 Temmuz 1325 (28 Temmuz 1909), s. 159.

¹³² “Meydan-ı Harpte Kadınlar”, **Şehbal**, Sayı: 19, 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910), s. 376.

buçuk yaşında ve Ayşe ismindeki yavrusunu arkasına bağlayarak muharebeye iştirak etmiş ve büyük fedakarlıklarla vatanı müdafaa ederken hem kendisi hem ciğerparesi mecruh olmuşlardır.”¹³³ Bunun dışında savaş alanından aktarılan görsellerde de kadınlar kendine yer bulmuştur.¹³⁴

Bu yazıların ele alınmasına rağmen, kadın dergilerde en çok moda, ahlak, güzellik, yemek yapma konularıyla bağdaştırılmış ya reklam görsellerinde ya da moda bölümlerinde kendine yer bulmuştur. Ayrıca aktarılanlar çoğu zaman görsel altına düşülen küçük notlardan ibaret kalmıştır. Kadına ilişkin verilen bilgi ve reklam sayfaları da terbiye, ahlak çerçevesine sığdırılmıştır. 1 Mayıs 1329 (14 Mayıs 1913) tarihli dergide, Beyoğlu’ndaki terbiye akademisi ve burada kadınların yer almasına ilişkin konular belirtilerek okuyucuya aktarılmıştır.¹³⁵

1.2.4. Kadın

1908-1909 yıllarında yayınlanan Kadın dergisi pek çok konu içeriğine sahip bir yayın hayatına sahip olmuştur. Yazar kadrosunda birçok kadının bulunmasının yanı sıra çoğu kadının göndermiş olduğu mektuplara cevap veren bir özelliği içinde barındırmıştır.

İlk sayısında, kadınların ‘peki biz ne olacağız’ sorusunu sormuş ve çözümünü anlatmaya çalışmıştır. Mücadeleyi ve gelişmeyi isteyen dergi, bunun Batıya göre değil Doğu’nun adetlerine uygun bir şekilde yapılmasını söylemiş ve yine ilk sayıdaki bir yazıda İslamiyet’in kadınlara pek çok hak verdiğini, buradaki kadınların konumunun Avrupa’dakilerden çok daha iyi olduğunu, o yüzden kadınların, Batı’nın değil, Şarkın adetlerine göre gelişebileceğini ifade etmiştir.¹³⁶ Dergi içerisinde kadın hakları açısından çelişik ifadelerin olduğu yazılar olsa da, genel olarak kadınların gelişimi, hakları yazıların konusu arasında yer almıştır. 17 Teşrinisani 1324 (30 Kasım 1908) yılındaki Fatma Seniye’nin yazısı çelişik olmakla birlikte hak konusunu da gündeme almıştır. Kadınların kocalarının parasını dikkatli kullanmalarını, gezmek için işlerinde vazgeçmemelerini söyledikten sonra şöyle eklemiştir;

¹³³ “Daru’l-harbde Rahm-âver Manzaralar”, *Şehbal*, Sayı: 59, 15 Ağustos 1328 (28 Ağustos 1912), s. 209.

¹³⁴ *Şehbal*, Sayı: 64, 1 Teşrinisani 1328 (14 Kasım 1914), s. 308.

¹³⁵ *Şehbal*, Sayı: 75, 1 Mayıs 1329 (14 Mayıs 1913), s. 45.

¹³⁶ “Kadın”, *Kadın*, Sayı: 1, 13 Teşrinievvel 1324 (26 Ekim 1908), s. 7.

“ağlamayan çocuğa meme vermezler, ağlayalım, hakkımızı isteyelim.”¹³⁷ Yazarların her konuda fikir belirttiği dergide, siyasal yenilikler de önemsenmiştir. Meşrutiyet’in ilanı dergide “Müjdeler! Ey Millet-i Muazzama-ı Osmaniye şeklinde başlayan bir yazıyla yer etmiş, meşrutiyet için sonuna kadar mücadele edilmesi söylenmiştir.¹³⁸ Kadınlara ait fikir yazılarından biri de, “hakşinası-i nisvan” başlık yazıdır. Bu yazıda yer alan bir bölümde “Erkekler ne hakşinas ne de hak naşinas değildir tabiri caizse ikisine de bana ne derler. Umumiyetle ihtiyaç hissetmedikleri için yalan söylemekten iştinap ederler. Yoksa yalandan kendilerini mahrum etmezlerdi. Kadının bulunduğu şeraiti değiştiriniz, ona erkekteki aynı nüfuz ve istikbali veriniz o da erkek kadar hakşinas olur.”¹³⁹ Kadın-erkek eşitliği işlenmeye çalışılmıştır.

Kadın hakları konusunu ele alan dergide annelik fazlasıyla yüceltilmiş, eğitim gerekliliği de buna bağlanmıştır. Bu konu, 30 Mart 1325 (12 Nisan 1909) tarihinde yayınlanan dergide “Şayan-ı takdir bir gayret-i milliye” başlıklı yazı, annelerin eğitilmiş olmasının gelecek için oldukça önemli olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁰ Eğitim konusunda olduğu gibi kadınların cemiyet çalışmaları da önemsenmiş ve haber haline getirilmiştir. Selanik’te hamiyetperver birkaç kadının bir araya gelerek ‘şefkat’ adlı bir hayır cemiyeti kurmaları, güzel bir haber niteliğinde aktarılmıştır.¹⁴¹ Ayrıca “Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye” başlığıyla cemiyetin yayınlattığı yazıda toplanan yardımlar duyurulup kişilere teşekkür edilmiştir.¹⁴² Yardım cemiyetleri, yardımlar dışında haber olan, haber niteliği düşünülerek yer verilmesi gereken bir yardım da derginin kendisi tarafından sağlanması amaçlanmıştır. Dergi, ikinci sayısında, abonelik bilgilerini verdiği kısımda, dergilerini kız mekteplerine ücretsiz göndermek istediklerini, müdire hanımefendilerin adresleri bildirmelerini rica etmişlerdir.¹⁴³

Kadın dergisinde, “öğretmenin mektubu” olarak yer alan bir yazıda, ilk öğretmenliğe başlayan kadınların, Osmanlı’da neler ile karşılaştığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Zekiye Hanım Efendiye hitabıyla yazılan mektup, “O iki noksan münasebetiyle” başlığıyla yayınlanmıştır. Yazı, öğretmenlere getirilen

¹³⁷ Fatma Seniye, “Neler Yapmalıyız”, **Kadın**, Sayı: 6, 17 Teşrinisani 1324 (30 Kasım 1908), s. 4.

¹³⁸ **Kadın**, Sayı: 8, 1 Kanun-ı Evvel 1324 (14 Aralık 1908), s. 1.

¹³⁹ H.Sami, “Hakşinası- Nisvan”, **Kadın**, Sayı: 28, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 10.

¹⁴⁰ “Şayan-ı Takdir Bir Gayret-i Milliye”, **Kadın**, Sayı: 25, 30 Mart 1325 (12 Nisan 1909), s. 6.

¹⁴¹ “Osmanlı Kadınları”, **Kadın**, Sayı: 1, 13 Teşrinievvel 1324 (26 Ekim 1908), s. 13.

¹⁴² “Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye”, **Kadın**, Sayı: 13, 5 Kanunisani 1325 (18 Ocak 1910), s. 15.

¹⁴³ “Rica”, **Kadın**, Sayı: 2, 20 Teşrinievvel 1324 (2 Kasım 1908), s. 16.

eleştirilerin haksız olduğunu da içermektedir. Yazı şöyle başlamakta, “darümuallimat mezuneleri hakkıyla muallimelik edemiyorlar diye bir söz işitiliyor.” Sözlerini taşıyan, Zekiye Hanım’ın bu konudaki yazısına cevaben gönderilen darümuallimattan Fazıla imzalı mektup, bunun doğru olmadığını, Selanik’te bulunduğu sırada mektepleri gezdiğini ve buradakilerin darümuallimatın ilk mezunları olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Öğretmenlik yapan kadınların haksız eleştirilerle karşılaştığını içermektedir. Buradaki kadın öğretmenlerin iyi olduğunu yazarken dönemin önyargısını diğer dönemlere de adeta aktarmıştır. Kadınların önyargı ve eleştirilere rağmen bu mesleğe katılımının zamanla artış gösterdiği, “merkez-i umumiyesi İstanbul’da olmak üzere 28 Mart 1334 tarihinde Darümuallimin ve Darümuallimat Mezunları Cemiyeti namıyla bir cemiyet tahsis edilmiş”¹⁴⁵ olmasından anlaşılmaktadır.

1.2.5. Sebilürreşad

1908 yılında Eşref Edip ile Mehmet Akif Ersoy’un kuruculuğunu yaptığı, Sırat-ı Müstakim adıyla yayın hayatına başlayan, 182 sayıdan sonra Sebilürreşad adını alan dergi, 1966 yılında kapanmış, uzun bir aranın ardından günümüzde de yayınlanmaya başlamıştır. Kadın dergileri kategorisine girmemekle birlikte içeriğinde yer alan kadınlara ilişkin yazılar nedeniyle incelenmiştir. Bunun yanı sıra ideoloji farklılığının basında kadın hareketinin işlenişini değiştirdiğini göstermektedir.

Dergide, kadınlarla ilgili yazılardan biri ‘Müslüman Kadını’ başlıklı yazı dizisidir. Yazı dizisinin 9. sayıdaki yazısında ‘kadının fitratında erkek işlerine girişebileceğini gösterir bir şey var mıdır’ sorusu sorulmuş ve yazı içeriğinde şu ifadeler yer almıştır: “[...]. Kadınların erkek işleriyle uğraşmaları, adeta kendi hukuk-u tabialarına karşı taditte bulunmaları, cenap fitratından kendilerine resim olunan dairenin dışına çıkmak demek olacağına en güzel bir tarık-i istidlaldir.”¹⁴⁶

¹⁴⁴ Darümuallimattan Fazıla, “O iki noksan münasebetiyle”, **Kadın**, Sayı: 22, 9 Mart 1325 (22 Mart 1909), s. 70.

¹⁴⁵ **Darümuallimin ve Darümuallimat Mezunları Cemiyeti Nizamnamesi**, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1340, s. 1.

¹⁴⁶ M. Ferid Vecdi, “Müslüman Kadını: Kadının Fitratında Erkek İşlerine Girişebileceğini Gösterir Bir Şey Var mıdır?”, **Sırat-ı Müstakim**, Sayı: 9, 7 Teşrinievvel 1324 (20 Ekim 1908), s. 139.

Kadınlar gibi çoğu dergi, kadının çalışma hayatına girme mücadelesi verirken bu dergide çıkan yazı dizisi, kadın hareketine olan bakışı göstermektedir. Dizideki bir başka yazı ise kadının erkeğin yanında çarşafli dolaşmasını belirtirken erkeğin, kadın üzerindeki hakkının doğal olduğunu yazmıştır.¹⁴⁷ Tartışma konuları her sayıda değişen dizide, 11. sayıda da kadın ve tesettür konusu işlenmiş, birçok yazıda olduğu gibi batıda yaşayan kadınların da ilerlemiş ve rahat olmadığı belirtilmiştir.¹⁴⁸

Dergide, kadınların yer aldığı bir başka yazı ise gezme konusunu, bu konudaki düşünceleri dile getirmiştir. Yazıda şu ifadeler yer almıştır:

*Kadınlarımızı tenezzühten, tefriceden mâni etmeyiz. Fakat izdiham içinde rahatsız olmamaları için eyyam-ı sairede tefrice çıkmalarını nefis'ül emre daha muvaffak buluruz. Herhalde adabı muaşeret-i İslamiyenin hüsn-ü muhafaza ve ahkam-ı şeriyeye muhalif ahval ve hareketin mâni esbabına tevessül buyurulmasını hükümet meşrutamızla alem-i kiram hazretinin hamt ve raviyyetlerinden intizar eyleriz efendim.*¹⁴⁹

Kadınların belli günlerde dışarı çıkmasını, bu konuda hükümetin bir şeyler yapmasını isteyen yazıdan anlaşılacağı üzere, kadınların kamusal alana çıkması konusunda hükümetten gelen yasakların dışında toplumdan, aydın sınıfına mensup olan kesimden de tepkiler olmuştur.

Sebilürreşad ismiyle yayınlanmasından sonra da bakış açısı, çizgisi değişmeyen dergide kadınlara dair pek çok içerik yer almıştır. Bunlardan biri, yine bir yazı dizisidir. Dizinin 267. sayıda yer alan yazı, dönemin kadın hareketlerine olan karşıtlığı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda şu ifadeler örnek teşkil etmektedir:

[...]. Gözle görülecek bir hakikattir ki bir taraftan adet, diğer taraftan Mısır erkeklerinin yumuşaklığı bizim orta tabakadaki kadınlarımıza ebaha-ı mutallakaya karib bir hürriyet vermiştir. Hatta ahval-i içtimaimizi islah etmek isteyenler, erkeklerimizi kadınlara karşı gerek kendilerinin gerek bütün Mısırlıların haysiyetini mahvedecek derecede müsamahakâr davrandıkları için [...]. Yüksek tabakadaki kadınlarımıza gelince bunlar öyle bir hürriyetten, daha doğrusu öyle mutallak bir abahadan miteneüm bulunuyorlar ki dünyanın hiçbir tarafındaki kadınlara nasip olmamıştır. Bu ise öyle bir felakettir ki Avrupalıları dehşet içinde bırakmıştır da kendilerini bizim kati bir mecburiyet görmedikçe kabil değil ağızımıza alamayacağımız sözleri söyletmiştir. Acaba kadınlarımıza hürriyet vermek isteyenler, bu müşahidete karşı ne söyleyecekler? [...]. Hem acıklı hem gülünç tenaküzlerden değil midir ki bir taraftan Mısır erkekleri karılarının açık saçık hem alabildiğine süslü olarak istedikleri yere gitmelerine

¹⁴⁷ Mehmet Akif, "Müslüman Kadını: Kadın Erkekten Kaçmalı Mı?", **Sırat-ı Müstakim**, Sayı: 10, 14 Teşrinievvel 1324 (27 Ekim 1908), ss. 157-158.

¹⁴⁸ Mehmet Akif, "Müslüman Kadını: Tesettür Kadınların Nişane-i Esareti midir, Yoksa Zamanı Hürriyeti midir? ", **Sırat-ı Müstakim**, Sayı: 11, 23 Teşrinievvel 1324 (5 Kasım 1908), ss. 173-176.

¹⁴⁹ A. M., "Kadınların Tenezzühüne Dair", **Sırat-ı Müstakim**, Sayı: 95, 17 Haziran 1326 (30 Haziran 1910), s. 300.

*müsaade etmekte, işitilmesi mucip şeyin olacak her türlü uygunsuz sözlerle karşı kulaklarını tıkamakta iken diğer taraftan kadınlara hürriyet vermek daiyesiyile bir cemiyet zuhur ettiğini görüyoruz.*¹⁵⁰

Kadın hareketini eleştiren, Mısır’da kadınları konu alıp Avrupa’nın kadınlara tanıdığı haklar nedeniyle düştüğü durumu aktaran yazı, dizinin devamında da bu şekilde olmuştur. Dergide kadınlara yönelik eleştirilerden biri de dönem ile birlikte değişen yaşam şekli olmuş, ‘Türk Kadını Frenkleşiyor’ başlığıyla giyim, alkol kullanımı gibi konular ele alınmıştır.¹⁵¹ Savaş döneminde kadından beklentilerin olduğu, onun üzerinden eleştirilerek yazılan bir yazıdan anlaşılmaktadır. 19 Haziran 1335 (19 Haziran 1919) tarihli dergideki yazıda şu ifadeler yer almıştır:

*Ana yurdun en feci felaketlerle kıvranıp parçalandığı şu zamanda bir kısım hanımlarımızın hicap-ı aver kıyafetlerini görüp de kadınlık namına isyan etmemek mümkün değil. [...]. Haydi aziz hemşireler daldığınız gaflet uykusundan artık uyanının. 13 asırlık saltanat ümidini sizin temiz, sizin ateşli ruhlarınızdan bekler!*¹⁵²

Kadın hareketine, kadınların yaşam alanlarına ilişkin eleştiriler, bu kadarla kalmamış, derginin pek çok sayısına okurlardan da bu konuda yazılar gönderilmiştir.

Kadına hürriyet konusu eleştirilirken batının kötülenmesinde olduğu gibi kadın özgürlüğünün kötülenmediği yazıda da batının karşısında durulmuş ve bununla birlikte kadın hareketinin kullandığı söylemler eleştirilmiştir. Konuyla ilgili yazıdaki ifadeler şöyledir:

*Şu son günlerde biz kadınların, gayr-ı mesut ve esir olduklarına dair bazı sefil gençlerin haddinden fazla tecavüzünde bulunduklarını gördüm, müteessir oldum. [...]. Biz peçelerimizi ancak kendi zevcelerimiz için açar, çarşaflarımızı ancak kendi kocalarımız için atarız. Müslüman kadını, birkaç sefil nazar için, birkaç sütü bozuk terbiyesiz için namusundan bir zerresini feda edemez. Müslüman kadını, yalnız kocası için kadındır.*¹⁵³

Osmanlı kadın hareketi içerisinde yer alan kadınların çoğunun tesettürün, peçenin kalkması yönündeki talepleri olmuştur.¹⁵⁴ Ayşe Meliha, bu yazısını büyük ihtimalle bunu dile getirenlere karşı yazmıştır. Burada ayrıca, asırlardır süregelen sorunun nedeninin cinsiyet değil, ataerkil zihniyet olduğunu görmek mümkündür.

¹⁵⁰ M. Ferid Vecdi, “Kadınlara Hürriyet-i Mutallaka Vermek İsteyenlerin Elinden Vay O Biçarelerin Başına”, **Sebilürreşad**, Sayı: 267, 10 Teşrinievvel 1329 (23 Ekim 1913), s. 103.

¹⁵¹ “Türk Kadını Frenkleşiyor”, **Sebilürreşad**, Sayı: 499, 27 Nisan 1338 (27 Nisan 1922), ss. 54-55.

¹⁵² Halide Nusret Kazımî, “Müslüman Kadını Nasıl Olmalı?”, **Sebilürreşad**, Sayı: 423-424, 19 Haziran 1335 (19 Haziran 1919), s. 63.

¹⁵³ Ayşe Meliha “Müslüman Kadını Hür'dür Ve Mesuttur”, **Sebilürreşad**, Sayı: 282, 23 Kanunievvel 1329 (5 Ocak 1914), ss. 345-346.

¹⁵⁴ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, 3. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 259.

Bunun dışında kadın hareketini konu alan yazılardan birinde daha kadınlar, ahlaksız olarak nitelendirilmiştir. Yazıdaki ifadeler dönemin ataerkil çevrelerinin aydın kadınlara bakışını ve topluma karşı kötülerken kullandığı dili göstermektedir:

*Gerek İstanbul gazetelerinin neşriyatından gerek oradan gelen zevatin ifadesinden anlaşıldığına göre mukaddema kadınlık aleminde başlayan tereddi ve ahlaksızlık son zamanlarda pek ziyade artmıştır. Münevverlik davasıyla türeyen bu kadın zümresi, şimdi müthiş surette süse, sefahate dalmış. Mesirelerde, tiyatrolarda, sinemalarda, Beyoğullarında zevk ve sefa ile meşguldür.*¹⁵⁵

Derginin kadın hareketini eleştiren yazılarının yanı sıra farklı gazetelerden de haberler aktarılmıştır. Bu bağlamda kadınlar tarafından gazetelere gönderilen beyannameye yer verilmesi, dönemin gazete ve dergilerinin kadın hareketi açısından önemini göstermektedir. Yazıda, “merkez idaresi Cenevre’de bulunan Kadın İttihad-ı Cihaniyesi reisesi tarafından” ibaresiyle beyanname aktarılmıştır.¹⁵⁶ Dergideki kadınlarla ilgili bir başka yazı ise kadınların okuması ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: “Kadın, kitabeti alet-i fesat-ı ittihaz eylemesi bir mazarrat ise de bütün bütün cahil kalması, hayat-ı içtimaimizce ondan daha büyük bir mazarrattır.”¹⁵⁷ Kadının ‘fesatlığının’, okuma yazma bilmemesinden kötü olmadığı belirtilen yazı, kadın hareketine karşı bir tutum izleyen bir yayının, çağ gereği yaşanan değişimlerle ilgili toplumu iknada kullandığı dili de göstermektedir. Kadın hareketinin etkisiyle olmuş olacak ki kadının eğitimi ile ilgili yazılar dergiye girmiştir. Bu genellikle ataerkil söylemi elden bırakmayan yazılar da olsa dergideki yazı içeriğinin az sayıda da olsa değişebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda 278. sayıda kadının eğitimi yasaklanmasının söz konusu olmadığı, gerektiği söylenirken, “kadınlarımızı kollarımıza takmakla hiçbir vakit terakki edemeyiz”¹⁵⁸ ifadesi kullanılmıştır.

¹⁵⁵ “Manevi Kolera: Kadınların Tedenni ve Sükûtu”, **Sebilürreşad**, Sayı: 485, 25 Haziran 1337 (25 Haziran 1921), s. 182.

¹⁵⁶ “Adaletin Refii Ve Kadının Sefaheti”, **Sebilürreşad**, Sayı: 356, 18 Ağustos 1332 (31 Ağustos 1916), ss. 143-144.

¹⁵⁷ “Kadınların Okuyup Yazması Meselesi”, **Sebilürreşad**, Sayı: 288, 6 Mart 1330 (19 Mart 1914), s. 31.

¹⁵⁸ “Kadınlarımızı Kollarımıza Takmakla Terakki Edemeyiz”, **Sebilürreşad**, Sayı: 278, 16 Kanunievvel 1329 (29 Aralık 1913), s. 279.

1.2.6. Kadınlar Dünyası

İncelenen dergiler arasından daha zengin ve feminist bir içeriği olan Kadınlar Dünyası, kadın hareketinde önemli bir yere sahiptir. Yazılanlardan da anlaşılacağı üzere diğer dergilere nazaran talepleri daha yoğun dile getirmektedir. Elbette dönemin tesiri olarak moda, çeyiz, bebek bakımı konuları da içerikte yer almıştır. Kadın hakları konusunda geniş bir içerik bulunduran dergide, yazarlarından olan Nuriye Ulviye ile arkadaşları, kadınlar haklarına kavuşana kadar erkek yazar kabul etmemeye karar vermiştir.

Kadınlar Dünyası mukaddimesinde meselesini açıklarken onların hakkını müdafaa eden erkeklerin varlığından haberdar olduklarını, onlara teşekkür ettiklerini söylenmektedir. Dergide, “...sonradan da erkek muharrirlerin kadınları anlamayacağını, kadınların birbirini en iyi anlayan olduklarını, o yüzden erkeklerin aradan çekilmesini belirtirler.” Yazının devamında “asırlardır hatta dünya dünya olalı zulüm gördüklerini, hâkimiyet altında olduklarını, bunun giderilmesini erkeklerin iyiliğinden, insanlığından istemeye tenezzül etmeyeceklerini” belirtip ne yapmaları gerektiğini aktarılmıştır.¹⁵⁹ Mücadele genelde açık açık verilirken bazen de istenilenler bir öykü yoluyla aktarılmıştır. “Bedia’nın İmtihanı” ilk sayıyla başlayan, uzunca bir süre devam eden hikâye tarzıdır. Bu yazıda Bedia, doktor olmak ister, kadından doktor olmayacağını söyleyen ağabeyine bilgisini aktarır. Bu metinlerde kadınların doktor olmasının mücadelesi verilir. Anatomi bilgisi yüksek olan Bedia, bir sayıda ağabeyinin fikrini değiştirmeyi başarır. Ağabeyi Bedia’ya bu düşünceleri ile ilgili Kadınlar Dünyası’nda bir yazı çıktığını, erkeklerin bu gazeteye kızdığını, kızlara bunların değil, yemek pişirmeleri öğretilmesini söylediklerini aktarır ve fikrini sorar. Bedia’nın kadınların, erkekler kadar hatta daha başarılı olabileceğini söylemesiyle ona hak verir ve eğitimine yoğunlaşmasını öğütler.¹⁶⁰

Dergi, mücadelenin yanı sıra pek çok kalıp yargıyı da sayfalarına taşımış ve eleştirmiştir. İkinci sayıda yer alan bir yazıda, kadınların güzellik derecelendirmesi ile esaret şekillerinin belirlendiği, kız evlatlarını babaların bir servet olarak gördüğü için iyi besleyip muhafaza ettiğini, dul kalınca da nasıl eş bulacağını tasasına düştüğünü yazmıştır. Aynı zamanda kadının her türlü esaret altında olduğunu, iyi bir

¹⁵⁹ **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 1, 3 Nisan 1329 (16 Nisan 1913), İstanbul, s. 1.

¹⁶⁰ “Bedia’nın İmtihanı”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 11, 14 Nisan 1329 (27 Nisan 1913), İstanbul, s. 4.

hayat yaşamadığını işlemiştir.¹⁶¹ Evlilikle ilgili konu, toplumda oluşan bakış ile dergide yer bulmuştur. İctimai dertlerimizden mesele-i izdivaç başlıklı yazıda görücülük ve kadının dikkate alınmayışı işlenmiştir. Bu süreci anlatırken; “cereyan eden bütün bu vekayi esnasında kerime hanıma da lütfen bir iki ufak malumat verilir. Fakat hiçbir vakit beyan mutalaa-yi salahiyeti verilmez denilir” ifadeleri kullanılmıştır.¹⁶² Mektuplar aracılığıyla olduğu kadar yazarlar tarafından da kaleme alınan görücülük konusu, kalksın istenildiği için hem sık sık yazılmış hem de karikatürde yer almıştır. Görücülük gibi kadınların hayatlarını etkileyen konular, uygulamalar, yargılar en sık işlenen konulardandır. Bunlardan hareketle toplumun kadınlara olan bakışını anlamak mümkündür. Bu noktada Nesrin Salih’in yazısı da incelenmeye değer ifadeler taşımaktadır. “[...]. Çünkü bir parça iyi giyinen bir kadın, bir parça serbest olan bir hanım ve iyi söz söylemesini hak müdafaa etmesini bilen bir kız onlarca namussuz ve ahlaksızdır. [...]”¹⁶³ ifadesi göstermektedir ki değişim, kadınlar için toplumda olumsuz bakış açısının genişlemesini beraberinde getirmiştir.

Kadınlar Dünyası, kadın hareketini desteklemek amacıyla kadın dernekleri için de sayfalarını açmış, onları tanıtmıştır. Ayrıca ikinci sayıda Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği nizamnamesine yer verilmiştir. Daha sonraki sayılarda da bu derneğin yardım faaliyetleri anlatılmıştır. Derneğin kadınlar arasında fikirler dolayısıyla ayırım yapmamak istediği ise nizamnamedeki yedinci maddeden anlaşılmaktadır. Burada siyasetin derneğin dışında tutulacağı da belirtilmiştir.¹⁶⁴ Dernekler dışında da kadınların yaptıkları derginin gündeminde yer almıştır. Müzikle, sanatla uğraşan kadınlar kapak fotoğraflarıyla okurlara tanıtılmıştır. Bununla birlikte ilk uçuşu gerçekleştirmiş olan Belkıs Şevket de başından itibaren derginin içeriğinde olmuştur. Nuriye Ulviye başkanlığındaki Müdafaa-ı Hukuk-u Nisvan Cemiyeti pek çok konu gibi tayyarecilik ve kadın konusunu da tartışmaya açmıştır. Çalışma hayatı, eğitim, eşitlik konuları ve uçma meselesi derneğin olduğu kadar derginin de gündeminde olmuştur. Bu bağlamda Avrupa’daki kadınların kazanımları ele alınıp taleplerin sıralandığı yazılar dergide yer almıştır. “Belkıs

¹⁶¹ “Hukuk-ı Nisvan”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 2, 5 Nisan 1329 (18 Nisan 1913), İstanbul, s. 1.

¹⁶² Rasiha, “İctimai Dertlerimizden Mesele-i İzdivaç”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 87, 29 Haziran 1329 (12 Temmuz 1913), s. 2.

¹⁶³ Nesrin Salih, “Türk Kızları”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 52, 25 Mayıs 1329 (7 Haziran 1913), ss. 2-3.

¹⁶⁴ “Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 2, 5 Nisan 1329 (18 Nisan 1913), İstanbul, s. 4.

Şevket Hanım'ın Tayeranı" başlıklı yazıda ise şu ifade kullanılmıştır: "Biz Osmanlı kadınları Avrupa'daki hemcinslerimizin bu muvaffakiyetlerini uzaktan seyrederek müteessir oluyorduk. 'Biz niçin yapmıyoruz, yapamıyoruz?' diyorduk."¹⁶⁵ Belkıs Şevket'in de yazarları arasında olduğu dergide, uçuştan notlar da yer almıştır. Uçuş notlarında şunları demiştir:

*Semalara doğru nuru hidayetle parlayan hilalli minareler şamdanlar içindeki mumlar gibi müşahede olunur. Ebniye ve emâkin fenni çocuk eğlencelerindeki küçük olur gibi nazara çarpıyordu. Sevimli payitahtımız semadan kuş bakışı görünüşü hakikaten pek güzeldi... O kadar süratli tayerân ediyorduk ki kartları artıkça kolumu yanıma getirmek için iyice müşkülât çekiyordum... Pervaneden sıçrayan benzin gözlüklerimin üstüne sıçırıyor, etrafımı görmek için bunları temizliyordum. Çünkü oturduğum yer makineye pek yakın idi. Vücuduma muhafazaten giydiğim dört tane yün fanila ile üşüyordum. Başım daha çok üşüyordu... Sefine-i havaiyemiz iniş ve kalkışlar yapıyordu. Bu esnada muvazeneyi bozmamak ehemmiyetlidir. İstanbul'dan ayrıldıktan beş on dakika sonra karargâha ulaşıldı. Yere nüzul ettiğimiz zaman gönlümde bir mahzunluk vardı. Kalbim, ruhum daha çok gezmek hatta uzaklara ötelere gitmek istiyordu.*¹⁶⁶

Dergide, kadınların yaşamları, yaptıkları, başarıları kapak fotoğrafı olmuştur. Bu konuya ilişkin de 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913) tarihli dergide kapak fotoğrafında Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyeleri, Belkıs Şevket'in babasıyla Yeşilköy'de uçuşun yapılacağı yere giderken çekilen fotoğrafları yer almıştır.¹⁶⁷ 6 Nisan 1918 tarihli Kadınlar Dünyası ise kapağını Nigâr Hanım'a ayırmıştır. Fotoğrafın altına şu not düşülmüştür ve şair; "merhume-i muğfir Nigar Bint Osman, karilerimizin cümlesinden ruhuna Fatiha."¹⁶⁸ denilerek anılmıştır.

Eğitim, çalışma hakkı konuları dergide, yazarlar tarafından çok sık kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra hak talebinde bulunulan yazılar da kayda değerdir. Sürekli yazılan konulardan biri olan okul için Aziz Haydar Hanım, yine mektep yine mektep başlıklı yazısına şöyle başlamıştır; "yazıda karilerimizi usandırma korkusu hissettiğim halde kalemime mâni olamıyorum. O mütemadiyen inat ediyor; hep mekteplerden bahsetmek istiyor. Çaresiz itaat edeceğim ve yine mekteplerden

¹⁶⁵ "Belkıs Şevket Hanım Efendinin Tayerânı", **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 118, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 2.

¹⁶⁶ Belkıs Şevket, "Uçarken", **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 120, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 4.

¹⁶⁷ **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 120, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913).

¹⁶⁸ **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 168, 6 Nisan 1918.

bahsedeceğim.” Daha sonrasında da eğitimin öneminden bahsetmiştir.¹⁶⁹ Eğitim hakkı mücadelesinde önemli bir noktayı ise kadınların akademiye girme isteği oluşturmaktadır. Gerek kadınlar dünyası gerek Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kadınların üniversiteye girmesi için çabalamış, kadınların, önce konferanslar aracılığıyla giriş yaptıkları üniversiteye 1914 yılında İnas Darülfünunun açılmasıyla tam anlamıyla başlamıştır.¹⁷⁰ Eğitim hakkı kadar çalışma hakkı da üzerine durulan bir konu olmuştur. 22 Nisan 1329 (5 Mayıs 1913) tarihli dergide “Çalışmak Hakkımızdır” başlıklı yazıda bu konuyla ilgili fikirler sıralanmıştır. Buna göre kadınların uyanmaya başlamasının garip yorumlar aldığı belirtilmiştir. “Biz Osmanlı kadınları artık kurûn-i vüstâ hayatı yaşamaya mütehammil değiliz. Erkeklerimizin cehaleti yüzünden kendimizin, vatanımızın çekmekte olduğu mesâib artık yeter. [...] bu yurt üzerinde bizim de hakk-ı hayatımız, bir hakk-ı içtimamız vardır.”¹⁷¹ Bu konuyu Nuriye Ulviye de bu netlikte kaleme almıştır. Nuriye Mevlan’ın “düşünüyorum” başlıklı yazısında medeniyet konusunda kuşları daha üstün bulduğunu söylerken daha sonra; “biz erkeklere ne diyoruz? Biz de mesai-i umumiyyeye karışalım, hak sahibi, iş sahibi olalım. Erkeklerin pek ağır olan yükünü tahfif edelim. [...] demek isteriz ki kadın hodbehot hayata karışmayacaktır. Cemiyet-i beşeriyenin ona ictimayen, iktisaden ihtiyacı, kendisini hayata karıştıracaktır.”¹⁷² Nuriye Ulviye’nin kullandığı, kadınlar direk hayata karışmayacaktır, hayat bunu zaten zorunlu kılacaktır söylemi, farklı şekillerde de olsa birçok kalem tarafından dile getirilmiş, çalışma hakkı en çok talep edilen konulardan biri olmuştur. Çalışma hakkı bir derneğin oluşturulmasına da etki etmiş, kadınlara iş bulmayı amaç edinen, “Merkezi Çapa’da bulunan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi Derneği, şubelerini özellikle yoksul halkın bulunduğu Fatih ve Üsküdar gibi yerlerde açmıştır. Çapa’daki merkezde ayrıca kimsesiz kadın ve çocuklarının barınması için bir de misafirhane bulunmaktadır.”¹⁷³

¹⁶⁹ Aziz Haydar, “Yine Mektep Yine Mektep”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 47, 20 Mayıs 1329 (2 Haziran 1913), ss. 1-2.

¹⁷⁰ Bahar Baskın, “II. Meşrutiyet’te Kadının Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 32, Mart 2008, s. 92.

¹⁷¹ Kadınlar Dünyası, “Çalışmak Hakkımızdır”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 19, 22 Nisan 1329 (5 Mayıs 1913), s. 1.

¹⁷² Nuriye Mevlan, “Düşünüyorum”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 168, 6 Nisan 1918, s. 2.

¹⁷³ Sibel Dulum, **Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006, s. 65.

Kadınlar Dünyası'nda, kadın hareketi açısından önemli bir başka yazı da kadınların hürriyeti, erkekler tarafından yok sayılan kadın haklarının tanınması üzerinedir. Yazıya göre; “Hürriyet, bu kelime kadınlığa, hele Osmanlı kadınlığına bütün bütün yabancıdır. Nisvânın hukûku, hukûk-ı ‘umûmiyye-i ricâl derecesinde tasdik edilmedikçe kadınlık ‘âlemi ne hürriyetten ne de ‘ademiyyetten bir şey anlayamayacaktır. Dâimâ esîr, dâimâ âtıl, dâimâ meyve olarak kalacaktır.”¹⁷⁴ Bu sitem ve eksikliği dile getiren yazılar kadar mücadele, izlenmesi gereken yol da kadınlara aktarılan yazılar arsında yer almıştır. Mükerrerrem Belkıs, eski geleneklerin yıkılması üzerine yazdığı yazıda, dergideki çoğu kez ataerkiyi pekiştirici olabilen yazıların aksine radikal ifadeler kullanmıştır.

*[...]. Hepimiz uyanıkmişız. Oh yarab ne saadet... ne saadet. Artık ümitlerim, emellerim o kadar çok ki... [...]. Korkmayalım, korkacak isek yaşamayalım. Çünkü istikbalde yetiştireceğimiz ulu milletin mesuliyeti pek büyüktür. Eski adet bütün mevcudiyetimizi kemiriyor. Bir gün bizi mahvedecek. Biz onu mahvedelim de ölümden kurtulalım. Vuralım... vuralım... hiç dinlemeyelim. Vuralım... yıkılsın...*¹⁷⁵

Kadınlar Dünyası aynı zamanda kadınların mektuplarıyla teşekkür ettiği, destek verdiği bir yayın olmuştur. Dergideki kadın hakları için verilen mücadeleyi de takdir eden birçok mektup gelmiştir. Madam Alise imzalı bir mektup, Kadınlar Dünyası'nı heyecanla takip ettiğini, memleket için yaptıkları mücadeleye şükran olduğunu yazmıştır.¹⁷⁶ Bunların yanı sıra Meclis-i Mebusan'a ya da farklı siyasetçilere, yetkili mercilere seslenilen yazılar da kayda değerdir. Gelen mektuplardan, verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-u Nisvan Cemiyeti dergi aracılığıyla yoğun bir siyasal mücadele vermiş, kadınların hak mücadelesindeki taleplerini daha yüksek sesle dile getirmiştir. Ayrıca kadınlar erkekler ile eşit olduklarını her yazıda dile getirmiştir. “Madem ki gazetemize Kadınlar Dünyası nâmını verdik o hâlde mündericâtına son derece i'tinâ ederek erkeklerimize fâ'ik olduğumuzu isbât etmeliyiz”¹⁷⁷ ifadesi kadınların hakları için Osmanlı Devleti'nde basın yoluyla nasıl yer aldıklarını da göstermesi açısından önemlidir.

¹⁷⁴ “Kadınlar da Hürdür, İnsandır”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 40, 13 Mayıs 1329 (26 Mayıs 1913), s. 1.

¹⁷⁵ Mükerrerrem Belkıs, “Muzır Adetleri Yıkma Farzıdır”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 83, 25 Haziran 1329 (8 Temmuz 1913), s. 2.

¹⁷⁶ Mademoiselle Elise, “Evrak-ı Varide”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 9, 12 Nisan 1329 (25 Nisan 1913), s. 3.

¹⁷⁷ Sacide “Bir Hasbihâl”, **Kadınlar Dünyası**, Sayı: 20, 23 Nisan 1329 (6 Mayıs 1913), ss. 3-4.

Osmanlı'nın Batılılaşma hareketleri ile başlayan kadının basın yoluyla hak arama mücadelesi, Cumhuriyetin ilanı ile de sürmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET SONRASI BASINDA KADIN

Osmanlı son dönemlerinde yaşadığı savaşlar, toprak kayıpları ve ekonomik çöküş nedeniyle bu durumdan kurtulmak için batılılaşma hareketlerine girişmiş, rejimini değiştirmiş ve birçok sistemde yenilik yapmıştır. Ama tüm bunlar içine girdiği kötü durumdan onu kurtaramamış ve emperyalist devletlerin söz sahibi olduğu bir devlet halini almıştır. Bu egemenlik altındaki durum Anadolu’da, aslında daha önceden kıvılcımları yanmaya başlayan bir hareketi hızlandırmıştır. Aydınlardan, askerlerden oluşan bir grup insan yeni bir mücadele başlatmış ve bağımsızlık savaşı adıyla Osmanlı’nın çöküşüne neden olan I. Dünya Savaşı’nın ardından yeni bir savaşa girmiştir. Kurtuluş Savaşı adıyla literatüre geçen bu savaş sonrası Cumhuriyetin ilanı gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarını şekillendiren atlatılan bu bağımsızlık savaşı dışında öncesinde birtakım olaylar yaşanmıştır. Savaşın ardından siyasi platformda yapılan görüşmeler, yapılan anlaşmalar, ileriki yılları etkileyecek sonuçlar yaratmış ve cepheden siyasi arenaya geçen bu oluşum, hem siyasal hem sosyal alanda değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu sırada sadece siyasi alan değil, iktisadi hayat da istenilen düzeyde değildir. Hatta bu durumu düzene sokmak için İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde gerçekleşen kongreye tüccar, işçi, sanayici, zanaatkâr, çiftçi temsilcilerinden birçok kişi katılmıştır.¹⁷⁸ Ekonominin en sıkıntılı olduğu bu dönemde kongrenin dışında yeni uygulamalar ve birtakım kararlarla ekonominin içinde bulunduğu durum düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu dönem birçok şey yeniden inşa edildiği için ekonominin dışında eğitim reformları üzerinde de duruluyordu. Bununla birlikte kurulan kurumlar hem dil hem tarih üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’yi hem siyasal hem sosyal anlamda etkileyen bir anlaşma olan Lozan Anlaşması imzalandı. İçerisinde ekonomik ve siyasi hayatı etkileyen birçok madde yer almasının yanı sıra sosyal

¹⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz Ünlü, **İzmir İktisat Kongresi: Kongre Öncesi Ekonomik Görünüm ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2012.

hayatı etkileyen karar da vardı; Mübadele kararı bunlardan biridir.¹⁷⁹ Bu kararlar birlikte nüfus değişimi olmuş, nüfusun dengelenmesi amaçlanmış, aynı zamanda pek çok olumsuz sonuca da neden olmuştur. Halkların değişimi ile birlikte hastalıklar, ölümler, acılar da kendini göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla ilgili değindiğimiz bu birkaç konuya ilaveten söylenecek birçok şey bulunmakta fakat konunun dışına çıkmama ve bilinenleri söyleyip tekrara düşmeme adına dönemin özellikleri kısa şekilde ele alınmıştır. Son olarak belirtmek gerekir ki, Cumhuriyet'in ilk yılları, siyasal olumsuzlukların ve karmaşanın bir arada olduğu, sosyal hayatta acıların, yoksulluk ve zenginliğin aynı anda kendini gösterdiği, ekonomik bozulmuşluğun hemen hemen her alanı etkilediği zorlu bir dönem olmuştur. Ayrıca bu yeni sistemin tüm insanlar tarafından hemen kabul edildiğini belirtmek mümkün değildir. Kaldı ki eski bir zihniyetin ve sistemin etkisinden aydınların kurtulması dahi çok çabuk olmamıştır.¹⁸⁰

Siyasal açıdan hareketli olan bu dönem, kadın hareketleri açısından da etkin olmuştur. Kadınlar, cemiyet ve derneklerde, dergilerde hak mücadelesi verirken, bu dönemde, hak edinmeleri açısından ciddi bir dönüm noktası olmuştur.

2.1. TEK PARTİLİ DÖNEM (1923-1946)

Tek partili dönem, Türkiye'de 1946'ya kadar uzanan bir süreçtir. Bu dönemde yeni kararlar, kongreler, yasal atılımlar gibi pek çok konu dönemin karakteristik özelliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Tek partili dönem, kadınlar açısından da kayda değer değişimlerin, kararların ve ilklerin yaşandığı bir dönemdir. Konu basında kadının nasıl yer aldığı ve özellikle hak mücadelesinin basına ne şekilde yansıdığı çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pınar Şenışık, "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler", *Studies Of The Ottoman Domain*, Cilt: 6, Sayı: 10, Şubat 2016, ss. 84-120.

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Temuçin Faik Ertan (Ed.), *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, 2016.

2.1.1. Gazeteler

2.1.1.1. Tanin

Kadınların cemiyetlerde varlık gösterdiği, aynı zamanda birbirine destek olduğu bir dönemdir. Tanin gazetesi, kadın haklarını ve haklı mücadelelerini duyurmaya çalışan basın organlarından biri olmuştur. Örneğin ‘kadınları çalıştırma cemiyeti’ başlıklı haber, yedi seneden beri varlığını sürdüren cemiyetin zor durumda olduğunu, yeni bir komite kurulması için kadınların toplanmasını rica ettiğini ve kadınların da bu ricaya karşılık verip müessesede iki haftadır faaliyet yürütüldüğünü yazmıştır.¹⁸¹

Tanin daha önceden de olduğu gibi kadınların başarılarını, yaptığı çalışmaları sayfalarına taşımış, duyurusunu yapmıştır. 1923 yılı Tanin’de farklı olan husus ise kadınlar ile ilgili duyurulan konuların sadece cemiyetlerin yardımıyla sınırlı kalmamasıdır. Kadınlara ilişkin çok çeşitli konularda yazı ele alan Tanin gazetesi, “Dün saat iki buçukta darülfünun konferans salonunda himaye-i etfal cemiyeti azasından Doktor Safiye Ali Hanım tarafında yeni doğan çocuklara ve çocuk büyütmede ittihazi lazım gelen tedabirlere dair bir konferans verilmiştir.”¹⁸² yazısı ile konferansları da köşelerine taşımıştır. Bu tarz yazıların sayısının artmasının yanı sıra yapılan duyurularda da değişim yaşadığını gözlemlemek mümkündür. Bu duyurulardan biri, şu sözler ile aktarılan konferanstır:

*Hukuk-ı Aile kararnamesinin büyük millet meclisinde müzakere edilmesi münasebetiyle Türk ocağında 17 Kanunisanı Perşembe günü saat ikide Nezihe Muhiddin Hanım tarafından bir konferans verilecektir. Bütün kadınlığı alakadar eden bu mühim mesele konferanstan sonra münakaşa edilecektir. Konferans hanımlara mahsustur.*¹⁸³

Bu noktada siyasal ortam değiştikçe kadınların yer aldığı ortamların, konuştuğu konuların değişebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Baskı altına alınmış, pek çok alandan dışlanmış olan kadın, kendine yaşam alanı bulduğu dönemi fırsat olarak görmüş ve değerlendirmiştir. Bu dönemde, Nuriye Ulviye gibi kendine her şeye rağmen yaşam alanı yaratan isimler, kadının tarih sayfalarında yer almasını

¹⁸¹ “Kadınları çalıştırma cemiyeti”, **Tanin**, 20 Haziran 1923, s. 4.

¹⁸² “Safiye Ali Hanım’ın Konferansı”, **Tanin**, 29 Teşrinievvel 1923, s. 3.

¹⁸³ “İstanbul Hanımlarına Davet”, **Tanin**, 15 Kanunisanı 1924, s. 3

sağlayabilmişlerdir. Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti aracılığıyla yaptığı çalışmalarla, Kadınlar Dünyası'nda yazdığı yazılarla çalışma, eğitim hakkı alanında mücadeleyi Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'e taşıyan Nuriye Ulviye, bu dönemin kadın hareketine de etki etmiştir. Onun çağdaşı pek çok kadın gibi bu dönemin kadınları da başlangıç noktasından bağımsız sayılmayacak bir biçimde adını tarihe yazdırmıştır.

Siyasal alana katılma mücadelesinin yanı sıra pek çok konuda ilk sayılabilecek isimler de dönem içerisinde mevcuttur. “Darülfünunda Tedrisat” başlıklı haber anlatılmak isteneni açıklar niteliktedir. “Darülfünün fakültelerinden edebiyat medresesinde mezuniyet imtihanlarına devam olunmaktadır. Yeni mezuniyet imtihanlarında en ziyade şayan dikkat olan cihet felsefe şubesinden ilk defa olarak bir hanımın mezuniyet imtihanlarına iştirakı olmuştur.”¹⁸⁴ Bunun dışında gazete, Latife Hanım ile ilgili bir haberi de ilk olarak görmüş ve sayfalarında yer vermiştir. Buna göre 5 Mart 1923 tarihli “Latife Hanım Efendi” haberi ile meclise bulunması sebebiyle Latife Hanım'ın mecliste bulunan ilk Türk kadını olduğu, bunun Türk kadınlığı için ehemmiyeti üzerine durulmuştur.¹⁸⁵

Tanin'de kadınların yer aldığı haber grupları arasında boşanma, evlenme ve moda da yer almıştır. Tanin toplum içinde söz sahibi olan ailelerin kızları ve eşlerine de yer vermiştir. 8 Şubat 1925 tarihli haberde olduğu gibi, “Sekizinci hukuk mahkemesi, prenses Şivekar Hanım Efendinin zevci ressam Halil Paşa zade Selim Halil Bey aleyhine ikame etmiş olduğu mehr-i müeccel nafaka davası” şeklinde başlayan haber, buna örnek teşkil etmektedir.¹⁸⁶

2.1.1.2. İkdam

Dönemin siyasal yapısı içinde kadının durumunu anlamak için İkdam'da yer alan haberler de oldukça değerlidir. Burada aktarılan konular pek çok açıdan bakmayı sağlamaktadır. Siyasal analiz bağlamında bakılırsa da kadın hareketine yer veren sayfalar, fikir verme açısından kayda değerdir. 6 Haziran 1923 tarihli haber uzun zamandır çalışılan Kadınlar Halk Fırkası'nın işlerlik kazanabilmesi için ele alınmıştır.

¹⁸⁴ “Darülfünunda Tedrisat”, **Tanin**, 25 Teşrinievvel 1923, s. 1.

¹⁸⁵ “Latife Hanım Efendi”, **Tanin**, 5 Mart 1923, s. 3.

¹⁸⁶ “Prensese Şivekar Hanım'ın Davası”, **Tanin**, 8 Şubat 1925, s. 4

*Şehrimizdeki münevver hanımlar dünyanın her tarafında kadınlara verilmeye başlanan hakk-ı intihabın bizde de kendilerine bahş olunmasını talep ve müdafaa için önümüzdeki cuma günü darülfünun konferans salonunda bir içtimaa akd edeceklerdir. Bu hususta teşekkül edebilecek cemiyetin nizamnamesinin tanzimiyle iştigale başlandığını da haber aldık.*¹⁸⁷

Önemli bir girişim olarak gazetede yer alan Kadınlar Halk Fırkası ile ilgili gelişmeler daha sonra da gazetede işlenmiş, bu girişimin gelişim süreci gazetenin takibinde olmuştur. Nitekim 7 Haziran 1923 tarihli gazetede Kadınlar Halk Fırkası'na bir kez daha yer verilip siyasi haklar için mücadele hareketine başlayan kadınların birkaçıyla mülakat gerçekleştirilmiştir. Kadınlar amaçlarını açıklamış, nizamnamenin belirlenmesi için toplantıda oylama yapılacağı belirtilmiştir.¹⁸⁸ Fırkanın kendini duyurmasından beri onu haberleştiren İkdâm, kuruluş gününü de gazeteye taşımıştır. Kadınlar Halk Fırkası idari heyetinin nizamname ve beyanını açıkladığını belirtip bir an önce başarıya ulaşmasını dilerken heyettekilerini ismini vermiştir.¹⁸⁹ Çoğu gazete tarafından heyecanla yer verilen, “Nezihe Muhiddin’in başkanlığında oluşan partinin ikinci başkanı Nimet Remide, mesul murahhası Latife Bekir, kâtibi umumisi Şukufe Nihal'dir. Veznedar Matlube Ömer, muhasebeci Saniye, üyeler Nesime İbrahim, Zeliha, Tuğrul ve Faize Hanımlardır.”¹⁹⁰ Siyasal mücadelenin içinde olmak gibi siyasette yer alan birinin ‘zevcesi, hemşiresi, validesi’ olmaya da önem verilmiş, haber yapılmıştır.

*Dahiliye vekili Ferit Bey'in zevcesi Müfide Ferit Hanım dün Ankara'dan şehrimize gelmiştir. [...] dahiliye vekaleti Münir Bey'e zevci hakkında bazı sözler söylemiştir. Etraftan işitilen bu sözleri bazı gazete muhabirleri gazetelerine yetiştirmekten geri kalmamıştır. Müfide Ferit Hanım demiştir ki: - Ferit'i size emanet ediyorum. Ankara'ya itimadım vardır. Fakat İstanbul'a hiç itimadım yoktur. Ellerinden gelse onu parçalayacaklar.*¹⁹¹

Gazete kadınların siyaset yapabilmek için sadece kadınlardan destek almadığını, erkelerin de desteklediğini göstermeye çalışmıştır.

İkdâm'ın yer verdiği bir başka haberde, dönemin önemli gelişmelerinden olan medeni kanunun kabulü olmuştur. Haberde adliye vekili Mahmut Esat Bey'in beyanatına yer verilmiştir. “[...] Türk tarihinin bendenizin anlayışına göre en hazin siması Türk kadınıdır. [...] bir millet ki rûknü aslisi olan kadını hukukundan mahrum

¹⁸⁷ “Kadınlarımızın Mühim Bir Teşebbüsü”, **İkdâm**, 6 Haziran 1923, s. 3.

¹⁸⁸ “Memleketimizde Kadınlık Hareketinin Pişdarları Arasında”, **İkdâm**, 7 Haziran 1923, s.3.

¹⁸⁹ “Kadınlar Halk Fırkası”, **İkdâm**, 16 Haziran 1923, s. 2.

¹⁹⁰ Rabia Bahar Üste, **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Kadınlar ve Siyasetin Paradoksları Çözümler ve Öneriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2016, s. 21.

¹⁹¹ “Dahiliye Nazırının Zevcesi”, **İkdâm**, 1 Mayıs 1924, s. 1.

eder, kendi kendine yarısını meflûc eder.”¹⁹² sözleri ile kadının medeni haklarının önemini vurgulamıştır. Eksiklik barındırmakla birlikte bulunduğu coğrafya ve çağ itibarıyla önemli bir adım olan, “Yeni Medeni Kanun, kadınla erkeğin yasa önünde eşit olduğu temel varsayımına dayanıyordu. Yasa çok eşliliği ve vekaletle evlenmeyi yasaklıyor, evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmesini şart koşuyordu. Boşanma, velayet ve miras konularında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımıştır.”¹⁹³

2.1.1.3. Vakit

19. yüzyılın ikinci yarısında kendini hissettirmeye başlayan, 20. yüzyılın başlarında daha fazla söylemlerini geliştirme yolunda farklılık kazanan kadın hareketi, siyasal değişimin de etkisiyle önemli kazanımlar yaşamıştır. Kadının tarihi açısından da kayda değer olan bu süreç, kadının basında da daha fazla yer almaya başladığı bir dönem olmuştur. Fakat bu, tam olarak temsil edildiği ya da ataerkil kalıplardan sıyrılarak gazetelerde yer aldığı anlamına gelmemektedir. Moda, ev işleri konusu hala kadın ile beraber düşünülmektedir. Nitekim inceleme sonucunda benzer sonuçları veren pek çok gazetede olduğu gibi Vakit gazetesinde de ‘Ev kadını’ adı verilen kısımda ev kadını başlığında kadınlara temizlik ve bazı gıdaların bozulmaması için öğüt verilirken mobilya, moda haberlerine de yer verilmiştir.¹⁹⁴

Tek Parti Dönemi ve kadın konusunu anlamak için Vakit gazetesi, sınırlı da olsa moda konusunun dışında kadının siyasal hareketine de yer vermiştir. “[...] teşkilatı icra edecek olan İstanbul’daki münevver Türk kadınları şurasının Darülfünun konferans salonunda akdi karargir olmuş ve salonun içtimaya tahsisine müsaade edilmiştir. Şuranın haziranın on beşine müsadif cuma günü akd edileceği ümit olunmaktadır.”¹⁹⁵ ifadesi ile şura toplantısı sonrası gazete, Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluş haberini de vermiştir. Bu duyuru aynı zamanda bir gazete aracılığı ile “Kadınlar Halk Fırkası’nın” resmen kurulduğunu ve programlarının neler içerdiğinin ele alınması bakımından önem taşımaktadır. Gazete yazısı Kadınlar Halk

¹⁹² “Büyük Millet Meclisinde Kanunu Medeni Mütefekkan Alkışlarla Kabul Edildi”, **İkdam**, 18 Şubat 1926, ss. 1-2.

¹⁹³ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı: 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, s. 19.

¹⁹⁴ **Vakit**, 17 Mart 1934, s. 7.

¹⁹⁵ “Türk Kadınlar Şurası”, **Vakit**, 6 Haziran 1923, s. 3.

Fırkası ile ilgili olarak şu şekilde sonlanmıştır: “Birkaç haftadan beri Türk kadınlığının hakk-ı siyasisini kazanmak emeliyle faaliyete geçen İstanbul’un on, on iki hanımı, şehrin mütevazi bir mahallesinde yine mütevazi bir evinde teşebbüslerini ve nihai içtimalarını akd etmişlerdir.”¹⁹⁶

2.1.2. Dergiler

2.1.2.1. Türk Kadın Yolu

Kadınların da oy kullanabileceği 1930 yılına gelmeden önceki süreci kadınlar açısından gözlemlemek için incelenen yayınlardan biri de Nezihe Muhiddin ve arkadaşları tarafından çıkarılan ve kadın hareketinde önemli bir yeri olan Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu dergisidir.

Dergi amacını açıklarken, Türk kadınının yüzyıllardır mağduriyetinden, haklarından yoksun oluşundan bahsetmiş, kadınların önündeki yolun yine kadın eliyle açılacağını söylemiştir. Aynı zamanda amacın açıklandığı giriş kısmında kahvehane köşelerinde esrar çekenlerin dahi oy hakkı varken bilgi sahibi kadının bundan mahrum oluşundan şikâyet edilmiştir. Yazının devamında da “Büyük Britanya, Danimarka, İzlanda, Hollanda gibi ülkeleri örnekleyip cumhuriyetle yönetilen ülkelerde kadınların oy hakkına sahip olduğunu” hatırlatmıştır.¹⁹⁷ Her sayıda kadın hareketine, oy hakkı talebine yer verilmiştir. Dünyanın diğer noktalarındaki kadın hareketi, dergide sık işlenen konu olmasının yanı sıra dergi aracılığıyla kadın hareketlerinin birbiriyle iletişim halinde olduğunu, derginin de bu harekette hatırı sayılır bir noktada yer aldığını görmek mümkündür. Bunun örneklerinden biri, dünya kadın postası başlığı altında yer verilen, “bütün dünya kadın cemiyetlerine hitaben muharrer olunan, bir nüshası da Türk Kadın Birliğine gönderilmiştir”¹⁹⁸ ifadeleriyle başlayan ve aktarılan yazıdır. Aynı şekilde dergide, Nezihe Muhiddin’e hitaben, Fransa’daki bir kadın derneğinin başkanından

¹⁹⁶ “Şehrimizde Kadın Hareketi İlerliyor”, **Vakit**, 16 Haziran 1923, s. 1.

¹⁹⁷ Nezihe Muhiddin, “Kadın Yolu’nun Şiari”, **Kadın Yolu**, Sayı: 1, 16 Temmuz 1341 (16 Temmuz 1925), İstanbul, s. 2.

¹⁹⁸ “Dünya Kadın Postası”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 5, 13 Ağustos 1341 (13 Ağustos 1925), s. 10.

gönderilen Fransızca bir mektuba yer verilmiştir.¹⁹⁹ Ayrıca Türk Kadınlar Birliği'nin çalışmalarına özellikle Kadınlar Halk Fırkası'ndan nasıl Türk Kadınlar Birliği'ne dönüştürüldüklerine ve kadın kongrelerine ilişkin yazılar kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra diğer kadın hareketinin önemli dergilerinin yaptığı gibi kadınların yazılarına, şiirlerine yer verilmiş ve bu kadınlar tanıtılmıştır. Örneğin, 21. sayıdaki dergide Yaşar Nezihe'nin şiirine yer verilen sayfada, şairin resminin altında İstanbul'un ücra bir köşesinde yaşaması, el işi yaparak hayatını kazanması bilgilerine yer verilmiştir.²⁰⁰ Öte yandan neredeyse her sayının kapak fotoğrafı, edebiyatta, kadın hareketinde etkin olan kadınlara ayrılmıştır. Yazıların çeşitlenmesi ve kadınların sorunlarını dile getirip, isteklerini ortaya koyabilmeleri için dergi çalışanları tarafından davet edilmişlerdir. Konuyla ilgili yazılardan birinde kullanılan ifadeler şöyledir:

*Türk kadını senin bugün mefkurelerini tahakkuk ettireceğin bir kadın birliği var, buraya gel! Burada kadınlık fikirlerine karış! Bu cemiyet bütün Türk kadınlığının tercümanı olsun! Kanun-i medenideki, Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Hukukiyedeki kadın aleyhine olan maddeleri millet meclisinden kadın lehine çevrilmesi için talep et*²⁰¹

Hak sahibi olma mücadelesi dergide, vatandaş olma hakkıyla eş tutularak işlenmiştir. Bununla ilgili bir yazıda Nezihe Muhiddin'in şu ifadeleri kullanmıştır: “Türk kadınının gayesi, Türk vatandaşı olmaktır. Tabiyetle, vatandaşlığın birçok hakkına mukabil çok da vazifeleri vardır. Biz kadınlar için bütün vatandaşlık hukukunu elde etmek ne kadar muazzez bir emel ise o vazifeleri liyakatle ifaya amade olduğumuzu ispat etmek, o nispette mühim bir borçtur”²⁰² Bunun gibi hak talebini konu eden pek çok yazı, kadınların vatandaşlık görevi bilincine sahip olduğuna dair vurgu yapmıştır. Kadın hareketleri ve haklarının yanı sıra kadınların yaptıkları da derginin işlediği konular arasına girmiştir. Konuyla ilgili yazılardan birinde, kadınların sanayii ve ticaretteki durumundan, eğitimdeki başarılarından bahsedilmiştir.²⁰³

¹⁹⁹ Marguerite Corbett Ashby, “Nezihe Muhiddin'e”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 24, 15 Kanunievvel 1926, s. 16.

²⁰⁰ **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 21, 15 Teşrinievvel 1926, s. 11.

²⁰¹ Enver Behnan, “Türk Kadınlığı Birleşiniz”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 30, 1 Ağustos 1927, s. 4.

²⁰² Nezihe Muhiddin, “Kadınlar ve Tayyare İanesi” **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 3, 30 Temmuz 1341 (30 Temmuz 1925), s. 1.

²⁰³ Ali Sami, “Sanayi ve Ticaret Aleminde Kadınlarımız”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 29, 1 Haziran 1927, ss. 7-8.

Derginin kadın hareketine desteği, sadece yazılarla ya da dernek etrafında gerçekleşen konferanslar aracılığıyla olmamıştır. Dergi yazarları farklı mecralarda konuşmalar gerçekleştirerek de kadın hareketinde etkin rol oynamıştır. Öte yandan bu konuşmalar, kadın özgürlüğünün ve oy hakkının vurgulandığı konuşmalar olduğu gibi ataerkil ya da eski dönem zihniyetini pekiştirici olabilmıştır. Bu konuşmaların aktarıldığı yazılardan birinde Pakize Ahmed, “Bir milletin yükselmesi, ancak efrâdının sağlam kafa ve bünyeli ve metin bir seciye ve ahlak sahibi olmasıyla mümkündür. İçki bunların düşmanıdır. İçki oldukça bunlar yaşamaz. Memleketinizi seviyor ve yükselmesini istiyor iseniz içki düşmanı olunuz”²⁰⁴ demiştir. Bu tarz konuları çok sık işleyen dergide, aile ve toplum yaşamı konularının önemi vurgulanırken alkol da bu çerçevede kaleme alınmıştır.

Konu yelpazesi geniş olan dergide, kadın sağlığı konusu da işlenmiştir. Burada çoğu zaman ataerkil ifadeler yer verebilmiştir. Kadın sağlığı ile ilgili köşede çocuk düşürme hakkında ataerkinin ürünün olan söylemlerde bulunulmuştur. İlk kısmında, anneliğin kadının vazifesi olduğu, çocukları, anneliği ihmalin kadınlıktan uzaklaşmak, çocuk düşürmenin ahlaksızlık olduğunu belirttikleri yazının ikinci kısmında, çocuk düşürmenin tehlikesinden, sonuçlarından bahsedilmiştir.²⁰⁵

Kadınlar, toplum, aile ile ilgili konuların yanı sıra dönemin siyasal yapısı, değişimler de kaleme alınmıştır. Bu yazılardan biri, dönemin tartışma konularından olan müzik ve eğitim hayatındaki değişimle ilgili olmuştur. Enver Behnan yazısında şu ifadeleri kullanmıştır:

*Son günlerde Sanayi-i Nefise Encümeni alaturka musikinin mekteplerden ve darülelhandan kaldırılmasına karar verdi. Bu karar çok doğrudur. Bilhassa mekteplerde klasik musikinın elan yaşaması muvafık olamaz. Yeni bir medeniyete dâhil olan Türkiye, Garb'dan yeni usûller alırken, elbette musikide de bir yenilik yapacaktı. Nitekim yaptı*²⁰⁶

Yeni kararların desteklenmesi kadar siyasi liderlerin topluma tanıtıldığı yazılar da dergide sıkça yer almıştır. Mustafa Kemal Atatürk de sık sık derginin kapak görselinde yer alan, yaptıkları ile yazılara konu olan isimler arasındadır.²⁰⁷ Bu noktada belirtmek gerekir ki yenilikler, eskiyi ortadan kaldıran rejimler, kadınlar

²⁰⁴ Pakize Ahmed, “Muharrirlerimizden Pakize Ahmed Hanım’ın Kız Muallim Mektebindeki Musâhabesi”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 28, 15 Mart 1927, ss. 3-4.

²⁰⁵ Doktor Cemal Zeki, “Çocuk Düşürmenin Esbabı, Tehlikesi ve Akıbetleri”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 14, 1 Şubat 1926, s. 4.

²⁰⁶ Enver Behnan, “Milli Musiki, Asri Musiki”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 22, 1 Teşrinisani 1926, s. 1.

²⁰⁷ Pakize Ahmed, “Mustafa Kemal Paşa”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 22, 1 Teşrinisani 1926, s. 3.

tarafından her dönemde daha çok kucaklanmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyetle ilgili yazılar, Türk Kadın Yolu'nda geniş yer bulmuştur.

...Her haksız kuvvet, nihayet kırılmağa mahkum değil midir? Kollarımıza bağlanan haksız zincirleri de zaferin eli böylece yavaş yavaş gevşetti. Kadın, zaten için için bu inkılâba hazırlanmıştı. Nihayet son rehakâr el, icazkâr kuvvetiyle onu büsbütün kırdı, parçaladı. Ve Türk kadını yeni hayata, yeni bir yıldız parlaklığıyla doğdu... İnkılabın i'cazkar bütün ucubeleri, bütün hurâfeleri mazinin köklü, yosunlu hisarları arkasında bıraktı... Şimdi üzerimizde bütün parlaklığıyla feyyâz bir güneş var. Onun nurundan istifade etmek, en tabîi hakkımızdır²⁰⁸

2.1.2.2. Sebilürreşad

Cumhuriyet ve sonrası dönemde de yayın hayatını sürdüren dergi, Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nde de kadın hareketini kendi perspektifinden işleyen, eleştiren Sebilürreşad, kadını eleştirdiği kadar yaşamının nasıl olması gerektiğini de belirtmiştir. Dergideki bu yazılardan birinde de annelik konusu işlemiş, kadının bu konuda gayret etmesi gerektiğini belirtmiştir. Kadının alanını sınırlandıran yazıda, yer alan ifadeler şöyledir: “[...]. Kadının vazife-i asliyesi aile hayatını idame ettirmektedir. Erkek hariçte, kadın dahilde çalışır ve böyle olduğu takdirdedir ki muvazenet temin edilmiş olur. Kadının vazife-i mevduası haricinde göstereceği tekamil hakikatte terki değil, tedennidir.”²⁰⁹ Kadının ev içindeki görevini bu tarz ifadelerle, sonraki sayılarda da sık sık dile getiren dergide, bu konuyla ilgili bir başka yazı şu ifadeleri içermektedir:

*Son zamanlarda bazı İstanbul kadınlarında hasıl olan yanlış düşünceler, kadınları kendi hakikat ve hüviyetinde uzaklaştıracak mahiyettedir. İstanbul'un bazı kadınlarında görülen bu hareketin sefahati tetkik edilirse anlaşılıyor ki kadınlık analığı bırakmış, evvela zevceliğe doğru yol almış, sonra sükût-u hayale uğrayarak kendi hakikatlerinin zıttı olan erkekliğe doğru meyil etmiştir. [...]. Kadın her şeyden evvel ana olmak için doğmuştur. [...]*²¹⁰

Yazıda, çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar eleştirilirken kadının görevinin ne olduğu belirlenmiştir. Ayrıca İstanbullu, ‘erkekliğe meyil eden’ bazı kadınlar ifadesiyle büyük ihtimalle, kadın mücadelesi içerisinde yer alan kadınlar

²⁰⁸ Şukufe Nihal, “Yeni Adımlar”, **Türk Kadın Yolu**, Sayı: 9, 6 Teşrinievvel 1341 (6 Ekim 1925), s.4.

²⁰⁹ Nusret Cezmi, “Kadın: Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, **Sebilürreşad**, Sayı: 534-535, 9 Haziran 1339 (9 Haziran 1923), s. 110.

²¹⁰ Ömer Fevzi, “Kadınlığın Hakikati: Kadının Hakikati Ana Olmak, Yuva Yapmaktır”, **Sebilürreşad**, Sayı: 594, 27 Mart 1340 (27 Mart 1924), s. 344.

kast edilmiştir. Bu yazının yer aldığı sayıda, bir kitaptan alıntı yapılarak aktarılan bir başka yazı daha kadının görevi konusunu ele almış, anneliğin vurgusunu yapmıştır.²¹¹ Dergide en çok işlenen konularda biri de terbiye, ahlak olmuştur. Çoğu kez kadının ayrıca ilişkilendirildiği bu yazılardan birinde, “[...]. Kadının hayat-ı hariciye ile fazla teması iradesi zayıf, hassasiyeti fazla olan kadının iffetini lekeler. Fuhuşa sülûk eden bütün kadınların hayatı olan mahiyetle fazla temastan başlamıştır. [...]”²¹² ifadeleriyle kadın, bir kez daha ev içine uygun görülürken kamusal alan, kadınlar için kötü olarak nitelendirilmiştir.

Kadına yer verilirken ahlak ve namus çerçevesinden ilerleyen dergide, Osmanlı’da olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi yayınlarında da kadınların hayatlarındaki değişimleri eleştirel bir dille ele alınmıştır. Bu yazılardan hareketle, dönem itibariyle kadınlara ilişkin gelişmeleri de anlamak mümkündür. Bu noktada yer verilen ve ciddi eleştiriler alan konu olarak tiyatronun pek çok kez işlenmesi, kadınların sahne alma konusunda kat edilen yolu ve karşılaşılan zorlukları göstermektedir. Bu yazılardan birinde, kadının sanat yaşamına girişiyle ilgili basında sevinç duyularak verilen haberleri eleştirirken, “acaba o şanoya çıkarak bizi eğlendirmesini istediğimiz Türk ve Müslüman kızı bu vaziyete düştükten sonra mesut mu olacaktır?”²¹³ ifadesi kullanılmıştır. Buradan tiyatroya ve tiyatro yapmak isteyen kadına karşı takınılan tutumu görmek mümkündür. Dergide bu konuyla ilgili yazılar bu sayı ile sınırlı değildir. Bir yazıda, İstanbul’dan sonra Ankara’da ve İzmir’de gösterilecek olan, iki Müslüman kadının yer aldığı tiyatro oyunu eleştirilirken bu durum, Müslüman kadına saldırı olarak nitelendirilmiştir. Halkın bunu kabul etmeyeceğini de ayrıca belirtmiştir.²¹⁴ Sanatın kadınlar için kötü olduğu düşüncesinin yanı sıra kadın ve erkeklerin birlikte sahne almaları da eleştirilerin konusu olmuştur. Kadın ve erkeğin aynı yerde değil, ayrı yerlerde müzik yapması gerektiği vurgulanırken yasal anlamda da, Darüelhan’da Müslüman kadın ve erkeklerin birlikte konser vermesi konusu için önlem alınması gerektiği

²¹¹ “Kadın’ın Hukuk Ve Vezâifine Dair”, **Sebilürreşad**, Sayı: 594, 27 Mart 1340 (27 Mart 1924), s. 329.

²¹² Hasan Hikmet, “Asr-ı Aile”, **Sebilürreşad**, Sayı: 569-570, 18 Teşrinievvel 1339 (18 Ekim 1923), s. 181.

²¹³ “Münteha-i Medeniyet- Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi?”, **Sebilürreşad**, Sayı: 547-548, 2 Ağustos 1339 (2 Ağustos 1923), s. 14.

²¹⁴ “Müslüman Kadının İsmetine Tecavüz”, **Sebilürreşad**, Sayı: 567-568, 11 Teşrinievvel 1339 (11 Ekim 1923), s. 167.

belirtilmiştir.²¹⁵ Bu noktada konuyla ilgili devletin de kontrol mekanizması oluşturduğu, arşiv belgelerinden dolayı anlaşılırken buna göre, “çeşitli nedenlerle düzenlenen etkinliklere, kadınların ancak gerekli izni, mülki idari amirliklerden alabildikleri takdirde erkekler ile ortak katılım sağlayabilecekleri belirtilmiştir.”²¹⁶

Kadınlarla ilgili sanat yaşamındaki değişimlerin, karşı çıkış yazılarından dahi olsa anlaşıldığı dergide, Cumhuriyet ile birlikte kadının gündelik yaşamında, giyiminde yaşanan değişimler de görülmektedir. Çoğu kez eleştirilmek sebebiyle sayfalara taşınan değişimler, farklı ideolojilerin kadınlara dair yeniliklere olan yaklaşımını göstermektedir. Bir yazıda kadınların şapka kullanma modası üzerine konuşmaları münasebetsiz bulan dergi, karışıklığını dile getirirken, “[...]. Şu memleketi Frenkleştirmek ve hüviyetini gaip ettirmek için çalışanlar, yaptıkları işin ne vahim bir iş olduğunu anlasalar, bu halkın hayatına biraz hürmet etmeyi öğrenseler!”²¹⁷ ifadelerini kullanmış, kadınlara ilişkin yaşanan bir değişikliği saygısızlık olarak görmüştür. Aynı şekilde sosyal hayatın içerisinde yaşanan değişiklikler de dergide, kadınların çevresinden eleştirilmiştir. Bu konulardan biri, derginin pek çok defa gündemine aldığı tramvay ve vapurlardan perdelerin kaldırılması ile ilgili haberlerdir. Bununla ilgili rahatsızlıklar, açıklamalar aktarılırken eleştirinin yanı sıra bilinçli yapılmamış olsa da kadınların bu aşamalarda yaşadığı tacizin görülmesini sağlamıştır.²¹⁸

Dergideki kadınlara ilişkin bir diğer yazı, kadın ve siyaset konusuna olan bakışı göstermektedir. Burada bir konferansa kız kardeşiyle katılan yetkili eleştirilirken şu ifadeye yer verilmiştir: “Keşke Cemil Bey, bazı hafif meşrep Avrupalıların siyasete kadın karıştırma adetlerini taklit etmemiş olsaydı.”²¹⁹ Burada kadınların siyasette yer alması ‘hafif meşrep’ Avrupalıların adeti denilerek kötülenirken kadının iradesiyle siyasette yer alma isteğinin olabileceği de görmezden gelinmiştir.

²¹⁵ “Darü'l-Elhan'da Müslüman Kadınlarıyla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında”, **Sebilürreşad**, Sayı: 578, 6 Kanunievvel 1339 (6 Aralık 1923), s. 96.

²¹⁶ Olcay Özkaya Duman, “Yüzüncü Yılında Darü'l-Elhan'dan Konservatuara Musiki Eğitimi ve Cumhuriyet Dönemi Modernleşme ile Musikinin Millileşme Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 61, Güz 2017, s. 121.

²¹⁷ “Frenkleşmek Hevesi: Müslüman Kadınlarına Şimdide Şapka Giydirmek Mi İstiyorlar”, **Sebilürreşad**, Sayı: 575, 15 Teşrinievvel 1339 (15 Ekim 1923), s. 43.

²¹⁸ “Perdeler Ve Fesli Palikaryalar”, **Sebilürreşad**, Sayı: 586, 31 Kanunisani 1340 (31 Ocak 1924), s. 222.

²¹⁹ “Kadınların Siyasiyyata Da Karıştırılması”, **Sebilürreşad**, Sayı: 609, 24 Temmuz 1340 (24 Temmuz 1924), s. 172.

Bunun dışında dergide yasal değişiklikler, kadınların tahsili üzerine kadınların hayatlarıyla ilgili konular çoğu kez eleştirel bir dille aktarılmıştır.

2.1.3. 1930-1934 Seçimleri, Basın ve Kadın

Basında, 1930-1934 yıllarında yapılan ve kadınların “1930 Belediye Seçimlerinde”, “1934 yılında Genel Seçimlerde” seçme ve seçilme hakkını kazanmaları geniş yer bulmuştur. “Belediyeler layihasının meclisteki bugünkü müzakeresinde bazı maddelerin müzakeresi ikmal edilmiş ve bazı münakaşalar olmuştur. Kadınları bu lâyiha mücibince intihabata iştirakini temin eden madde bilatadil kabul edilmiştir”²²⁰ ifadesi ile basında yer alan yazı, 1930 yılında alınan, kadının siyasal hakları açısından başlangıç niteliğinde bir dönüm noktası olan ve neredeyse tüm gazetelerin manşetine taşınan bu karar, dönemin gazetelerinin aktarımından anlaşılacağı üzere coşkuyla karşılanmıştır. Öyle ki bu karar sonrası gazeteler, ‘Dünkü Miting’ üst başlığıyla çıkan yazı, Sultanahmet Meydanı’nda gerçekleşen erkeklerin de katıldığı kalabalık bir mitingden bahsetmiştir.²²¹ Diğer gazetelerin de sayfaları dolduran karar, birçok manada heyecan yaratmış ve uzun süre konuşulmaya devam etmişti. Bunun dışında izlenecek yol da gazetelerde yer almıştır. “Kadınlara belediye intihap hakkı verilmesi münasebetiyle Kadınlar Birliği’nde faaliyet mahsus derecede artmıştır. Haber aldığımıza göre birlik idare heyeti azası Cumhuriyet Halk Fırkası’na (CHF) için müracaat etmişlerdir. Evvelce de işaret olduğu vecihle fırka nizamnamesi kadınların da fırkaya dahil olabilmelerine müsaittir.”²²² Gazeteler bu kararlarla ilgili kadınların da görüşlerine yer vermiştir. Bu görüşler şu şekildedir:

Kadın Birliği kâtibi umumisi Efzayış Suat Hanım dün öğleden sonra Kadın Birliği’nde bir konferans vermiştir. Efzayış Suat Hanım konferansında kadınlara verilen belediye intihap hakkından bahsetmiştir. Efzayış Suat Hanım kadınlarımızın hayatının bir tarihçesini yaptıktan sonra şunları söylemiştir; “B. Millet Meclisinden geçmek üzere bulunan yeni Belediye kanunu, Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkını verecek ilk ve kati harekettir. Mademki Cumhuriyet hükümeti bizlere erkekler derecesinde mekteplerinin kapısını açıyor, her mesleğe girmemize müsaade ediyor, biz artık maluma ve terbiyemizle vatanımızı bilvasıta değil, bilfiil müstefit edeceğiz. Belediyecilik kadınlık kabiliyeti ile tamamı ile tevakkuf eden bir meslektir” Efzayış Hanım

²²⁰ “Kadınlar belediye intihabına iştirak edecekler”, **Vakit**, 30 Mart 1930, s. 1.

²²¹ “Kadınlar Haklarını Tesit Ettiler”, **Vakit**, 12 Nisan 1930, s.1.

²²² “Kadınlar Fırkaya Kaydedilmeleri İçin Müracaat Ettiler”, **Vakit**, 30 Mart 1930, s. 2.

*sözlerine devam ederek kadının belediyeciliğin her sahasında daha iyi intibak edeceğini mesela kadının sıhhi muavenet ve sıhhat işinde erkekten daha çok muvaffak olacağını, kadının fitraten hastabakıcılık olduğu, talim ve terbiye sahasında da büyük rol oynayacağını söylemiştir.*²²³

Bu süreçte bunun dışında yer alan haberler öneri, fikir belirtme şeklindedir. Bunun için çeşitli röportajlar yapılmıştır. “Belediyece Kadının En Mühim Vazifesi, Memleketteki Çocukları Korumak” başlığıyla yayınlanan yazıda, davalarının yoğunluğundan yazıhanesinde bulunamadığı, mahkemede görüşüldüğü belirtilen Avukat Güzide Hanım bu ifadeleri kullanmıştır.²²⁴ Vakit gazetesi bunun yanı sıra “Kadın Nedir?” anketi yayınlamış, toplumun pek çok kesiminden görüşe yer vermiştir. Buradan toplumun kadına bakışını anlamak mümkündür.²²⁵ Anketin seçim kararı çerçevesinde yayınlanması ise bilinçaltına iletilen metini göstermektedir.

Kadınların ilk kez oy kullanacak olmaları seçim günlerinde de gazetelerin takibinde olmuştur. Cumhuriyet gazetesi “Belediye İntihabatı Başladı” başlığıyla okurlarını bilgi aktarımı yaparken bir görselde, Galata Kuledibi’nde bir hanım CHF’na rey verirken bir başka resmin altına Nezihe Muhiddin Hanım Nutuk verirken yazmaktadır.²²⁶ Bu haberin yanı sıra Nezihe Muhiddin’in bir cemiyet hazırlığında olduğunu belirten haber de gazetede yer almıştır. Bu yazı kaleme alınış şekli şöyledir:

*Kadın Varlığı namıyla yeni cemiyet teşkili için teşebbüsatta bulunan Nezihe Muhiddin Hanım şöyle demektedir; kadın birliğinin bugünkü acınacak vaziyeti karşısında çok müteessirim. Onların kadın ve erkek arasındaki müsavi hak iddiası da eskimiş bir mevzudur. Bu birliğin faaliyeti nedir? Gayesi Nedir? Bu müphem bir şeydir. İşte bu vaziyet karşısında memleket kadınlığının varlığını göstermek ve kadınlık mevzuu etrafında faaliyette bulunmak üzere yeni bir cemiyet teşkiline karar verdim. Cemiyetin nizamnamesi hazırlanmaktadır.*²²⁷

Öte yandan seçim süreci ve kadınların yaptıkları takip edilip kadınların oy kullanmaları destekleyici ifadelerle aktarılsa da gazetelerin cinsiyetçi tutumdan sıyrılmış olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Cumhuriyet’te oy kullanma haberleri verilirken iki kadının konuşmasının olduğu bir karikatüre yer verilmiştir.

“-Reyini kime vereceksin?

-Yeni fırkaya

²²³ “Kadınlar Meydan Okuyor”, **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1930, ss. 1-2.

²²⁴ “Belediyece Kadının En Mühim Vazifesi, Memleketteki Çocukları Korumak”, **Vakit**, 30 Mart 1930, s. 3

²²⁵ “Anketimiz: Kadın Nedir?”, **Vakit**, 17 Mart 1930, s. 1.

²²⁶ “Belediye İntihabatı Başladı”, **Cumhuriyet**, 6 Teşrinievvel 1930, s.1.

²²⁷ “Nezihe H. Yeni Bir Cemiyet Yapıyor!”, **Cumhuriyet**, 6 Teşrinievvel 1930, s.2.

-Sebep?

-Kocam eski fırkaya verdi de ondan”²²⁸

Kararın basında geniş yer bulmasının, heyecanla karşılanmasının yanı sıra karikatürde olduğu gibi eleştirel ifadeler barındıran yazılara, şiirlere de yer verilmiştir. Buna göre,²²⁹

*Ey kılıbık, kılıbık
Burma artık gel bıyık
Beni dinlersen eğer
Al bağına taşı sık*

*Felek yıktı hayatı
Değiştirdi nebatı
Kurulmak üzere zannım
Kadınlar saltanatı*

*Kadınlar hep hür olmuş
Birlik içine dolmuş,
Eskiler bakıp bakıp
Saçlarını hep yolmuş*

*Kadına hak verilmiş
Değişmiş alış veriş
Hakikat böyle ise
Hapı yuttu kel memiş
Gel seninle baş başa
Dertleşip taş taş
Yazalım vasiyeti
Hüvelbakili taş*

*Belki bizlerden biri
Her gün yiyip naneyi
Kesip biçip yıkarlar
Olurlar külhanbeyi*

*Oynatın da kanımı
Her gün sıkar canımı
Koydumsa gel bul artık
Aza olmuş hanımı*

*Kapı kapı dolaşır
Gizli dosyalar taşır
Derdini döksen eğer
Bıyık bükmez baş kaşır*

*Ne günlere kaldık ah
Neler yaptı bak Allah
Kadınlar her gün bize*

²²⁸ **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²²⁹ Gavei Zalim, “Gave diyor ki: Kadın devri”, **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1930, s. 3.

Giydirecekler külah!

Kadının belediye seçimlerine katılımı, destekler görünümdeki gazeteler ya da başında itibaren karşı çıkan yayınlar tarafından eril eleştirilere maruz kalırken kadınlar da bu tavra karşı sessiz kalmamış, gazetelere cevap niteliğinde yazılar göndermiştir.²³⁰ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki sadece siyaset konusunda değil, kadınlara ilişkin tepkiyle karşılanmıştır. Bunun karşılığı olarak kadınların cevapları da gecikmemiştir. Örneğin kadınların polislik yapması konusunun dalga geçilen yazılara alaycı temsil ve gösterilere maruz kalması nedeniyle, “Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir Hanım; Evet, bizimle alay ediyorlar, fakat komedi olduğu için hoş gördük. Biz yevmi gazetelerin bizimle alay etmelerini hoş görmüyoruz. Kadınlar her vazifeyi yaptıkları gibi, Polisliği de bihakkın yapacaklardır diyordu.”²³¹

Seçim haberleri, kadınlara sadece modanın, yemek pişirmenin anlatıldığı sayfaları da değiştirmiştir. Cumhuriyet’te Kadın adlı bu kısımda seçime özel moda, yemek pişirme konusunun yanı sıra ‘İntibahat’ başlığıyla İstanbul hanımları ilk defa rey verecekler ifadeleriyle başlayan bir yazı yayınlanmıştır. Yazı, şu şekildedir: “Bugün İstanbul belediye intihabatı başlıyor. Reyini kullanan ve kullanmaya başlayan diğer vilayetlerde olduğu gibi şehrimizde de kadınlar intihabata iştirak edeceklerdir. Türk içtimaiyatına mümtaz bir kıymetin ilavesi demek olan kadınların intihap hakkı, hanımlarımız arasında asil heyecanını yapmış ve yaymış bulunuyor.”²³²

1930 yılında ilk kez kadınların katılımıyla gerçekleşen yerel seçimlere kadınların yoğun katılımı olmuştur. Bununla birlikte pek çok şehirde seçilenler arasına girmiştir.²³³

1934 yılında gerçekleşen seçimler ise yine basının gündeminde olmuş, seçime yoğun katılım göstermiş kadın da bu haberlerin içeriğinde yer almıştır. Basında seçim süreci öncesinde adaylara yer verilirken kadın adaylar ilk sayfalarda tanıtılmıştır. Yazıda tanıtılan aday olan kadınlar ve özelliklerinden söz edilmiştir:

²³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yılmaz, “1930 Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyunda Kadına Yönelik Söylemler”, **ÇTTAD**, Cilt: 10, Sayı: 22, 2011.

²³¹ Ahmet Yılmaz, **1930 Belediye Seçimlerine Katılma Haklarının Tanınması Sürecinde Kamuoyunda Kadın Algısı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011, ss. 90-91.

²³² **Cumhuriyet**, 5 Teşrinievvel 1930, s. 5.

²³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rabia Bahar Üste, **Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler**, İzmir, 2006.

Bir teşrinievvelde başlayacak olan İstanbul umumi meclisi intihabı için C.H.F. tarafından gösterilen namzetlerin listesini dün basmıştık. Listede sekiz tane hanımın ismi vardır. Bunlardan Nakiye Hanım, herkesin bildiği gibi uzun zaman millet ve mektep işlerinde herkesin sevgi ve saygısını kazanmış bir hanımefendidir. Nakiye Hanım, dört yıldır İstanbul Umumi Meclisinde ve Daimi Encümenindedir ve gıpta ile karşılanan çok değerli çalışmasıyla hakkındaki sevgi ve saygı duygularını bir kat daha kuvvetlendirmiştir. Paris Büyük elçimiz Suat Bey'in kızı ve Profesör Doktor Hulusi Behçet Bey'in zevcesi olan refika Hulusi Behçet Hanım, İstanbul umumi meclisinde dört yıl azalık etmiş, faydalı olmuş, hürmet kazanmıştır. Bilhassa sıhhat ve içtimai muavenet işlerinde fikirlerinden ve çalışmasından istifade edilmiştir. Refika Hulusi Behçet Hanım, öteden beri Himayei Etfal ve Anneler Birliği gibi hayır ve şefkat müesseselerinde hizmet etmiştir. Safiye Hüseyin Hanım, memleketimizde hasta bakıcılığın onurlu, hatırlı bir meslek olarak teessüs etmesi için çalışmış, hocalık etmiş, hilaliahmer işleriyle meşgul olmuş, fırka teşkilatında hizmeti geçmiş münevver ve kıymetli bir Türk hanımıdır. Kadın Birliği reisi Latife Bekir Hanım da içtimai faaliyeti ile tanınmış, İstanbul umumi meclisi azası olarak hizmeti görülmüş değerli hanımlarımızdandır. Bu hanımların hepsi ecnebi dili bilirler. Listede isimleri olan öteki dört hanım, umumi meclise yeniden gireceklerdir. Bunlardan Resmiye Hanım İstanbul mebusu Doktor Hakkı Şinasi Paşanın refikasıdır. Makbule Hanım, Sivas valisi merhum Hasan Paşanın kızıdır. Göz doktoru Esat Paşanın zevcesidir. Kadınları esirgeme derneği azasıdır. Hakiye Hanım, merhum Şakir paşanın kızı, Sabık Kolordu kumandanlarından Emin Paşanın refikasıdır. Celile Hanım merhum müşir Fuat Paşanın kızıdır., Beyoğlu hastanesi baş hekimi operatör Fikret Bey'in zevcesidir. Paris bıçkı ve dikiş akademisinden mezundur, Esirgeme Derneği azasıdır. Bu dört hanımefendi de muhitlerinde umumi saygı kazanmış, hayır ve şefkat işlerinde, içtimai faaliyetlerde iyi hizmetleriyle tanınmış kadınlarımızdandır. Umumi meclise namzet gösterilen bu sekiz hanımı da halkımızın istekle intihap edeceğini umuyoruz. [...].²³⁴

Kadınların adaylığı kadar seçmen konumundaki durumu da gazetelerin dikkatini çekmiş, haberleştirilmiştir:

[...]. Şehrimizde bazı muntikalarda kadın nüfusu pek fazla olarak nazarı dikkati çekmektedir. Bu gibi mahallelerde kadınlar erkeklerin iki mislidir. Defterlerin noksanları henüz tamamlanmadığı için, İstanbul'daki vatandaşların gerçek sayısı, henüz meydana çıkarılamamıştır. Kadın, erkek itibarı ile nüfusun kati miktarı ve bu miktar üzerinden İstanbul'dan seçilecek sayı sayı, ancak bir hafta sonra belli olacaktır. [...].²³⁵

Seçim öncesi ve seçim hazırlıkları kadar seçim esnasında da kadınlara ilişkin basında haberlere rastlanmaktadır. Vakit'in yer verdiği bilgiye göre; “kadınlar birçok yerde erkeklerden fazla rey atmıştır.”²³⁶ Yine Vakit gazetesinde yer alan “Ankara'da Belediye Seçimi Dün Başladı” başlıklı haber de bu yöndedir. Yenişehir'den bilgi aktaran gazetede şu ifadeye yer verilmiştir: “Bu muntika kadınlarından gelmeyen yok

²³⁴ “İstanbul Umumi Meclisi Azalığına Namzet Gösterilen Hanımlar”, **Vakit**, 24 Eylül 1934, ss. 1-8.

²³⁵ “Defterler asıldı bazı mahallerde kadınlar erkeklerin iki misli”, **Milliyet**, 23 Kanunuevvel 1934, s. 3.

²³⁶ “Binlerce Yurttaş”, **Vakit**, 5 Teşrinievvel 1934, s. 10.

gibidir. Kadınların bu alakası dikkat çekecek derecededir.”²³⁷ Bu sürecin sonucunda ise pek çok ismi kazananlar arasında yer almıştır. Buna göre Fatih Kazası’nda Kadınlar Birliği Reisi Latife Bekir, Eminönü’nde Refika Hulisi Behçet Hanım yedek azalar arasında yer almıştır. Haber görselinde Yeni Şehir azalarından ifadesiyle Nakiye Hanım’a da yer vermiştir.²³⁸ Zaman’da, Yalova’da azalığı kazandığı duyurulan Halk Fırkalı isimler arasında ise Sabriye Yakup Hanım bulunmaktadır.²³⁹ Seçimin sonucunda sadece bu isimler değil, pek çok kadın kazanmıştır. Bu isimler genellikle yerel basınının sütunlarında yer almıştır.

2.1.4. 1935 Genel Seçimleri ve Basında İlk Kadın Milletvekilleri

1935 yılında yapılan seçimler Türkiye tarihi açısından kadınlar için bir dönüm noktası olmuştur. Yerel seçimlerde gerek katılımı gerek kazanma oranıyla siyasal yaşamda yer alma arzusunu göstermeye başlayan kadın, seçme ve seçilme hakkıyla beraber meclis yoluna girmiştir. Bu önemli gelişmeyi, olumsuz bulanların dışında gazeteler başından sonuna kadar gelişim sürecini sayfalarına taşımıştır. Zaman, “Kadınlar da Mebus Olacak” başlığıyla bir önceki gün mecliste alınan kararı duyururken²⁴⁰ Cumhuriyet’te kararla ilgili açıklamayı sayfalara taşınmıştır.

*[...]. Cumhurluk idaresinin başlangıcından beri hayata giren Türk kadını Fırkamız ilerilik yolunda elinden tutmuş ve onu muvaffakiyetle yürütmüştür. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak kabil olmayacaktır. Kanuni medeninin kendisine verdiği bütün içtimai haklara sahip olan Türk kadını evdeki medeni mevkiini selâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her sahasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasi hayatta belediyeler seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını bu seferde savlar seçme ve seçilme hakkını almak suretile haklarının en büyüğünü de elde etmiş oluyor.*²⁴¹

Cumhuriyet, karar ardından yapılan mitingi “Kadınlığın Kutlu Sesi” başlığıyla aktarmıştır. “Dün yurdun her yerinde kadınlar bayram yaptılar sevinçlerini yaydılar. Beyazıt’ta seçme ve seçilme hakkını kutlamak için erkenden toplanıldığı coşku içinde konuşmalar yapıldığı belirtilmiştir.”²⁴² ifadeleriyle aktarılan haberin

²³⁷ “Ankara’da Belediye Seçimi Dün Başladı”, **Vakit**, 11 Teşrinievvel 1934, s. 2.

²³⁸ **Zaman**, 17 Teşrinievvel 1934, ss. 1-7.

²³⁹ **Zaman**, 8 Teşrinievvel 1934, s. 2.

²⁴⁰ “Kadınlar da Mebus Olacak”, **Zaman**, 6 Kanunuevvel 1934, s. 1.

²⁴¹ “Bugünkü Meclis İçtimar”, **Cumhuriyet**, 5 Birincikanun 1934, ss. 1-6.

²⁴² “Kadınlığın Kutlu Sesi”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934, s. 6.

yanı sıra gazetenin yazarları da bu konunun öneminden bahsettikleri yazılar yazmıştır. Ağaoğlu Ahmed, Türk Kadınına Verilen Seçme ve Seçilme Hakkı başlıklı yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: “Kadınlığımız pek çok millet kadınlarının hasret çektikleri bu hukuku erkeklerden daha iyi kullanacaklardır.”²⁴³ İlerleyen süreçlerde de gazetede bu tarz yazılara yer verilmiştir.

Cumhuriyet ve Vakit gibi kadının seçme ve seçilme sürecini sayfalara taşıyan Zaman olmuştur. Gazete 6 Şubat 1935 tarihinde adayların ismine ve haklarında bilgiye yer vermiştir.

Satı Karamehmed-Ankara Bitik Nahiyesi Kazanköy muhtarı
Türkan Başbuğ-Feyziati Lisesi Kız kısmı müdürü(Antalya)
Sabiha Gökçül-İzmir kız muallim mektebi müdürü(Balıkesir)
Nakiye Ergün-İstanbul Şehir Meclisi üyesi(Erzurum)
Dr. Fatma Şakir-Gureba Hastanesi iç hastalıkları mütehassisi(Edirne)
Huriye Baha İz-pedegoji mualimi(Diyarbakır)
Şekibe Şekib İnel-İnegöl İsaviranda çiftçi(Bursa)
Fakihe Önen-Bursa kız lisesi müdürü(İstanbul)
Benal Nevzat-Cumhuriyet Halk Fırkası vilayet ve belediye üyesi(İzmir)
Ferruh Gübgüz-Kayseri Belediye üyesi(Kayseri)
Mihri Pektaş-Kollej Türkçe muallimlerinden(Malatya)
Meliha Ulaş-Samsun lisesi muallimlerinden(Samsun)
Esmâ Nayman-Adana belediye üyesi(Seyhan)
Sabiha Görkey-Tokat ortamekteb muallimi(Sivas)
Mebrure Gönenç-Mersin belediye üyesi(Afyon)
Bediz Aydılek-Bolu belediye üyesi(Konya)
*Seniha Hızal-eski maarif umum müfettişi ve yeni Türkiye mektebi müdürü(Trabzon)*²⁴⁴

1935 seçimleriyle ilgili kazanılan zaferin dünya çapında da yankı bulunduğu basında sık sık yer almaktadır. Hatta İstanbul’da gerçekleşen bir kongreden aktarılanlar “Türk kadınlığı bütün dünya kadınlığına örnek oldu” başlığıyla verilmiştir.

[...]. Uluslararası Kadın birliği ikinci reis vekili Rosa Manus dün kendisiyle görüşen bir muharririmize beynelmilel kongre hakkında şunları söylemiştir: “Bu seneki kongrenin İstanbul’da toplanmasına çok sevindik. Çünkü Türkiye kadınlık işlerinde en ileri safta yürüyen bir memleket. Biz Türk kadınlarının bütün faaliyetlerini kıskanarak ve takdir ederek çok yakından alakadar oluyoruz. Türk kadınına layık olduğu bütün haklar verilmiştir. İşte bu münasebetle Uluslararası Kadın Birliği kongresinin İstanbul’da akdedileceği bize sevinçlerin en büyüğünü veriyor. Kongrede 35 ten fazla memleket temsil edilecektir. Bundan evvel hiçbir kongremize bu kadar çok iştirak edilmemişti. Bu seneki kongreye evvelce hiç görmediğimiz, Hindistan, Irak, Suriye

²⁴³ Ağaoğlu Ahmed, “Türk Kadınına Verilen Seçme ve Seçilme Hakkı”, **Cumhuriyet**, 6 Birincikanun 1934, s. 3.

²⁴⁴ “Seçim Hazırlıkları Bitiyor”, **Zaman**, 6 Şubat 1935, s.1.

murahhaslarının da bulunacağından memnunuz. Diyebilirim ki bu kongre diğer kongrelerden çok daha mükemmel olacaktır. Evvelce kongre her üç senede bir toplanırdı. Fakat iktisadi buhran dolayısı ile toplanış zamanı altı seneye çıkarıldı. 1929 11. kongre Berlin’de toplanmıştı. 12. kongrede şimdi İstanbul’da toplanacak. [...].²⁴⁵

Kadınların elde ettikleri seçme ve seçilme hakkı ulusal basında yer aldığı gibi uluslararası basında da uzun yazılarla kaleme alınmıştır.

[...] sandık meydan girdikten sonra yeni sayılabileceklerinden olan Nakiye kürsiye çıktı ve radyonun her tarafa yaydığı şu nutku söyledi; saygın yurttaşlarım bugün seçim günü, milli hakimiyetin hız aldığı gündür. [...] kolu gibi kafasının da kuvvetli olduğunu bütün acuna gösteren Türk, erkeği kadar kadınının değerli olduğunu ispat ediyor.²⁴⁶

Böylece Nakiye Elgün vekilliğindeki ilk konuşmalardan birini yapmış olurken gazeteler vekil kadınları sayfalarında seçim sonrası da tanıtmıştır. Gerek seçim öncesi gerek seçim sonrası takip edilen bir dönem olmuştur. Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Benal Nevzad İstar Anman (İzmir), Hatı Çırpan (Satı Kadın Ankara), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Hatice Özgener (Çankırı), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediş Morova Aydilek (Konya), Mihri Bektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon) Türkiye’nin ilk milletvekili kadınları olmuştur.²⁴⁷

Gazeteler kadınların da katılımıyla meclisin açıldığını yazıp görseller paylaşırken yazarlar da bu konu üzerine yazılar üretmeye devam etmiştir. “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin seçim devresi bugün Ankara’da ilk fevkalade toplantısını yapacaktır: üyeleri arasında kadınlar sayılabilecekleri de olarak.” Yunus Nadi bu şekilde başlayan yazısında bunun bir devrim olarak düşünülmesini, sayı az olsa da bunun bir başlangıç olduğunu belirtmiştir.²⁴⁸

Kadınlar milletvekili olup ilk kez meclise girerek tarihsel açıdan da önemli bir figür halini alırken meclisteki konuşmaları ya da yaptığı etkinlik, aldığı ödül itibarıyla de basında yer alabilmiştir.

²⁴⁵ “Türk kadınlığı bütün dünya kadınlığına örnek oldu”, **Milliyet**, 8 Nisan 1935, s. 5.

²⁴⁶ “Türk Ulusu Atatürk’ün İsteddiği İtimadı Bir Kere Daha Gösterdi”, **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1935, s. 6.

²⁴⁷ Özgeçmişleri için bkz. TBMM Albümü.

²⁴⁸ Yunus Nadi, “Sosyal Yaşayışta Yeni Büyük Adım: Büyük Mecliste Türk Kadını”, **Cumhuriyet**, 1 Mart 1935, s. 6.

*İstanbul Tayyare Cemiyetinde dün idare heyeti fevkalade bir içtima yaparak tayyare cemiyetinin ilk teşekkülünden beri İstanbul'da çalışan ve bu kez de Erzurum sayırlavlığına seçilen Nakiye ile cemiyetin ikinci reisi olup Çankırı sayırlavlığına seçilen maliye murakıbbı Mustafa'nın hizmetleri kutlulanmış ve veda merasimi yapılmıştır. [...] Nakiye yaptığı bu hizmetlerine mukabil tayyare cemiyeti merkezi umumisi tarafından altın madalya ile taltif edilmiştir.*²⁴⁹

1 Mart ile birlikte meclis açılışı gerçekleşirken bu tarihteki haberlerde de kadın, konuşması vesilesiyle yer almıştır. 26 Mayıs tarihli Cumhuriyet'te yer alan meclis konuşmalarında konuşan isimler arasında Esma Nayman da bulunmaktadır.

*Muhterem adliye vekilimizin mahkumlar meselesi hakkında verdiği izahatı şükranla karşılarım. Ben suçlu çocuklar meselesine temas etmek istiyorum. Maalesef bu hususta henüz bir şey yapılmamaktadır. Suç işleyen çocuklar, ne dereceye kadar suçlu ve bu suçtan ne kadar mesuldürler? Çocuğun suç işlemedinin sebebi, kendinden evvel ya muhitinin kötülüğünde ya teşekkülünün bozukluğunda aranmalıdır. Bana kalırsa bu suç cezayı değil, tedaviyi gerektiren sebeplerdendir. Çocuk suçlu değildir, çocuk daima kabili ıslaktır. Suçlu çocuğu cezalandırmak değil, onu fena yoldan kurtarmak için çareler aramak, onu cemiyete faydalı bir fert halinde kazandırmak lazımdır. [...].*²⁵⁰

Bazen de bir cümleyle ya da soruyla katkıda bulunduklarına şahitlik etmek mümkün olmuştur. Örneğin bütçe ile ilgili görüşme devam ederken bir vekil kadının soru yöneltmiştir. “Doktor Fatma (Edirne) Şark Demiryolları ile devam eden müzakereler hakkında sayın bakanımızın bizi tenvir etmesini rica ederim.”²⁵¹ demiştir. Bu tarz bütçe görüşmelerinde kadınları görmekle birlikte önemli siyasi gelişmeler ya da kanun görüşmelerinde de fikir beyan ettiklerini görmekteyiz. Mecliste önemli birtakım kanunlar üzerine görüşüldüğü sırada konuşmalara ve gidişata yer verilmiştir. Benal Nevzad'ın da söz alıp minnet ve şükranlarını sunduğu belirtilirken Nakiye Elgün'ün sözleri de aktarılmıştır:

*Arkadaşların öğleden beri büyük bir salahiyyetle ve güzel bir lisanla öge öge bitiremedikleri ve gene hakkı ile öğemedikleri metin siyasetimiz Montröde yeni bir zafer kazandı. [...] Nakiye (Erzurum) Montrö Zaferinin yalnız Türkün değil sulhun da zaferi olduğunu kaydederek meclisin yüksek şahsiyetinde bütün Türk milletini kutladı.*²⁵²

Tek partili dönemde yaşanan kadınların hakları ile ilgili mücadeleleri ve elde etmeleri basında birçok kadın-erkek yazar tarafından kaleme alınmıştır. Öte yandan seçme-seçilme hakkı geniş yankı uyandırır da meclise giren kadınlar sınırlı görevlerde yer almıştır. Buna göre;

²⁴⁹ “Sayırlav Nakiye'ye Altın Madalya”, **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1935, s. 2.

²⁵⁰ “Mecliste Dün Hararetli Tartışmalar Oldu”, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1936, s. 7.

²⁵¹ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1936, s. 7.

²⁵² “Millet Meclisi Coşkun Bir Gün Yaşadı”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1936, s. 7.

Sabiha Gökçül Erbay Meclis Başkanlık Divanında (Riyaset Divanı) görev alan tek kadın milletvekili olup katip üye olarak görev yapmıştır. Erbay, aynı zamanda ilk kadın katip üye sıfatını taşımaktadır. Kadın milletvekillerinin Meclis komisyonlarının bir veya birden fazlasında görev aldıkları, bazı komisyonlarda ise temsil edilmedikleri görülmektedir. Kadınlar Adalet (Adliye), Dışişleri (Hariciye), Meclis Hesaplarını İnceleme (Meclis Hesaplarının Tetkiki), Milli Savunma (Milli Müdafaa) ve Anayasa (Teşkilatı Esasiye) komisyonlarına seçilememiştir.²⁵³

²⁵³ Gökçimen, s. 28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ DÖNEM SONRASINDA BASINDA KADIN (1947'DEN GÜNÜMÜZE)

3.1. ÇOK PARTİLİ DÖNEM (1947-1960)

Türkiye, 1946 senesi ile birlikte yeni bir sürece girmiştir. Demokrasiye geçiş olarak görülen bu dönem, kadınlar için büyük değişimler yaratmamıştır. Tabi bu kadının etkin olmadığı bir dönem anlamına gelmemektedir. Kadınlar bu süreçte de gerek haklarını gerek yaşam alanlarını muhafaza etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda yorum yapmak için dönemin gazetelerinin incelenmesi fikir sahibi olunmasını sağlayabilecektir.

3.1.1. Ulus Gazetesi

28 Kasım 1934 yılında yayın hayatına başlayan Ulus, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yani iktidara olan yakınlığı nedeniyle çoğu araştırmacının belirttiği gibi resmî gazete olarak tanımlanabilecek nitelikte bir gazetedir.²⁵⁴ Bu dönemde, 1946 ve sonrası yayınlarda Türkiye tarihi açısından önemli siyasal süreçlerde kadınlarla ilgili haber sayısının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri gazetelerde kadınlara ilişkin haberler, daha çok eğitim hayatında yaşanan yenilikler ve onların eğitim yaşamındaki etkinliği ile ilgilidir. Ulus gazetesinde de kadınlarla ilgili haberler çoğu zaman eğitimle ilgili olmuştur. Eğitim hayatındaki sanatsal etkinlikler de bu bağlamda kadınlar gazetede kendilerine yer bulmuştur. 2 Temmuz 1946 tarihli sergi açılışına ilişkin haber şu şekildedir;

Bütün Ankaralı bayanların sabırsızlıkla bekledikleri 'İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Kız Meslek Okulu' öğrencilerinin yıllık sergisi dün saat 17.30 da Bayan Tandoğan tarafından açılmıştır. Serginin açılışında Milli Eğitim Bakanlığının ileri gelenlerinden başka şehrimizin tanınmış bayanlarından kalabalık bir grup hazır bulunmuştur. Enstitünün alt salonunda hazırlanan ve kız çocuklarımızın bir yıllık çalışmalarını bir araya toplayan serginin mükemmeliyeti daha sergi

²⁵⁴ Onur, Öztürk, **Demokrat Parti Dönemi Basın Gazetesi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 1.

açılmadan söylenmeye başlamıştı. Gerçekten dün mavi, beyaz renkteki formlarıyla konuklarını karşılayan sanatkar öğrencilerin sergisi, Ankara'nın sanatseverlerine çekilen bir ziyafet olmuştur. [...] Gelinliklerden doğum takımlarına, şapkalarından gerçeğinden farksız yapma çiçeğine kadar her işi ayrı bir zevk ve değer taşımakta idi. [...].²⁵⁵

'Kız çocuklarımız' tarzındaki bir ifade, daha sonraki haberlerde oğlan çocukları için kullanılmamasının yanı sıra haber içeriğine bakıldığında da kadınların sanat alanında da belli başlı temalara yönlendirildiği görülmektedir. Ayrıca tıpkı diğer gazetelerde olduğu gibi herhangi bir konuda haberleştirilen kadının ya adı verilmemiş ya da evlendiği kişi aracılığıyla bahsedilmiştir.

Çok partili dönem ve kadın ekseninde incelenen gazetede siyaset, seçim konularıyla ilgili de haberler görülmüştür. Adana'dan aktarılan bu haberlerden biri şöyledir;

Bura köylerinde gezen ve partileri adına propaganda yapan demokratçılar köylüye Toprak Kanunu topraklarınızı elinizden alacak biz bu kanunu kaldıracğız. Çocuklarınız, kardeşleriniz, kocalarınız yıllardan beri askerdir. Onları da artık size kavuşturacağız, yollu sözler söylemişlerdir. Bu sözleri işiten genç bir köylü kadın kalabalığı yararak ortaya atılmış ve kocalarımız, kardeşlerimiz, çocuklarımız sınırlarımızı bekliyor, gerekirse ölünceye kadar da orada kalacaklar. Böyle sözler söylemekten utanın, diye bağırmıştır.²⁵⁶

Seçim nedeniyle siyaset ve kadına ilişkin haberlerin yanı sıra köşe yazıları da gazetede yer almıştır. Dünyanın diğer ülkelerindeki kadınlarının seçimdeki yerleri, oy hakkı konularının yanı sıra Türkiye'deki kadınların da seçim süreci konu edinilmiştir.

[...]. İşte bu jest Türk Feminizminin sembolüdür. Bu en güzel şiirlerden, masallardan, destanlardan daha güzel jestte Türk anasının, Türk kadınının ruhu gizlidir. Bu ruhu yakından görenler C.H. Partisi programlarına onu Türk vatandaşı, medeni kanuna erkeğin eşi olarak almayı borç bildiler. Bizler de bir zamanlar ümitsizliğin daha sonra da ümidin ve neşenin acı tatlı bütün zevklerini tatmış olanlar, genç Türk Cumhuriyetinin Türk kadını olarak dünyaya gelme mutluluğuna eren ve birkaç gün sonra yurdun alinyazısını tayin edecek olan oylarını ilk defa kullanacak kızlarımıza eski günlerden bir az bahsetmeyi kutsal bir ödev bildik. 21 Temmuz gününü güvenle bekliyoruz. O gün Türk kadınının sağ duyusu kendini bir kez daha gösterecektir.²⁵⁷

Buna benzer yazılar daha sonra da yayınlanmıştır. Türkiye'de yaşayan kadınların yaşamını konu alan yazılar da uzun süre yayınlanmaya devam etmiştir. Bu

²⁵⁵ "İsmetpaşa Kız Enstitüsü sergisi açıldı", **Ulus**, 2 Temmuz 1946, s. 2.

²⁵⁶ "Ölçüsüz vaatlere genç bir köylü kadının verdiği cevap", **Ulus**, 3 Temmuz 1946, s. 1.

²⁵⁷ Zeynep Menemenci, "Kadın ve Seçim", **Ulus**, 5 Temmuz 1946, s. 4.

yüksek ihtimalle seçim süreci olmasıyla ilgilidir. Fakat yazılar sadece bu konuyu kapsamamaktadır.

*[...]. Her Türk kadınının ruhu er sevgisi, evlat sevgisi, yurt sevgisiyle doludur. Her Türk kadını zamanında bir er gibi duyar bir kahraman gibi dövüşür. Bu böyle olmakla beraber Türk kadınlığının ayrı bir üstün vasfı da vardır. O da büyük işler başardığı halde onları tarife yeltenmez, daima çalışmasını ayarlar. Susmasını bilir. Duygularını daima içine gömer sessiz ve sakindir de. [...].*²⁵⁸

Kadını belli bir alana sıkıştıran bu dil bir başka yazıda daha kendini göstermiştir.

*[...]. Türk kadını hürriyetini sever, ahlaklı, mert, çalışkan ve faziletlidir. Türk kadını evi, evladı ve nihayet her şeyden mukaddes bildiği yurdu için yaratılmış bir varlıktır. Türk kadını deyince elinden gelen her iyiliği esirgemeyen kendine verilen hak ve mükellefiyetleri birer birer bilen, inandığı davanın gerçekleşmesi uğrunda bütün gönlüyle çalışan bir kudret akla gelir. [...]. Türk kadınlığı bu devirde kendinden evvel yaşayan veya kadınlığın ömürleri boyunca çalıştıkları halde 'erişilmez bir merhale' diyebildikleri bugünkü hürriyet saadeti içinde mesut yaşamaktadırlar. [...]. Bugün Türk kadınına verilen hak ve mükellefiyetlerine memleket işlerinde vazifelenmek fırsatı gelip çatmıştır. İşte kurtarıcımız ve koruyucumuz büyük İnönü'nün yolunda yürümek imkânı önümüzdedir. Oyumuzu ona göre kullanmasını bilmeliyiz.*²⁵⁹

Yazının içinde dünya kadın hareketinin bahsi edilse de dilde ataerkil bir kullanım tercih edildiği görülmektedir. Kadınlara ilişkin yazılardan biri de dünyanın diğer noktalarındaki kadınlar ve kadın hareketini kapsamaktadır. Kadın düşmanlığının, erkeklerin kadınları haklarından mahrum bırakılmasının eleştirildiği yazıda, tarih boyunca yönetici olan kadınlar anlatılmıştır. Ayrıca anaerkil dönemden bahsedilmiş, erkeğin siyasette iyi olduğu iddiasının bu dönemi bilmemek, unutmak olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁰

Kadınlar ile ilgili haberlerin seçim döneminde daha fazla olduğu görülen gazetede, kadınların yer aldığı başka haber grubu da seçimdeki adaylık listeleri ve bu isimlerin tanıtılması üzerine olmuştur. Bunun dışında sanat, görev atamaları kadınların isim olarak görülebileceği alanlardır.

²⁵⁸ Müjgan Ağal, "Vatan işlerini gönül birliğiyle birleştiren Türk kadını", **Ulus**, 29 Temmuz 1946, s. 3.

²⁵⁹ Müjgan Ağal, "Dünya kadınlığı içinde: Hür ve mesut Türk kadını", **Ulus**, 14 Temmuz 1946, ss. 2-5.

²⁶⁰ Nermin Abadan, "Kadınlar da Söz Hakkı İstiyorlar", **Ulus**, 26 Ağustos 1946, s. 4.

3.1.2. Akşam Gazetesi

Çok partili döneme geçişle birlikte önceden de olduğu gibi kadınlar sandıkta yoğun katılım göstermiştir. Kadın, seçmen olarak sorumluluğunu tam anlamıyla yerine getirirken mecliste yer alma konusunda eşit bir noktada olmamıştır. Demokrasiye geçiş olarak düşünülüp tanımlanan bu süreçte kadınlar siyasi temsil manasında geri bir noktada yer almaktaydı. Bu durum gazete sütunlarında da yer almıştı. Her iki seçimde de yaşanan bu konu 1950 seçimleri sonucu Akşam'da bir köşe yazısında işlenmiştir.

Her iki büyük parti de bu seçimlerde kadınlardan az aday göstermekle demokrasi namına haksızlık ettiler. Seçim günü sabahleyin Cihangir'de bazı sandıkları dolaştım: Kadınlar reylerini kullanmak hususunda erkeklerden daha hevesli görünüyorlardı. Okuması yazması olmayan ihtiyar nineler, zannederim saat ona kadar reylerini kullanmış evlerine dönmüştüler. [...] orta yaşlı ve genç hanımlar sandık başlarında annelerinden geri kalmıyorlar. Erkeklerle nispetle ekseriyeti daima onlar teşkil ediyorlardı. Bazı sandıkların kurul başkanları hanımlardı. Hiç değilse benim gördüklerim intizamı, rey verme işini kolaylaştırmayı erkeklerden daha iyi becerdiler.²⁶¹

Kadınların seçimlere katılım ve seçimlerde aktif rol oynamaya gösterdikleri önem de yazıda işlenmeye çalışılmıştır.

Gerek seçim haberlerinde gerek bu haberler için kullanılan görsellerde kadınların yoğun katılımı hem belirtilmiş hem de gösterilmiştir. Öte yandan mecliste kendine az yer bulan kadın, buna rağmen konuşmalarıyla etkin olmaya çalışmıştır. Meclisteki gelişmeleri aktaran Akşam'da yer alan haberde güvenoyu esnasında mecliste söz alanlardan biri de Halide Edip olmuştur. Halide Edip Adivar'ın tenkitleri ara başlığıyla buna yer verilmiştir. Halide Edip, hükümetin programıyla ilgili konuştuğundan sonra maarif hakkında konuşmuştur.

İrkçılığın, mürteciliğin, komünistliğin önüne geçilmesi için demokratik terbiyenin tam tatbik edilmesi lazımdır. Ancak bu suretledir ki Mehmet Akif'in şiirlerini okuyanlara mürteci, Teyfik Fikret'in şiirlerini okuyanlara komünist, Mehmet Emin'in şiirlerini okuyanlara da faşist denilerek herkese gelişigüzel damga vurmanın önüne geçilebilir. Ayrıca 14 Mayıs'ın demokrasi bayramı olmasını teklif etmiştir.²⁶²

²⁶¹ Şevket Rado, "Seçimlerde Kadınlar", **Akşam**, 17 Mayıs 1950, s.2.

²⁶² "Hükümete 282 oyla itimad beyan edildi", **Akşam**, 3 Haziran 1950, ss. 1-2.

Halide Edip'in bu konuşmasındaki bayram teklifi bazı gazetelerin eleştirisine sebep olurken Akşam'da yer alan ve siyaset, kadın konusunu o dönem için anlaşılır kılan haberler bu kadarla sınırlı kalmamıştır.

*[...] son olarak kürsüye gelen Mebrure Aksoley kadının çalışması bugün bir iktisadi zarurettir. Demokratlar kadına işten el çektirelim derken hiç mi sıkılmıyorlar? Yüzlerce münevver kadınlarımız var. Bunlarla dünya iftihar ediyor, biz iftihar edemeyecek miyiz? Bir kadın öğretmen ordumuz var. Bunların da hizmetine son mu verelim? Köylü müstahsilin yüzde 50'sinden fazlasını kadınlar teşkil ediyor. Acaba bu kahramanlar onların bu yüklerini bir parça olsun hafifletmeyi düşünmüyorlar mı? İnkılapların zedelenmesinden bütün münevverler muzdariptir. Demokrasi, muhalefet partizan olmayan bir hükümet istiyor.*²⁶³

Mebrure Aksoley'in bu konuşması dönemin siyasal ortamı hakkında verdiği fikir bakımından da önem teşkil etmektedir. Kadına karşı uygulanan politikalarda izlenen tutumu göstermektedir. Mecliste kendine yer bulmakta zorluk çeken kadın, basında da bunun dâhilinde pek nadir yer almıştır. Tabi yine kadının ilgilenmesi istenen belli başlı bazı konular bulunmaktadır ve kadınlar bu bağlamda siyasal yaşamın içinde yer bulmaktadır. Tıpkı ataerkil tarihin sayfalarında, savaşta sadece hemşire kimliği ile aktarılması gibi hükümetler de kadına belli alanda yer verebilmektedir. Bu bazen devlet kademeleri, bakanlıklar bazen de sosyal hayatın içerisinde bir noktada gerçekleşebilmektedir. Maarif Sağlık müfettişlerinin teftiş bölgelerini açıklayan İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 1952-1953 eğitim dönemi sağlık müfettişleri arasında kadınlar da yer almıştır. DR. Meliha Güvener-Beyoğlu, DR. Hanife Nacar-Beşiktaş, DR. Maide Tüke-Bakırköy, DR. Melahat Erksoy-Kadıköy ismi ve teftiş yeri duyurulan kişiler arasındadır.²⁶⁴ Sağlık ve öğretmenlik söz konusu olunca kadınların akla gelmesinin başından beri inşa edildiğinin bir kanıtı olmuştur bu. Ayrıca kendine sadece bu alanlarda yer bulan kadının tercihi de bu yönde olmuştur. Bir başka benzer haber de 11 Mayıs 1950'de yer almıştır.

Florence Nightingale Hemşire Koleji ve Hastanesi Tesisi Müteşebbis Heyeti dün saat 15'te Serkloryan Kulüpte bir basın toplantısı tertip etmiştir. Toplantıda evvela Haydarpaşa Başhemşire Okulu müdürü Fahrünnisa Selen konuşmuş [...] Florence'ın İstanbul'a gelişinin 100. Yıldönümü olan 1954'te bir hemşire koleji ve hastane açılmak istendiği söyledikten sonra konuşan Vedat Nedim Tör demiştir ki biz de böyle bir tesis vücuda getirmek için Adnan Adıvar,

²⁶³ "Beyoğlu C.H.P. ilçe Kongresi", **Akşam**, 31 Ekim 1952, s. 2.

²⁶⁴ **Akşam**, 5 Ekim 1952, s. 4.

*Kazım İsmail Gürkan, Fahrünisa Selen,²⁶⁵ Sıddık Sami Onar, Ali Rana Tarhan
ve diğer bazı zevat toplandık çalışıyoruz.²⁶⁶*

Önceki bölümlerde incelenen gazete ve dergilerde olduğu gibi, Akşam'da da kadınların başarıları sayfalara taşınmıştır. Burdur'dan aktarılan habere göre “Burdur Akşam Kız Sanat okulunda ders yılının sona ermesi münasebetiyle öğrencilerin yıllık çalışmalarına ait eserlerden teşkil olunan bir sergi açılmış ve halk tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır.”²⁶⁷ Halkın gezmesi, serginin gerçekleştirilmesi sevindirici bir şekilde aktarılırken başarının konu olduğu haber bununla sınırlı kalmamış ve sonraki yıllarda da devam etmiştir. “20 Temmuz'da Amerika'da bir milletlerarası öğrenci kampı açılacaktır. Kampa memleketimizden de bir öğrenci davet edilmiştir. Amerika kültür heyeti tarafından lise ve kolej talebeleri arasında yapılan müsabakayı İstanbul Kız Lisesi son sınıf öğrencilerinden Emel Aktan kazanmıştır.”²⁶⁸ Bunun dışında sadece kadın başarıları olarak değil, ‘kimleri dinliyoruz’ kısmında anlatılan ses sanatçısı kadınlar da gazetede yer almıştır. Sorularla bazen farklılaşsa da genel olarak ses sanatçıları arasında cinsiyet farkına vurgu yapılmamıştır. Bu sütunda yer alan sanatçılardan biri Mefharet Yıldırım'dır ve ses sanatçısıyla ilgili sorulardan biri de neleri sevdiği. Cevap ise şöyledir; “futbolu çok severim. Bu spordan son derece heyecan duyarım. Bağırıp çağırmaktan ve rezil olmaktan korktuğum için maçlara gitmiyorum. Radyodan takip ediyorduk. Güreşi seyredeyemem. Denizi ve deniz sporlarını pek severim.”²⁶⁹ Bu cevap, kadının konumunun baskılanışının spor alanında da değişmediğini söylemektedir. Zira Mefharet Yıldırım, dönemin ünlü sanatçılarından. Gazetenin reklam sayfalarından da anlaşıldığı üzere her gece sahne alan ünlü sanatçılar arasında bulunmaktadır. Fakat baskı dolaylı olarak da olsa hayatında olmuştur. Zira bir erkek için futbol tutkusu namına bağırıp çağırmak kuvvetle muhtemel garipsenmemiştir. Ses sanatçılarıyla yapılan röportajların olduğu bölümdeki bir diğer konuk Akile Artun, erkek olmak isterdim deyince öyle olursa ne yapardınız sorusuna şu cevabı vermiştir: “mesela avukat olmak isterdim. Mühim davalara girmek hele onları kazanmak az şey midir? Sonra gazetecilik de enteresan ve heyecanlı bir meslek. Erkek olmayı bilhassa bol bol seyahat etmek için

²⁶⁵ Haydarpaşa Başhemşire Okulu müdürünün soyadı Seden'dir. Burada gazete basım hatası yapmış olmalıdır

²⁶⁶ “Florence Nightingale”, **Akşam**, 11 Mayıs 1950, s. 2

²⁶⁷ **Akşam**, 27 Haziran 1948, s. 7.

²⁶⁸ “Amerika'ya gidecek öğrencimiz”, **Akşam**, 29 Haziran 1950, s. 2.

²⁶⁹ Sadeddin Gökçepinar, “Mefharet Yıldırım”, **Akşam**, 11 Mayıs 1950, s. 4.

isterdim.”²⁷⁰ Bu cevap da değerlendirilmesi gereken mesleklere cinsiyet ayrımcılığının toplum tarafından getirilmiş olmasıdır. Akile Artun’un yanıtı, dönemin kadınına dair pek çok şey söylemektedir. Üstelik bu cevap akılda gerçekten soru işareti doğurmaktadır. Neden şarkı söylemek kolayken avukatlık, seyahat etmek bir kadın için zorlaştırılmıştı? Akile Artun dönemin avukatlık, gazetecilik tutkusunun peşinden giden kadınlar için önyargılarla dolu olduğunun altını çizmiştir.²⁷¹

Akşam’da kadınlara ilişkin yer alan haberler sadece başarılarından oluşmamıştır. Kadın cinayetleri haberlerinden anlaşılacağı üzere, bu dönem kadın cinayetlerinde ciddi bir artış olmuştur. Her sayıda neredeyse dört ve üzeri kadının öldürülmelerine ilişkin haber gazetenin sütunlarını doldurmuştur. Burada kullanılan dil ise politik anlamda da bulunulan nokta hakkında fikir vermektedir. Örneğin 28 Haziran 1948 tarihli gazetede yer alan kadın cinayeti haberi dili bakımından incelenmeye değerdir. Buna göre Sungur’dan aktarılan yeni evlenen çiftin haberinde erkeğin, kadını ‘namus’ için öldürmesi, cinayet ve mahkeme ayrıntısıyla anlatılmakta, haberin sonunda ise şu ifade yer almaktadır: “yapılan muayenede gelinin kız olduğu anlaşılmıştır. Cinayet sebepsiz yere işlenmiştir.”²⁷² Söylemin sosyal boyutu düşünüldüğünde, cinayetin sebepli olup olmayacağı hususun da aktarımın yapılması ve yaşatılanın ayrıntısıyla aktarılması haberciliğin yanlışlığının dışında ‘namus’un cinayet için gerekçe olabileceğini aktarmıştır. Gazetedeki kadın cinayetleri haberleri 1948 ile sınırlı kalmamış ve önceden de olduğu gibi her geçen sene artmaya başlamıştır. Bunun üzerine de kadınlar bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda ele aldıkları konular basında yer almıştır:

*Türk Kadınlar Birliği İstanbul Merkezi Gençlik Kolu dün fevkalade bir toplantı yaparak kadın, kız bilhassa çocuklara karşı işlenen tecavüz suçlarına karşı mevcut kanuni cezaların azlığını protesto etmiştir. Toplantıya müteakip gazetemize gelen bir grup şunları söylemiştir: kadınlara, kızlara hatta emekleme çağındaki çocuklara yapılan ve sayısı her gün korkunç bir süratle artan vahşiyane tecavüzlerin kâfi ceza görmeyişi karşısında halkın, asayiş mekanizmasına olan güveni sarsılmaktadır. Bu vahşet salgını karşısında devletin bazı tedbirler düşünmüş olduğuna inanıyoruz. Ancak bu tedbirleri Adalet Bakanının halk eşkarına bizzat arz ederek hüküm süren huzursuzluğu gidermesini istiyoruz.*²⁷³

²⁷⁰ Sadeddin Gökçepinar, “Akile Artun”, **Akşam**, 29 Mayıs 1950, s. 4.

²⁷¹ Türkiye’de çalışan kadınlara dair süreç hakkındaki ayrıntılı bilgi için bkz. Leyla Kırkpınar, **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**, Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir, 2009.

²⁷² “Kanlı Bir Düşün Gecesi”, **Akşam**, 28 Haziran 1948, s.6.

²⁷³ “Kadınlar Birliği”, **Akşam**, 10 Ekim 1952, s. 3.

Eğitim konusu, sadece başarıları aktarmak üzere gazetede yer almamıştır. Ayrıca eğitimle ilgili verilen kararlar, okullarda yaşanan sorunlar da haberleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili röportajlara yer verilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı'yla yapılan röportajda “Müfredat Değişikliği” ile ilgili soruya şu yanıtı vermiştir; “bizim terbiye sistemimizi demokratik bir rejime adam yetiştirecek şekilde koymak lazımdır. Programlarımızı ve terbiye usullerimizi bu bakımdan da bir kere gözden geçirmeyi lüzumlu görüyorum. Şüphesiz bu terbiyede şuurlu bir nizam alışkanlığını daima göz önünde tutmak zarureti vardır.”²⁷⁴ Terbiye, ‘adam’ yetiştirme ifadeleri siyasal söylem hakkında bilgi verirken eğitimin de hangi eksende gerçekleştiğini göstermektedir. Eğitim konusu, farklı dönemlerde de gündeme alınmış ve kadınlar açısından gazetelerde işlenmiştir. İstanbul valiliği tarafından alınan kararda” liseli kız öğrencilerin bir saat erken çıkmasının doğru olacağı” gazetede yer alan haberler arasında bulunmaktadır.²⁷⁵ Eğitim konuları siyasetle bu kadar ilişkiliyken değişen siyasal ortamın bunu etkilememesi olanaklı değildir. Çağlar boyunca gerek bu coğrafyada gerek dünyadaki farklı ülkelerde bu tarz değişimler, öncelikle kadınları etkilemiştir. Bununla ilgili Akşam gazetesindeki haber ise Biga’dan gelmiştir. “Biga’da kız talebe okula başörtü ile gelmeğe başladı” başlığıyla kızlarının o şekilde okula gitmesini isteyen babaların öğretmenlere hakaret ettiği aktarılmıştır.²⁷⁶ Netice itibarıyla siyasal yapı hangi yönde değişirse değişsin kadının giyimi, hayatı karar alınan ilk alanlardan biri olmuştur. Erkeklerin kararına göre hayatı değiştirilen kadın, basında da çoğu kez babasına, erkek kardeşine göre tanımlanmıştır. Süreyya Ağaoğlu’nun ifadesi sanki buna bir itiraz niteliğindedir. İstanbul barosu avukatlarından ve Samet Ağaoğlu’nun hemşiresi olarak tanıtılıp evliliğinden bahsedilen Süreyya Ağaoğlu, konuşmasında şu ifadeye de yer vermiştir; “başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu’nun hemşiresi olarak değil, sadece Süreyya Ağaoğlu olarak evleneceğim.”²⁷⁷ Basındaki bu tutumun yanı sıra tıpkı cinayet haberlerinde olduğu gibi basının dili eril söylemin ifadelerini karşımıza getirmektedir. “İstanbul’da profesyonel ve amatör 19312 şoför var” haberinin alt başlığında 180 kadın da hususi otomobil kullanıyor diye ayrıca belirtilen yazıda,

²⁷⁴ Şevket Rado, “Milli Eğitim Bakanının gazetemize beyanatı”, **Akşam**, 28 Haziran 1948, s. 2.bu

²⁷⁵ **Akşam**, 30 Eylül 1954, ss. 1-2.

²⁷⁶ **Akşam**, 31 Ekim 1952, s. 2.

²⁷⁷ “Süreyya Ağaoğlu”, **Akşam**, 20 Eylül 1952, ss. 1-2.

İstanbul’da ehliyeti olan herkesin şoförlüğünün değerlendirildiği imtihandan notlar aktarırken değerlendirme esnasında sorulan soruları sıralamış ve şu cümleye yer vermiştir; “bir ev kadınının daha doğrusu bir hanımefendinin böyle makine işlerinden anlayabileceği insana tuhaf geliyor.”²⁷⁸ Kadın gerek sosyal yaşamında gerek eğitiminde bu tarz tutumlarla karşılaşırken gazetede birkaç kere daha bu şekilde yer almıştır. “Üniversite ve yüksek tahsil kızlarımız boyanmalı mıdır?” Halk ne diyor kısmında sorulan bu soru, sadece erkeklere sorulmuştur ve biri dışında hepsi bunun yanlışlığından bahsetmiştir.²⁷⁹ Bu şekilde bir soru sorulması ve bu cevaplara yer verilmesi ile bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra Akşam’da da kadınların her sayıda yer aldığı bölüm moda, magazin kısmı olmuştur. Magazinde oyuncuların ‘güzellikleri’, yaptıkları yer alırken moda, evin olduğu bölümde de her gün farklı bir konu işlenirken kadın yine belli konulara, özellikle özel alana hapsedilmiştir. 11 Mayıs 1950’deki Ev Kadın Moda kısmında ‘Yaş Bahsi’ başlıklı bir yazıda şu ifadeler yer almaktadır: “yaşlanmak erkeklerden ziyade kadınlara acı gelmektedir. Bazı müstesnaları hariç erkekler umumiyetle yaşlarını saklamazlar, halbuki kadınların ekserisi yaşlılıktan kaçınmak için yüzlerine makyaj yaparak gençlerin kıyafetini, hal ve tavırlarını taklit ederek mümkün mertebe genç görünmek için çalışırlar. Bu en büyük hatadır.”²⁸⁰ Bu bölümde bu şekilde sürekli kadınlara nelerin yanlış olduğu, özel alan içinde yapması gerekenler anlatılmıştır. Bu durum, sonunda gazete okurlarından olan bir kadının itirazına sebep olmuştur. Mektup ise gazete sütunda yer bulmuştur. Buna göre okur, kadına yönelik eril anlayışın eleştirisini şu ifadeler ile yapmıştır:

Gazetelerde kadın mevzuu üzerine yazılan yazılarda ya artistlerin genç kalmak için neler yedikleri, içtikleri yahut güzel görünmek için neler giyip sürdükleri yahut kadınların kocalarını memnun etmek için neler pişirip neler yapacakları yazılıdır. Fakat şerefli bir kadının huzur içinde yaşaması için cemiyetin en basit ve en mürekkep ferdinden neler beklediği maalesef yazılı değildir. Sizden benim ricam: her zevcenin, her hemşirenin, her kız evladının kadın olmak dolayısıyla karşılaştıkları muaşeret, nezaket, nezafet hatta letafet bakımından münasebetsizlikleri yazacak, duyuracak bir zemin hazırlamanız... fırsat verdiğiniz nispette bunları size bir bir izah etmeğe hazırım. Mektuba yine gazete sütunundan verilen cevap ise şöyle olmuştur; [...] Kadınlığın Atatürk devrinde hatta daha önceden elde ettiği haklarını geri almak üzere iktidar partisi kongrelerinde nutuklar söyleniyor ve maalesef o gibi fikirler çok

²⁷⁸ Cemaleddin Bildik, “İstanbul’da profesyonel ve amatör 19312 şöför var”, **Akşam**, 29 Haziran 1948, s. 5.

²⁷⁹ “Üniversite ve yüksek tahsil kızlarımız boyanmalı mıdır?”, **Akşam**, 28 Ekim 1952, s. 3.

²⁸⁰ “Yaş Bahsi”, **Akşam**, 11 Mayıs 1950, s. 6.

*alkışlanıyor. [...] şimdilik zerafet, nezaket gibi mühim bahisler ikinci plana! Mevcudu muhafaza için münevver Türk kadını sofı annesinden general dayısına, D.P.'li babasından C.H.P.'li nişanlısına kadar bütün muhitlerde siyasi manada nüfuzlu olmağı, kadınları çarşaflayan, peçeleyen, kafese sokan ve haklarından iskat için uğraşan cereyanlara karşı dişi aslan gibi karşı koymağı günün mevzuu saymalıdır.*²⁸¹

3.1.3. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet'te kadına ilişkin incelemede siyaset ve kadın konularının yorum yapılabilecek düzeyde yer aldığı görülmektedir. Gerek seçim sürecinde ve mecliste gerekse hayatın içerisinde kadınlara dair haberler, gazetede yer almıştır. Çok partili dönemde kadının meclisteki sayısı artmamış olsa da, kadının siyasete katılımı ile ilgili gelişmelerin olmadığı söylenemez. Bu noktada gazetede yer alan ve önemle duyurulan Müfide İlhan haberi kadınlara ilişkin konular hakkında bilgi vermektedir. Bu haber, kadınlarla ilgili diğer haberlere nazaran gazetede daha fazla yer bulmuştur. Habere göre,

Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı bayan Müfide İlhan'a memleketimizin her tarafından olduğu gibi dost ve komşu ülkelerden de birçok tebrik telgrafları gelmiştir.

Bugün, cumhurbaşkanımız Celal Bayar da kendisine şu telgrafi göndermiştir:

Bayan Müfide İlhan Belediye Başkanı, Mersin

Memnun oldum. Tebrik eder, başarılar dilerim. Celal Bayar

Mersin Belediye Başkanı Bayan Müfide İlhan cumhurbaşkanımıza şu cevabı vermiştir:

Sayın Celal Bayar, Cumhurbaşkanı, Yalova

*Yakın alakanızdan çok mütehassıs oldum. Demokrasimizin hayırlı değişikliğini bir an evvel millet hayatında hissettirmek için bütün gayretimle çalışacağım. Tebriklerinize teşekkür eder, derin saygılarımı sunarım. Belediye Başkanı Müfide İlhan.*²⁸²

Müfide İlhan'ın başarısının birkaç satırla değil de bu şekilde yer alması oldukça değerlidir. Fakat elbette siyasal hayatın içerisinde yer alan, bunun için çabalayan kadının gazete sütunlarına taşınması bununla sınırlı kalmamıştır. Nitekim seçim öncesinde kadınlar da burada konu olmuştur.

Seçim arifesinde Türk kadınının siyasal hakları etrafında konuşmalar yapmak için Ankara kadınları bu akşam Halkevi salonunda büyük bir toplantı hazırladılar. Toplantıda Atatürk kadınının kazandığı haklar, yüklendiği siyasi

²⁸¹ Va-Nü, "Kadınlara düşen bir numaralı vazife", **Akşam**, 25 Eylül 1952, s. 2.

²⁸² "İlk Kadın Belediye Reisimiz", **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1950, ss. 1-3.

*ödevler üzerinde konuşmalar yapıldı ve toplantı sonunda da inkılaba aid muhtelif filmler gösterildi.*²⁸³

Bu haber kadınların seçim sırasında sandıklara gösterdiği yoğun ilginin yanı sıra öncesinde de sahada olduğunu göstermektedir. Kadınlar parti çatısı altında pek çok kez halkın karşısına çıkmıştır. 10 Mayıs 1950 tarihli gazetede Demokrat Parti'nin miting yapacağı haberi verilirken Halide Edip Adivar'ın önceden de konuştuğu belirtilmiş ve bu konuşma aktarılmıştır. Konuşmadan aktarılan haberlerde yer alan ifadeler şöyledir:

*Halide Edip Adivar, bu gece 21'de Karşıyaka D.P. ilçesinde konuşma yapmıştır. Hatip, bilhassa 14 Mayıs'ın bir demokrasi bayramı olacağını, milletin bir partiye iktidarı diğerine muhalefeti tevdi edeceğini, demokrasinin hayati ve mukaddes bir kıymet olduğunu, milletin iradesile iktidarı alacak partiye düşecek partiye düşecek vazifenin, muhalefette kalacak partinin vazifesinden bin kere ağır olacağını, tenkidin kolay, fi'liyatın zor bulunduğunu, hükümeti elinde tutan partinin bu kuvveti istediği kadar idame edebilir kanaatinin devamı müddetince demokrasinin teessüs edemeyeceğini, evvela hükümet mekanizmasının ve hazinesinin keyfe göre kullanımından feragat edilmek lazım geldiğini söylemiştir. Adivar bundan sonra muhalefetin vazifelerini saymış, bunların, validleri, iktidarın ne dereceye kadar tuttuğunu günü gününe takip etmek, milletin diline kilit vurulmasına mâni olmak, milletin menfaatine olan işlerde hükümete mezaheret etmek, ihtilal denilebilecek hareketlerin önüne ne pahasına olursa olsun geç olduğunu kaydetmiştir.*²⁸⁴

Günümüzde de yapılan araştırmalar kadının propagandada daha fazla yer aldığını fakat siyasette kendine fazla temsil hakkı tanınmadığı gibi konuşmasına, kürsüde bulunmasına da çok olanak sağlanmadığını göstermektedir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi kadınlar propaganda sırasında daha aktif rol oynamışlardır. Nitekim ertesi günün gazetesinde DP'nin bir önceki gün gerçekleşen İstanbul mitingindeki konuşmacılarından biri de Nazlı Tılabar olmuştur.²⁸⁵

Öncesinin aktarıldığı haberlerde olduğu gibi 1950 seçimlerine yönelik haberlerde de kadınlar daha çok yer almıştır. “Bütün Tokad havalisinde seçimler adeta bir bayram havasında geçti. Halk, sandıkların açıldığı saatten itibaren oyunu kullanmak üzere sandık başlarına akın ediyordu. Sandık başında görünenlerin büyük ekseriyetini kadın seçmenler teşkil ediyordu.”²⁸⁶ Gazetede bu tarz haberler sadece yazılı olarak değil, görsel olarak da yer almıştır. Kadın ve siyaset bağlamında örnek

²⁸³ “Ankara’da Kadınların Toplantısı”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1950, s.1.

²⁸⁴ “D.P. Bugün İzmir’de Büyük Bir Mitin Yapacak”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1950, s. 2.

²⁸⁵ **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1950, s. 3.

²⁸⁶ “Tokadda da kadın seçmenler ekseriyette”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 5.

verilmesi gereken bir başka haber de diğer vekillerin yanı sıra Halide Edip'in meclisteki konuşmasından aktarılan kesittir:

*[...] Hatip, bugün liberal zihniyetin tarihe karıştığını, liberalizmin yeni merhaleler kaydettiğini izah ettikten sonra C.H.P. ve D.P. arasındaki liberal düşünce farkını anlattı. Ve idare cihazının hükümet değişmelerinden müteessir olmayacağı yönündeki teminatı memnuniyetle karşılamak lazımdır. Bu millet 40 yıldan beri böyle bir neticeyi bekliyordu. Bu ananın yerleşmesi başlı başına bir hadise teşkil eder. Bu düşünce ve zihniyetin garp demokrasisinin temel taşı teşkil ettiği bir hakikattir.*²⁸⁷

Çok partili dönemde kadın, Cumhuriyet'te farklı konularla basında yer almıştır. Kadının basında en çok yer aldığı moda-ev konularının olduğu kısmın yanı sıra eğitim, reklam ve sağlık konuları da kadının bahsinin edildiği haberlerin, yazıların temasını teşkil etmektedir. Bu haberlerden de dönemin siyasal yapısının, kararlarının kadınlar üzerindeki etkisini görmek mümkündür. "Üniversitedeki kız öğrenci kamplarının bu seneden itibaren kaldırılması Millî Savunma Bakanlığı'na uygun görülmüştür. Proje bakanlar kurulunda görüşüldükten sonra karara bağlanacaktır. Erkek talebe kampları hakkında henüz karara varılmış değildir."²⁸⁸ Bunun dışında gazetede yer alan bir başka konu, güzellik müsabakasıdır. Fotoğraf gönderilerek katılım sağlanan yarışmada görselin altına şu not düşülmüştür; "Türk güzelleri, Türk kadınının güzelliğini bütün dünyaya tanıtmak gibi milli bir vazife sizi bekliyor."²⁸⁹ Bu arada güzellik kavramının tartışılması gerektiği bir yana bunun milli bir mesele haline dönüştürülmesi, tam anlamıyla uzun süredir etkili olan bir devlet politikasının ürünüdür. 'Güzelliği' zorunlu tutulan kadın, kim bilir bu standartlara uymadığında ya da engeli olduğunda neler yaşamış, nasıl bir psikolojik şiddetin ortasında kalmıştır?

Aktif çalışmalarından dolayı dönemin gazetelerinde sıkça rastlanılan Kadınlar Birliği gibi Halide Edip de son derece faal bir kadındır ve bu nedenle gazetelerde adı, yaptıkları yer almaktadır. Hakkında yer alan bir başka haber de kongreye katılımıyla ilgilidir:

Milletlerarası Müellifler Birliği kongresine iştirak eden delegemiz Profesör Halide Edip Adıvar dün Ankara vapuru ile memleketimize dönmüştür. Kendisi ile görüşen gazetecilere Halide Edip Adıvar şunları söylemiştir: Milletlerarası Müellifler Birliği (P E N Club) bu yıl Edinburgh'ta toplandı. Kongreye, muhtelif milletlerden 450 delege katıldı. Çalışmalarımız iki haftadan fazla

²⁸⁷ "Program Üzerinde Dün Meclisteki Müzakereler", **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1950, s. 3.

²⁸⁸ "Kız talebenin askerlik kampı kaldırılıyor", **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1950, s.1.

²⁸⁹ "Güzellik Kraliçesi Müsabakası", **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1950, s. 3.

*sürdü. Kongrenin meşgul olduğu mevzu (dram) idi. Bu mevzu münakaşa edilirken ihzari toplantıda muharrirlerin fikir hürriyeti bahis konusu oldu. Yüzlerce müellif ve fikir adamı hürriyet mefhumu üzerine daima birleştiler. Ayrıca Unesco'nun kongreye teklif ettiği 8 maddelik bir karar benim başkanlık ettiğim celsede kabul olundu. Bu benim için bir şereftir. Gelecek seneki toplantının nerede yapılacağı henüz bir karara bağlanmamışsa da Avusturya, Hindistan veya Türkiye'de yapılması kuvvetle muhtemeldir.*²⁹⁰

Bu haber, kadının ulusal çalışmaları yanında uluslararası çalışmalarının kısıtlı da olsa basına taşındığını göstermektedir.

3.2. 1960 ASKERİ DARBESİ, BASIN VE KADIN

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti bir ilk olarak darbeyle tanışmıştır. Askeri darbeyle hükümet devrilip yönetim ve siyasal karar mekanizması değişmiş ve Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu bölümde ise 1960 darbesi ve kadın konusunun basına yansımaları incelenmiştir.

3.2.1. Gazeteler

3.2.1.1. Milliyet Gazetesi

1960 Askeri Darbesi ve kadına ilişkin yapılan analizde, Milliyet'te pek çok kadın haberine rastlanmıştır. Bunların birçoğunun cinayet ya da moda haberi olmasının yanı sıra kadının, dönemin siyasal yapısı içerisindeki durumunu gösteren çok sayıda haber yer almaktadır.

Bunun dışında kadınların makyajı, giyim tarzı ile ilgili farklı yaklaşımların, tutumların olduğu yine gazeteden anlaşılmaktadır. Bunu içeren bir yazıda;

*Askeri belediye reisi kurmay Albay Safa Poyraz, dün belediyede çalışan bayan memurları toplayarak vazifeye gelirken ve vazife esnasında boyasız, makyajsız sade bir kıyafetle çalışmaları için tavsiyede bulunmuştur. Bazılarının fazla boyanarak manikür ve pedikür yaptığını itiraf eden bayan memurlar, bundan böyle tavsiyelere riayet edecekleri hususunda belediye reisine söz vermişlerdir.*²⁹¹

²⁹⁰ “Prof. Halide Edip Adıvar Müellifler Kongresinden Döndü”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1950, s. 2.

²⁹¹ “İzmir’de Kadın Memurlar Çalışırken Boyanmayacak”, **Milliyet**, 10 Temmuz 1960, s. 5.

Milliyet'te darbe ve kadın bağlamında belli çerçevede de olsa haber yer almıştır. Bunlardan biri yargılanan kişilerin eşleri ile ilgi olmuştur. Bunlardan biri Reşide Bayar ve Berrin Menderes konulu yazıdır.

*Bayar ve Menderes'in eşleri bir odada muhafaza altına alındı. Gedik'in eşi de kocası tevkif edildikten sonra evi terk etti. Sabık Reisicumhurun eşi Reşide Bayar ile sabık Başvekilin eşi Berrin Menderes ve çocukları dün öğleden sonra Çankaya köşkünden çıkarılacak başka bir yerde muhafaza altına alınmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün Türkiye'de idareyi ele almasında sonra Çankaya köşkinde bir odada emniyet altında bulundurulanan Reşide Bayar ve Berrin Menderes köşkten çıkarılırken ağlamışlar ve kendilerine bir şey yapılmamasını, halkın eline teslim edilmemelerini istemişlerdir.*²⁹²

Bunun yanı sıra darbe sonrası yargılamalarda da kadınlar yer almış ve bu gazeteye taşınmıştır. 2 Aralık 1960 tarihli bir yazıda Yassıada'da, mahkeme esnasında olanlar aktarılırken burada bulunan ve sorgulanan üç kadını ve o sıradaki akışı, gidişatı da anlatmış ve kadınların duygu ve düşünceleri gazete haberlerine yansıtılmaya çalışılmıştır:

*[...] yüce divan başkanının o sırada sorduğu şahid de bir kadındı. Demokrat Partinin İstanbul teşkilatı idarecilerinden Fehamet Göker! Avukattı bu! O da örtülü ödenekten para almıştı. [...] İşte Nazlı Tlabar ile Nuriye Pınar'ın seyretmekte olduğu sahne buydu. Münfesih demokrat partinin iki münevver kadını. Tahsilli, bilgili. Millet bunları seçerken kim bilir ne ümidle dolu idi? Ve bunlar on yıl müddetle bugün sanık sandalyesinden suçu sağına soluna savurmak için çırpınan Menderes'in peşinden körü körüne sürüklenmişler.*²⁹³

Bu yazı dışında kadınların yer aldığı yargılama ve tutuklamalar da haberleştirilmiştir. “1959 yılında İsmet İnönü İzmir’i ziyareti sırasında Tepecik ve Bayraklı’da suikast hazırlayan DP’lilerden ikisi dün Yüksek Soruşturma Kurulundan gelen yazı üzerine İzmir’de tevkif edilmişlerdir. Tevkif edilenler Nimet Eriş ismindeki kadın Demokrat Partili ile Ahmet Levent’tir.”²⁹⁴ Bir başka habere göre Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetlere karşı propaganda yapanlar çeşitli yerlerde tutuklanmıştır. Adapazarı’nda DP teşkilatının ileri gelenlerinden 20 kişinin tevkif edildiği yazarken aralarında kadın kolları başkanının da olduğu belirtilmiştir.²⁹⁵ Görüldüğü gibi bu haberlerin ortak noktası kadınların ayrıca belirtilmiş olmasıdır.

Dönem içerisinde kadınlar gerçekleştirilen kongre dâhilinde de gazetede yer bulmuştur.

²⁹² “Yakalananların Hikayesi”, **Milliyet**, 29 Mayıs 1960, s. 8.

²⁹³ Ömer Sami Coşar, “Üç Münevver Kadın!”, **Milliyet**, 2 Aralık 1960, s. 3.

²⁹⁴ “Yassıada’ya 5 Kişi Daha Sevk Edildi”, **Milliyet**, 31 Aralık 1960, s. 3.

²⁹⁵ “Muhtelif İllerde Dün De Nezarete Alınanlar Oldu”, **Milliyet**, 14 Haziran 1960, s. 5.

*Milletlerarası Kadınlar Konseyinin genel kurul çalışmalarına Perşembe gününden itibaren Teknik Üniversite Gümüşsuyu binasında başlanacaktır. O gün konseyin resmi açılışı Belediye Sarayında özel merasimle yapılacaktır. Çalışmalar 1 Eylül'e kadar devam edecektir. Konsey umumi olarak <Gelişme halindeki dünyada kadın ve aile> konusunu inceleyecek ve buna dair bazı mütalaaları müzakere edecektir. Konseye dahil milletlerin delegeleri şehrimize gelmeye başlamıştır. Delegeler perşembe gününe kadar daha ziyade komisyon çalışmaları yapacaklardır.*²⁹⁶

Kongre hazırlık sürecinin dışında konseyde konuşan Refik Tulga'nın ifadelerine de yer verilmiştir. Buna göre Vali Refik Tulga, yaptığı konuşmada kadının Atatürk Türkiye'sindeki değerinden bahsetmiş ve 1888'den beri faaliyette bulunan bu topluluğa başarı dilemiştir.²⁹⁷

Milliyet'te 27 Mayıs ile birlikte girilen süreçte kadının yaşantısına, konumuna dair bilgilenen haberlerin bir kısmı siyasal alanda alınan kararlarla ilgilidir. Bunlardan biri sigorta ile ilgili yapılan görüşmelerin neticesi olarak işçilerin eşlerine bebek yardımı gibi kadınları ilgilendirdiği düşünülen pek çok konuda yasa öngörmektedir.²⁹⁸ Gazetede alınan kararlara ilişkin diğer haber de eğitim üzerinedir. Bu habere göre eğitim tasarısı ile pek çok alanda değişim öngörülürken kadınlara ilişkin de bir husus yer almıştır. "Kız Enstitüleri, mütemmim kursları ile ev kadını kadar cemiyet kadını yetiştirmelidir."²⁹⁹ Dönemin siyasal yapısı içerisinde, gazetede yer alan ve yine kadınları ilgilendiren bir başka husus da kadın kollarını da kapsayan karar olmuştur. Buna göre Milli Birlik Komitesi'nin kabul ettiği geçici dört kanun arasında sadece gençlik ve kadın kollarına izin verilmesi söz konusudur.³⁰⁰

Siyaset ve kadın konusunda alınan kararların dışında kadınların içerisinde bulunduğu siyasal hareketler ya da çalışmalar da gazetenin sayfalarına taşınmıştır. Bu haberlerden biri yine parti kolları konusunu barındırmaktadır:

*CHP Kadın ve Gençlik Kolları Genel Merkez Kurulları dün Dr. Suphi Baykam'ın başkanlığında müşterek bir toplantı yapmışlardı. Toplantıda, yeni rejime göre değiştirilmesi icap eden tüzükler üzerinde durulmuş ve iki komite kurulmuştur. Bu komiteler kadın ve gençlik kollarının yeni tüzükleri ile çalışma programını hazırlayacaktır.*³⁰¹

²⁹⁶ "Kongreye Hazırlık", **Milliyet**, 23 Ağustos 1960, s. 1.

²⁹⁷ "Kadınlar Konseyi Kongresinde eşitlik istendi", **Milliyet**, 26 Ağustos 1960, s. 5.

²⁹⁸ "İşçi Aileleri de Sigortalanacak", **Milliyet**, 21 Haziran 1960, s. 3.

²⁹⁹ "M. Eğitim tasarısı son şeklini aldı", **Milliyet**, 8 Ekim 1960, s. 3.

³⁰⁰ "Partilerin Ocak ve Bucak Teşkilatları Lağvedildi", **Milliyet**, 7 Temmuz 1960, s. 1.

³⁰¹ "CHP Kadın ve Gençlik Merkez Kurulları Toplandı", **Milliyet**, 23 Eylül 1960, s. 3.

Dönemin siyaseti içerisinde kadının konumunu gösteren haber ise kadınların seçimle ilgili talepleridir:

*Muhtelif kadın teşekkülleri temsilciler meclisinde kendilerine yer verilmeyişini tenkid etmektedirler. Teşekkül başkanları Türkiye’de 14 milyon kadının bulunduğu ve muhakkak surette kendilerinin de kurucu mecliste temsil edilmelerini istemektedirler. Dernek başkanları yarın toplu halde M.B.K. ne müracaat edecekler ve ayrılan kontenjandan kendilerine de yer verilmesini isteyeceklerdir.*³⁰²

Kadınların bu talebinden sonra gerçekleşen kurucu meclis seçimlerinde ise sonuç istenildiği gibi eşit olmamıştır.

*Milli Birlik Komitesi’nin 18 kişilik kontenjanı hariç Kurucu Meclisin 254 temsilcisi dün belli olmuştur. Bütün il ve teşekküllerde yapılan seçimler bitmiştir. Gayri resmi tasnife göre Kurucu Mecliste CHP’nin 142, Cumhuriyetçi Köylü Millet Parti’sinin (CKMP) 25, müstakillerin ise 85 temsilcisi vardır. Kurucu Meclisin üyeleri arasında 4 kadın da bulunmaktadır.*³⁰³

Ayrıca 5 Ocak 1961 tarihli gazetede Kurucu Meclise Milli Birlik Komitesi’nin 18 kişilik kontenjan ile giren bir başka kadının haberi de yer almıştı. “[...] evvelki akşam radyoları başında bulunanlar Milli Birlik Komitesinin 18 kişilik kontenjanına dahil olanların ismini dinlerken Remziye Batırbaygil’in ismini de duydular.”³⁰⁴

Kuruluşuyla birlikte çalışma ve etkinlikleriyle basında yer alan Türk Kadınlar Birliği, bu dönem içerisinde de çeşitli çalışmalar yapmıştır. Esasen bu haberler gazetede 1961-1962 yıllarında daha çok yoğunlaşmaya başlamış olsa da 1960 yılında da çalışmalarından söz edilmiştir. Kadınlar Birliği ile ilgili ilk haber aktarımı ise bir görselin altında yazılan yazıyla yapılmıştır. Burada “Kadınlar Birliği mensupları İstanbul Askeri Vali ve Belediye Reisi Tuğgeneral Refik Tulga’yı tebrik ediyorlar” ifadesi yer almıştır.³⁰⁵ Bu yıl içerisinde Türk Kadınlar Birliği ile ilgili bir başka haber de İzmir’den aktarılmıştır; “Türk Kadınlar Birliği tarafından şehrimizde 6 dersane açılmıştır. Tertip edilen kurslarda kadına okuma yazma öğretilecek ve toplum ile ilgili bilgiler verilecektir. Birlik bir hukuk kolu ihdas etmiştir. Burada halka hukuki bilgiler de verecektir.”³⁰⁶

³⁰² “Bugün Eskişehir ve Ankara’da seçim var”, **Milliyet**, 26 Aralık 1960, s. 3.

³⁰³ “Kurucu Meclis Seçimleri Tamamlandı”, **Milliyet**, 31 Aralık 1960, s. 1.

³⁰⁴ Rafet Genç, “Anıt-Kabir’de cop yiyen kadın seçildi”, **Milliyet**, 5 Ocak 1961, s. 3.

³⁰⁵ **Milliyet**, 29 Mayıs 1960, s. 8.

³⁰⁶ “Kadınlar Birliği 6 dersane açtı”, **Milliyet**, 18 Kasım 1960, s. 3.

Bunların dışında, darbeyle ilişkisi olmayan fakat bu süreçteki kadınlara ilişkin haberler de gazetede yer almıştır. Bunlardan biri NATO’da yer almaya başlayacak bir askerle ilgilidir. Haberin dili de kendisi kadar değerlendirmeye açıktır. Buna göre:

Kurulduğu zamandan beri İzmir’deki NATO Güney Doğu Avrupa Müsterek Kuvvetleri karargahına ilk defa bir kadın subay gelmiş ve karargah Amerikan askerlerinin <oh boy> nidaları arasında müstesna bir gün yaşamıştır. Amerikan ordusuna mensup bayan Üsteğmen Nancy K. Johnson, karargâhta yeni kumandan Korgeneral Storke’un idari yardımcı subayı olarak vazife görecektir. 1945 yılında orduya intisap etmiş bulunan cazip üsteğmen, NATO karargahında tek kadın asker olarak vazife görmenin kendisi için hiç de üzerinde durulacak bir konu olmadığını söylemektedir.³⁰⁷

27 Mayıs sonrası dönemde yer alan bir başka haber ise sanat ve ‘ahlak’ anlayışı hakkında çıkarım yapmayı mümkün kılmaktadır. Bir yazıda aktarılan haber şöyledir:

Şehrimiz güzel sanatlar akademisi <soyunup çıplak kalabilecek> kadın ve erkek aramaktadır. Sene başında yapılan ilanlara rağmen müracaat eden modeller elbise ile poz verme teklifinde bulunmuşlar, soyunmadıkları için tercih edilmemişlerdir. Çıplak kadın ve erkek modellere günde 25 lira yevmiye verilmektedir. Şartları kabul edenlerin çoğunda da modellik evsafi bulunmaması işi bir hayli güçleştirmektedir. İlgililer <sıkıntı devam ettiği takdirde Avrupa’daki Çıplak ve Canlı Model sendikalarına müracaat ederek buradan çıplak kadın ve erkek ithal etmekten başka çare olmadığını> açıklamışlardır.³⁰⁸

Bu durum aslında başka bir haberle arasında bağlantı kurulabilecek noktada yer almaktadır. Zira çıplaklık direkt ‘ahlakla’ ilgili bir mevzudur ve uzun yıllardır zabıtalarla korunması sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı basınında da yeri olan bu konunun devam ettiği Milliyet’teki haberle de anlaşılmaktadır. “Beyoğlu semtindeki randevu evleri yapılan sıkı kontroller neticesinde şehrin aşağı kısımlarına taşınmaya başlamışlardır. Dünkü baskında iki kadın uygunsuz vaziyette yakalanmış, seyyar halde çalışan ve müşteri bekleyen 13 kadın da hastaneye sevk edilmiştir.”³⁰⁹ ifadeleri değişse de eril dil bu konuda da hakim olmuştur.

3.2.1.2. Ulus Gazetesi

Ulus, 1960 Askeri Darbesi ve kadın bağlamında incelendiğinde kadınlara ilişkin haberlerin sınırlı olduğu görülmüştür. 27 Mayıs ve kadın başlığı altında yer

³⁰⁷ “NATO Karargahına İlk Defa Olarak Kadın Subay Geldi”, **Milliyet**, 13 Ağustos 1960, s. 3.

³⁰⁸ Necmi Onur, “Akademi çıplak model sıkıntısı çekiyor”, **Milliyet**, 15 Kasım 1960, s. 5.

³⁰⁹ “15 Uygunsuz Kadın Hastaneye Sevk edildi”, **Milliyet**, 20 Haziran 1960, s. 2.

verilebilecek haberlerden biri çoğu gazetede olduğu gibi siyasi bir lider dolayısıyla olmuştur. Reşide Bayar ile ilgili olan haber, dönem gazetelerinde pek rastlanmayan kadınların gündem hakkında konuştuğu ve bunun aktarıldığı haberlerden biridir:

*27 Mayıs İhtilalini müteakip muhteşem Çankaya Köşkünden çıkarıldıkları için Çeşme ilçesinde sahibi bulundukları köşte ikamet etmekte bulunan sabık ve sakit Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar kendi devirlerinde yapılan soygunculukları, hırsızlıkları ve cinayetle ahlaksızlıkları unutarak bugün şunları söyledi: Bugünkü görüşatımla ve seni iftiralarından sonra D.P. ileri gelenlerinin adil bir şekilde muhakeme edileceklerine pek kaani değilim. [...]. Kocam dünyanın en namuslu adamıdır. Boğazından şimdiye kadar 10 kuruşluk haram geçmemiştir. Fakat dünya yalan dünyadır. [...].*³¹⁰

Reşide Bayar, daha önce de gazetenin sütunlarında yer almış, taşınma isteğini askeri makamlara iletmesi haberin konusu olmuştur.³¹¹ Siyaset ve kadın başlığı altında yer alabilecek haberlerin bir kısmı da darbe sonrası yargılanmalar, serbest bırakılmalar nedeniyle görülmüştür. Bu haberlerden biri için tercih edilen dil pek çok yönden, kapsayıcı bir şekilde basın dilini açıklamaktadır:

*[...]. Diğer taraftan İstanbul'da Örfi İdarece beyanname dağıtmak suçundan tevkif edilip on gün Merkez Kumandanlığında nezaret altında bulundurulmuş her türlü itilâftan menedilen ve 4. Örfi İdare Mahkemesine sevk edilen Cumhuriyet Halk Partisi Kadınlar Kolu Genel Merkez İdare Kurulu ve Bahçelievler Bucak İdare Heyeti Üyesi gazeteci arkadaşlarımızdan, Ankara Numune Hastanesi Cildiye Kliniği Şefi Dr. Kemal Arıcan'ın eşi Nevin Arıcan da serbest bırakılmıştır. [...].*³¹²

27 Mayıs ve kadın ile ilgili gazeteye yansıyan bir başka haber, şiddet gören kadınlarla ilgilidir. Bu yazıda ayrıntılı bir aktarımda bulunulmuştur:

19 Mayıs günü Anıt-Kabir civarında gençlik ve kadınların nümayişi sırasında gaz bombalı ve coplu polisler tarafından bayıltılınca kadar dövülen ve sorgusuz sualsiz, tevkif müzekkeresi alınmaksızın hapsedilen Remziye Batırbaygil, kızı Nibraz Batırbaygil, Şefika Bayındır, Nesime Sungur kendileriyle görüşen gazetecilere hadiseyi anlatmışlar ve polis tarafından işkenceye maruz bırakıldıklarını söylemişlerdir. Neşir yasaklarının karanlığına gömülen bu olay 10 yıllık tarih öğretmeni Remziye Baytargil'in Ata'nın huzurunda and içmesiyle başlamış ve heyecanlı bir yürüyüşten sonra polis copları ve gaz bombalarıyla susturulmuştu. Anıt-Kabir'de saygı duruşundan sonra Türk anaları ve Türk kadınları olarak Ata'nın gençliğe emanet ettiği büyük eseri ve devrimleri savunacağına and içen Remziye Batırbaygil'in heyecanlı hitabeti Anıt-Kabir ve civarında bulunanları coşturmuş ve muazzam bir yürüyüşe geçilmişti. [...]. Atatürk bulvarını dehşete salan joplular ve gaz bombalı polisler birdenbire türeyivermiş, ordu mensuplarının en ufak bir müdahalesi olmadığı halde kadınlar polis coplarıyla kıyasıya dövülmeye başlanmıştı. Dövülen kadınlar arasında Saadet Üçok bayılmış, Fethiye

³¹⁰ "Hala nasıl konuşuyor", **Ulus**, 20 Haziran 1960, ss. 1-3.

³¹¹ "Reşide Bayar İstanbul'a gitmek istiyor", **Ulus**, 11 Haziran 1960, s. 3.

³¹² "Serbest bırakılan subaylar", **Ulus**, 30 Mayıs 1960, s. 5.

*Eşrefoğlu da Üçok'la birlikte kaçırılmıştı. Ancak Batırbaygil'in kızı Nibraz Batırbaygil, Erzincan Milletvekili Rauf Bayındır'ın eşi Şefika Bayındır, Ankara Milletvekili İsmail İnan'ın eşi Saliha İnan, Nesime Sungur, Handan Şemi ve Nuran Uygur polis tarafında yakalanarak dövüle dövüle karakola getirilmiş, kendilerine işkence edilmiştir. Ayrıca sabık Ankara Örfi İdare Kumandanı ve sabık Ankara Valisinin ağır hakaretlerine maruz kalan bu şerefli Türk kadınlarından Remziye Batırbaygil, kızı Nibraz Batırbaygil, Şefika Bayındır, Nuran Uygur ve Handan Şemi sorgusuz sualsiz hapsedilmişlerdi. Nöbetçi savcı, bu sorgusuz sualsiz tevkif müzekkeresini imzalamamış, bunun üzerine polis vazifesi dışına çıkmak cüretini de göstermişti. Şefika Bayındır'ın halen bir kolu sakat olup diğerlerinin de cop darbeleri silinmemiştir.*³¹³

27 Mayıs ve kadın çerçevesinde yapılan incelemede bu başlık altına alınacak bir başka haber 'ahlak' ile ilgilidir. Tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de ahlak devletin gündeminde olmuş ve bu gazeteler aracılığıyla aktarılmış, kadının görüldüğü haber başlıklarından da biri olmuştur. Buna ilişkin olarak 20 Haziran 1960 tarihli haber şöyledir:

*İstanbul polisi sakit iktidar zamanında genç kız ve çocukları ahlaksızlığa sevk edenlerle amansız bir mücadeleye girişmiş bulunmaktadır. [...]. Bu evlerde çalışan ve düşük iktidar himayesi altında bulunan 5 kadının muameleleri tamamlanmıştır. Bu kadınlar arasında düşük iktidar idarecilerinin ev ve resmi arabalarında görünen ve birçok kokteylde bulunanlar da dikkati çekmiştir. [...].*³¹⁴

Genel itibariyle bu başlıklardaki haberlerde yer alan kadınların görüldüğü bir başka haber türü de yardım, hazineye bağış ve sanat konusunda olmuştur. Dönem itibariyle halktan hazineye pek çok bağış yapıldığı için bu durum gazeteye yansımıştır. Haliyle kadınlar da bu haber başlıkları altında yer almıştır. Aynı şekilde sanat da kadınlara ilişkin haberlerin yer aldığı konulardandır.

3.2.1.3. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesi, 1960 Darbesi ve kadın teması bağlamında incelendiğinde bu dönem başlığında taranan diğer gazetelerde olduğu gibi kadınlara ilişkin en sık haberlerin siyasetçilerin eşleri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu haberlerden biri 29 Mayıs 1960 tarihinde yayınlanmıştır. Buna göre, "Hariciye vekili Fatin Rüştü'nün eşi, bir kutu içerisinde mücevherlerini başka bir yere gönderirken yakalanmıştır. 4.5 kilo ağırlığındaki mücevher kutusu Harp Okulu kasalarında

³¹³ "Polisin dövdüğü kadınlar dün basın toplantısı yaptı", **Ulus**, 31 Mayıs 1960, s. 3.

³¹⁴ "Ahlaksızlık ile savaşa girişildi", **Ulus**, 20 Haziran 1960, ss. 1-3.

muhafaza altına alınmıştır.”³¹⁵ Bu haberin içeriğine benzer bir haberle bir kez daha kadınlar gazetede yer almıştır. Buna göre Fatin Rüştü Zorlu’nun annesi Güzide Zorlu’nun evinde bulunanlar müsadere edilmiştir. Haberde kızında da pek çok mücevherat bulunduğu belirtilmiştir.³¹⁶ Bu konu çevresinde çıkan habere daha sonra da rastlanmıştır:

*Eski Hariciye Vekili Zorlu’nun eşi Emel Zorlu’nun Harp Okulu kasalarında saklanan mücevherleri bayramın ikinci günü Genel Kurmay binasında yerli ve yabancı basın mensuplarına gösterilmiştir. Mücevherler, 32 kutu içindedir. Bunların arasında 35 bin lira değerinde olduğu anlaşılan bir plaka bilhassa dikkati çekmiştir. Zorlu’nun gümüş takımları, yakınlarına verdiği kıymetli hediyeler, mücevherler teşhir edilen mücevherat listesine dahil değildir. Altın ve gümüş eşyanın değeri de 100 bin liranın üstünde tahmin edilmiştir.*³¹⁷

Darbe ile düşürülen iktidarın çevresi aracılığıyla olanların aktarılmasında kadınların etrafında ilerlendiği ise rahatlıkla görülmektedir. Bu tür bir yazıda, iktidarın zora düşürülmesi için ailelerine mensup olan kadınlar üzerinden konular ele alınmıştır:

*Sabık ve düşük Başvekil Adnan Menderes’in tahakküm heveslisi öz halası Mesude Evliyazade, mezkûr köyün muhtarı Durmuş Güçer tarafından bugün İzmir Valisi Burhanettin Ulaş’a resmen şikâyet edilmiştir. Bu haberi duyduktan sonra ilk önce Mesude Evliyazade’nin hükümrانlığını dikta ettiği şahane çiftliğine, bilhassa bu çiftliğin tam 300 metre yakınında olan ve sefalet hayatı yaşayan Güllüce köyüne gittik. Yanımızda Torbalı Kaymakamı Ahmet Nuri Kadıköylü olduğu halde şahane çiftliğin kapısına geldiğimizde Mesude Hanım tarafından huzura kabulümüz için bir hayli beklemek zorunda kaldık. [...].*³¹⁸

Bu haberler arasında gazetede Reşide Bayar ile ilgili olanlar da mevcuttur. Bunlardan biri İzmir’den aktarılmıştır. “Sabık Reisicumhur Celal Bayar’ın eşi Reşide Bayar, beraberinde kızı Nilüfer Gürsoy ile iki toruma Akile ve Emine Gürsoy olduğu halde bu gece saat 21. 45 de Türk Hava Yollarının bir uçağı ile şehrimize gelmişlerdir. Bu gece otelde kalan aile yarın Çeşme’deki evine gidecektir.”³¹⁹ Reşide Bayar ile ilgili bir başka haber ise tahkikat ile ilgilidir.

Çeşme’de bulunduğu sırada bir gazeteciye Türk gençleri aleyhinde vermiş olduğu beyanat üzerine sabık Reisicumhur Celal Bayar’ın eşi Reşide Bayar hakkında

³¹⁵ “Zorlu’nun eşi mücevherlerini kaçırmak istedi”, **Hürriyet**, 29 Mayıs 1960, s. 1.

³¹⁶ “Zorlu’nun annesinin evinde küçük bir hazine ele geçti”, **Hürriyet**, 4 Haziran 1960, ss. 1-5.

³¹⁷ “Emel Zorlu’nun mücevherleri”, **Hürriyet**, 9 Haziran 1960, s. 5.

³¹⁸ Kazım Yenisey, “Menderes’in halasını muhtar İzmir Valisine şikâyet etti”, **Hürriyet**, 2 Temmuz 1960, ss. 1-3.

³¹⁹ “Bayar’ın eşi ve torunları İzmir’de”, **Hürriyet**, 4 Haziran 1960, s. 1.

Çeşme Savcılığınca tahkikat açılmıştır. Reşide Bayar, mezkûr beyanatı ile hükümetin manevi şahsiyetini de tahkir ettiği için hakkında bu tahkikat yapılmaktadır.³²⁰

Eşlerin darbe sonrası hareketleri, yaptıkları dışında tepkileri de gazetede yer almıştır. “Eski Demokrat Parti Meclis Grubu Başkanı Mazlum Kayalar’ın eşi Melahat Kayalar, kocasının muhafaza altına alınmasını tasvip etmiştir. 27 Mayıs sabahı subaylar almaya geldikleri zaman ‘hak etmiştir. Tevkif edilsin, var olun’ demiştir.”³²¹ 1960 Darbesi ve kadın bağlamındaki haberlerde Hürriyet’te yine eş olarak yer alarak görüşleriyle geniş yer bulan bir isim daha mevcuttur. Melahat Gürsel ile ilgili yazıda, Gürsel’in şu sözlerine yer verilmiştir:

*[...]. Türk milletine yeniden hürriyetlerini bahşeden, kansız ihtilalin ilk hazırlıkları bu evden idare edilmiş ve son emir yine bu evden gizlice verilmiştir. [...] Allah milletçe bize bu güzel günleri de gösterdi, diyerek söze başlayan Melahat Gürsel, Paşa ile geçen 34 yılın belli başlı hatıralarını kısmen şöyle izah ediyordu. [...] Son ayların meşakkatli ve heyecanlı günlerini, nispeten de olsa, muhterem eşi ile birlikte yaşadığı yüzündeki yorgun ifadeden, saçlarının kırışmış tellerinden belli olan Melahat Gürsel, tam manasıyla bir ev hanımıdır. Meşgalesi de ev işleridir. Tevazu ile bütün mahallelilerin sevgilisi haline gelmiştir. Melahat Hanım’ın şimdi bir arzusu vardır: Oğlu Özdemir Gürsel’i evlendirmek. [...].*³²²

Hürriyet’te yer alan bir başka haber vekil kadınlarla ilgilidir. Gözaltındaki durumları, kıyafetleri, hareketleri üzerine uzun olmayan bir yazıyla durulmuştur.³²³ Bunun yanı sıra politik yaşamda yer almasa da fikirlerine ve hareketlerine gazetede yer verilen kadınlar da olmuştur. Bu isimlerden biri olan Remziye Batırbaygil’in Anıtkabir’deki isyanına ve ifadelerine görsel altında kısa bir bilgi notuyla da olsa yer verilmiştir.³²⁴ Ayrıca gazetede bir subay eşinin kadınlara hitaben yayınladığı beyannameye yer verilmiştir. Dönemi destekler söylemleri gazete yazısı olarak yer almıştır:

*[...]. Türk Analarına, Ey Türk kadınları, Türk anaları bir Türk kadını ve anası olarak sizlere hitap ediyorum. Artık endişe etmeyelim. Yavrularımızın kanları asfaltlar üzerine akmayacaktır. Hürriyete kavuştuk. Güneş bir daha batmamak üzere doğmuştur. Üzerlerine titreye titreye yetiştirdiğimiz sevgili yavrularımızı güvenerek gülererek büyütelim. Türk anaları şanlı ordumuza güvenelim, hangi parti, hangi idare iş başına gelirse gelsin artık güvenelim Türk Milletini tanımayanların akıbeti bundan çok daha beter olacaktır. Hürriyet ve menfaat hırsızları daima ezilmeye mahkumdur. [...].*³²⁵

³²⁰ “Reşide Bayar hakkında tahkikat”, **Hürriyet**, 25 Haziran 1960, s. 1.

³²¹ “Kayalar’ın eşi dün kocası giderken hak etmişti dedi”, **Hürriyet**, 1 Haziran 1960, s. 5.

³²² İlhan Esen, “Şimdi bir arzum var, oğlum Özdemir’i evlendirmek”, **Hürriyet**, 30 Mayıs 1960, s. 3.

³²³ “Kadın Mebuslar”, **Hürriyet**, 30 Mayıs 1960, s. 5.

³²⁴ “Atam...Atam...”, **Hürriyet**, 1 Haziran 1960, s. 4.

³²⁵ “Yavrularımızın kanları artık asfaltlar üzerine akmayacaktır”, **Hürriyet**, 11 Haziran 1960, s. 5.

Gazetede yer alan kadınlara ilişkin haberlerin bir kısmı darbeyle düşen iktidarın eleştirilişi ile ortaya çıkmıştır. Buna göre 3 Haziran 1960 tarihli haber, yolsuzluğu, israf yapıldığını aktarırken gece gelen kadınlar alt başlığıyla çiftlerdeki yaşantılarından bahsetmiştir.³²⁶ Buna benzer bir başka haber daha gazetede yer almıştır fakat bu mahkemeye intikal eden bir konudur. Davanın eski iktidarla olan ilişkisinin ise inceleneceği belirtilmiştir. Konu şu şekilde:

*‘Lüks Nermin’ Şaziye Topçu’nun Bakırköy Bahçelievler’deki evinin basıldığı sırada kaçak olduğu iddia edilen 202 kalem eşya dolayısıyla açılan dava, bundan bir müddet önce 3üncü Ağır Ceza Mahkemesinde beraatle neticelenmiştir. Temyiz mahkemesi tarafından incelenen bu karar ‘lüksün’ bu eşyayı bazı kişilerden hediye aldığını iddia etmiş. [...]. Bu durum karşısında yakında Lüksün yeniden yargılanmasına başlanacak ve şimdi de birçoğu Yassıada’da bulunan hediye sahiplerinin bilgilerine müracaat edilecektir.*³²⁷

‘Ahlak’ konusu ve bununla ilişkilendirilen operasyonlar nedeniyle de kadınlar gazetede yer almıştır. Kadın ve ahlak konuları sık sık gazetelerde yer alırken bu yazılardan biri de 9 Haziran 1960 tarihli:

*Polise aylık veren randevuevleri ile otellerin basılmasına dünden itibaren başlanmıştır. Bu arada Boğaziçi’nde bir otel ile Taksim ve Şişli’de iki randevuevi basılmıştır. Randevuevinde 3 kişi uygunsuz vaziyette yakalanmış ve bunları işletenler hakkında kanuni tahkikata başlanmıştır. Otele yapıla baskın sırasında bazı kadınlar bodrumda saklandıkları yerden çıkarılmış. 19 yaşında bir kadın çırılçıplak vaziyette arka pencereden kaçmak isterken yakalanmıştır. Kadınlar Emrazi Zühreviye Hastanesine sevk edilmiştir, otel ve evler mühürlenerek faaliyetlerine son verilmiştir.*³²⁸

1960 Darbesi ve kadın bağlamında incelenen gazetede bir başka haber ise eğitim alanında yapılan bir değişimle ilgilidir. Buna göre aktarılanlar şöyledir:

*Milli Birlik Komitesi üyelerinden Muzaffer Özdağ, yeni bir kanun teklifi hazırlayarak komiteye sunmuştur. Bu kanun teklifine göre üniversite ve lise mezunu genç kızlar, bulundukları illerde veya o illerin çevrelerinde ilk, orta ve liselerde öğretmenlik yapacaklardır. Hizmetleri mecburi olacak, maaşları Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden karşılanacaktır. İki sene süre ile çalışacak olan genç kızlar Milli Eğitim seferberliğimizde büyük hizmet görmüş olacaklardır.*³²⁹

1960 Darbesi haberleri arasında en sık rastlanan haberlerden biri de hazineye halktan gelen yardımlar, bağışlar olmuştur. Bu konu başlığında alyansını bağışlayan

³²⁶ İlhan Esen, “Millet kesesinden Menderes’in çiftliğine sarf edilen para”, **Hürriyet**, 3 Haziran 1960, s. 5.

³²⁷ “Lüks Nermin’in eşyayı kimden aldığı araştırılacak”, **Hürriyet**, 19 Haziran 1960, s. 1.

³²⁸ “Randevuevleri nihayet basılıyor”, **Hürriyet**, 9 Haziran 1960, s. 5.

³²⁹ “Kızlar için mecburi öğretmenlik kanunu”, **Hürriyet**, 29 Eylül 1960, ss. 1-5.

eşlerin yanı sıra bireysel olarak bağışta bulunan kadınların da olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağışlarla ilgili olarak bir yazı kaleme alınmıştır:

*Göztepe’de yaşayan Zehra Cumhur adında bir vatandaşımız Mahmutpaşa’da 1 milyon değerindeki hanı ile Kapalıçarşı’da bulunan 800 bin lira kıymetindeki iki dükkanını hazineye bağışlamış ve bu sabah tapu muamelelerine başlanılmıştır. Zehra Cumhur bu gayrimenkulleri bağışlarken iyi bir hükümetin iş başında bulunması dolayısıyla bağışının tam mahalline masruf olduğunu söylemiştir.*³³⁰

Hürriyet’te bu dönem içerisindeki diğer haberlerin yoğunlaştığı alanlar ise sanat, spor ve reklamlar olmuştur. Moda, vücut ölçüleri kadınlarla ilgili üzerine konuşulan konular arasında yer almaktadır. Gazetede yer alan kadınlarla ilgili bir diğer konu da dönem basınına sıkça konu olan çarşıyla mücadeledir. Buradan kadınların tutumları, tedirginlikleri üzerine de fikir sahibi olunabilir. “Çarşıyla mücadele kampanyası İstanbul’da olduğu kadar yurdun muhtelif semtlerinde de devam ediyor. [...]. Bu kadınlar sinemaya gidecek kadar medeni cesareti gösterdikleri halde çarşafı çıkarıp atmaktan niye korkarlar acaba? Sorusu Bu acabanın üstünde önemle durmak gerekiyor” denilmiştir.³³¹ Bununla birlikte dünyadaki gelişmeler de kadınla ilişkilendirilip aktarılmıştır. Gömme havagazı fırınının buluşuyla ilgili haber, “ev kadınının işini kolaylaştıran yeni bir buluş daha” denilerek anlatılmıştır.³³²

3.2.2. Dergiler

3.2.2.1. Akis

Akis dergisi, 27 Mayıs ve devamında olanları darbe sonrasında sürekli işlemiştir. Bu yüzden basının sürece dair fikirlerini verebilmektedir. Tabi ifade seçimi ideolojik çerçevede olmuş ve aktarım da bu şekilde gerçekleşmiştir. Darbe sonrası sayıları incelendiğinde ise kadın ifadesinin çoğu kez DP’lilerin anlatıldığı kesimde, kötüleyici amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Elbette ki bununla sınırlı kalmamıştır. Dergi 27 Mayıs ve halkın sevincini de kadınların ağzından aktarmıştır.

³³⁰ “Hazineye 1 milyon 800 bin lira verdi”, **Hürriyet**, 14 Temmuz 1960, s. 1.

³³¹ M. G., “Günah-Sevap”, **Hürriyet**, 30 Eylül 1960, s. 1.

³³² “Gömme havagazı fırını”, **Hürriyet**, 28 Mayıs 1960, s. 4.

Açıkçası darbenin savunuluşu da çoğu kez kadın yoluyla gerçekleştirilmişken eski iktidarın olumsuzlanması da kadın üzerinden yapılmıştır.

“Sabahın ilk saatlerinden itibaren Ayten Sokak evvelâ mahalle sakinleri, sonra civarda oturanlar, nihayet Ankaralılar tarafından dolduruldu. Birikenlerin büyük bir kısmı kadınlardı ve onlar en ziyade heyecan içinde bulunanlardı.”³³³ Bunun dışında halkın sevinci ara başlığıyla aktarılanlar şöyledir:

27 Mayıs hareketi bütün bu hâdiselerin tabii neticesi olduğundan dolayıdır ki, daha ihtilâlin ilk haberleri duyulduğunda yurt bir bayram neşesine boğuldu. İhtilâl Ankara’da gerçekleştiğinden en büyük sevinç baş kentteydi. Nitekim o sabah saat dört buçuk, beş sularında Bahçelievler 6. sokaktaki bir apartmanın üçüncü katında oturan yirmi sekiz yaşlarında genç bir kadın, deliler gibi odadan odaya koşuyor, bütün ev halkını uyandırıyor, bir yandan ağlıyor, bir yandan gülüyor, bir yandan bağırıyordu: “Uyanın! Kurtulduk! Müjde! İhtilâl çıktı” Kesik kesik, birbiriyle bağlantısı az bulunan kelimelerin bütünü olanları bütün açıklığı ve berraklığı ile ifade edebiliyordu. Genç kadın bir çocuğuna bir kocasına, bir annesine, bir kardeşine sarılıyor, balkona çıkıyor, yerinde duramıyordu. “Şimdi, şimdi radyoda dinledim! Ordu idareyi ele aldı!” Uykudan birdenbire uyandırılan ev halkı kısa bir şaşkınlık anından sonra birbirine sarılmaya, öpüşmeğe, ağlamağa ama bu sefer sevinçten ağlamaya başlamışlardı.”³³⁴

Dergide bu sayı bu tarz yazılardan oluşmaktadır. “Kızılay semtinde durum daha başka türlü değildi. Öldürücü kurşunların çıkması için yapılmış tüfeklerin namluları genç kızların, kadın erkek Ankaralıların kucak kucak attıkları çiçeklerle doldurulmuştu.”³³⁵ ifadesine yer verilmiştir. Kadınların, 1960 Askeri Darbesi ile ilgilerinin olmamasına karşın, o günkü gazete yazıları sürekli onlara atıfta bulunarak yazılmıştır.

Bu tarz yazıların yanı sıra “Sosyal Hayat” başlıklı bir yazıda 27 Mayıs ve kadın, kadınların önceki dönemde yaşadığı kaygılar, sosyal hayat konusu yer almıştır:

27 Mayıs 1960 demek, artık kalemlerinizi elimize aldığınız zaman, takılmadan, “acaba”lara düşmeden, söylemek istediklerimizi açıkça söyleyebileceğimiz günlerin başlaması demek. Şimdi artık rahatça, Türk kadınının, hele şu son yıllarda, soluk aldirmayacak derecede artan çilesinden söz açabiliriz. Bu çile, günün ışımasıyla başlayan bir çileydi. Sabah olup da gözünü açan ana hemen işe başlamaya mecburdu. Vazifesi, kocası çocukları, ocağı, memleketi, para çantası ve arzuları arasında bir muvazene kurmak olduğuna göre, en büyük yük onun omuzlarındaydı. Meselâ, önce sabah sofrasını kurması gerekiyordu. O biliyordu ki, bu iş, büyüme çağındaki çocukları için günlük yumurta, süt, peynir, yağ, reçel, bal, kaymak demektir. Ama, sofrasını ancak zeytin ve çayla

³³³ Akis, Sayı: 301, 30 Mayıs 1960, s. 12.

³³⁴ Akis, Sayı: 301, 30 Mayıs 1960, s. 31.

³³⁵ Akis, Sayı: 301, 30 Mayıs 1960, s. 32.

kurabiliyor, bunu da bulamayacağı günlerin geleceğini düşünerek daha işin basında kasılıp kalıyordu. Zeytin deyip geçmeme gerekiyordu. Bildiğimiz zeytin ekmek bile ateş pahası olmuştı. Sonra evin günlük ihtiyaçları geliyordu. Ne yapıp yapıp öğlenin akşamın aşını kaynatmalıydı. Düşünüyordu. [...]. Muslukları külle parlatmak elleri bozuyordu ama, bedavaya geliyordu. Maydanozun kökünü atmayıp çorbaya doğramak demek, maydanoz meselesini bir demetle halletmek demektir. Çünkü, demeti otuz kuruştı. Ucuz değil. Ta çoraplar? Ev halkı ne kadar çok çorap eskitiyor! Babanın çoraplarını küçültüp küçültüp çocuklara yapmak, işi oldukça kolaylaştırıyordu. Böylece baba daima yeni çorap giymiş oluyordu. Böyle olması gerekiyordu elbette. Çünkü içtimai mevki denen bir şey vardı. Kadının elbise meselesi de önemliydi. Kumaşını almak bir dert, terzi parası bir başka dert. En iyisi içinden pantolon çıkan model mecmualarından alıp, becerebildiği kadar, dikişini kendinin dikmesi oluyordu. Büyüklerin elbiseleri bozulup küçüklere yapılacak, çarşafılara yama vurulacak, rengi atan elbiseler boyanacak... Ne kadar çok, ne kadar vakit alıcı işi vardı evin kadınının. Sonra o, bu sıkıntılardan asabı bozulmuş biri olmaktan kurtulmak, kocan için, dinlenmiş arkadaş bir zevce, çocukları için annelerin en tatlısı olmak mecburiyetindeydi. Bezgin yorgun oluşu evi karartıyordu. Halbuki, ocak yanmasını, tencere kaynamalı, çocuklar gülmeli. Kocalar evden gönül rahatlığıyla çıkmalıydılar. Olmuyordu, Koca işinde, aşı. Evinde, çocuk oyununda huzursuzdu. Herkes “ah” ederek soruyordu: “BU gidişin sonu ne olacak” Türk kadını hep bu kaygının içinde yaşıyordu. Hep, “Ne oluyoruz, ne olacağız?” sorusu. Çocuklar ne çok şey soruyor, neler öğrenmek istiyorlardı annelerinden. Dertlerin büyüğü sonra, bu ocağını tıttırmek, kocasını çocuklarını ayakta tutabilmek için, gözünü gönlünü bütün medeni haklarına, arzularına, her şeye kapamış Türk anasının başına, günlerden bir 27 Nisan günü geldi. O bakmaya kıyamadığı evlâtlarını kurşunluyorlardı. Anaları, “Dağlar koyağım gezdim, yiten yavri bulunur mu vay!” diye feryat figan yollara düşüyorlardı. Ne çile! Artık bu kadarı olmaz, bu kadarını yapamazlar sanıyordu. Dünyanın bütün medeni memleketlerinde kadın kocasının yardımcısı olmaktadır. Ama onların hiçbiri Türk kadınının çilesini çekmemektedir. Onların tatil günleri vardır. Onların medeni ihtiyaçları göz önüne alınmaktadır. Onlar dinlenirler, eğlenirler, onlar haklarını ararlar, onlar sözlerini dinletirler... Bu örnekler çoğaltılabilir. Türk kadını, birçok şeye göz yumar, birçok şeyle kahırlanır. Yeni yetişen çocuklarına insan haklarından, hürriyetten bahsederken yutkunur, çocuklar küçük yasta hak yiyici, zalim, alçak ve buna benzeyen sözleri öğrenmesin ister. Çocuklar öğrenmişler onlara zorlukla bir şeyler açıklamaya çalışır. Sabreder. Türk kadını sabırlıdır. Türk kadını ağır basıldır. Türk kadını çilekeştir. Ama Türk kadını ana kadındır. Türk kadını Yemen’den bu yana, Balkan Harbinden, İstiklal Savaşından bu yana gelmiş bir anadır. Yeni ümit Türk kadını 27 Mayıs’tan bu yana ışıyıverdi. Yüzü çarşıda, pazarda, sokakta aydınlanıverdi. Artık evlâtları için iyi günler geleceğine inanıyor. Çilesi belki hemen düzelivermeyecek. Zaman lâzım. Ama, atıp çilesini bağrına basıyor artık, “İyi olacak inşallah” diye düşünüyor. Umutlu artık. Eski bir halk türküsünde dendiği gibi, “Hürriyet basmalıdır” giydirelim kadınlarımıza artık.” Basma olsun da bizim olsun. Basma olsun da içinde milletin sevinci, hürriyeti, mutluluğu olsun.³³⁶

Kadınların ne denli olumsuz bir süreçten geçtiğini anlatan basın, kadınlara yeterince yer vermezken, bu durum ile kadının zor şartları arasında bağlantı kurarak

³³⁶ “Sosyal Hayat”, **Akis**, Sayı: 303, 9 Haziran 1960, s. 31.

genel tabloyu anlatmak yoluna gitmişlerdir. Siyasal alanda yeterince yer almayan kadınların, olumsuz bir olayı benimsemiş gibi gösterilmesi kabul edilebilir bir durum değildir.

Dergide darbe ile düşürülen iktidarın eğlencelerinde kadın olması, ‘ahlaksız’ tutum sergiledikleri sık sık mevzu bahis olmuştur. Örneğin 303. Sayılı dergide DP iktidarı esnasında aralarında düzenledikleri eğlenceye tanık olan sanatçının anlattıklarına yer verilmiş, sanatçı şu ifadeyi kullanmıştır; “Doğrusunu ifade etmek lâzım gelirse bir genç kadın olarak burada insanın şerefini ve iffetini muhafaza etmesi dünyanın da maharetli işiydi.”³³⁷ Bir başka sayıda da gelişmelerin benzer ifadelerle aktarımı yapılmıştı. Bu yazı da kızgınlığını ‘ahlak’ konusu üzerinden aktarmıştır:

*Yeni Basın-Yayın Bakanı Zühtü Tarhan, Münir Müeyyet Bekman ile ortaklarının işlerine derhal son verdi ve iyi niyetle bir temizliğe girişti. Ama kaldırılan her taşın altından bir kadın çıkıyordu ve bu kadın bir suiistimalin ya da bir menfaatin aletiydi, vasıtasıydı. Böylesine kadın düşkünlüğü, muhtemelen ancak Pompeide mevcuttu ve zaten Pompeililerin akıbeti de Yassıada’da sürünmekten biraz daha az parlak olmuştu.*³³⁸

DP’lilerin kötülenişi ataerkil ifadeler kullanılarak yapılırken mahkemeyle ilgili yazılar da bu çerçevede olmuştur:

*[...] Başka bir cakalı, yakışıklı kadın Milletvekili Nazlı Tılabar oldu. Tılabar pek efe tavırla salona girdi, iki tarafına sallanarak yerine oturdu. Sanki dünyaya metelik vermiyordu. [...] Kader İzmir’in dilber Milletvekili Nuriye Pınar ile fazla hususi bazı müesseseler işletmekte ihtisası bulunan Rauf Onursalı yan yana getirmişti.*³³⁹

Dergi, erkek vekilleri kötülediği esnada da bu tarz söylemler kullanırken Süreyya Ağaoğlu da benzer, küçümseyici bir tanımla karşılaşmıştır. “Samet Ağaoğlu’nun kız kardeşi Süreyya Ağaoğlu- mahut Alman eniştenin eşi- bütün düşük kadın milletvekillerinin vekâletlerini almıştı.”³⁴⁰ Burada da Süreyya Ağaoğlu’nu tek başına kabul etmeyerek benzer tutum pekiştirilmiştir.

Kadınların kötülenerek aktarıldığı bu süreçte Reşide Bayar ve Nilüfer Gürsoy’un söylediklerine de yer verilmiştir. “Bayar Ailesi Diyor ki...” başlığıyla aktarılanlar şöyle kaleme alınmıştır:

³³⁷ “Çankaya Alemleri” **Akis**, Sayı: 303, 9 Haziran 1960, s. 14.

³³⁸ **Akis**, Sayı: 306, 30 Haziran 1960, s. 11.

³³⁹ **Akis**, Sayı: 322, 17 Ekim 1960, s. 10.

³⁴⁰ **Akis**, Sayı: 322, 17 Ekim 1960, s. 11.

Reşide Bayar diyor ki: “Yeter ki iftira etmesinler. Talan yazılmasın, söylenmesin. Bugünlerde yalanın hürriyeti ziyade. Biz ne badireler geçirdik. Mamañh daha da fena olabilirdi. Bizi asıl korkutan, bu kadar gözü kapalı yalan söyleyebilmeleridir. “Memleketin ilerisinin ne olacağı tahmin edilebilecek bir şey değil. Ben bir yana, büyük ve tecrübeli bir politikacı dahi bir şey söyleyemez. Yarın ne olacağını Allah bilir. Allah memlekete ve bize iyilik versin. Allah, doğruların yardımcısıdır. “Benim gibi hürriyeti elinden alınan bir yaşlı kadın ne söylese boş. Kocam dünyanın en namuslu adamıdır. Allaha şükür şimdiye kadar boğazımızdan 10 kuruşluk haram lokma geçmemiştir. “Gençlik o kadar şımarmış ve acayip olmuş ki, her şeyi yapmağa haklan olduğunu zannederek hareket ediyor. Bir sıkıntıya duçar olsalar, bakalım ne yapacaklar? Eskiden asker kendini ateşe atıyordu. Şimdi bu gençlik aynı şeyi yapabilecek cesarete sahip mi? “28 Mayıs sonrası Türkiye’si, dışarıya karşı utanılacak ve hicap edilecek bir durmadadır. Memleket 40 yıl geriye gitmiştir. [...]

Nilüfer Gürsoy diyor ki: “Memleketin ilerisini ben şahsen çok karanlık görüyorum. Birdenbire alt basamaktan üst basamağa çıkılamaz. Bir hareketi başlatmak kolay, fakat durdurmak zordur. İhtilâl, bir itiyâd haline gelirse ne olur? Değerlerin değişik terazilere vurulduğu günleri yaşıyoruz. “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde son olarak talebelerimle birlikte Sokratın Müdafaasını Yunanca aslından okuyorduk. Ama karışıklıklar patlak verince yarıda kaldı. Sokratın Müdafaasını herkesin okuması lâzımdır. Ama, bilmem gençliğin kaçta kaçını yapmıştır veya bu ruha sahiptir. “Tutunabileceğimiz en büyük değer, kanunlardır. Gençlere evvelâ kanunlara saygı fikrini aşılacak lâzımdır. Şimdi en çok kanunlara güveniyoruz. Herkese kanunlara saygı fikrini aşılayabilsek, o zaman herhalde doğru yolda olabiliriz. Babam sahip olduğu ileri sürülen 103 milyon lira nerede acaba? Bulsunlar, çıkarsınlar, seve seve Hazineye bağışlarız. Bir nevi mal beyanına tâbi tutuluyoruz. Varımız yoğunumuz meydana çıkacak. Biz hesabımızı vereceğiz. Halen başkalarının hataları için bir defter açılmış bulunuyor.”³⁴¹

Dergide 1960 Askeri Darbesi ve kadın konusunda yer alan bir başka yazı da “Teşekküller” başlığıyla yayınlanmıştır:

Kadın teşekküllerinin inkılâbın duyurulmasında ne derece mühim rolleri olacağını kestirmek için fazla düşünmeye lüzum yoktu. O halde kadın teşekküllerinden biri ve belki de en çok üyeye sahip bulunan Türk Kadınlar Birliğinde tesanüdün yerleşmesi, kapıların arkasında cereyan edenlerin duyurulmasında fayda var. Mesele bir telgraf meselesi olmaktan çok bir zihniyet meselesi halini almıştı. Bir tarafta açıkça fikirlerini söylemekten çekinmeyen bir Methiye Bayramoğlu ve Müfide İlhan diğer tarafta tam, teşekküllü bir idare heyeti haline almadan suallere muhatap olmaktan çekinen idare heyeti mensupları vardı. Muhaliplerin iddialarına göre, diğer bütün teşekküllerde olduğu gibi Kadınlar Birliğinde de bir temizleme bir ayıklama yapılmalıydı. Halen İdare Heyetinde vazifeli bulunanlar içinde bir tek Übeyde Elli tarafsızlığını muhafaza etmişti. Diğerlerinin pek çoğu Nazlı Tılabar’ın akrabaları olmak hasebiyle pek tabii ki sakıt devrin hatıralarını taşıyorlardı. Mesela idare heyetinden Tülya Moran Nazlı Tılabar’ın gelinin kardeşinin eşiydi. Diğer taraftan Mesture Somer ve halen Kadınlar Birliğine başkanlık eden Nimet Kunduh ve Meliha Türkan müfrit DP’liydiler. Bu durumda birliğe üye kadınların birliğe olan itimatları sarsılabilirdi. Bunun için süratle olağanüstü bir kongreye gidilmeli ve vazife yeni, taze bir gruba

³⁴¹ “Bayar Ailesi Diyor ki...”, **Akis**, Sayı: 305, 23 Haziran 1960, ss. 18-19.

birakilmalydı. Diğer taraftan kadınlar birliğinin icraatı da ayrı bir tenkit mevzuuydu. Üzerinde 20 Haziran tarihini taşıyan ve üyelere gönderilen bir tamimden kadınlar birliğinin icraatının pek sathi kaldığı anlaşıyordu. İşte geçen haftanın sonunda heyecanlı iki üye -Methiye Bayramoğlu ve Müfide İlhan- bütün bunlara bir çare bulunması için çalışacaklarını ifade ediyorlar ve idare heyetinin istifasını istiyorlardı.³⁴²

27 Mayıs darbe sürecinde kadına dair Akis'te yer alan yazıların bir kısmı da sanat haberlerinin olduğu bölümdedir:

Şehir Tiyatrosunu komedi bölümü Yeni Tiyatroda akşam temsili olarak Shakespeare'in "Hırçın Kız"ı ile mevsime girdi. Perihan Tedü gibi, Komedi Bölümünde de Şirin Devrim ilk rejî denemesini Shakespeare ile veriyor. Erkek rejisörden yana darda olduğu anlaşılan Şehir Tiyatrosunun kadın sanatkârlarını, hele sanat ve edebiyat kültürü olan kadın sanatkârlarını bu alanda denemesi güzel bir şey. Batı sahneleri kadın rejisörlerden bugüne kadar pek parlak bir netice alamadı, ama belki biz, bir gün, onların başaramadığını başarırız inşallah!³⁴³

Burada da basın adına kullanılan dilin epey sorunlu olduğu söylenebilir. Dergide dönemin tüm sanatçıları kendine yer bulamasa da sahnede olan bitene dair pek çok aktarımda bulunulmuştur. Bunun yanı sıra Moda Deniz Kulübü'nün açılışında çok sayıda sanatçı kadından bahseden bir yazı dergide yer almış, geceden notlar aktarmıştır. Saime Sinan'dan bahsederken onun yanındaki yabancı gazeteciye söylediklerini aktarmıştır. "Uzun boylu, yaşından umulmayacak kadar çevik ve hayat dolu kadın muhatabına döndü ve İngilizce olarak "Nazik İhtilâl"in Türk Milleti'ne hayırlı olmasını temenni ettiğini ifade etti."³⁴⁴ Bu ifade, dönemin eğlence, sanat dünyası hakkında bilgi verirken; kadınların genel düşünce yapısını anlatmayan söylemlerin "kadın özelinde" ele alınması basının sorunlu anlatımının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.2. Hayat

Günümüz literatürü itibariyle magazin dergisi olarak tanımlanan Hayat, içeriğinde döneme ilişkin çok sayıda bilgi taşımaktadır. Bilhassa bu bölüm için önemli olan 1960 Darbesi sürecindeki sayılarda, bu konuya geniş yer vermiştir.

1960 Darbesi ve kadın bağlamında ise 24 Haziran 1960 tarihli Hayat önem arz etmektedir. Dergi, kapak görseline "hürriyet mücadelesine katılan üniversiteli

³⁴² "Teşekküller", **Akis**, Sayı: 309, 20 Temmuz 1960 s. 32.

³⁴³ "Tiyatro", **Akis**, Sayı: 326, 31 Ekim 1960, s. 33.

³⁴⁴ "Cemiyet" **Akis**, Sayı: 305, 23 Haziran 1960, s. 31.

kızlarımızdan bazıları Hayat objektifi karşısında” ifadesiyle kadınları taşımış ve içeriğinde 27 Mayıs’ı, öncesinde yaşananları onların ağzından vererek işlemiştir. Bu ifadeler basında olduğu gibi halk arasında da benzer tutumun sergilendiğini göstermektedir. Genç kadınların ifadelerine yer veren yazı şöyledir;

Beyazıt Meydanına bakan parmaklıklar arasından tankların taret yeri, süngü uçları gözüküyordu. Gençler kızlı, erkekli kümelenmişler, «Plevne» türküsünün, diktatörlere yazılan sözlerini bir ağızdan okuyorlardı. Birden, heykelin yanındaki küme türküyü yarıda kesti. İkinci bir türküyü başladı: Taba giyme tanırılar, ihtilâlcı sanırılar. Taba rengi manto giymiş genç bir kız bu topluluğun arasına karıştı. Başka bir genç kızla sarıldı, öpüştü. Nasılsın Afife, dedi. Öteki alışıyoruz Nuncancığım, dedi. Taba elbiseli kızın adı Nurcan’dı. Üniversitelilerin hürriyet savaşının ilk gününde, gösterdiği cesareten dolayı, arkadaşları onun için türkü düzmüşlerdi. Afife’yle okul, yurt arkadaşlarıydılar. İkisi de aynı yurttan, Sibel Kız Talebe Yurdu’nda kalıyorlardı. Yurt müdürleri Raif Serin’den söz etmeğe başladılar. Nurcan: ‘gece sen yoktun, dedi Raif Bey’i bir görmeliydin.’ Bizi topladı: ‘Çocuklarım’ dedi. ‘Örfî İdarenin kararlarını hepiniz biliyorsunuz. Her türlü sorumluluğu üzerime alıyorum. Yurdumuz kapatılmayacaktır. Memleketin her köşesinde her an vahim olaylar olabilir. Bu durumda ben sizi yollara dökmem, sokağa atamam. Hepiniz burada kalacaksınız. Mücadelenize devam edin, yalnız asker size ateş etmeyecektir.’ Raif Bey konuşurken gözlerimiz yaşarmıştı...³⁴⁵

Dergide birkaç sayı daha ön sayfaları, yapılanlar, askerlerin hayatları doldurmuştur. Bunun dışında işlenen konu ise moda, müzik, sanatçıların hayatları tarzında konulardır. Bu sanatçılardan biri ilk sayıda aktarılan Halide Edip tekrar dergi sayfalarında yer almıştır.

1919 yılının 6 Haziran günü. Sultanahmet Meydanı yüzbinlerce insanla dolu. [...] Bir aralık jandarmaların açtığı yoldan siyah çarşafly genç bir kadın ortadaki kürsüye yaklaşıyor. İşte bu suretle Milli Mücadele Tarihimizdeki meşhur Sultanahmet Mitingi başlamış oluyor. [...] Halide Edip Adivar, bizde yalnız edebiyat şöhreti değildir. Kurtuluş Savaşımızda mühim bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal ile cepheden cepheye koşmuş olan Halide Edip Adivar’ın bir de <karargah erlerinden Edip kızı Halide> tarafı vardır. Profesör ve romancı Halide Edip, <Edip kızı Halide Onbaşı> yı ve bundan evvelki miting günlerini İngilizce olarak kaleme almıştır. Biz bu kıymetli hatıraların hareket ve heyecan dolu bazı kısımlarını sunuyoruz.³⁴⁶

Kadınlara yönelik yazılar genel olarak, moda, ev tasarımı, çocuk bakımı, güzelliğe ilişkin konular olarak ele alındığından; kadınların diğer birçok alanda yaptıkları ya da yapamadıkları / yapmalarının sınırlandırıldığı durumlar işaret edilmemiştir. Ancak, 1960 sonrasında yaşanan olumsuzlukları kadın özelinde anlatan birçok yazıya rastlanması, 1970 ve sonrasındaki dönemde de süreklilik göstermiştir.

³⁴⁵ **Hayat**, Sayı: 26, 24 Haziran 1960, s. 1.

³⁴⁶ . “Halide Edip Adivar’ın Millî Mücadele Hatıralarından Parçalar”, **Hayat**, Sayı: 1, 1 Ocak 1960, ss. 6-7.

3.3. 1980 ASKERİ DARBESİ, BASIN VE KADIN

12 Eylül 1980 yılında Türkiye darbe ile bir kez daha farklı bir sürece girmiştir. Tarih boyunca her dönemde olduğu gibi Türkiye’de de 1980 ile değişen siyasal ortam, sosyal hayatın da her alanında değişiklikler yaratmıştır. Bu dönem içerisinde kadına dair haberler ise çeşitli gazetelerde farklı açıdan ele alınmıştır.

3.3.1. Gazeteler

3.3.1.1. Milliyet Gazetesi

1980 Askeri Darbesi ve kadın çerçevesinde Milliyet’te yer alan haberlerdeki farklılaşmayla birlikte aile, ahlak, kıyafet üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu, bazen hukuki kararların duyurulması bazen de köşe yazılarında işlenmesi ile olmuştur. Haberlerin sayısının az olmasıyla birlikte darbe dönemi ve kadın hakkında fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. Bu yazılardan biri 13 Eylül 1980 tarihli gazetede kaleme alınmıştır:

Hükümün uygulamada ne derece dikkate alındığı sorulmaya değerdir. Zira, Dışişleri Bakanlığı'nın "muvafakati"ni alıncaya dek, yabancı kadınla evlenmek isteyen ya da evlenmiş bulunan hariciyecilerin, evliliklerini açıklamaktan nasıl çekinme durumunda kaldıkları, herkesçe bilinen acı bir gerçektir. Genel olarak, "yabancı ile evlenme yasağı". Türk toplumunda ve onun düzen ve güvenliğini sağlayacak yasalarda çok dalgalı bir görünümündedir. Ancak, eğer bu yasağın konulmasında "devlet sırlarının korunması" kaygısı varsa, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Yasası'nda olduğu gibi, Dışişleri Bakanlığı memurları için de sadece yabancı ile "evlenme" yasağı ile yetinmeyip, onlarla 'nikâhsız olarak kari-koca gibi' yaşamayı da yasaklamalıdır.³⁴⁷

1960’larda alınan bir karar ve gerekliliğiyle ilgili yazılmış bu yazı gibi öneride bulunan, aile, çocuk yetiştirme, kadın-erkek konulu yazılar daha sonra da yer almıştır. Gazetede yer alan ve kadınları kapsayan bir diğer haber de yasal değişikliklerin aktarılması yönünde olmuştur. Bunlar arasında boşanma ile ilgili bir kararın haberi yer almıştır.

Kadının kocasının haysiyetini ciddi bir şekilde rencide etmesi boşanmaya neden sayılacaktır. Boşamaya ilişkin bir kararı inceleyen Yargıtay 2. Hukuk Dairesi açık yerde kocasının haysiyetini ciddi şekilde rencide etmesinin boşanmaya neden sayılacağını karara bağlamıştır. Danıştay'ın boşanmayla ilgili olarak

³⁴⁷ Prof. Dr. Feyzi N. Feyzioğlu, “Yabancıyla Evlenme Yasağı”, **Milliyet**, 13 Eylül 1980, s. 2.

verdiği 6478 nolu kararı emsal karar niteliğinde olduğu için erkek, herkese açık yerde kendisine hakaret eden eşini mahkemeye verdiği takdirde boşanabilecektir. Öte yandan Yargıtay'ın aynı dairesinin verdiği 4743/793 nolu kararı gereğince evlilik dışı ilişkilerde doğan çocuklar için, bir yıl geçtikten sonra babalık ve tazminat davası açılmayacaktır. Babalık davası kazanamayan çocuk da aynı şekilde tazminat davasını açmaya hak kazanmamış olacaktır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin verdiği bir başka karara göre de kocanın tutumu yüzünden aile birliğinin bozulması halinde erkeğin kadına verdiği eşya ve ziynet eşyası kadının olacaktır.³⁴⁸

Dönemin gazeteye yansıyan bir başka kararı da evlilik, boşanma, ekonomi konusunda olmuştur. Adalet Bakanlığı'nda görüşülen yeni karardan bahseden haberde mal ayrılığı sisteminin değişeceği, evlilik sırasında alınanların ortak sayılacağı, yoksullaşan kocaya kadının da nafaka vereceği belirtilmiştir.³⁴⁹ 1980 Darbesi ile üzerine durulan bir konu olan evlilik, gazetede kadının da en çok işlendiği yer olmuştur. Öte yandan dönem itibarıyla birtakım geleneklerin de vurgulandığı görülmektedir. Bu konudaki yazılardan biri şöyledir:

*Milli Güvenlik Konseyi bünyesinde oluşturulan bir komisyonda 'Türkiye'de başlık geleneği' ekonomik ve psikososyal yönden dincelenmiş, yönetsel ve yasal önerilerde bulunulmuştur. Genelkurmayla İlişkiler Dairesince hazırlanan raporda başlık parasının yararları üzerine durulurken başlık parası bakirelere ödendiği için bakirelik korunmaktadır.*³⁵⁰

Evlilik ilgili konuların dışında çalışma alanları ve giyim meselesi de gazetede kadınların içinde yer aldığı haberler arasında olmuştur:

*Devlet memurlarının giyimleri hakkında Başbakanlıkça bir genelge yayınlanmıştır. Tüm bakanlıklar ve bağlı kuruluşlara gönderilen giyim genelgesi, erkek memurların giysilerinin yanı sıra, saç ve bıyıklarının şeklini de düzenlemektedir. 15 Ekim ve 15 Mayıs tarihleri arasında geçerli olacağı bildirilen genelgede, erkek memurların açık ve düz renk gömlek giymeleri, koyu renk elbise kullanmaları ve kravat takmaları öngörülmektedir. Genelgede erkeklerin saçlarının yakadan taşmaması, favori bırakılmaması, bıyıkların ise ağzı kapatmaması aşağıya doğru sarkmaması ve taralı olması da istenmektedir. Kadın memurların da göze görünür şekilde makyaj yapmamasını, pantolon giymemesini ve başörtülmemesini öngören genelgede, bu yasaklara uymayanların ise 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nın 125. maddesine göre cezalandırılacakları da belirtilmektedir.*³⁵¹

Kadınların çalışma yaşamları ve kıyafetlerine müdahale eden tutum uzun süre yazılarda da yer almış ve özellikle kadınların haklı tepkilerine yol açmıştır.

³⁴⁸ "Erkekler herkese açık yerlerde kendisine hakaret eden eşlerini boşayabilecek", **Milliyet**, 27 Kasım 1980, s. 6.

³⁴⁹ "Evlilikte kazanılmış mallara ortaklık sistemi getirilecek", **Milliyet**, 19 Aralık 1980, s. 6.

³⁵⁰ Aydın Özdalga, "Başlık parası bakireliği koruyor", **Milliyet**, 7 Aralık 1980, s. 10.

³⁵¹ "Erkek memurlar kravat takacak, kadınlara pantolon ve başörtü yasak", **Milliyet**, 2 Ekim 1980, s. 10.

İlk olarak evlilik ile ilgili kararlar ikinci olarak da çalışma yaşamında giyim konusu gündeme alınmıştır. Bunun dışında kadınların çalışma hayatı da işlenmiştir:

Uluslararası Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji Sempozyumunun 3. gününde sunulan bildirilerde ülkemizde tarım kesimindeki işgücünün yüzde 70'ini kadınların oluşturduğu bildirilmiş, İç Anadolu bölgesinin mekanize bir bölge haline getirilmesi istenerek çırçır araştırma merkezi kurulması önerilmiştir. Sempozyuma bir bildiri sunan Prof. Dr. Baha Galip Tunalıgü kırsal alanda çalışanların yüzde 70'ini oluşturan kadınların günde ortalama 16 saat çalıştığını söylemiş, 'Ancak işletmeler küçüldükçe mal sahibi olunmadıkça batıdan doğuya gidildikçe kadınının çalışma süresi artmaktadır' demiştir.³⁵²

12 Eylül 1980 sonrası çıkan bir başka haber de kadınlara verilen bir öneriyi aktarmaktadır:

Elektrik tasarrufu için en önemli görevin kadınlara düştüğü belirtilmiştir. Bu arada dün başlayan 3 saatlik kısıntı uygulamasında semt dilimleri arasında bir değişiklik olmadığı bildirilmiştir. TEK Bölge Müdürlüğü yetkilileri İzmirli elektrikli tasarrufu yapmaya çağırmışlardır. Tasarrufta en önemli görevin kadınlara düştüğünü belirten yetkililer, konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir: Üç saatlik kısıntıya yüzde 100 karşılayacak bir tasarruf şimdiki koşullarda söz konusu değildir. Ancak bir tasarruf her şeyden önce ülkenin ekonomisine büyük katkıda bulunacaktır. Şu anda, su ile çalışan santrallerde su seviyesi düşük olduğundan tam randıman alınamamaktadır. Petrolle çalışanlarda ise döviz dışarıya gitmektedir. Tasarruf, dövizin miktarını azaltabilecektir. Tasarrufta, kadınlar en önemli görevi üstleneceklerdir. Sistemin en yüklü olduğu saat 17.00-23.00 arasındadır. Kadınlar bu saatler arasında elektrikli araçları en alt düzeyde kullanmaya özen gösterilirse tasarruf gerçekleşir, örneğin ütü ve çamaşır bu saatler dışında yapılırsa hem yük olmayacak hem de yapılacaktır.³⁵³

Bu haber, dönem dâhilinde kadına bakışı açıklamakla birlikte ev içine hapsedilen kadının ev işleriyle görevlendirilmesinin hiçbir dönemde değişmediğini de göstermektedir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin etkileri sonrasında da sürdüğü için 1980 yılı sonrasındaki yakın yıllar da incelenmiş, haber tarzının çoğu kez aynı kaldığı görülmüştür. Bu süreçte de aile, hukuk, çocuk, çalışma ve giyim gazetesinin sütunlarını doldurmuştur. Buna göre yazıda şunlar denmiştir:

Bebek kız olsun, erkek olsun, doğumdan sonra kısa bir süre ailede aynı davranışı görür. Kız ve oğlan her iki ayrı yönle itilir. Kız çocuğunun kucağına bebek konur. Oğlanın eline oyuncak tabanca verilir. Kız çocuk ağlarsa hemen öpülür, sevilir, avutulmaya çalışılır. Oğlan ağlarsa vay haline! Yavrucuk duygularım içine gömmeye, arkadaşları arasında söke söke kendisine bir yol açmaya zorunludur. Çünkü erkektir. Bir kadın gibi yumuşak ve duygulu olmasına izin verilmez. Bu gibi davranışlardaki geniş abartmaların ne kadar

³⁵² "Tarımdaki İşgücünün %70'ini Kadınlar Oluşturuyor", **Milliyet**, 9 Ekim 1980, s. 9.

³⁵³ "Enerji tasarrufu için kadınlardan yardım istendi", **Milliyet**, 25 Kasım 1980, s. 7.

*sakıncalı olduğunu anlatmak için, oğlan çocukların da kızlara göre daha çok kekeleme ve geceleri daha sık yatak durumlarını yetkili otoriteler göz önüne seriyorlar. Demek ki kadın özgürlüğü erkeği, kadına karşı moral sorumluluğundan kurtarabildiği ölçüde, yükünü hafifletecektir. Yuvada birlik ve beraberlik içinde en doğru yoldur. Özgürlüğünü tam olarak tanımış ve onu en iyi biçimde kullanmayı bilen direğini oluşturur. 20. yüzyılda erkek yuvanın alâmeti adına kadının varlığın kendisinden ayrı bir yaratık görmektense, o varlıkla bütün onu keşfetmelidir.*³⁵⁴

Toplumsal cinsiyet konusu bu yazıyla gündeme gelirken bir başka haberin dili bunu pekiştirir durumdadır. Ayrıca çalışma alanı fark etmeksizin kadının giyimi, makyajı her dönem olduğu gibi bu dönem basınında da işlenmiştir. Bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

*THY'nin eğitimleri süren 54. dönem hostes adaylarına dün makyaj ve zarafet konularında ders verildi. Eğitim Müdürü Berrin Berkman, yaptığı konuşmada THY hosteslerinin dünyanı en iyi, en zarif, en hoş ve en tabii hostesleri olması dileğinde bulundu. THY hosteslerinin her an bakımlı, temiz, zarif, güler yüzlü ve çok az da makyajlı olmalarını isteyen Berkman, şu öğütü verdi: Kadın yalnız makyaj demek değildir, bir kadın ne kadar güzel olursa olsun, o kadın tebessüm etmiyorsa, eğer o kadın zarif ve temiz değilse güzel değildir.*³⁵⁵

Çalışma yaşamında kurallarla toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa uğrayan kadın, gazetede sadece bu kuralların duyurulması ile yer almamıştır. Kadının örgütlenmeye başlanması da haber olmuştur. Haberde şu bilginin aktarımı olmuştur: “Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Asya-Amerika Hür Çalışma Enstitüsü’nün katkılarıyla kadın işçiler bürosu kurulduğu bildirilmiştir. Türk-İş’ten yapılan açıklamaya göre, Büro müdürlüğüne Leyla Tuncay, koordinatörlüğüne Rahime Akdoğan, sekreterliğine ise Nilüfer Gököz atanmıştır.”³⁵⁶

Kadının yaşadığı ayrımcılık sorununun sadece çalışma hayatında olmadığı bu dönemde de tartışılmıştır. Bununla ilgili habere Milliyet Aktüalite’de yer verilmiştir:

*[...] YAZKO, bu paneli kooperatif yayınları arasında çıkan Aysel Özakin’in “Genç Kız ve Ölüm” adlı romanından hareketle edebiyatımızda kadın sorununu irdelemek amacıyla düzenlediğini belirtiyor. 8 Mayıs Cuma günü Kooperatif Genel Merkezi’nin Çağaloğlu’ndaki salonunda saat 16.00’da yapılacak olan paneli Faruk Birtürk yönetiyor. Konuşmacı olarak panele katılacaklar şöyle Aytunç Altındal, Necla Arat, Murat Belge, Gülçin Çaylıgil, Ahmet Oktay, Seyyal Taner, Şirin Tekeli ve Tomris Uyar.*³⁵⁷

³⁵⁴ Prof. Dr. Nurettin Erdoğan, “Aile Düzeninde Erkek ve Kadının Temel Sorunları”, **Milliyet**, 28 Mart 1981, s. 2.

³⁵⁵ Sinan Toros, “Hostes Adaylarından Zarif, Güler yüzlü ve Çok Az da Makyajlı Olmaları İstendi”, **Milliyet**, 20 Ocak 1981, s. 1.

³⁵⁶ “Türk-iş Kadın İşçiler Bürosu Kurdu”, **Milliyet**, 29 Mayıs 1981, s. 12.

³⁵⁷ “Edebiyatımız ve kadın sorunu”, **Milliyet**, 3 Mayıs 1981, s. 20.

Hemen her alanda söz konusu olmaya, tartışılmaya başlayan cinsiyet eşitliği konusunun sadece toplumda ya da siyasal alanda değil, yasaların içerisinde de mevcut olduğu konusuna gazetede yer verilmiştir:

*Ankara Üniversitesi Rektörü Türkan Akyol, Türkiye’de pozitif hukuk yönünden kadın erkek eşitliğinin çok önemli ölçüde sağlandığını söylemiş, ancak özellikle Medeni Kanun ve Ceza Kanunda hala kadın-erkek eşitliği ilkesine aykırı düşen hükümler vardır demiştir. Türkiye’nin ilk kadın bakanı ve kadın üniversite rektörü olan Prof. Dr. Türkan Akyol, Üniversiteliler Kültür ve Eğitim Vakfınca İstanbul Divan Otelinde düzenlenen Atatürk Sempozyumuna Atatürk ve Kadın Hakları konusunda bir bildiri sunmuştur.*³⁵⁸

Milliyet’te bu dönemin kadınına dair haberlerden biri de Türk Kadınlar Birliği ile ilgilidir:

*Türk Kadınlar Birliği kuruluş yıldönümü törenlerine bugün Anıtkabir’e gümüşten bir çelenk koyarak başlayacaktır. Türk Kadınlar Birliği yöneticileri, “Her yıl kutladığımız kuruluş yılından ayrı olarak bu yıl Atatürk’ün doğumunun 100. yıldönümünü dikkate aldık ve Türk kadınına toplumdaki haklarını eksiksiz veren Türkiye’yi çağdaş uygarlık düzeyine erdirmek için çaba harcamış olan Cumhuriyetin kurucusuna, kadınlarımızın duyduğu sevgi ve şükranı ancak ona bir çelenk sunarak göstermek” demişlerdir.*³⁵⁹

Bunun yanı sıra darbe dönemiyle birlikte yasa hazırlığı kapsamında bir kez daha kadınlar gazetede yer almıştır:

*Danışma Meclisi Bütçe Plan Komisyonu’nda dün Sağlık Bakanlığı bütçesinin görüşülerek kabul edilmesinden sonra konuşan Şaşlık Bakanı Kaya Kılıçturgay 1983 yılında hastane ücretlerinde belli oranda indirim yapılacaktır dedi. Konuşmasında kürtaj yasa tasarısına da değinen Kılıçturgay, ‘11 milyon doğurgan kadını bu yasa ile korumak ve kollamak zorundayız’ diyerek yasanın gerekliliğine inandığını söyledi.*³⁶⁰

Kadın özelinde, yaşamlara müdahale eden bu anlayış ve benzerleri toplumsal cinsiyet konusunda bilinç yükseltilmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar bu dönemden sonra artış göstermiştir.

³⁵⁸ “Prof. Akyol: Bazı kanunlarımızda kadın-erkek eşitliğine aykırı hükümler var”, **Milliyet**, 29 Mayıs 1981, s. 3.

³⁵⁹ “İlk Kez Anıtkabir’e Gümüş Çelenk Konacak”, **Milliyet**, 12 Nisan 1981, s. 9.

³⁶⁰ “Kılıçturgay: Kürtaj yasası ile 11 milyon doğurgan kadını korumak zorundayız”, **Milliyet**, 3 Kasım 1982, s. 7.

3.3.1.2. Barış Gazetesi

Ulus gazetesi, 1971 yılında Barış olarak yayınlanmaya başlamıştır. Çok partili dönem ile birlikte taranan gazetelerden birinin de Ulus olması nedeniyle Barış, 1980 Darbesi ve kadın başlığı altında yer almıştır.

12 Eylül 1980 tarihinden başlanarak incelenen gazetede tıpkı önceki yıllarda olduğu gibi siyasal yaşamın içerisinde yer alan kadına dair haberler sınırlı sayıdadır. Öte yandan siyaset ile bağı yadsınamaz olan sağlık, eğitim ve benzeri konular, kadının daha çok yer aldığı haberler olmuştur. Kadınların, tıpkı diğer gazeteler gibi en çok görüldüğü yer ise reklamların yer aldığı sayfalardır.

Basın, dönem hakkında çıkarımda bulunmayı mümkün kılarken kadınların yaşantıları hakkında da pek çok şey söyleyebilmektedir. Bu noktada gazetede aktarılan bir araştırmaya ilişkin haber önemlidir:

1978 yılının doğurganlık araştırmasının sonuçları Hacettepe Üniversitesi nüfus etütleri Enstitüsü tarafından açıklanmış ve Türkiye’den kadınların ilk evliliklerini ortalama 17.7 yaşında yaptıkları bildirilmiştir. Hacette nüfus etütlerinden yarın Cariton otelde yapılacak olan konferansta açıklanacak araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de boşanmaların batı ülkelerine göre çok az olduğu kaydedilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de evlenmelere yüksek doğurganlık eşlik etmekte, son yıllardaki bazı düşmelere rağmen doğurganlık Avrupa ülkelerine göre hala yüksek düzeyde bulunmaktadır. Yetkililer evlenmiş kadınlarda, ortalama canlı doğum sayısının yaşa orantılı olarak arttığını ifade etmiştir. [...]. Türkiye’de kadınların istedikleri çocuk sayısını 30 yaşına gelmeden tamamladıkları, fakat gebeliği önleyici önlemleri bilmedikleri veya etkin bir biçimde kullanamadıkları için bu yaştan sonra da doğurmaya devam ettikleri ortaya çıkarılmıştır. [...].³⁶¹

1978 yılına ait bir araştırma dahi olsa da daha sonra da rakamsal değişim pek yaşanmamıştır. Öte yandan haberin içerik açısından dikkat çeken birçok noktası bulunmaktadır. Bunlardan biri ve hatta en dikkat çekici olanı haber için seçilen başlıktır. “Türkiye’de kadınların çoğu 17 yaşında evleniyor” başlığı küçük yaşta evlenen kadınların zorlamayla karşılaşma durumunu görmezden gelici olmuştur. Evlilik konusunda her zaman tek başına karar alamaması bu başlıkla göz ardı edilirken ayrıca haber de dönem kadınlarının yaşantısı hakkında çok şey anlamak mümkündür. Bunun dışında aynı tarihli gazetede benzer bir habere daha yer verilmiştir. Sınırlı sayıda kadınlara ilişkin darbe dönemi haberlerinden biri daha doğum, doğum kontrol, hamilelikle ilgilidir. “Türkiye’de kadınların gebeliği

³⁶¹ “Türkiye’de kadınların çoğu 17 yaşında evleniyor”, **Barış**, 7 Kasım 1980, ss. 1-5.

önlemek için 33-40 değişik yöntem uyguladığını bunların yarısından fazlasının sağlığa aykırı olduğunu açıklamıştır. [...]” Aynı enstitünün araştırmasını aktaran haberin devamında, sabun, benzinli pamuk, sirkeli pamuk, aspirin gibi pek çok yöntemin kullanıldığı belirtilmiştir.³⁶² Gazete, konuyla ilgili yapılan konferansı aktararak bir kez daha bu konuyu geniş bir şekilde işlemiştir. Buradaki haberde yer alan verilerden biri de şudur; “[...] Araştırmada tüm kadınların yüzde 88’inin gebeliği önleyici yöntemleri duydukları, yüzde 98’inin bu yöntemleri bildikleri ancak uygulayanların oranlarının üçte bir olduğu açıklanmıştır. [...]”³⁶³ Hamilelik, evlilik yaşı, doğum kontrolü üzerine durulan yazıda daha ayrıntılı bir şekilde verilirken gazetede konu ile ilgili konuşan kişiler de hep erkekler olmuştur.

Barış gazetesinde yer alan kadınlara ilişkin haber gruplarından biri de yurtdışındaki kadınlarla ilgilidir. Savaşta yer alma ya da casusluk durumlarının ilginç bulunduğu kullanıldığı dilden anlaşılırken siyasette yer alan kadınlar için kullanılan dil erkekler için tercih edilenden farklı olmuştur. Buna verilmesi gereken örneklerden biri de dünyadan aktarılan kadın haberleri arasında yer almaktadır. İran ve Hindistan yönetiminin görüşmeleriyle ilgili aktarılan haber için “Gandi Humeyni’ye kur yapmaya başladı” başlığı kullanılmıştır.³⁶⁴ Siyaset ve kadın konusuyla bağlantılı olabilecek bir başka haber, nüfus sayımı dolayısıyla olmuştur. Esasen burada da kadınlar tam anlamıyla yoktur, siyasi liderlerin eşleri olarak yer almıştır. Haberlerin görselinde, Bülent Ecevit ile Rahşan Ecevit, Süleyman Demirel ve Nazmiye Demirel birlikte görüntülenirken Rahşan Ecevit’in ifadesi burada incelenebilecek niteliktedir. Bülent Ecevit, meslek sorusuna gazeteci derken kendisi de siyasetçi olan Rahşan Ecevit şu şekilde yanıtlamıştır soruyu; “ben her zaman ev kadınıyım. Ev kadını olarak duracağım.”³⁶⁵ Burada değinilmek istenen ‘ev kadını’ ifadesi ya da çalışmayan ev emekçisi kadınlarla ilgili değildir. Kendisi de siyasette yer alan bir kadının gazeteye verdiği yanıtın dikkat çekiciliğidir. Zira siyasi liderlerin eşleri, basında sadece ‘eş’ kimliğiyle ilgi çektiği basın tarihi boyunca söz konusu olan bir durumdur.

³⁶² “Gebeliği önlemede uygulanan yöntemlerin yarısı zararlı”, **Barış**, 7 Kasım 1980, ss. 1-5.

³⁶³ “Ülkemizde aile planlaması hizmeti yeterli değil”, **Barış**, 8 Kasım 1980, s. 3.

³⁶⁴ “Gandi Humeyni’ye kur yapmaya başladı”, **Barış**, 13 Eylül 1980, s. 3.

³⁶⁵ “Sayımda Ecevit’in Mesleği Hanesine Gazeteci Yazıldı”, **Barış**, 13 Ekim 1980, s. 1.

Barış gazetesinde kadınlar reklam dışında sanat haberlerinin verildiği sayfalarda da yer almaktaydı. Bunlar çeşitli sanat etkinliklerinin duyurulduğu haberler olmuştur. Bunun dışında erkek egemen bir alan olan spor sayfaları da kadınların görülme sıklığının arttığı sayfalar olmaya başlamıştır. Turnuvalardan, spor etkinliklerinden bahseden haberlerin dışında spor izleyicisi olarak da kadına ilişkin haber görmek mümkün olmuştur. Bu da alınan bir kararın aktarılmasıdır:

*Beden Terbiyesi Genel Müdür Vekili Yücel Seçkiner tüm bölgelere birer genelge göndererek bayan seyircilerin spor müsabakalarına yüzde 50 tenzilatlı biletlerle alınmasını istemiştir. Seçkiner genelgesinde bayan seyircilerin maçlara ilgi göstermesinin çirkin tezahüratı önleyeceğini belirtmiş konuyla ilgili danışma kurullarından karar çıkartılarak Genel Müdürlüğe gönderilmesi ifade etmiştir. Genel Müdür Vekili Yücel Seçkiner genelgesinde şöyle demiştir: Sporumuzun daha kaliteli ve özlenen düzeye ulaştırılabilmesinde ailelerin büyük katkısı olduğu bilinen bir gerçek olmasına rağmen tesislerimizde organize edilen spor müsabakalarına annelerin ve bayanların şimdiye kadar yeter ölçüde ilgisi çekilmemiştir. Bunda anne baba ve çocukların müsabaka yerlerine giriş toplam ücretinin bir yekün tutmasının payı bulunmaktadır. Bayanların spor müsabakalarına ilgisini çekmekle, spora olacak katkılarının yanında ayrıca diğer seyircilerin davranışlarında eskisine nazaran daha çok nezaket ve centilmenlik ortamında sağlanacağı bir gerçektir. [...]*³⁶⁶

Kadınların spora katılımı dünyanın diğer ülkelerde artıp bu nedenle spor haberlerinde sık sık yer almaya başlamış olsa da kadının spora dâhil olması toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirildiği bir dille aktarılmıştır.

1980 Darbesi ve kadın bağlamında gazetenin haberleri bu çerçevede kalıp önceki yıllarda olduğu gibi kadın isimleri ile çeşitli kurum atamalarına ilişkin haberlerde karşılaşılmıştır. Genel anlamda bakıldığında ise siyaset yaşamında kadını görmek pek mümkün olmamakla birlikte dönem itibarıyla kadına olan bakışı göstermektedir.

3.3.1.3. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesi incelemesi sonucu 1980 Darbesi ve kadına ilişkin haberlerin diğer gazetelerle benzer nitelikte olmakla birlikte sayısal manada da sınırlı olduğu görülmektedir. Gazetede ki haberleri belli başlı başlıklar altında toplamak mümkündür.

³⁶⁶ “Bayan seyirciler, maçlara yüzde 50 tenzilatlı girecek, **Barış**, 29 Ekim 1980, s. 6.

12 Eylül 1980 tarihli haberde sendika içerisinde yer alan kadına dair bir haberle karşılaşılmıştır. Adana’da aktarıldığı belirtilen haber şöyledir;

Görenlerin ‘böyle sendika başkanı dostlar başına’ dedikleri dağ bayır dolaşarak, tarım işçilerinin sorunlarına çare arayan Türkiye Yeni Toprak, Su, Tarım ve Orman İşçileri Sendikası Genel Başkanı Tolu Han, çalıştığı Torak-Su Çukurova Bölge Müdürlüğü’nden gündeliği 4 lira indirilerek Gümüşhane’ye sürüldü. 5 yıldan bu yana sendikacılık, 2 yıldan beri de genel başkanlık yapan yeşil gözlü, sarı saçlı Tolu Han, Toprak-Su’daki teknik hesapçılık görevinden arta kalan zamanını dağ bayır demeden tarla tarla dolaşarak tarım işçilerinin sorunlarını dinleyerek geçiriyor. Mahalli kıyafetlerini giymiş güzel sendika başkanını karşılarında bulan çoğunluğu Güneydoğu Anadolu’nun çeşitli kentlerinden gelmiş tarım işçileri, dertlerini bir bir dile getiriyorlar. Kendisini kaptırdığı işi nedeniyle evlenmeyi dahi düşünmeyen, Adana’ya döndüğünde de yetkililerin kapılarını aşındırarak tarım işçilerinin sorunlarına çare bulmaya çalışan sendika başkanı, şimdi kendi sorununa çare bulamıyor, ‘Meğer gece kapıma dayanıp (başkan ebe bul) diyen birilerinin dileğini yerine getirmek kolaymış’ diyen Tolu Han kendi dertlerini şöyle anlatıyor: ‘İşçi statüsünde 6 Kasım 1976 yılında Toprak-Su’da teknik hesapçı olarak işe başladım. İktidar değişince 8 ay 27 gün sonra işten çıkartıldım. Daha sonra mücadelemi sürdürerek aynı işe girdim. [...]. Bir gün elime Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı’ndan bir kâğıt tutuşturdular. Okuduklarıma inanamadım. 391 lira olan günlük yevmiyem 387 liraya indirilerek Gümüşhane’ye atandığım belirtiliyordu. Anlaşılan adamlar benden çok korkmuşlar. [...]. Bir hanımın kalkıp Gümüşhane’ye gidemeyeceğini biliyorlar. Beni istifaya zorluyorlar. Ama direneceğim.’ Güzel sendika başkanının sürgün edilmesine en çok üzülenler ise tarım işçisi kadınlar oldu. İşçi kadınlar, ‘bu gurbet ellerde derdimizi anlatabildiğimiz, başımız sıkıştığında yardımını isteyebileceğimiz bir o vardı. O da giderse biz ne yaparız?’ diyorlar.³⁶⁷

1980 darbesi ve kadın bağlamında hürriyette yer alan haberlerin büyük bir çoğunluğu önceden incelenen gazete haberlerinde olduğu gibi siyasetçilerin eşleri ile ilgilidir:

Milli Güvenlik Konseyi’nin yönetime el koymayasından sonra güvence altına alınan Necmettin Erbakan’ın eşi Nermin Erbakan da dün eşinin yanında bulunmak üzere İzmir Uzunada’ya gitti. İzmir Uzunada’da Alpaslan Türkeş’le beraber kalan Necmettin Erbakan’ın eşi Nermin Erbakan dün uçakla Ankara’dan İstanbul’a iki çocuğuyla birlikte geldi. Saat 16.30’da İstanbul’dan kalkan uçakla İzmir’e giden Nermin Erbakan için geniş güvenlik önlemleri alındı. [...].³⁶⁸

Dönemin siyasal yapısı değişse de eş olarak gazetede kendine yer bulan kadınlar, Hürriyet’te bir yazı dizisi içerisinde de yer almıştır. Dolaylı olarak da olsa kadınlardan yönetim, siyaset, dönem hakkında görüşlere ulaşılabilen röportaj uzun

³⁶⁷ “Kadın sendikacının maaşını indirdiler”, **Hürriyet**, 12 Eylül 1980, s. 1-13.

³⁶⁸ “Erbakan’ın eşi Uzunada’ya gitti”, **Hürriyet**, 16 Eylül 1980, s. 13.

süre, “Bakan Eşleri Anlatıyor” başlığıyla yayınlanmıştır. İçerik boyunca kullanılan dil de incelenmeye değerdir:

*Kabinenin en genç iki bakanından biri de Turizm ve Tanıtma Bakanı İlhan Evliyaoğlu. 51 yaşındaki Evliyaoğlu’nun eşi Pınar Evliyaoğlu, uzun boyu, zarif hareketleri ile ‘bir manken’ gibi değil gerçekten manken. Ama evlendikten sonra mankenliği bırakmış. [...]. Yaşamların bütünleşmesi sonucu, Pınar Evliyaoğlu da turizme gönül veren bir eş olarak konuşuyor. Turizm hakkında kesin ve tutarlı görüşleri var. Şöyle diyor: ‘Deniz, güneş turist için yeterli olmuyor. Turiste gereken hizmetin yapılması gerek. Turizm için çok para gerektiren bir hizmet tatil köylerimiz iyi işliyor. Bu konuda daha da gayret gösterilse Türkiye çok daha büyük gelir sağlayabilir.’ [...]. Pınar Hanım, sokakları ile birlikte memlekete gelen huzur ve sükunetin sürekli olmasını diliyor ve anne olarak daha önceki korku ve üzüntülerini anlatıyor.*³⁶⁹

Konuşan bir başka isim; “biri Boğaziçi Üniversitesi öteki de Fransız Lisesi’nde okuyan iki çocuk annesi Suna Özdaş” diye tanıtılan devlet bakanının eşidir ve genellikle eşiyile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.³⁷⁰ Bir sonraki günde yer verilen isim başbakan yardımcısının eşi Fevziye Baykara olmuştur:

*[...]. Bayan Baykara, eşine mali ve ekonomik konularda çok güveniyor. Ekonomik konularda hükümete büyük katkıları olacağına inanıyor. Hayat pahalılığından her ev kadını gibi şikayetçi. ‘Bir hafta için ayırdığımız parayı, gelecek haftaya yetiştiremiyoruz’ derken örnekler veriyor. Terörün yanı sıra hükümetin ekonomik durumu aynı kuvvet ve özenle ele alması dileğini belirtiyor. Sık sık çarşı pazara giden eşinin piyasa ile yakından ilgili olduğunu, onun da fiyatları yakından izlediğini söylüyor. Herkes gibi Fevziye Baykara, terör olaylarından, öldürülen gençlerden tedirgin. Konsey yönetiminin başlamasından sonra gelen sükunetin sürmesini diliyor. [...].*³⁷¹

Yazı dizisinde bakan eşi olmasının yanı sıra yaptıklarına, çalışmalarına vurgu yapılan bir isim de yer almıştır. “Özbek’ler Türk tarımının Türkiye’nin yüzünü güldüreceğine inanıyorlar...” ifadeleri ile başlayan yazıda Tarım ve Orman Bakanının eşine yer verilmiştir:

*[...]. Prof. Şahabettin Özbek’in eşi Nurinisa Özbek de aynı bilim dalında profesör. Aynı zamanda Türkiye’de yeni bir uygulamanın ilk sahibi. Ziraat Fakültesi Nükleer Tarım Bölümü eski başkanı ve şimdiki öğretim üyesi Prof. Dr. Nurinisa Özbek, Nükleer Tarım, Eğitim ve Araştırma Merkezini kurmakla görevli bulunuyor. Bunun için de çalışmalarını geceli gündüzlü sürdürüyor. Verdiği bilgiye göre, ‘Yeni teknik ve yöntemle ve nükleer sistemle tarımda üretim artırılabilecek.’ [...].*³⁷²

³⁶⁹ “Bakan Eşleri Anlatıyor: Pınar Hanım eşi gibi Türk turizmüne gönül vermiş...”, **Hürriyet**, 26 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁰ “Bakan Eşleri Anlatıyor: Vazifesini çok iyi yapar...”, **Hürriyet**, 26 Eylül 1980, s. 9.

³⁷¹ “Bakan Eşleri Anlatıyor: Fevziye Baykara hayat pahalılığından şikayetçi”, **Hürriyet**, 27 Eylül 1980, s. 9.

³⁷² “Bakan Eşleri Anlatıyor: Nurinisa Özbek 40 yıldır tarımla uğraşıyor”, **Hürriyet**, 27 Eylül 1980, s. 9.

28 Eylül 1980 tarihli gazetede yer alan isimlerden biri İmar-İskan Bakanı'nın eşi Hayriye Tüten'dir. Daha çok aile hayatından hareketle konuşulsa da kiraların çok yüksek olduğunu düşünen Hayriye Tüten, "hükümetin konut sorununa çare bulmasını diliyor."³⁷³ Aynı tarihli gazetede bir başka isim ise Melahat Menteş olmuştur.

Melahat Menteş eşinin Adalet Bakanı olduğu Bülend Ulsu hükümetinden ev kadını ve anne olarak 'ülkede huzurun sağlanmasını ve pahalılığın önlenmesini' istiyor. Adalet Bakanının eşi Melahat Menteş hükümetin de eşinin de başarılı olacağına yürekten inanıyor ve şöyle diyor: 'Son zamanlarda durumu herkes gibi biz de iyi görmüyorduk. Herkes huzursuzdu. Sokağa çıkamaz olmuştuk. Pahalılık ise dayanılmaz ölçüde artmıştı. Bu hareket de kaçınılmazdı. Hükümetin başarılı olacağına güveniyorum.' [...].³⁷⁴

Bakan Eşleri Anlatıyor dizisinde 29 Eylül 1980 tarihli gazetede yer alan isimlerden biri öncelikli olarak eşi ve babası etrafında tanıtılan Devlet Bakanının eşidir:

[...]. Ne var ki şu sırada Gülmen Öztrak'ın üzerinde de büyük ve manevi bir görev var. Beş ay önce kaybettiği babası Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'in vasiyeti olan mektupları düzene koyarak üniversiteye teslim edecek. [...]. Gülmen Öztrak dokuz yaşında başladığı piyanoya her gün iki saat çalarak devam ediyor. İlhan Öztrak operadan anne ile oğul ise klasik müzikten hoşlanıyorlar. Gülmen Hanım eşinin de içinde yer aldığı Ulsu Kabinesi'nin başarılı olacağına içtenlikle inanıyor. Sadece inanmakla kalmıyor 'Türkiye'nin bu başarısını gerçekleştirmesini içtenlikle diliyorum' diyerek hükümeti yürekten desteklediğini açıklıyor.³⁷⁵

Aynı tarihli gazetede yer alan bir diğer isim Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanının eşidir. O da öncelikli olarak babası ve eşi etrafında tanıtılmış fakat daha sonra eğitim hayatı da yazıda konu olmuştur:

[...]. Şehime Ayanoglu İstanbul Arnavutköy Kız Koleji'ni bitirdikten sonra Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin İngiliz Filolojisinden mezun olmuş, evlenmiş ve çalışmamış. [...]. 36 yıllık doktor eşi Şehime Hanım Türkiye'nin sağlıkla ilgili sorunlarını ve bu konudaki görüşlerini şöyle özetliyor: Görebildiğim kadarı ile halkımızın eğitilmesi önemli sağlık sorunlarının çözülmesinde büyük fayda sağlayacak. Bu eğitim ile çocuk ölümleri, çocuk hastalıkları, bulaşıcı hastalıklar önenebilir. Önemli olan halkımızın eğitimle bilinç kazanmasıdır.³⁷⁶

³⁷³ "Bakan Eşleri Anlatıyor: Hayriye Hanım'a göre kiralar çok yüksek", **Hürriyet**, 28 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁴ "Bakan Eşleri Anlatıyor: Melahat Hanım hükümetin başarılı olacağına inanıyor", **Hürriyet**, 28 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁵ "Bakan Eşleri Anlatıyor: Gülmen Hanım'ın şu günlerde büyük ve manevi bir görevi var", **Hürriyet**, 29 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁶ "Bakan Eşleri Anlatıyor: Şehime Hanım İngiliz Filolojisi mezunu", **Hürriyet**, 29 Eylül 1980, s. 9.

30 Eylül 1980 tarihli gazetenin yazı dizisindeki sonuncu isim Dışışleri Bakanının eşı Mina Türkmen'dir. Hariciyeci bir aileden geldiğı belirtilen Mina Türkmen'in yazıda anılarına yer verilmiştir.³⁷⁷

Siyaset içerisinde yer alan kişiler vesilesiyle gazetede haber olan kadınlar sadece eş kimliğıyle değil birinin kızı ya da akrabası olmanın etkisiyle de gazetede yer alabilmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

*Eski Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yeğeni Ömer Aral ile İnönü'lerin yeğeni Birgül İlmen dün Divan Oteli'nde yaptıkları düğünle evlendiler. Düğünde Mevhibe İnönü, Korutürk'ün eşı Emel Korutürk de hazır bulundular. Mühendis Sadi Aral'ın oğlu ekonomist Ömer Aral ile iş adamı Erdem İlmen'in İngiltere'de Sevk ve İdare tahsili yapan güzel kızı Birgül İlmen bir süre önce nişanlanmışlardı. Genç kızın tahsilini tamamlaması üzerine hazırlıklara başlandı ve Divan Oteli salonlarında dün gece düğün yapıldı. Düğüne erken saatlerde gelen Mevhibe İnönü tüm gece boyunca genç çifti izledi. Genç çiftin dans edişlerini bir ara Emel Korutürk ile birlikte izleyen Mevhibe İnönü onlara 'bir yastıkta kocayın' dedi. Birçok ünlü iş adamının hazır bulunduğu düğünden sonra Ömer Aral ile güzel eşı Birgül Aral balayı için Avrupa'ya gittiler.*³⁷⁸

Hürriyet gazetesinde, 1980 Darbesi ve kadın bağlamında incelenen haberler arasında yer alan konulardan biri de “çalışan annelerle” ilgilidir. Kullanılan dil, yaşanan sıkıntıların aktarımı açısından bu haberin analizi bakımından önemlidir:

*Geçim sıkıntısı ailelerde çalışan birey sayısının artmasını gerektirirken özellikle çalışan annelerin en büyük sıkıntılarından biri olan bakıma muhtaç çocuk sorunu giderek büyüyor. Çalışan annelerin bazıları evde bir büyük olması durumunda bu sorunlarını çözüyorlar ve aile bütçesinden harcama yapmaksızın bebeklerini veya çocuklarını iş saatlerinde baktırabiliyorlar. Bu arada büyüklerle birlikte oturmama durumunda ise sabah karanlığında bebeğı başka bir eve ve semte götürme, akşam alma anne ve babaya ayrı bir yorgunluk oluyor. Sabah işe gidiş akşam eve dönüş saatleri aksıyor, bebeğın sağlığı açısından da ortaya önemli problemler çıkıyor.*³⁷⁹

Devamında anaokulu, kreş, bakıcı seçeneklerinin sıralandığı haberde sorumluluğun genel olarak anneye yüklendiğı görülmektedir. Çalışan annelerin yer aldığı dilekçe, talep niteliğı taşıyan haber ise 1978-1979 Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü mezunları imzasıyla yayınlanmıştır:

Talim ve Terbiye Dairesi Bakanlığı'nın 23.9.1976 gün ve 346 sayılı kararları ile kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünün adı 1976-1977 öğretim yılından itibaren çocuk bakımı bölümü olarak değiştirilmekle kalmamış aynı zamanda da ana sınıf öğretmenliğı hakkını da ortadan kaldırmış bulunmaktadır. [...]. Bizlere tanınan öğretmenlik hakkını kaldırılmasıyla

³⁷⁷ “Baka Eşleri Anlatıyor: Mina Türkmen'in gözü ile eşı çok çalışkan ve esprili bir kişi”, **Hürriyet**, 30 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁸ “İnönü ve Korutürk'ün Yeğenleri Evlendi”, **Hürriyet**, 26 Eylül 1980, s. 9.

³⁷⁹ “Çalışan annelerin en büyük sorunu: Çocuğuma kim bakacak?”, **Hürriyet**, 26 Eylül 1980, s. 3.

*çalışan annelerin çocuklarının problemlerinin halledilmesi gerekirken onların da zor durumda kalarak perişan olacaklarını istemeyerek hatırlatmak isteriz...*³⁸⁰

Kadınların meslek seçiminde nasıl zorlandıklarının haber yapılması açısından da yazı önem taşımaktadır.

Hürriyet'teki kadınlarla ilişkin bir başka haber ise Almanya'ya vizeyle giden bir kadınla ilgili olmuştur. "Almanya'ya vizesini yaptırıp ilk gelen Türk Mübeccel Mimaroglu idi. Wleshbaden'de çalışan yakınları tarafından karşılanan Mübeccel Mimaroglu,'ne yalan söyleyeyim, vizem olduğu halde Almanya'ya gidemeyeceğim diye bayağı korktum' dedi."³⁸¹ Kadınların, bu dönemde yurt dışı ilişkileri çeşitli yazılarla da ele alınmaya çalışılmıştır.

Hürriyet'te yer alan haberlerin bir kısmı da siyaset ve kadın temasını farklı bir açıdan görmeyi sağlamaktadır. Burada kadınların siyasal ortamdan dolayı etkilenecekleri yazılar üzerinden incelenmiştir. Fakat şu da belirtilmeli ki üzüntünün, yasin kadına yüklenmesi, babanın değil de annenin üzerinden acının tanıtılması ataerki tarafından asırlardır yapılmıştır. Hürriyet'in haberinde de bu konu işlenmiştir. Buna göre "iki talihsiz ana" başlığıyla çocuklarının idamı ardından kadınların üzüntüsüne yer verilirken görsellerde kadınların ağladığı erkeğin dik durduğu bir resim tercih edilmiştir.³⁸² Bunun yanı sıra kadın ve siyaset teması ile ilişkilendirilebilecek bir başka haber Fransa'daki başkan adayının kadın olmasıyla ilgili yapılmıştır. Bu haberde de diğer gazetelerde olduğu gibi siyasetçi erkekler için kullanılan ifadeden farklılaşan söylemlerin varlığı söz konusudur. Haberden de anlaşılacağı üzere, kadından konuşması üzerine bir beklentinin olduğu fakat onun bunu karşılamadığı ifadelendirilmeye çalışılmıştır. Bununla ilgili şöyle bir yazı paylaşılmıştır:

Fransa'da başkanlık seçimine katılacak olan tek kadın aday Marie France Garaud, özellikle 'anti-Sovyet' tavrıyla kamuoyunun ilgisini çekiyor. Zarif ve sakin görünümlü bir kişi olan 46 yaşındaki Marie France Garaud'un uyumlu bir aile yaşantısı var. Eşi ve iki oğlunu seçim kampanyasında hiç ortaya çıkarmayan, ailesi ve özel yaşamıyla ilgili konuşmayı sevmeyen Bayan Garaud, 'kamuoyunu ilgilendiren tarafım, politik yaşantımdır. Aile hayatım hakkında ise kimseye bir açıklama yapmam gerekmez. Özel yaşantım bana aittir' diyor. Dış politikasının esasını 'Sovyet hegemonyası' üzerine kuran Garaud, 'ben dış

³⁸⁰ 78-79 Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü mezunları, "Ana sınıfı öğretmenliği hakkının kaldırılması anneleri perişan ediyor", **Hürriyet**, 7 Kasım 1980, s. 5.

³⁸¹ "Almanya'ya vizeli ilk giren Türk Mübeccel Hanım oldu", **Hürriyet**, 6 Ekim 1980, s. 1.

³⁸² "İki Talihsiz Ana", **Hürriyet**, 26 Ekim 1980, s. 1.

politikada düşünülecek tek sorunun Sovyet sorunu olduğu inancındayım’ diyor.³⁸³

Kadınlar siyasi kimlikleriyle ya da eşleri aracılığıyla gazetede yer almanın yanı sıra spor haberlerinde de eril söylem üzerinden değerlendirilmişlerdir. Sanat ve spor haberlerinde kadınlar daha sık görülse de eşleri aracılığıyla da gazeteye taşınmıştır. Burada da kullanılan dilin cinsiyetle birlikte değiştiği görülmektedir:

Hayat bu işte... bazılarının üzüntüleri, bazılarının sevinçleri oluyor... Futbol severler üzüliyorlar... Futbol ağacımız yaprak döküyor. Her düşen yapraktan sonra ‘rüküş bir kadın’ gibi çıplaklaşan, çirkinleşen o ağaca bakası gelmiyor kimsenin... Ve işte B. Mehmet de o ağaçta ‘son yaprak’ gibi duruyor. Fakat bugün esecek rüzgâr, onu da katıp götürecektir... Ama sevinenler de var. Bir süre önce yine böyle bir yaprak kopmasından çok memnun olan Cemil’in eşi Gülsüm Turan, ellerini atmış Çiğdem Oğuz’un omzuna: ‘Geçmiş olsun şekerim...’ diyor, ‘Gözün aydın’ diyor. Gözlerindeki ışıltı, şebboy sıcaklığı ile yayılıyor Çiğdem Oğuz’un... Teşekkür ediyor can dostuna... ‘Haksızsınız, haksızlık ediyorsunuz’ diyebilir misiniz? Biz seyretmek için doyamadık. Onlar ise ‘aile yaşantısına’ doyamadı. Bakın genç kadının anlattıklarına: ‘Kamp dedi gitti... Maç dedi gitti... Çocuklarımın öyle geceleri oldu ki, ateşler içinde (baba...baba...) diye kıvrılırken rüyalarında babaları ile yatıp babasız uyandılar. Nice günler daha oldu, dönüşünü dört gözle bekledik. Geldi, gülen yüzünü değil, sakatlığın ekşittiği yüzünü görebildik...’ Ama yine de hemen ilave ediyor Çiğdem Oğuz: ‘Asla nankör olmayız. Biz çile çektik, ama o ekmeğimizi ayağı ile kazandı...’³⁸⁴

Bu haberlerin dışında diğer gazetelerde olduğu gibi kadınlar reklam, sanat ve gündelik hayatın yansıdığı ve devam eden şiddet haberlerinin içerisinde yer almışlardır. Bu dönemde, kadın-siyaset ilişkisini anlatan yazıların yer almadığı genel olarak dönemi “özel hayat” içinde anlatmaya çalışan siyasetçilerin eşleri başta olmak üzere özel alanda kadını anlatan kadın söylemleri yer almıştır.

3.4. KADIN-SİYASET İLİŞKİSİNDE BASININ ETKİLERİ (1980-2016)

1980 sonrası dönemde de gerek Türkiye gerek kadınlar açısından tarihsel öneme sahip gelişmeler yaşanmıştır. Dönemin karakteristik yapısının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklılaşması, kadın hareketinde başlanılan noktadan ileriye gidilmesi, taleplerin daha net dile getiriliyor oluşu basına da yansımıştır. Bu dönem içerisinde basılı olduğu kadar internet basını da arttığı için gazetelerin ve dergilerin internette yer alan sayıları da incelenmiştir.

³⁸³ “Fransa’nın kadın başkan adayı Sovyet aleyhtarı”, **Hürriyet**, 7 Kasım 1980, s. 9.

³⁸⁴ Talay Erker, “Cemil’in eşi, B. Mehmet’in eşine ‘Gözün aydın Şekerim’ dedi”, **Hürriyet**, 30 Kasım 1980, s. 15.

3.4.1. Gazeteler

3.4.1.1. Hürriyet Gazetesi

Kadının her alanda var olma mücadelesinin sonucu olarak siyasette, ekonomide daha etkin bir şekilde yer almaya başlaması Hürriyet'in içeriğindeki haberlerden de anlaşılmakla birlikte eşitliğin sağlanamamış olması da kendini göstermektedir. Fakat 1935 ile birlikte farklı konularda yapılan kadınlarla ilgili haberlerin ya da kadınların gazetede yazdığı mevzuların değiştiğini gözlemlemek oldukça kolaydır.

1980 sonrası dönemde Hürriyet'te ilk olarak Tansu Çiller ile ilgili haberlerin yoğunlaştığı görülmüştür. İlk kadın başbakanın söylemleri gazetede sık sık yer almıştır. Başbakanlığı sonrasındaki eleştirel haberlerin ise her zaman için bir erkek siyasetçinin haberindeki dilden farklı yazıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1990 sonrasında ilk kadın başbakan olan Çiller basında değişik konularla ve söylemlerle yer almıştır:

Eskişehir gezisi sırasında İşçi Partililerin pankartlı protestoları ile keyfi kaçan DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'e, DSP milletvekillerinden de bir protesto geldi. Seyitgazi'nin 75'inci kuruluş yıldönümüne seçim otobüsünü getirerek milletvekilleriyle tören yerini siyasi şov alanına çeviren Çiller'i, DSP Eskişehir milletvekilleri Necati Albay ve Mahmut Erdir protesto ederek protokoldeki yerlerine oturmazlar. Halkın arasında törenleri izleyen milletvekilleri, Çiller'in kurtuluş törenini istismar ettiğini söylediler. DSP'li Albay, "Bu bir kurtuluş törenidir. Burayı DYP'nin şovuna dönüştürdüler. Kendisini protesto ediyoruz. O yüzden protokoldeki yerlerimize oturmaz" dedi. Çiller, dün Seyitgazi Külliyesi'ni ziyaret etti. Külliye'nin aşevinde kadınlarla birlikte gözleme için eline oklava alıp hamur açan Çiller, daha sonra Mahmudiye'ye geçti. Çiller burada malvarlığı ile ilgili ilginç bir itirafta bulundu. Daha önce 'Özer ile coca-cola içecek para bulamazdık. Çok yoksul günlerimiz geçti' diyen Çiller kendisinin 25 yıl boyunca profesörlük yaptığını ve ekonomik durumunun iyi olduğunu belirterek, "Allaha şükür siyasete girmeden önce yedi ceddime yetecek kadar imkânım vardı" dedi. Bazı çevrelerin kendisi ile uğraştığını belirten Çiller 'Varsın olsun benim gibi bin tane Çiller, halkım için feda olsun' diye konuştu. Kendisi ile ilgili 'kaçacak' iddialarına ise Çiller 'Bu topraklardan beni hiç kimse koparamaz. Benim için kim ne varsa, çıkarmazsa ahirette yine yakasını tutacağım' dedi.³⁸⁵

³⁸⁵ Hakan Akpınar ve Kemal Aslan, "Çiller: Yedi ceddime yetecek param vardı", **Hürriyet**, 2 Eylül 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-yedi-ceddime-yetecek-param-vardi-39262459>, (04.06.2017).

Çiller'in hakkındaki suçlamalarla ilgili konuşması daha sonra da gazetede yer almıştır. İlk kadın başbakan, basında olumsuzlanan yönlerini sürekli doğrulamak ve belgelerle anlatmak durumunda kalmıştır. Basının ilgilendiği yönlerin başında da bunlar gelmiştir. Bunula ilgili bir yazıda:

DYP Lideri Tansu Çiller, hakkındaki iddialara karşı meydan okudu, “Belge getirsinler; o saat siyaseti bırakır, iki elimi keserim” dedi. Kendisine iftira atıldığını öne süren Çiller, dün de Datça'da küçük bir topluluğa yaptığı konuşmada, kendisine yöneltilen eroin kaçakçısı suçlamalarına yanıt verdi. Eroin kaçakçısı olduğuna ilişkin iddiaların 20 Temmuz'da Alman yetkilileri tarafından yalanlandığını belirten Çiller, şunları söyledi: “Bu sahte belgeyi kim düzenledi soruyorum. Kim yaptı bunları? Dosyalar dediler, mafya dediler, eroin kaçakçısı dediler. Ben buradayım. Haydi buyursunlar çıkarsınlar. Eğer bunun belgesini getirirlerse o saat siyaseti bırakır, iki elimi keserim.” Buradan Bozburun'a geçen Çiller, 10-15 kişilik grup tarafından karşıladı. Daha sonra Marmaris'in İçmeler Beldesi'ne geçen Çiller, kalabalık göremeyince meydana konuşmadı. Armutalan ve Beldibi'ndeki programı da ilgi görmediği için iptal edildi.³⁸⁶

Bunun dışında gittiği yerler, orada yaptığı konuşmalar da aktarılmıştır:

DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, sel felaketi yaşanan Samsun'un Havza'nın afet bölgesi ilan edilmesini istedi ve vatandaşların zararının karşılanması gerektiğini söyledi. Dün Ankara'dan havayoluyla Merzifon'a oradan da karayoluyla Havza'ya gelen Çiller, Hacıosman Deresi'nin taşması üzerine 500 ev ve işyerinin sular altında kaldığı, 4 evin ağır hasar gördüğü Havza'da Kaymakam Selim Cebiroğlu ile Belediye Başkanı Celal Er'den bilgi aldı, selin en çok etkili olduğu 25 Mayıs Mahallesi'ni gezdi. Çiller, Belediye Meydanı'nda çamurdan ayağı kayıp düşme tehlikesi geçirmesine karşın çizme giymeyi de kabul etmedi. Çiller'i düşmekten korumaları kurtardı. Bazı kadınların sarılarak ağlaması üzerine Çiller'in gözleri yaşardı. Belediye binası önünde yaklaşık 500 kişiye de hitap eden Çiller şöyle dedi: Buraya acınızı paylaşmaya geldim. Bir ananız olarak geldim. Buradaki bütün yaraların sarılmasının takipçisi olacağım. Çiftçilerimizin borçlarının faizsiz ertelenmesi ve Havza'nın derhal afet bölgesi ilan edilmesi gerekir. 2 trilyon lira zarar olduğunu görüyorum.” ifadesi ile açıklama yapmıştır.³⁸⁷

Çiller'in gittiği yerler ve konuşmalarında biri de ABD'deki bir etkinlikten aktarılmıştır. ABD'de kadın liderler toplantısına katılan Tansu Çiller Harvard Üniversitesi'ndeki Türk öğrencilerin sorularını cevaplandırmıştır. Bu yazıda “Çiller'e ilk soru Pınar Yeğen adlı öğrenciden geldi. Yeğen, Çiller'e, “8 yıllık eğitimi önce savunup, neden sonra karşı çıktığını” sordu. DYP Lideri, bu soruya,

³⁸⁶ Hakan Akpınar, Erdoğan Tokatlı, ve Mustafa Saniipek, “Çiller: Belge getirin, iki elimi keseyim”, **Hürriyet**, 11 Eylül 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-belge-getirin-iki-elimi-keseyim-39263806>, (04.06.2017).

³⁸⁷ “Çiller: Havza da afet bölgesi”, **Hürriyet**, 26 Mayıs 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-havza-da-afet-bolgesi-39020673>, (04.06.2017).

“Sekiz yıl gerekli hatta 12 yıl daha iyi ama insanlar özgür olmalı, onlara esneklik tanınmalı”³⁸⁸ diye yanıt vermiştir.

Tansu Çiller haberleri sadece başbakanlık dönemi ya da sonrasında yaptıkları ve söylediklerinin aktarılmasıyla kalmamıştır. Onun çevresinde gelişen olaylar, yaşananlar da yazılmıştır.

DYP Genel Başkan Yardımcısı ve Tekirdağ Milletvekili Hasan Peker, Çiller'i istifaya davet ederek partisinden ayrıldı. Peker, Çiller istifa edene kadar DYP'ye dönmeyeceğini söyledi. Peker'in istifasıyla DYP'nin Meclis'teki sandalye sayısı 101'e düştü. DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in 'sağ kolu', Genel Başkan Yardımcısı Hasan Peker de istifa etti. Tekirdağ Milletvekili Peker, “Çiller Genel Başkanlık'tan istifa edene kadar DYP'ye geri dönmeyeceğini” söyledi. DYP yönetiminden ‘ilk fire’ olan Peker'in istifasıyla bu partisinin TBMM'deki sandalye sayısı 101'e düştü. Peker, dün istifa kararını aldıktan sonra Hürriyet'e yaptığı yazılı açıklamada, merkez sağdaki dağınıklığın kendisinin ve diğer milletvekili arkadaşlarının millete hizmet vermesinin önünde engel teşkil ettiğini vurguladı. Merkez sağdaki bütünleşmenin DYP'de gerçekleşeceğine inandığını vurgulayan Peker, “Ancak DYP bu süre içerisinde halkçı, milletle bütünleşen parti içi geleneğinden uzaklaşmıştır” dedi. “Bugün bütün milletin de gördüğü gibi merkez sağdaki bütünlük DYP'nin bugünkü yönetiminde gerçekleşemez. Son siyasi gelişmeler benim de Başkanlık Divanı üyesi olduğum DYP'nin süratle kan kaybettiğini göstermektedir.” Çiller'in son dönemde, “amaçları başka olan birtakım kişilerle birlikte hareket ederek doğruları yapmaktan uzaklaştığını” da vurgulayan Peker, şunları söyledi: “Merkez sağdaki bütünleşmenin önünü açmak için Çiller fedakârlık yaparak istifa etmelidir. DYP Genel İdare Kurulu derhal toplanıp af çıkarmalıdır. DYP'den giden bütün arkadaşlarımızı geri çağırmalıdır.” Yeni hükümetin toplumun büyük kesiminden destek aldığını ve güvenoyunda kösteklenmemesi gerektiğini de vurgulayan Peker, “DYP'deki yeni oluşum gerçekleşene kadar ülkenin istikrarsızlıktan kurtulması için hükümete güvenoyu verilmesi ve yeni şekillenen DYP ile ANAP'ın bir araya gelmesi ve de ilk seçimlerde MHP'nin de dahil olacağı bir ittifak ile bütünleşmenin sağlanması gereğini ortaya koyuyorum” dedi. Peker'in bugün sabah TBMM Başkanlığına istifasını göndereceği de öğrenildi.³⁸⁹

Bu tarz haberler bununla sınırlı kalmamıştır. “Devlet eski Bakanı ve İzmir Milletvekili Ufuk Söylemez dün, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'i ziyaret ederek, güven oylamasında grubu serbest bırakmasını istedi. DYP çevrelerinden alınan bilgilere göre, Söylemez, dün akşam saatlerinde Çiller ile konutunda görüştü. [...].³⁹⁰ Yazıların çoğu, kadın başbakanı olumsuzlayan, politikalarından çok, özel yaşamı ve sosyal çevresi ile alıntılanan özellikler taşıdığı görülebilir.

³⁸⁸ “Çiller’e, Chantal dersi”, **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/cillere-chantal-dersi-39016813>, (04.06.2017).

³⁸⁹ Muharrem Sarıkaya, “Çiller’in sağ kolu da gitti”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/cillerin-sag-kolu-da-gitti-39254239>, (04.06.2017).

³⁹⁰ “Söylemez’den Çiller’e: Grubu serbest bırak”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/soylemezden-cillere-grubu-serbest-birak-39254243>, (04.06.2017).

Hürriyet'te siyasi yaşamıyla yer alan bir başka isim de Meral Akşener olmuştur. Bir basın toplantısı duyurusu ve sonrasındaki eleştirel haberler ise dilin erkek siyasetçiler için kullanılandan farklı olduğunu göstermektedir.

*Akşener, basın toplantısını erteleme gerekçesiyle ilgili olarak da 'Sert bir açıklama yapmayı planlıyordum, ancak bu ortamı daha da gerginleştirecekti. Hukukçularla da konuştum. Bir sorun çıkmasını istemedim. Konuşmamı bu çerçevede hazırladım' dedi.*³⁹¹

Genellikle kadın siyasetçilerin icraatlarına ilişkin bilgiler verilmesi yerine, yaşadıkları olumsuzluklar ön plana çıkarılmıştır.

Basın toplantısı yapılacağı bu şekilde aktarılırken sonrasında da değerlendirme niteliğinde bir yazı yayınlanmıştır. Konu, 9 Temmuz 1997 tarihli yazı ile ele alınmıştır:

İçişleri eski Bakanı Meral Akşener, 2 gündür saat başı ertelediği basın toplantısını dün sonunda gerçekleştirirken, DYP yeni bir cephe daha açıyordu: Genelkurmay... Aslında yakın geçmişte, "Çiller fanatiği gençleri tutmakta zorlanacağız" sözleriyle medyaya da cephe açan kişi olduğu hatırlanırsa, Akşener'in bu tutumu yadırganır bir davranış değildi. Akşener çünkü basın toplantısını, DYP Kadın ve Gençlikten Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı şapkasını giyerek gerçekleştirdi. Her iki yanında yardımcılar Orhan Toksoy ile Ayla Özbek'in olması, bunun en belirgin göstergesiydi. Akşener bu davranışı ile belki partinin de arkasında olduğu izlenimi vermek istedi..." denilmiştir³⁹²

Bu konuyla ilgili bir başka haber de basın toplantısında söylediklerinden dolayı siyaset dünyasından Akşener'e yöneltilen eleştirileri aktarmaktadır. Kadın politikacıların eleştirildiği süreçlerde basında sık sık yer almıştır.

Meral Akşener'in çünkü basın toplantısında yaptığı açıklamalarına hükümet kanadından çok sert tepkiler geldi. DYP'lilerin çoğu açıklama yapmaktan kaçınırken, bir kısmı da Akşener'in haklı olduğunu söyledi. İsmet SEZGİN (Milli Savunma Bakanı) Bunları söyleyenin cezai ehliyeti yoktur. Murat Başesgioğlu (İçişleri Bakanı) Bir İçişleri eski Bakanı'nın 'Darbeyi önledim' demesi cezai ehliyetle bağdaşmaz. Herhalde kendisine gerekli cevap verilecektir. Bu cevap milletten gelecektir. Yalım Erez (Sanayi ve Ticaret Bakanı) Allah akıl versin. Eğer orduda hiyerarşi dışı örgütlenme varsa, ispat etmesi gerekir. Demir Berberoğlu (DYP Eskişehir Milletvekili) Yazmamak kaydıyla çok şey söyleyebilirim. Ama yazacaksınız, 'Yorum yok', 'Söylenecek hiçbir şey yok' derim. Daha ne söyleyeyim? Ahmet Uyanık (DYP Çankırı Milletvekili) Padişahlık döneminde mi yaşıyoruz? Anayasa'yı ve ülkeyi kollamak sadece askerin işi mi? Batı Grubu ne demek? Kanunları inceledik, Genelkurmay'ın bu tür bir istihbarat toplamaya yetkisi yok. Meral Hanım haklı. Turhan Güven (DYP İçel Milletvekili) Hukuk herkesi bağlar. Ne askerin, ne de bir başka

³⁹¹ "Akşener'in basın toplantısı telaşı", **Hürriyet**, 8 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksenerin-basin-toplantisi-telasi-39254141>, (04.06.2017).

³⁹² Muharrem Sarıkaya, "Akşener, Ürkek ve Çelişkilerle Dolu", **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksener-urkek-ve-celiskilerle-dolu-39254310>, (04.06.2017).

kurumun bir diğeri dinleme hakkı yoktur. Nahit Menteşe (DYP Aydın Milletvekili) Toplantıyı dinlemedim. Değerlendirme yapmak istemiyorum. Mahmut Yılbaş (DYP Van Milletvekili) Ne yani iki kurumun birbirini dinlemesine sevinmemiz mi gerekiyor?³⁹³

Seçim süreçleri de kadınların haberlerde yer almasının söz konusu olduğu dönemler olmuştur. Hürriyet'in kadınların siyasette olması çerçevesinde seçim sonuçları, meclise giden kadınlar ile ilgili haberler sıkça yer almıştır. 1999 seçimlerinin kadınlar açısından sonucu değerlendirilirken başörtüsü konusuna da değinilmiştir.

TBMM'de yeni dönemde 23 kadın milletvekilinin yer alması ve bununla birlikte türban tartışmasının yaşanması bekleniyor. İstanbul 1. Bölge FP adayı Merve Sefa Kavakçı ise en çok tartışma yaratacak isim olacağı benziyor. Seçimlerden önce Meclis'e girdiği takdirde türbanını çıkarmayacağını belirten bilgisayar mühendisi Kavakçı'nın milletvekili seçilmesinin ardından ne yapacağı merak ediliyor. MHP'li kadın adaylardan Nesrin Ünal ile Melek Denli Karaca da türbanlı. Nesrin Ünal daha önce "Meclis'e girersem türbanı çıkarırım" demişti. Çeşitli nedenlerle seçime girmeyen ya da yeniden seçilemeyen 8 kadın milletvekili de 'eski milletvekili' ünvanı ile Meclis tarihinde yerine alacak. Meclis'in renkli simalarından ANAP'lı İmren Aykut'un yanı sıra, 'İlk kadın vali' ünvanlı ANAP'lı Lale Aytaman yeni dönem Meclis'inde olmayacak. Partisi barajı aşamadığı için Meclis'e giremeyen CHP'li Oya Araslı ve Birgen Keleş'in yanı sıra Tansu Çiller'e tepki göstererek DYP'den ayrılan ve yeniden aday olmayan Gencay Gürün ve Ayseli Göksoy ile yaklaşık dört yıllık yasama döneminde varlıkları fark bile edilmeyen DSP'li Zerrin Yenicali ile DYP'li Ümrân Akkan da yeni Meclis'te yer almayacak. Resmi olmayan rakamlara göre TBMM'ye girmesi kesinleşen kadın adaylar şöyle:

DSP MİLLETVEKİLLERİ (9)

Sema Pişkinsüt (Aydın 1.sıra / tıp doktoru)

Gönül Saray (Amasya 1.sıra / kimya mühendisi)

Tayyibe Gülek (Adana 3.sıra / iktisatçı)

Sabahat Vardar (Bilecik 1.sıra / diş hekimi)

Güler Aslan (İzmir 1.Bölge 4'üncü sıra / eğitimci)

Nazire Karakuş (İstanbul 3.Bölge 5'inci sıra / avukat)

Hülya Arslan (Balıkesir 4.sıra ziraat mühendisi)

Melda Bayer (Ankara 1.Bölge 4.sıra / İşletme)

Sulhiye Serbest (İstanbul 1.Bölge 6'ıncı sıra / eğitimci)

MHP MİLLETVEKİLLERİ (3)

Nesrin Ünal (Antalya 2.sıra / tıp doktoru)

Melek Denlikaraca (Çorum 3.sıra / tıp doktoru)

Hidayet Kılınç (İçel 2.sıra / bürokrat)

ANAP MİLLETVEKİLLERİ (3)

İşıl Saygın (İzmir 1.Bölge 1.sıra / mimar)

Nesrin Nas (İstanbul 2.Bölge 3'üncü sıra / mali danışman)

Sibel Çarmıklı (İstanbul 1.Bölge 6'ıncı sıra /iş idaresi)

FP MİLLETVEKİLLERİ (3)

Prof. Oya Akgönenç (Ankara 1.Bölge 1.sıra / öğretim üyesi)

³⁹³ "Aksener'in cezai ehliyeti yok", **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksenerin-cezai-ehliyeti-yok-39254234>, (04.06.2017).

Merve Sefa Kavakçı (İstanbul 1.Bölge 4.sıra / bilgisayar mühendisi)
DYP MİLLETVEKİLLERİ (5)
Tansu Çiller (İstanbul 3.Bölge 1.sıra / ekonomi profesörü)
Ayfer Yılmaz (İçel 1.sıra / iktisatçı)
Meral Akşener (Kocaeli 1.sıra / öğretim üyesi)
*Nesime Aysel Sabuncu (Adana 2.sıra / sanayici / ortaokul)*³⁹⁴

2002 seçimleri ve sonrası dönem, parlamentoda kadın sayısının ve oranın artışını beraberinde getirmiştir. Basında da bu durum sürekli olarak işlenmiştir.

Geçen dönem 23 kadın aday milletvekili seçilmeyi başarırken, bu dönem bu sayı 26'ya çıktı. AK Parti'den 14, CHP'den ise 12 kadın aday milletvekili seçildi. Böylece kadınlar, 550 kişilik parlamentoda yüzde 4.72 oranında temsil edildi. 21. Dönemde bu oran yüzde 4.18'di.

Resmi olmayan sonuçlara göre 22. Dönem Parlamentosu'nun kadın milletvekilleri şöyle:

AK Parti:

Ayhan Zeynep Tekin (Adana), Reyhan Balandı (Afyon), Remziye Öztoprak (Ankara), Semiha Öyüş (Antalya), Fatma Şahin (Gaziantep), Gülseren Topuzlu (İstanbul), Zeynep Karahan Uslu (İstanbul), Nimet Çubukçu (İstanbul), Güldal Akşit (İstanbul), İnci Gülser Özdemir (İstanbul), Halide İncekara (İstanbul), Nükhet Hotar (İzmir), Serpil Yıldız (İzmir), Asuman Yekta Haydaroğlu (Van).

CHP:

*Nevin Gaye Erbatur (Adana), Oya Araslı (Ankara), Ayşe Gülsün Bilgehan (Ankara), Nurdoğan Topaloğlu (Ankara), Özlem Çerçioğlu (Antalya), Güldal Okuducu (İstanbul), Bihlun Tanaylıgil (İstanbul), Birgen Keleş (İstanbul), Zeynep Damla Gürel (İstanbul), Sıdika Gürel (İstanbul), Türkan Miçoğulları (İzmir), Canan Arıtman (İzmir).*³⁹⁵

Aynı seçim ile ilgili CHP içerisinde yer alan kadınlar da gazetede haber ayrıca olmuştur.

*CHP listelerinden seçime giren 12 kadın aday milletvekili seçildi. CHP'li kadın milletvekillerinin isimleri şöyle: Prof. Gaye Erbatur (Adana), Prof. Oya Araslı (Ankara), Gülsüm Bilgehan (Ankara), Özlem Çerçioğlu (Aydın), Güldal Okuducu (İstanbul), Bihlun Tamaylıgil (İstanbul), Birgen Keleş (İstanbul), Zeynep Damla Gürel (İstanbul), Sıdika Aydoğan (İstanbul), Türkan Miçoğulları (İzmir), Canan Arıtman (İzmir), Fatma Özkumur (Uşak).*³⁹⁶

Meclise giren kadınların sayısının değişmesi de başka bir yazıya konu olmuştur.

Seçimlere TBMM'ye AKP'den 13 ve CHP'den 11 olmak üzere 24 kadın milletvekilini de taşıdı. AKP'nin oy oranının beklenenin üzerinde olmasıyla, alt sıralardaki kadın adayları da Meclis'e girebildi. Ama Meclis'teki kadın

³⁹⁴ “Meclis'te 23 kadın”, **Hürriyet**, 20 Nisan 1999, <http://www.hurriyet.com.tr/mecliste-23-kadin-39074660>, (04.06.2017).

³⁹⁵ “26 kadın Meclis'te”, **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/26-kadin-mecliste-107573>, (05.06.2017).

³⁹⁶ “CHP'den 12 kadın vekil”, **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/chpden-12-kadin-vekil-107534>, (05.06.2017).

milletvekili oranı yine yüzde 4'lerde kaldı. Bundan önceki seçimlerde Meclis'e giren kadın milletvekili sayısı 22 olmuştu.

AKP listesinden TBMM'ye giren kadın milletvekilleri şunlar:

Ayhan Zeynep Tekin (Adana), Reyhan Balandı (Afyon), Remziye Öztoprak (Ankara), Semiha Öyüş (Aydın), Fatma Şahin (Gaziantep), Gülseren Topuz (İstanbul) Zeynep Armağan Uslu (İstanbul), Nimet Çubukçu (İstanbul), Güldal Akşit (İstanbul), İnci Gülser Özdemir (İstanbul), Halide İncekara (İstanbul), Nükhet Hotar (İzmir), Serpil Yıldız (İzmir).

CHP'li kadın milletvekillerinin isimleri şöyle:

Prof.Gaye Erbatur (Adana), Prof.Oya Araslı (Ankara), Gülsüm Bilgehan (Ankara), Özlem Çerçioğlu (Aydın), Güldal Okuducu (İstanbul), Bihlun Tamaylıgil (İstanbul), Birgen Keleş (İstanbul), Zeynep Damla Gürel (İstanbul), Sıdika Aydoğan (İstanbul), Türkan Miçoğulları (İzmir), Canan Arıtman (İzmir).

MECLİSE GİREN KADIN MİLLETVEKİLİ SAYISI (1935-1999)

Seçim Yılı	Toplam	Kadın
1935	395	18
1939	400	15
1943	435	16
1946	455	9
1950	487	3
1954	535	4
1957	610	7
1961	450	3
1965	450	8
1969	450	5
1973	450	6
1977	450	4
1983	400	12
1987	450	6
1991	450	8
1995	550	13
1999	550	22
2002	550	24 ³⁹⁷

Sonuçlar dışında gazetede kadınlarla ilgili ayrıntılı ya da özel haberlere de yer verilmiştir. Bunlardan biri de 2009 seçimleri sonrasında Aydın'dan aktarılanlar olmuştur.

Aydın Merkez'de AKP ve MHP'li rakipleriyle kıyasıya mücadelenin ardından başkanlığa uzanan CHP'li Özlem Çerçioğlu ile İncirliova İlçesi'nde belediye başkanı iken 2007 yılında yaşamını yitiren eşi CHP'li Yahya Ümit Orbay'ın yerine aynı partiden aday gösterilen Fadime Orbay kadınların gururu oldu. Çerçioğlu, burun farkıyla yarışı rakiplerinin önünde bitirirken, Fadime Orbay oyların yüzde 31.9'unu alarak ezici üstünlükle eşinden boşalan koltuğu devraldı. Aydın'da, Çerçioğlu'nun zaferi büyük yankı buldu. CHP'liler, gecenin geç saatlerine kadar davul zurna eşliğinde eğlendi. Fadime Orbay ise "Kadınlarımızla, gençlerimizle bir bütün olduk. Hep birlikte bu seçimi kazandık. Sadece bana oy verenlerin değil herkesin belediye başkanayım.

³⁹⁷ "Kadın milletvekili sayısı iki arttı!", **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-milletvekili-sayisi-iki-artti-107597>, (05.06.2017).

Eşimden yarım kalan projeleri tamamlayıp daha da üstüne ekleyerek İncirliova'mız için ne gerekiyorsa, hep birlikte el birliğiyle yapacağız. Verdiğimiz sözleri yerine getireceğiz” diyerek sevincini dile getirdi. “Eşime gösterilen saygı ve sevgi bana da gösteriliyor. Ben de bu sevgiye layık olmak için elimden ne geliyorsa yapacağım” diyen Orbay, İncirliova Belediyesi önündeki Cumhuriyet Meydanı'nda partililerle birlikte sevincini paylaştı. Orbay, merhum eşi Yahya Ümit Orbay'ın çerçevesi büyük bir fotoğrafını başının üzerinde taşıırken gözyaşlarına da hâkim olamadı.³⁹⁸

Aydın'daki yerel seçim sonuçlarıyla ilgili diğer haberde ise Özlem Çerçioğlu'nun konuşmasına yer verilmiştir.

Aydın halkına teşekkür eden Çerçioğlu, daha önce iki dönem milletvekili seçildiğini de hatırlattı. Aydın halkına hizmetten büyük onur duyduğunu ifade eden Çerçioğlu, “Şimdi de Aydın halkıyla yerelde bu hizmetten çok büyük onur duyacağım. Diğer partili arkadaşlarla seviyeli seçim kampanyası götürdük, kendilerine teşekkür ediyorum. Emniyete de asayişten dolayı teşekkür ediyorum. Ben tüm Aydın halkının belediye başkanı olacağım. Sadece bana oy verenleri değil, tüm halkı kucaklayacağım. Seçim kampanyası süresince söz verdiğim projeleri bu süreçte hayata geçireceğim. Kente bazen belediye başkanı bazen anne bazen de kadın gözüyle bakacağım” diye konuştu. Kadınların siyasette yer almalarıyla ilgili bir soruyu yanıtlayan Çerçioğlu, şunları söyledi: “Bir toplum düşünün, yüzde 50'si kadın. Kadın hayatın her alanında olmalı, sosyal, ekonomik hayatın içinde olmalı. En önemlisi siyasetin içinde olmalı. Bir bölümünün siyasi hayatta yer almasına imkan tanımazsanız o toplumun refaha ulaşması güçtür. Ben yedi yıldır milletvekiliyim, siyasette olmaktan çok mutluyum. Halka hizmetin yeri siyasettir. Aydın'daki tüm kadınlara teşekkür ediyorum. Seçim kampanyasında çok büyük destekleri oldu. Tüm kadınlara siyasette olmalarını tavsiye ediyorum. CHP'nin kapıları kadınlara sonuna kadar açıktır.” Aydın'da 32 yıl sonra CHP'nin belediye başkanlığını kazanmasını değerlendiren Çerçioğlu, “Çok onur verici. Sosyal belediyeciliği tam olarak Aydın'da 32 yıl sonra tekrar uygulayacağız. Bundan dolayı ben Aydın halkına teşekkür ediyorum” dedi. Aydın'ın büyük sorunlarını istihdam, trafik ve çevre olarak gösteren Çerçioğlu, “İlk yapacağımız projelerin başında çevreyolu geliyor. Tepecik, Çeştepe beldelerini kazandık. Bu projeleri yapmak boynumuzun borcu olacak” diye konuştu. Seçimlerde yüzde 26 oy aldığı hatırlatılarak, hedefinin bu olup olmadığı sorulan Çerçioğlu, “Halkın oyuna ipotek koymam mümkün değil. Sandıktan bu şekilde çıktı. Bu Aydın halkının teveccühü” dedi. Çerçioğlu ayrıca önceki belediye başkanının yaptıklarının yıkıp yıkmayacağına yönelik soruya ise kesinlikle hayır. Her tuğlada Aydın halkının emeği, alınteri vardır. Benim siyaset anlayışında bir önceki başkanın yaptıklarını sökmek yoktur. Ama yanlış bir şey varsa, kamuoyu memnun değilse, kamuoyunun düşüncesi doğrultusunda hareket ederim, dedi. Çerçioğlu, diğer adaylarla, sivil toplum örgütleri, odalarla ve Aydın halkıyla belediyeyi yöneteceklerini belirterek, tüm projelere açığım, diğer adaylarla da görüşmeye hazırım. Bütün projeleri değerlendireceğim, dedi.³⁹⁹

³⁹⁸ Necip Uyanık ve Latif Sansür, “Aydın'a kadın damgası”, **Hürriyet**, 30 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/aydina-kadin-damgasi-11319836>, (05.06.2017).

³⁹⁹ Arzu Çetik ve Hüsnü Altındış, “Herkesi kucaklıyorum”, **Hürriyet**, 31 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/herkesi-kucakliyorum-11326773>, (05.07.2017).

2002 seçimlerinde de aynı şekilde bu sefer Antep'ten haber aktarımında bulunulmuştur.

AKP'den 3 Kasım'da 6. sırada milletvekili seçilen Fatma Şahin, Gaziantep'in ilk kadın milletvekili oldu. Kimya mühendisi olan Şahin, partisinin Türkiye'de olduğu gibi Gaziantep'te de birinci parti konumuna geldiğini ve temsil edeceği kentin ilk kadın parlamenterleri unvanını taşıdığı için de ayrı bir mutluluk ve heyecan yaşadığını söyledi. Halkın partisine büyük ilgi gösterdiğini ve umut bağladığını, umutları boşa çıkarmamak için de var güçleriyle çalışacaklarını belirten Şahin, öncelikle kadın ve çocukların sorunları için çalışmalar yapacağını, sorunları gündeme taşıyacağını, dedi. Ülkenin büyük sorunlarla uğraştığını, partisinin tek başına iktidara gelmesi nedeniyle sorunların çözümünün kolaylaşacağına inandığını anlatan Şahin, şöyle devam etti: Gaziantep'i parlamentoda ilk temsil eden kadın milletvekili olarak çok çalışmak zorundayım. Öncelikle kadın sorunlarını TBMM'ye taşıyacağım. Diğer kadın milletvekilleri ile ortaklaşa bir çalışma yaparak Türk kadının sesi olacağım. Partimizin tek başına iktidar olması, alınacak kararların hızlılığı ve çabukluğu açısından büyük önem taşıyor. Hiçbir mazeret yok. Tek başına iktidarın getirdiği büyük sorumlulukla çalışmak zorundayız.⁴⁰⁰

Kadınların siyasal partilerde aktif olarak yer almasını ve etkinliklerini içeren yazılar da ayrıca basının da sıklıkla yer almıştır. Bunlarda biri 9 Mart 2003 tarihli haber olmuştur:

AKP Kadın Kolları üyeleri, dün Dünya Kadınlar Günü nedeniyle Anıtkabir'i ziyaret ederek çelenk koydular ve saygı duruşunda bulundular. Türbanlı hiç kimsenin bulunmadığı heyetin başkanı ve AKP Ankara Kadın Kolları Başkanı Sevgi Barkın Anıtkabir özel defterine, 'Laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin, ilke ve inkılaplarının savunucusu olmaya, bize tanıdığınız hakları korumaya devam edeceğiz' satırlarını yazdı.⁴⁰¹

Kadınların bakanlık bünyesinde gerçekleştirdikleri çalışmalar da gazeteye haber olarak taşınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Genel Müdürü Doç. Dr. Ayşegül İslam, Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun 20 yılın en büyük gösterisine hazırlandığını duyurdu. KÜLTÜR ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Genel Müdürü Doç. Dr. Ayşegül İslam, Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun ciddi bir atak içinde olduğunu, hazırladıkları gösterinin dünya çapında ses getirebilecek tatda olduğunu dile getirdi. İslam, yeni projelerini anlatırken, Ankara dışına çıkabilmeleri için sponsor desteğine ihtiyaçları olduğunu altını çizdi. Devlet Halk Dansları Topluluğu'nda revizyona gidildiğini belirten İslam, "Türkler" adını verdikleri 50 kişilik bir kadrodan oluşan projelerinin dünya çapında ses getirebilecek güzellikte olduğundan bahsetti. İslam konuyla ilgili şu açıklamalarda bulundu: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir sanat kurumu olarak 1974'ten bugüne halk danslarımızı öz değerlerinden yararlanarak

⁴⁰⁰ "Gaziantep'ten ilk kadın milletvekili", **Hürriyet**, 8 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gaziantepten-ilk-kadin-milletvekili-108449>, (05.06.2017).

⁴⁰¹ Selçuk Şenyüz, "Türbansız AKP'liler Ata'nın huzurunda", **Hürriyet**, 9 Mart 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/turbansiz-akp-liler-ata-nin-huzurunda-132444>, (05.06.2017).

*çağdaş sanat anlayışıyla yorumlayan Devlet Halk Dansları Topluluğu, son 20 yılın en büyük sahne gösterisine hazırlanıyor.*⁴⁰²

Tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi eşleri dolayısıyla da haber olan kadınların siyaset yaşamındaki temsil sorununun ise tartışma konusu olması hiç değişmemiştir.

*Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun annesi Margarita Papandreu, Türk-Yunan Barış İçin Kadın Girişimi 'Winpeace' toplantılarına katılmak üzere dün İstanbul'a geldi. Papandreu, Atatürk Havalimanı'nda Winpeace'in Türkiye sözcüsü gazeteci Zeynep Oral ve Türk kadınlar tarafından çiçeklerle karşılandı. Gazetecilerin soruları üzerine Türkiye'nin 3 Kasım'da 'demokratik bir seçim' yaşadığını belirten Margarita Papandreu, "Üstelik, meclise giren kadın sayısında da küçük de olsa bir artış oldu" diye konuştu. Papandreu, hem Türkiye hem de Yunanistan parlamentosunda kadın sayısının hâlâ çok az olduğunu belirterek bu sayısının artması için iki ülkenin de çalışması gerektiğini söyledi.*⁴⁰³

1980 sonrası dönem kadın hareketinin daha yoğun çalışmalara girişmesi basına da yansımıştır. Öyle ki Hürriyet'te kadınlarla ilgili haberlerin bir kısmını da 8 Mart, kadın hareketi konuları oluşturmaktadır. Eylemler, etkinlikler kadar tutum da haberler nedeniyle rahatlıkla gözlemlenmektedir.

*Bülent Bey, kadınların gününü çiçek vererek kutlamış. Parlamenterlerimiz de günü kutladılar.
Kadınların kuru lafa karnı tok.
Bu iş çiçek vermekle, palavra sıkmakla, kadınlar baştacımız demekle olmaz.
Madem kadınları bu kadar seviyorsunuz, kadınları yasalarla güçlendirin, çiçeklerle değil.
Eşitlikle taçlandırın, goygoyla değil.
Hani nerede yeni Medeni Kanun? Boşanma halinde evlilik boyunca edinilmiş malların eşit paylaşımı nerede?
Çıktı mı o yasa? Yooo!
Aile içi şiddeti engelleyecek ve hakkıyla cezalandıracak müeyyideler konuyor mu yeni Ceza Kanunu'na?
Sanmam!
Kadının kocasından izin almadan çalışabilmesini sağlayacak mısınız?
Kadın 9 ay karnında taşıdığı çocuğa isim koyabilme hakkını kazanacak mı? Tecavüze uğrayan fahişelerin de insan olduğunu hatırlayacak mı hâkimlerimiz?
Hiç umudum yok.
Ama yaşasın 8 Mart.
Bugün Kadınlar Günü, neşe doluyor insan.
Çiçekler veriyorlar...*

⁴⁰² "20 yılın en büyük gösterisi geliyor", **Hürriyet**, 2 Ocak 2010, <http://www.hurriyet.com.tr/20-yilin-en-buyuk-gosterisi-geliyor-13362205>, (05.06.2017).

⁴⁰³ "Kadın vekil sayısı çok az", **Hürriyet**, 9 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-vekil-sayisi-cok-az-38429023>, (05.06.2017).

*Çiçeği kırdan toplarlar, siz onlara hak verin, hak!*⁴⁰⁴

Bunun dışında 8 Mart ile ilgili haberlerden biri de tiyatro etkinliğine ilişkindir. Burada oyun kadınların katılımıyla gerçekleştirilmiş, kadınlar çeşitli temalar üzerine doğaçlamalar yapmıştır. “Okmeydanı Toplum Merkezi’ne gelen kadınlar, ev işleri ve çocuk bakımı arasında kendilerine zaman yaratmaya çalışıyor. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na (SHÇEK) ait olan merkezde, Okmeydanı’nda oturan kadınlar, bir tiyatro çalışması için bir araya geldiler.”⁴⁰⁵ Daha önce de belirtildiği gibi 8 Mart’ta gerçekleştirilen etkinliklerin yanı sıra kadın hareketi tarihi açısından önemli örgütlenmeler de kadına yönelik şiddet de daha siyasal perspektiften gazetede haber olmuştur.

*Kadınlara hukuksal ve psikolojik danışmanlık vermek amacıyla 10 yıl önce kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’na günde ortalama 10 kadın başvuruyor. Vakıf gönüllü çalışanı Altan Şahinoğlu, kurulduğu günden itibaren İstanbul ve çeşitli illerden telefon da dahil olmak üzere günde ortalama 10, bugüne kadar da toplam 9 bin dolayında kadının vakfa başvurduğunu söyledi. Kadınların yüzde 50’den fazlasının eş dayaağı nedeniyle vakfa başvurduğunu anlatan Şahinoğlu, ‘Baba ve ağabey dayaağından gelen genç kızlar da var. Yani şiddet her kadın için var. Ekonomi, kültür, eğitim seviyesi fark etmiyor. Çok kültürlü, eğitilmiş, çalışan ya da üniversite mezunu kadınlar şiddete maruz kaldığı gibi, bu özelliklere sahip erkekler de şiddet uygulayabiliyor’ dedi. Vakfa başvuran kadınların yüzde 70’i medeni nikahlı ve daha çok ilköğretim veya ortaokul mezunu. Yüzde 40’ı 19-29 yaş grubunda, yüzde 80’i çocuklu ve yüzde 25’i ev dışında çalışıyor. Kadınların yüzde 34’ü yasal haklarını ve bunları nasıl kullanacağını bilmiyor. Kadınların yüzde 20’si umutsuzluğu, utanç ve korkuyu yenebilmeleri, yeni yaşam seçenekleri geliştirebilmeleri için gerekli psikolojik destek için vakfa geliyor. 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun uyarınca, şiddete maruz kalan kadınların veya yakınlarından birinin bunu karakol, jandarma, savcılık ya da sulh hukuk hakimliğine bildirmesi halinde, şiddet uygulayan kişiye 3 aydan 6 aya kadar evden uzaklaştırma cezası veriliyor.*⁴⁰⁶

İş dünyasından haberler de kadınların daha önce pek yer almadığı fakat bu dönemle birlikte görünür olmaya başladığı ve basında yer ettiği haber grubu olmuştur. Haber, başkanlığını Arzuhan Doğan Yalçındoğan’ın yaptığı TÜSİAD tarafından yapılan açıklamaya yer verdikten sonra Güler Sabancı’nın konuşmasını aktarmıştır. Bu haber, iş yaşamında bir kadının siyasal söyleminin gazetede yer bulması açısından da değerlidir. “[...]. Ayrıca bu yeni dönemde ülkemizin tüm

⁴⁰⁴ Fatih Altaylı, “Çiçek değil, hak verin!”, **Hürriyet**, 10 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/fatih-altayli-cicek-degil-hak-verin-39139029>, (04.06.2017).

⁴⁰⁵ “Ev kadını tiyatrosu”, **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/ev-kadini-tiyatrosu-39138867>, (04.06.2017).

⁴⁰⁶ “Mor Çatı’ya günde 10 başvuru”, **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/mor-catiya-gunde-10-basvuru-39138861>, (04.06.2017).

kurumları ve siyasi partilerinin önceliği AB sürecini yeniden canlandırmak olmalı.”⁴⁰⁷ Çalışma hayatında kadınlara ilişkin haberlerden biri de İzmir’den aktarılmıştır.

2009 yılını değerlendiren İzmirli iş kadınları 2010 beklentilerini açıkladı. İzmir Sanayici ve İş adamları Derneği Başkanı İlknur Denizli, 2009’da girişimci olmak isteyen kadınların isteklerinin arttığını söyledi. YAŞANAN küresel ekonomik krizde genelde ‘işten ilk çıkarılacaklar’ listesinde olan kadınlar, işten çıkarılrsa da gözden çıkarılmaya fırsat vermeyeceğini 2010’da da gösterecek. İş dünyasında yönetici konumunda bulunan kadınlar, ekonomik değerlendirmelerin yanı sıra, kadınların çalışma hayatına katılması ve kadın girişimciliğinin geliştirilmesi gibi konular açısından 2009 yılını değerlendirdi, 2010 yılı beklentilerini paylaştı. İzmir Sanayici ve İş adamları Derneği (İZSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı İlknur Denizli, 2009 yılında girişimci olmak isteyen kadınların isteklerinin arttığını belirterek, “Çok sayıda eşin işsiz kalmasından kaynaklı, kadınlarda da ‘Biz de iş hayatında var olabiliriz’ düşüncesi ve isteği oluştu. Bu isteklerin hepsinin gerçeğe dönüşmesi elbette çok zor ancak daha fazla kadının iş hayatına katılma isteği göstermesi bizim açımızdan önemli” diye konuştu. Krizin çalışmanın önemini bir kez daha ortaya koyduğuna dikkat çeken Denizli, 2010 yılında daha çok kadının çalışma hayatına katılacağına inandığını vurgulayarak, “Krizde evde sadece bir çalışanın olmasının ne tür sıkıntılara yol açtığı görüldü. Hem uzmanların hem de bizlerin inandığı gibi önümüzdeki 10 yıl da kadınların 10 yılı olacak. Hem girişimci hem yönetici konumunda kadınlar iş yaşamına katılacak” dedi. Denizli, kadın girişimcilerin artması için, kredi kuruluşlarının ve devletin daha fazla destek vermesi gerektiğine dikkat çekerek, kadınların krediye ulaşmakta teminat sıkıntısı yaşadığını kaydetti. Dünyadaki mülkiyetin önemli kısmının erkeklerde olduğunu hatırlatan Denizli, kadın girişimcilerin bankalardan kredi alırken teminat sıkıntısı yaşamaması için önlem alınmasını istedi. Denizli, yaşanan ekonomik krizin sosyal maliyetinin rakamlarla ifade edilemeyeceğini belirterek, büyümeye koşut bir istihdam artışı sağlanamadığı takdirde Türkiye’nin sosyal çalkantılara gebe olduğunu dile getirdi. Ege İş Kadınları Derneği (EGİKAD) Başkanı ve Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) Meclis Üyesi Işın Yılmaz da, krizde ilk olarak kadınların işten uzaklaştırıldığına dikkat çekerek “Genelde evi erkeğin geçindirdiği düşünülerek ilk önce kadınlardan fedakarlık ediliyor. Bunun önlenmesi için en az altı aylık süreçte kadınlar SGK primi ve vergiden muaf tutulması sonuç verebilir” dedi. Yılmaz, 2009’da birçok kadının girişimci olmak için heves gösterdiğine değinerek kadınların kendi güçlerinin farkına vardığını ve bunun giderek artacağını dile getirdi. “Krizle beraber kadınların girişimci olacağına inanıyorum” diyen Yılmaz, Avrupa’daki kadın istihdamının yarısına bile sahip olmayan Türkiye’nin bu yönde somut adımlar atması gerektiğini vurguladı. İzmir Vali Yardımcısı Özlem Bozkurt Gevrek’in kadın girişimcilere desteklerini hatırlatan Yılmaz, karar mercilerinde kadının olmasının önemine işaret ederek şunları söyledi: “Vali yardımcımız bizlere çok önemli destekler verdikçe kadınların yönetici konumlarında bulunmasının önemini anlıyoruz. ‘Kadına destek genelde kadından mı oluyor?’ diye sormadan edemiyoruz. [...] İzmir Ticaret Borsası (İTB) Yönetim Kurulu Başkanı Işın Kestelli ise, yaptığı 2009 yılı değerlendirmesinde, tarım

⁴⁰⁷ “Seçmenin uyarısını dikkate alın artık gerçek gündeme dönün”, **Hürriyet**, 31 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/secmenin-uyarisini-dikkate-alin-artik-gercek-gundeme-donun-11326832>, (05.06.2017).

sektörünün krizden diğer sektörler göre daha az etkilendiğini dile getirerek, on aylık ihracat verilerinin ve istihdamın 2008'e göre artış gösterdiği tek sektörün tarım olduğunu açıkladı. Kestelli, tarımın yatırımcılar için güvenli bir liman olduğunu belirterek "Ancak tarım sektörü artan döviz kurları ve girdi maliyetleri konusunda sıkıntı yaşayacaktır. Tarım sektörüne verilen desteklerin artırılması ve otomotiv, beyaz eşya gibi sektörlerde yapılan teşvik uygulamalarının tarım sektörüne de verilmesi uygun olacaktır" diye konuştu. 2010 yılının yaraların sarılmaya çalışıldığı bir yıl olacağını anlatan Kestelli, 2010 için iyimser bir hava hakim olsa da temkini elden bırakmamak gerektiğini söyledi.⁴⁰⁸

İş yaşamında yer alan bir başka kadın haberi ise Nadire İçkale'dir ve haber içeriği daha çok giyimi üzerinedir. Diğer iş kadınları haberlerinden farkı ise ilginç bir şekilde başlıkta 'hanımağa' ifadesinin seçilmesidir. "Eşini trafik kazasında kaybettikten sonra şirketlerin başına geçen Nadire İçkale, dünyanın en ünlü at yarışlarının yapıldığı, jet sosyetenin uğrak yeri Ascot'ta Kraliyet tribününe girdi. Limuzinle Ascot'a gelen İçkale, şıklığı ve özenle seçtiği şapkasıyla bir prenses gibiydi. [...]"⁴⁰⁹

Akademide yer alan kadınlar da gazeteye üniversitenin mesajı dolayısıyla gazetede yer almıştır.

*YILDIZ Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, 8 Mart Kadınlar Günü nedeniyle bir mesaj yayınladı. Rektör Prof. Dr. Ayhan Alkış, üniversitede çalışan akademik personelin yüzde 46'sının kadın olduğunu söyledi. Üniversitede 37'si profesör, 36'sı doçent, 86'sı yardımcı doçent olmak üzere 159 kadın öğretim üyesi var. Ayrıca 39 öğretim görevlisi, 213 araştırma görevlisi, 21 uzman ve 89 okutmanla birlikte toplam kadın öğretim görevlisi sayısı 521'e ulaşıyor. Bu personel arasında iki Rektör Yardımcısı, 2 Dekan Yardımcısı, 11 Bölüm Başkanı, 4 Yüksekokul Müdürü ve Yardımcısı var. Üniversitenin idari yapısında da üst düzey görevli birçok kadın bulunuyor.*⁴¹⁰

Kadın sosyal alana çıkarak değişik meslekleri başarı ile yaparken, siyasette de parlamentodaki sayılarını arttırarak karar mekanizmalarında ne denli etkin olabileceklerini göstermeye çalışmışlardır. Ayrıca, 2002 seçimleri sonrasında her hükümette kadın bakan bulunmuştur.

⁴⁰⁸ Burcu Taner, "2010'dan umutluyuz", **Hürriyet**, 2 Ocak 2010, <http://www.hurriyet.com.tr/2010-dan-umutluyuz-13362268>, (05.06.2017).

⁴⁰⁹ "Diyarbakırlı Hanımağa Ascot'ta", **Hürriyet**, 23 Haziran 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/diyarbakirli-hanimaga-ascotta-39163292>, (04.06.2017).

⁴¹⁰ "Yıldız Teknik'in yüzde 46'sı kadın", **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/yildiz-teknikin-yuzde-46si-kadin-39138868>, (04.06.2017).

3.4.1.2. Habertürk Gazetesi

Habertürk'te kadın ve siyaset bağlamında incelenebilecek çok sayıda habere yer verilmiştir. Bu haberlerin içeriğinde söylemler, çalışmalar, adaylık süreci aktarılmakla birlikte şıklık, giyim mevzuu da gündem olmuştur. Bunun dışında kadın hareketinin siyasallaşması ile birlikte kadına yönelik şiddet de politik bir olgu olarak ele alınmış, feminist mücadelenin önemli bir noktası olmuş, haliyle bu, Habertürk'e de yansımıştır.

1930 seçimleri ile birlikte kadınların seçimlere dâhil olması her zaman basının gündeminde yer almıştır. Bu Habertürk'te de mevcuttur. Seçimlerle ilgili olarak kadınların haberde bulunmasının yanı sıra kadınların siyasette yer alması, temsilinin artmasının çözülmesi için yapılan kampanyalar da aktarılmıştır. Bilhassa 2007 seçimlerinde yapılan bir kampanya geniş yer bulmuştur.

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (Ka-der) 2007 genel seçimlerine sıkı hazırlanıyor. Kadınların Meclis'te daha çok temsil edilmesi için başlatılan "Meclis'e girmek için erkek olmak şart mı?" kampanyasının yaratıcısı iki gazeteci meslektaş Semiha Öztürk ve Banu Acun... İki meslektaş kadınlar için gece gündüz çalışıyor

Memleketimiz Anadolu meclisimiz 'baba dolu'. Bugün 550 sandalyeli mecliste sadece 24 kadın milletvekili bulunuyor. 1935'te Meclis'te kadın temsilinde ikinci sırada yer alan Türkiye, 2007'de 167 ülke arasında ancak 163'üncü sırada. Bu vahim durum karşısında birilerinin taşın altına elini sokması gerekiyor. Siyasette kadın temsili için 10 senedir çalışmalar yapan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği'nin (Ka-der) bu yıl hazırladığı "Meclise girmek için erkek olmak şart mı?" kampanyası siyasileri sarsacağa benziyor. 3 ayağı olan ve seçime kadar sürecektir kampanyayı Ka-der Yönetim Kurulu üyesi Semiha Öztürk ve yeni üyesi televizyoncu Banu Acun'la konuştuk.

Ka-der'e nasıl dahil oldunuz?

Semiha Öztürk: Gazeteci olduğumuz için Türkiye'nin her tarafına gittik. Yıllardır namus cinayetleri, kadına şiddet ve temsili üzerine onlarca habere imza attık. Ka-der hakkında o kadar çok haber yaptık ki bana "Üyemiz ol" dediler. Kabul ettim. Ardından da genel yönetim kurulu üyeliğine seçildim. Benden sonra da meslektaşım ve arkadaşım Banu geldi. Haberlerimizde kadının sorunlarını işliyorduk ama bu sorunların kökeni dönüp dolaşıp siyasette kadın temsiline dayanıyordu.

Ka-der'e nasıl katkınız oldu?

Banu Acun: Ka-der zaten 10 yılda bir kamuoyu yaratmıştı. Biz de doğru iletişim argümanlarını bularak bir strateji geliştirmeliydik. Ama paramız yoktu. Adrena reklam ajansına gittik. Kampanya için gönüllü oldular. Sonunda ortaya 3 aşamalı bir kampanya çıktı. Haziran'a kadar "Erkek olmak şart mı?" sloganıyla ilk ayağını yürüteceğiz. Kampanya yüzlerimiz Ümit Boyner, Meltem Cumbul, Meral Okay ve Lale Mansur. Onlar da kampanyaya çok inandılar ve yüzlerine bıyık ve kravat çizilmesine izin verdiler.

Bıyık ve kravatla ne demek istiyorsunuz?

S.Ö: Aday listelerinde kadınları ilk 3 sıraya yerleştirmek derdindeyiz. Çünkü kadının mecliste temsili siyasi liderin iki dudağı arasında ve artık kadınlar olarak vitrin süsü olmak istemiyoruz.

Böyle bir kampanyayı hazırlarken zorlanmadınız mı?

B.A: Ka-der'de başta başkan Seyhan Ekşioğlu olmak üzere Şirin Tekeli, Nükhet Sirman, İpek Çalışlar, Ayşe Bilge Dicleli, Zülal Kılıç, Aysun Sayın, Nimet Demir gibi Türkiye'de kadın hareketinin güvenilir isimleri bilgi ve tecrübelerini bizimle paylaştı. Onların daha önceki seçimlerde yaşadığı tecrübeler bize kılavuz oldu.

S.Ö: Belediyelerden billboard istemeye gittiğimizde karşımıza kadın yöneticiler çıktı ve bize destek oldu. Haziran'a kadar yüzlerce billboard da afişlerimizi görebileceksiniz.

Hedefiniz ne?

B.A: Kadın 1935'te mecliste yüzde 4.6 temsil ediliyordu. Bugün ise 4.4. Zaman zaman bu sayı 0.9'lara düşmüş. O nedenle ben 1930'lara geri dönmek istiyorum. Çünkü o zaman dünyada kadın temsiliinde ikinci sıradaymışız. Hatta bu rakamı yüzde 30'lara çıkarmak için çalışacağız. Adrena reklam ajansının sahibi Alper İnuğur ve yaratıcı yönetmeni Harun Karanfilci Ka-der için gönüllü çalışanlardan. İnuğur ve Karanfilci çalışmalarını şöyle anlatıyor: "Banu ve Semiha sayesinde bu işe girdik. Bize projeyi anlattıklarında çok heyecanlandık. Hummalı bir çalışma başladı. Bu projeye çok inanıyoruz. Normalde 4 milyon dolarlık bir kampanyayı imece usulüyle çözmeye çalışıyoruz. Bu işe açıkçası gönümüzü koyduk. Çünkü kadının temsil edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bizce zaten Ka-der'in üyeleri sadece kadınlar olmamalı. Erkeklerde kadınları mecliste görmek için çabalamalı." Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (Ka-der) 1997 yılında kuruldu. Kadınların tüm karar mekanizmaları ile politikada etkili ve eşit temsili sağlamayı amaçladı. 10 yılda 20 bini aşkın kadını bünyesindeki siyaset okullarında eğitimden geçirdi. Kadın temsili sorununu çıkardığı yayınlar ve araştırmalarla ortaya koydu. Her partiye eşit mesafede durdu.⁴¹¹

Kadınların seçilme ile ilgili süreçleri de basında ayrıca kendine yer bulmuştur.

AKP'den Erzurum Milletvekili olan 34 yaşındaki Fazilet Dağcı Çıgık'ın hayatı, AKP Genel Merkezi'nde Dengir Mir Mehmet Fırat başkanlığındaki heyete verdiği mülakatta değişti. AKP'li hiçbir tanıdığı olmayan Çıgık, Fırat'ı etkileyen özgeçmişinde milletvekili oldu. Orta öğrenimini İsviçre'de tamamlayan Çıgık, 3 yıl meslek eğitimi alarak sigortacılık alanında uzman oldu. Daha sonra Zürih, Winterhur Teknik Üniversitesi Bilgisayar ve İletişim Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Avrupa'daki çeşitli sivil toplum örgütlerinde aktif görev aldı. Zürih Havalimanı Stratejik Bilgi İşlem Planlaması'ndaki heyette çalıştı. 4 yaşındaki çocuğu ve eşiyle Ankara'da yeni bir hayata hazırlanan, Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca bilen Çıgık, şunları söyledi: İsviçre'ye 1 yaşında gittim. Ama Erzurum'dan hiç uzak değildim. Erzurum'un şivesini çok iyi bilirim. Ailemde büyükler hep öyle konuşur. Yılın en az 1.5 ayını Erzurum'da geçirirdik. Parti yönetiminden kimseyi tanımam. Bir tek yerel politikacılardan bir-iki kişiyi bilirim. Erken seçim kararı alınınca, ben de aday adayı olmaya karar verdim. Özgeçmişim ilgilerini çekmiş. Dengir Mir Mehmet Fırat başkanlığındaki komisyonda

⁴¹¹ "Meclis'e girmek için bıyık şart mı?", **Hürriyet**, 17 Mart 2007, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/17729-meclise-girmek-icin-biyik-sart-mi>, (06.06.2017).

*mülakata girdim. Sonra da listeye alındığımı öğrendim. [...] YENİ Milletvekili Fazilet Dağcı Çığlık, Meclis'e kaydını yaptırmaya eşi Muharrem ve 4 yaşındaki oğlu Can'la geldi. Çığlık Ailesi, gazetecilere birlikte hatıra pozu verdi.*⁴¹²

Farklı seçim dönemlerinde vekil kadınların başarıları, yaşam tarzları gibi yaşları, genç oluşları da gazetede işlenmiştir. “AK Parti 3, MHP 1, CHP 1 olmak üzere TBMM'ye 5 milletvekilinin seçildiği Tokat'ta, 3. sıradan milletvekili adayı olarak gösterilen Fatma Gaye Güler Türkiye'nin en genç kadın milletvekillerinden oldu.”⁴¹³ Vekil kadınlarla ilgili bir diğer haber grubu da meclise kayıt olmaya, mazbata almaya gidenlerle ilgili olmuştur: “Meclis, 50 kadın vekille renklendi. Mazbata alan AKP'li Özlem Türköne zarafetiyle dikkat çekti. AKP'nin çiçeği burnunda İstanbul milletvekili Özlem Türköne'ye rozetini kardeşi Aslıhan Piltanoğlu taktı...”⁴¹⁴

Bu noktada vekillerin kadın olmasının farklı bir yaklaşımla karşılandığı, giyim konusunun haber olduğu görülmektedir. Tabi bu durum her zaman böyle olmamıştır. Örneğin bir başka vekil de meclise girdiği sırada gerçekleştiği hareket, tavırla haber olmuştur:

*CHP Manisa Milletvekili Tur Yıldız Biçer, Meclis'e dün hamileyken eşi tarafından öldürülen Burcu Akyol'un annesi Fatma Akyol ve İzmit'te bir tarlada ölü bulunan Nuran Dutlu'nun annesi Hediye Görmüş ile birlikte giderek kaydını yaptırdı. Biçer'e milletvekili rozetini Fatma Akyol taktı. Gazetecilerin sorularını yanıtlayan Biçer, milletvekilliği öncesinde kadına yönelik şiddet ve cinayetler konusunda çalışmalar yaptığını ve mağdur kadınların davalarını takip ettiğini belirterek, “Onlar da bu önemli günde benim yanımda oldular. Destek vermek istediler. Bundan sonra da hep beraber olacağız. Omuz omuza mücadele edeceğiz” dedi. Kadına yönelik şiddet ve cinayetlerin son derece hassas bir konu olduğunu vurgulayan Biçer, “Biz kadın cinayetleri konusunda bütün iyi hal uygulamalarının, indirimlerinin kalkması, tümünün ağırlaştırılmış müebbet hapis ile cezalandırılması talebimizde ısrarlıyız” diye konuştu. Milletvekili Biçer, öldürülen kadınlarla ilgili basın ve siyasetçilerin kullandığı dilin önemine de dikkat çekti.*⁴¹⁵

Kabine değişikliklerinde kadının durumu da haber olmuştur. “Kabinedeki kadın bakan sayısı 2'ye çıkarken, tarihinde ilk kez Millî Eğitim Bakanlığı'na bir

⁴¹² “Özgeçmiş milletvekili yaptı”, **Habertürk**, 31 Temmuz 2007,

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/30613-ozgecmisi-milletvekili-yapti>, (06.06.2017).

⁴¹³ “Fatma Gaye Güler ve Tuba Hezer 26 yaşında milletvekili oldular”, **Habertürk**, 8 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1088489-fatma-gaye-guler-26-yasinda-milletvekili-oldu>, (07.06.2017).

⁴¹⁴ “Yeni Meclis'in yeni güzelleri”, **Habertürk**, 30 Temmuz 2007,

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/30509-yeni-meclisin-yeni-guzelleri>, (06.06.2017).

⁴¹⁵ “Kızlarını cinayete kurban veren annelerle gitti”, **Habertürk**, 21 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1093571-kizlarini-cinayete-kurban-veren-annelerle-gitti>, (07.06.2017).

kadın atandı. [...]”⁴¹⁶ Buna göre Devlet Bakanı: Selma Aliye Kavaf, Milli Eğitim Bakanı: Nimet Çubukçu isimler arasında sayılırken kadınlara dair bir başka önemli gelişme haberi Yalova’da aktarılmıştır:

*Valiler Kararnamesi ile geçtiğimiz günlerde Yalova Valiliği görevine getirilen ve Türkiye'nin ikinci kadın valisi unvanını alan Esengül Civelek, bayram arifesinde işbaşı yaptı. Valilik önünde resmî törenle karşılanan Civelek, şehir protokolüyle tanışıp, işbaşı yaptı. Esengül Civelek Yalova Valiliği önünde polis mangası tarafından törenle karşılandı. Yalova'nın resmi kurum ve kuruluşlarının yetkilileri de törende hazır bulundu. Törene katılanlarla tek tek tokalaşıp tanışan Civelek, ardından makamına geçerek basın mensuplarına göreviyle ilgili duygu ve düşüncelerini açıkladı. Yalova'ya hizmet etmek için geldiğini söyleyen Vali Esengül Civelek, Yalova'ya hizmet edecek olmaktan son derece gurur duyuyorum, onur ve mutluluk duyuyorum. İlimizin kalkınması ve gelişmesi için çok değerli Yalovalılar ile kamu kurum kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği, el birliği, gönül birliği içinde olacağız. Karşılıklı görüş alışverişi yaparak güzel hizmetler vereceğimize inanıyorum. Amacımız vatandaşın mutluluğu, huzuru refahı ve yaşam kalitesinin artırılması, kamu hizmetlerinin etkin, verimli, kaliteli süratli bir şekilde sunulması, dedi.*⁴¹⁷

Daha önce de belirtildiği gibi kadın hareketinin yapısının değişmesiyle yüzyıllardan beri artarak devam eden kadına yönelik şiddet, 1960 yılında rahatsızlık uyandırmaya başlarken 1980 sonrasında tam anlamıyla kadın hareketinin gündemine alınmış, bilhassa günümüze yaklaştıkça daha yoğun eylemler gerçekleşmiş ve bu, basına da yansımıştır. Bu bağlamda 25 Kasım Kadın Platformunun eylemi önemlidir ve Habertürk’te de yer almıştır:

*Galatasaray Lisesi önünde 25 Kasım Kadın Platformu üyeleri ve çok sayıda sivil toplum kuruluşlarından oluşan yaklaşık bin kişilik grup ‘25 Kasım Dünya Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü’ kapsamında kadına yönelik şiddeti protesto etmek için toplandı. Çok sayıda çevik kuvvet polisi çevrede önlem aldı. Çevik kuvvet ekipleri yürüyüşe izin vermeyerek Taksim Meydanı'na yürümek isteyen gruba kalkanlarıyla barikat kurdu. Bunun üzerine grup eylemini oturarak sürdürdü. Yaklaşık yarım saat oturarak slogan atan grup daha sonra basın açıklaması yaptı.*⁴¹⁸

Şiddet konusu uzun yıllardan beri uluslararası platformların da gündeminde yer almaktadır. Bununla ilgili bir gelişme, veri sonuncu gazetede detaylı bir şekilde yer almıştır:

⁴¹⁶ “İŞTE YENİ KABİNE”, **Habertürk**, 2 Mayıs 2009, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/144230-iste-yeni-kabine>, (06.06.2017).

⁴¹⁷ “Böyle karşılandı!”, **Habertürk**, 29 Ağustos 2011, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/664465-boyle-karsilandi-galeri>, (07.06.2017).

⁴¹⁸ “Kadına yönelik şiddeti protesto ettiler”, **Habertürk**, 26 Kasım 2013, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/897738-kadina-yonelik-siddeti-protesto-ettiler>, (07.06.2017).

Birleşmiş Milletler (BM) kadına yönelik şiddet, kadın sorunları ve devletin nasıl çözümler bulduğunu öğrenmek için Türkiye'yi önceki gün Cenevre'ye davet etti. BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Komitesi, Türkiye'den giden yedi bakanlıktan oluşan heyete kadına yönelik şiddette geline nokta, şiddetin önlenmesi için yapılanlar, erken yaşta evlilikle mücadele, kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili sorular yöneltti. HABERTÜRK'ün edindiği bilgilere göre, Türk heyeti komiteyle şu verileri paylaştı:

25 YILDA 113 BİN KİŞİ: Kadına yönelik şiddet ile ilgili olarak 1991-2016 yılları arasında 74 bin 628 kadın, 37 bin 77 çocuk olmak üzere 113 bin kişiye hizmet verildi. Türkiye'deki 137 sığınma evinde 3 bin 433 kişiye hizmet vermeye devam ediliyor.

ÇOCUK DAMAT VE GELİNLER: 2014 yılında erken evlilik yapan erkek çocuklarının sayısı bin 670 iken, kız çocuklarının sayısı 34 bin 629. 2015'te ise bin 483 erkek çocuk ve 31 bin kız çocuğu evlendi.

5 BİN 200 ERKEK ŞİDDET MAĞDURU: 2012-2016 yılları arasında Şiddet Önleme Merkezleri'nde 68 bin kadın, 18 bin çocuk ve 5 bin 200 erkeğe hizmet verildi.

ŞİDDETLE MÜCADELE: Türkiye'nin kadına yönelik şiddete ayırdığı bütçe 2015 yılında 40 milyon dolar iken, bu rakam bu yıl 48 milyon 585 bin dolara çıktı. Şiddetle mücadele çerçevesinde 71 bin polise, 48 bin din görevlisine, 65 bin emniyet mensubuna, 778 bin mahkeme kâtibine, 250 müfettişe eğitim verildi. Öte yandan 2015 yılında bin 246 kişi, bu yılın ilk çeyreğinde de 102 kadın insan ticareti mağduru oldu. Komite Türkiye'ye gelecek sene gelerek yerinde denetim yapacak.⁴¹⁹

Bu konuyla ilgili rakamlar da farklı tarihlerde, başka haberlerin konusu olmuştur.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2014 yılı kadın cinayeti ilgili bir rapor hazırlayarak Türkiye'de yaşanan erkek şiddetini bir kez daha gözler önüne serdi.

4'TE BİRİ 25 YAŞIN ALTINDA

Platform'un verilerine göre, 2014 yılında 294 kadın, erkek şiddetinin kurbanı oldu. Bu yılın verilerine göre öldürülen 294 kadının yüzde 25'i, 25 yaş altındaki genç kadınlar.

Bu verilere göre kadınların %47'si modern hayatın gereği olan kendi yaşamlarına dair karar almak isterken öldürüldü.

MÜCADELE SONUÇ VERİYOR

Raporda, 2014 yılında Platform'un takip ettiği davalardan 15'inin sonuçlandığı ve 7 zanlının ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası aldığı belirtilirken, ağır ceza oranının, kadın cinayetlerine karşı mücadelenin toplumsallaşmasıyla birlikte artış gösterdiği vurgulandı.⁴²⁰

Bu eleştirel yazının dilinin sorunlu olmasıyla birlikte kadına yönelik şiddetin boyutunu göstermiştir. Kadınların çalışma yaşamında varlığının artmasıyla kadına

⁴¹⁹ "Türkiye'de bin 483 erkek, 31 bin kız çocuğu evlendi", **Habertürk**, 15 Temmuz 2016, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/1266892-turkiyede-bin-483-erkek-31-bin-kiz-cocugu-evlendi>, (07.06.2017).

⁴²⁰ "2014'te 294 kadın, erkek şiddeti kurbanı oldu ve 2015'i göremedi", **Habertürk**, 31 Aralık 2014, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/1025465-2014te-294-kadin-erkek-siddeti-kurbani-oldu-ve-2015i-goremedi>, (07.06.2017).

yönelik şiddetin de farklı boyutları haber olmuş, gündeme gelmiştir. Ayrıca dönemin de tartışma konularından olmuştur:

KESK Kadın Sekreteri Morsunbul yaptığı açıklamada, kadınların sadece evde, sokakta değil, işyerlerinde de ciddi şiddet biçimleriyle karşılaştığına dikkat çekerek, “İşgücü hızla kadınlaşıyor. [...]. Ataerkil ve muhafazakâr zihniyetin en somut örneklerinden biri de kadınların işyerinde karşılaştıkları tacizdir” dedi. Kadınların işyerlerinde karşılaştıkları cinsel tacizin sadece medyaya yansıdığı oranda olmadığını altını çizen Morsunbul, cinsel tacizi görünür kılmamanın ve ifşa etmenin, sadece tacize uğrayan kadının değil, devletin de sorumluluğunda olduğunu vurguladı.⁴²¹

İş yerinde cinsel tacizin her zaman artarak devam etmesi, baskılar sonucu yasal bir önlem alınmıştır:

İşverenler, Türk Borçlar Kanunu Tasarısının mevcut haliyle yasalaşması halinde, işçilerin cinsel tacize uğramamaları için gerekli önlemleri almakla yükümlü olacak. TBMM Adalet Komisyonunun 212 maddesini kabul ettiği ve görüşmelerine bu haftadan itibaren devam edeceği 649 maddelik Türk Borçlar Kanunu Tasarısı, hizmet sözleşmelerine dayanan işçi-işveren ilişkisi konusunda da önemli yenilikler içeriyor. İş Kanunu’na paralel düzenlemelerin yanı sıra, yürürlükteki Borçlar Kanunu’nda yer almayan yeni hükümlere de yer verilen tasarıya göre, işveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermekle yükümlü olacak. İşçinin sağlığını da gözetecek olan işveren, işçiyi hastalandığında çalışmaya zorlamayacak, tedavi olması için izin verecek, işyerinde de acil tedavi imkanlarını sağlayacak. İşyerinde “ahlaka uygun bir düzenin” gerçekleştirilmesini sağlamakla yükümlü tutulan işveren, kadın ve erkek işçilerin cinsel tacize uğramamaları ve cinsel tacize uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri alacak. İşveren, bu amaçla, işçilerin derhal yardım isteyebilecekleri “güvenlik sistemi kurma” ve “güvenlik personeli bulundurma” gibi, işçilerin cinsel tacizle karşılaşma tehlikesini ortadan kaldırmaya yönelik uygun önlemleri almakla yükümlü olacak. Tasarının hazırlanması için Adalet Bakanlığında oluşturulan komisyona başkanlık eden ve Adalet Komisyonundaki çalışmalara da katılan İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nevzat Koç, “cinsel taciz” ilgili hükmün, Borçlar Kanunu’na ilk defa girdiğini söyledi. Koç, cinsel tacizi önlemeye yönelik hangi tedbirlerin alınacağını, işyerinin özelliği ve faaliyet alanı gibi kriterler göz önüne alınarak işverence belirleneceğini vurguladı.⁴²²

Çalışma yaşamı ve kadını kapsayan yasal kararlar sadece cinsel tacizle ilgili olmamıştır:

Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından ortaklaşa finanse edilen “Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi”ne, İzmir, Bursa ve Antalya’da 2 bin 962 kişinin kesin kayıt yaptırdığı bildirildi. Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan (SGK) yapılan yazılı açıklamada,

⁴²¹ “İşyerinde taciz arttı”, **Habertürk**, 5 Eylül 2008, <http://www.haberturk.com/polemik/haber/95685-isyerinde-taciz-artti>, (06.06.2017).

⁴²² “İşyerinde tacize yasal önlem”, **Habertürk**, 15 Aralık 2008, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/114701-isyerinde-tacize-yasal-onlem>, (06.06.2017).

*projenin amacının annelerin iş piyasasının dışında kalmalarını engellemek, bu kişileri çalışma hayatına kazandırmak, sigortalı şekilde çalışmalarına imkân sağlamak ve böylece kayıtlı kadın istihdamını artırmak olduğu belirtildi.*⁴²³

Bunun yanı sıra karar niteliğinde bir mahkeme sonucu yayınlanmıştır:

*Sakarya’da evlilik hazırlığı yapan bir kadın işçi, 3 yıldır çalıştığı iş yerine dilekçe vererek, evleneceği gerekçesiyle iş akdinin feshedilmesini ve kıdem tazminatının ödenmesini istedi. Şirket ise İş Kanunu’na göre, “kadın işçilerin evlendiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kendi rızası ile hizmet akdini sona erdirmesi durumunda” kıdem tazminatı almaya hak kazanacaklarının hükmüne bağlandığına işaret ederek, evlenmeden on gün önce iş akdini fesheden kadın işçiye tazminat vermedi. İşçi ise evlilik nedeniyle iş akdinin feshedilmesinden kaynaklanan kıdem ve ihbar tazminatı alacağını kendisine ödenmesi istemiyle dava açtı. Sakarya İş Mahkemesi, davayı kabul ederek, kadına tazminat ödenmesine karar verdi. Yerel mahkemenin kararında, “Davacı kadının evlilik nedeniyle iş akdini feshettiğinin anlaşıldığı, davacının evlendiği tarih ile iş akdinin feshine ilişkin dilekçeyi verdiği tarih arasında on günlük bir süre bulunduğu, davacının evleneceği için işi bırakacağını daha önce davalı şirkete bildirdiği, bu nedenle davacının fesih tarihinden on gün sonra evlenmiş olmasının tazminat alamayacağı anlamına gelmeyeceği” belirtildi.*⁴²⁴

Tüm sorunlara rağmen kadınların iş yaşamına katılmaktan vazgeçemedikleri haberlerden de anlaşılmıştır:

*Türkiye’de Eylül 2011 itibariyle son 12 ayda sigortalı çalışan sayısının yüzde 11,1, kadın istihdamının ise yüzde 10,8 arttığı bildirildi. [...] Eylül 2010-2011 döneminde kadın istihdamındaki artış yüzde 10,8 olarak gerçekleşti. 1 milyon 102 bin yeni ücretli istihdamının gerçekleştiği son 12 ayda istihdam edilen kadın sayısı 254 bin oldu. Toplamdaki kadın ücretli oranı yüzde 23,7 olarak gerçekleşti. TÜİK verilerine göre kadın istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı son yıllarda arttı. Ancak SGK’daki kayıtlı istihdam verilerinde bu oran azaldı. Kadın istihdamındaki artışın çoğunun kayıt dışı olduğu görüldü. Eylül 2010-2011 arasında kadın istihdamı 668 bin arttı. Bu artışın 319 bini kayıt dışı istihdam edildi. Buna karşı 1 milyon 108 bin artan erkek istihdamının sadece 178 bini kayıt dışı istihdam edildi.*⁴²⁵

Kadınların çalışma yaşamındaki bir başka mücadele alanı ise cam tavan meselesi olmuştur. Tam anlamıyla aşılamamış olan, cinsiyet temelli ayrımcılığın sebep olduğu bu sorunun çözülmesi için çalışmalar yapılmakta, raporlar hazırlanmaktadır. Cam tavan sorununun boyutunu, yapılan çalışmaların yoğunluğunu gazeteye yansıyan haberlerden dolayı anlamak mümkündür:

⁴²³ “Evde Çocuk Bakımı Projesi”, **Habertürk**, 29 Eylül 2015, <http://www.haberturk.com/saglik/haber/1133965-evde-cocuk-bakimi-projesi>, (07.06.2017).

⁴²⁴ “Yargıtay’dan evlenen kadınlara kıdem tazminatı uyarısı”, **Habertürk**, 31 Ekim 2016, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1317615-yargitaydan-evlenen-kadinlara-kidem-tazminat-uyarisi>, (07.06.2017).

⁴²⁵ “Kadın istihdamı artıyor”, **Habertürk**, 29 Aralık 2011, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/701288-kadin-istihdami-artiyor>, (07.06.2017).

Kadınlara, üst yönetime gelmelerine engel olarak algılanan “cam tavan sendromunun” aşılması için kılavuzluk ve koçluk eğitimi verilecek. Girişimci İş Kadınları ve Destekleme Derneği'nin (ANGİKAD) UNDP iş birliğiyle düzenlediği “Özel Sektör ve Kamu İşletmelerinin Üst Yönetiminde Kadın Temsili” konulu uluslararası çalışma toplantısının taslak değerlendirme raporu hazırlandı. [...] Raporda, kadınların yeteneklerinin belirlenmesi ve ona göre kariyer planlarının yapılmasının önemine değinildi. Kadınların üst düzeyde temsiline sağlanmasına yönelik kılavuzluk ve koçluk eğitimi verilmesi tavsiye edilen raporda, başarılı rol modellerinin de kamuya duyurulmasının kadınları teşvik edeceği belirtildi. Kalifiye kadınların sayısının artırılması gerektiği de bildirilen raporda, kadınların erkek bakış açılı tuzaklardan etkilenmemelerini sağlamak ve daha fazla girişimci olmalarına yönelik onları teşvik etmek gerekir, ifadelerine yer verildi.⁴²⁶

Kadınların çalışma sorunları, istihdama katılımın artmasıyla ilgili haberlerin yanı sıra başarılar ve buna dair bazı söylemler de aktarılmıştır. Bu tarz haberlerden biri mühendis kadınların tünel ismi konusunda değişikliğe gidilmemesini talep etmiştir. Ayrıca kadın emeğinin görünürlüğü konusu da dile getirilmiştir:

Ordu'da yapımı süren Türkiye'nin en büyük tünelinin projesini yapan ve inşaatında büyük emeği geçen ancak kanserden vefat eden mühendis Nefise Akçelik'in adının değiştirilme girişimlerinin başlatılmasına Kadın mühendisler e-platformu tepki gösterdi: Mühendis Kadının Adı Var: Nefise Akçelik Ve o ad şimdi en uzun tünelimizde yaşayacak! Kadın mühendisler e-platformu'nda bir araya gelmiş kadın mühendis ve mimarlar olarak Nefise Akçelik Tüneli'nin adının değiştirilmesine yönelik girişimi kaygı, kızgınlık ve üzüntüyle izliyoruz. Nefise Akçelik'in Ordulu olmaması bahanesiyle yürütülen bu lobi çalışmaları hem ayrımcılıktır hem de emeğe saygısızlıktır. Biz mühendis ve mimarlar ülkemizin dört bir yanındaki şantiyelerde, madenlerde, ormanlarda, tarlalarda, fabrikalarda çalışırken bölgecilik yapmıyoruz. Toprağına terimizin damladığı şehirlerin halkından, yöneticilerinden ve milletvekillerinden bizi “fahri hemşehri” saymalarını beklerken, emeğin sahibinin nereli olduğunun veya siyasal görüşünün sorgulanmasını yakışıksız buluyoruz. Proje kayıtlarına geçmiş olan bu adı tünelin açılışının öncesinde tartışmaya açan kesimi ve popülistlere düşerek onlara destek çıkan il milletvekillerini ayıplıyoruz. Çoktan konmuş olan bu ada ilişkin hazımsızlığın, geçtiğimiz yıllarda MTA'da, TPAO'da, DSİ'de, DHMİ'de, TMO'da kadın mühendis çalıştırmak istemeyen zihniyetten kaynaklandığına inanıyoruz. Bu zihniyet şantiyede çalışamayacaklarını iddia ettiği kadın mühendislerden birinin, Nefise Akçelik'in adını yapılmış Türkiye'nin en uzun tüneline vererek kendini yalanlamak istemiyor. Bu zihniyet kadın mühendislerine emeği görünür olsun istemiyor. Bu zihniyet Nefise Akçelik kızlarımıza örnek olsun istemiyor. Bu zihniyet dürüstlüğü, çalışkanlığı ve devlet malını yedirmemesiyle tanınan Nefise Akçelik hatırlansın istemiyor. Oysa Nefise Akçelik adı bu tünele en çok yakışan addır: Tünelden geçen herkese Nefise Akçelik'i ve onun şahsında bu ülkeye emek vermiş tüm mühendis ve mimarları saygı ve şükranla anma fırsatı verilmelidir.

⁴²⁶ “Kadınlar “cam tavanları” kıracak!”, **Habertürk**, 30 Ekim 2012, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/789604-kadinlar-cam-tavanlari-kiracak>, (07.06.2017).

*Unutulmamalıdır ki, bu tünel bir kamu yatırımdır ve yalnız Orduluların değil, tüm Türkiye'nin vergileriyle ve birden fazla hükümet döneminde yapılmıştır.*⁴²⁷

Bir başka haber girişimci kadınların bir girişimi hakkında olmuştur:

*[...] TOBB Kadın Girişimciler Kurulu Başkanı Aynur Bektaş, AA muhabirine yaptığı açıklamada, DİPEK'in, Dünya Bankası ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası desteği ile yürütülen geleneksel ahşap tezgahlarda ipek kumaşı üretilmesi projesinin devamında kurulduğunu söyledi. 18 ahşap tezgâhta ipek kumaşlardan şal, puşi ve kravatlık kumaş üretildiğini ve 30 genç kıza istihdam sağlandığını belirten Bektaş, üretim ve kalite konusunda belli bir yere gelen atölyenin üretimi sürdürebilmesi için devamlı iş akışına ve yeni pazarlara ihtiyacı olduğunu anlattı. Bektaş, şunları söyledi: Ben her zaman kadın emeğinin paraya dönüştürülmesi gerektiğine inandım. Kadınlar her yerde üretiyor. Artık, üretimle ilgili bir sorunumuz yok. Temel sorunumuz üretilen ürünlerin doğru kanallardan pazara sunulması, doğru müşteri kitlesi ile buluşturulması. Fuarlar pazarlamada kullanabileceğimiz çok önemli bir araç konumunda. İmkânı olmayan kadın girişimcilerin hem yurt içinde hem de yurt dışında fuarlarda yer alması için çalışıyoruz. Yurt içinde 2009 yılında 167 fuara katılım sağlayacağız, TOBB 3 milyon YTL destek verecek. Yurt dışında ise ilk defa Dubai'de ev tekstili ve mobilya ihtisas fuarı olan INDEX 2008'e Diyarbakırlı kadınların ürünlerini götürmekten son derece mutlu olduk. Birçok kadın girişimci arasından, kadınların ortak emeği ve desteğe ihtiyacı olduğu için Diyarbakır'ı seçtik.*⁴²⁸

İş dünyasındaki kadınların haberlerinden bir diğeri ise Güler Sabancı ile ilgilidir.

*Sabancı Holding Yönetim Kurulu ve Sabancı Üniversitesi Kurucu Mütevelli Heyeti Başkanı Güler Sabancı, seçilmişlerden en kısa sürede uzlaşarak hükümet kurmalarını ve Türkiye'nin daha fazla vakit kaybetmeden her alanda çalışmaya başlamasını beklediklerini bildirdi. [...] Meclisin tarihinde bu dönemde ilk kez 97 kadın milletvekilinin TBMM sıralarında yer alacağına işaret eden Sabancı, şunları kaydetti: Bu sayı Türkiye tarihinde bir ilk ve aynı zamanda rekor. Bu sonuç memnuniyet verici olmakla beraber yeterli değil. Nüfusumuzun yüzde 50'sini oluşturan kadınların hak edilen yerlere gelebilmeleri için iş hayatına katılımının, temsil edilme ve temsil etme oranlarının yükselmesi de çok önemli. Dünya için de önemli bir konu olan toplumsal cinsiyet eşitliği adına ülkemizde hala yapılacak çok işimiz var. Kurulacak hükümetle zor günleri geride bırakmalı ve Türkiye için hep beraber, özveriyle çalışmaya devam etmeliyiz. Güler Sabancı, Sabancı Ailesi'nin hiçbir zaman Türkiye'nin kalkınmasını sadece ekonomik kalkınmayla sınırlı görmediğini bildirdi.*⁴²⁹

⁴²⁷ "Tünelin adı değişmemeli!", **Habertürk**, 22 Aralık 2006, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/10066-tunelin-adi-degismemeli>, (06.06.2017).

⁴²⁸ "İpek puşi'yi dünyaya satacaklar", **Habertürk**, 13 Aralık 2008, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/114397-ipek-pusiyi-dunyaya-satacaklar>, (06.06.2017).

⁴²⁹ "Hükümet kurulmasını bekliyoruz", **Habertürk**, 20 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1093307-hukumet-kurulmasini-bekliyoruz>, (07.06.2017).

Kadınlar çok değişik platformlarda kendileri ile ilgili sorunları da; olumlu yönleri de gereğince anlatma çabası içine girmişlerdir. Basında da bu konular hakkında sık sık yer almışlardır.

3.4.1.3. Milliyet Gazetesi

1980 sonrası dönemde kadın hareketi açısından en çok üzerinde durulan konular arasında şiddet ve siyasette temsildir. Gazetede bu konulara ilişkin çok sayıda içeriğe rastlamakla birlikte günümüze yaklaştıkça kadın daha çok güzellik, magazin bölümlerinde yer almıştır.

Kadınların uzun yıllardır verdikleri siyasetler arasında var olma mücadelesi, Milliyet pek çok kez sayfalarına taşınan bir konu olmuştur. Bunlardan biri seçim öncesi kadın ve siyaset konusunun tartışıldığı bir toplantıdan aktarılmıştır:

Kadın ve siyaset konusu erken seçimle birlikte tekrar tartışılmaya başlandı. Kadının bugüne kadar siyasete girmemesinin çeşitli nedenlerini anlatan kadınlar, meclis yolundaki en büyük ve tek engelin erkekler olduğunu söylediler. [...] Kadınların siyasete girmesi için siyasi partilerin ve erkeklerin görünüşte istekli olduğunu anlatan kadınlar, aslında erkeklerin kadınların siyasete girmesini istemediğini öne sürdüler. Siyasi partilerin sadece seçim zamanlarında erkek nüfusunun yansından fazla olan kadın seçmenlerin oylarını alabilmek için göstermelik bazı kadınları ve artistleri partilerine aldıklarını ve kadın seçmenleri kandırdıklarını ileri süren kadınlar, erkeklerin her alanda kendileriyle yarış eden ve başarı kazanan kadınlardan siyasi alanda korktukları görüşünü savundular. Her siyasi partinin seçim zamanlarında kadınlara önem verdiklerini söylediklerini ve kadınlar için 'anamız, bacımız' sözlerini tekrarladıklarını anlatan kadınlar, kota uygulamalarının kaldırılarak demokratik toplumdaki çağdaş kadının mecliste de erkeklerle eşit koşullarda seçilmesini istediler. Kadının siyasetteki engellerini tartışan kadınlar şöyle konuştular: Göksoy (Türk Kadınlar Birliği Başkanı): Kadın erkekler tarafından politikaya sokulmuyor. Çünkü ülkeye hizmet vermek isteyen erkeklerin yanında avantaj sağlamak, yatırım yapmak isteyen kişiler Meclis'teki yerleri kadınlara kaptırmak istemiyorlar. Erkekler sadece kapıdan giriş ve çıkışta kadına nezaket gösterip öncelik tanıyorlar ama Meclis kapısında kadının üstünden atlayarak ezip geçiyorlar. Sadece seçim zamanlarında bir kadın siyasete girsin tartışması çıkarılıyor. Kadınlar yıllarca annesin, çocuk yetiştirirsin ninnisi ile oyalandı. Kadınlar dürüstlükleri, çalışkanlıkları, prensip ve politikaları ile politikayı da çok iyi yapabilirler. Hiçbir kadın kolay kolay görevini ihmal edip rüşvet almaz. Ancak kadınlar erkekler tarafından yıllarca engellendi. Başka ülkelere göre kadın politikacı sayımız utanç verici. Ancak şu anda kadınıımız da tam anlamıyla politikaya hazır değil. Bugünlerde seçim ucuz pazar havasına girdi. Artist kadınların meclise girmesi bizi tatmin etmiyor. [...] Seta Balcı: Kadının siyasete girmesini erkek toplumumuz engelledi. Dünya kurulduğundan beri kadın erkek üstünlüğü kavgası var. Erkekler kadınlardan üstün olmak istedikleri için siyasete girmesini engelliyor. Oysa kadınlar böyle bir yarış istemiyor.

*Siyasi hayatta da erkeğin yanında olmak istiyor. Kadın artık siyasete girme bilincine sahip. Kısıtlayıcı kotaya karşıyım.*⁴³⁰

Siyasette temsil konusu dünyadaki siyasal mücadele içerisinde yer alan kadınların tümü için tartışma konusu olmuş, kadınlar sık sık bir araya gelmiştir:

*Sosyalist kadınlar liderliğe adım adım ilerliyor. Türkiye’de ve dünyada başta politika olmak üzere ekonomi, kültür ve günlük sosyal yaşamda kadının gücü ve etkinliğinin giderek yükseldiğini belirten sosyalist kadınlar, siyasi ve politik süreçte liderliğe namzet olmalıyız. Suskunluğa, çekimserliğe son verelim dediler. İstanbul Hilton Otelinde önceki gün sona eren Sosyalist Enternasyonal Kadınlar Kolu toplantısında 30 ülkeden 53 delege, dünyadaki tüm kadınlara şöyle seslendiler: Birlikteliğimizi koruyalım. Kadına her alanda uygulanan kotaların kaldırılması için mücadele verelim. Kadınların politik yaşamda liderliğe namzet olabilmeleri için organize olalım.*⁴³¹

Türkiye’deki kadınların siyasete katılım konusunda bir başka eleştiri noktası da partiler olmuştur:

*Kadın örgütleri yöneticileri partilerin sorunlarına ilgisiz kaldığını, kendilerini sadece oy potansiveli olarak gördüğünü ve aktif politikadan uzak tutmaya çalıştığını söylüyor. Siyasal partilerden kontenjan hakkı isteyen kadınlar, seçim sonrası oluşturulacak yeni hükümetten aile hukukunda eşitlik sağlamasını, eğitim ve iş güvenliği sorununun çözümlenmesini. Sosyal güvence sağlamasını. Koca dayacağının engellenmesini, kadın sorunları bakanlığı kurulmasını bekliyor. Kadın örgütleri erken genel seçim öncesinde toplumun her kesimine vaatlerde bulunan siyasi partilerin kadın sorunlarına ilgisiz kaldığı görüşünde. Bu nedenle partilere kırılgan olduklarını belirten kadın örgütlerinin yetkilileri, kadın sorunlarıyla ilgileniyormuş gibi davranan partileri samimi bulmuyorlar. Kadın Örgütlerinin temsilcileri, seçim dönemlerinde siyasi partilerin yükünü kadınların çektiğini mitinglere hep ön saflarda olduklarını ama karar mekanizmalarında kendilerine yer verilmediğini söylüyor. Siyasi partilerin aktör ve aktristlere, şarkıcılara milletvekilliği önermesini de eleştiren kadınlar, sanki Meclis’le saz heyeti kurulacak, diyor.*⁴³²

Kadın ve siyaset bağlamındaki haberlerden birinde de 1995 seçimlerindeki listelerin eleştirilmesi aktarılmıştır. 550 milletvekili buluna parlamentoda kadın milletvekili sayısı yetersiz olduğu gibi, 1995 sonrasında kurulan hükümette kadın bakan olmaması da eleştirilmiştir.⁴³³

Partilerin bu tavrı günümüz seçimlerinde de tartışılırken kadınlar kesin tavır alma kararı üzerine durmuştur:

Türkiye’de kadınlar siyasete hevesli fakat ortam müsait değil. Çünkü erkekler kadını siyasetin içinde görmek istemiyorlar. Kadın hala arka plana itiliyor.

⁴³⁰ Arife Avcu, “Siyasette kadına erkekler engel oluyor”, **Milliyet**, 16 Eylül 1991, s. 10.

⁴³¹ Mücahit Büber, “Kadınlar liderliğe aday olmalı”, **Milliyet**, 11 Haziran 1991, s. 15.

⁴³² Ferit Farsakoğlu, “Kadınlar partilerden şikayetçi”, **Milliyet**, 10 Eylül 1991, s. 15.

⁴³³ Mehtap Çiloğlu, Hatice Gürel, Sema Bingöl, “Kadınlar listelere öfkeli”, **Milliyet**, 30 Kasım 1995, s. 14.

*Aydın ve zengin çevreler dışında Anadolu kadını dışlanmış durumda. Dünya Emekçi Kadınlar Günü, bugün kadın dernek ve kuruluşlarının çeşitli etkinlikleriyle kutlanıyor. [...] Resmi ve kamu hizmet alanında henüz belirgin bir kadın politikasının olmadığını belirten Prof. Necla Arat, hukuk alanında eşitsizlikleri giderecek Medeni Kanun değişikliğinin bile TBMM gündemine gelmediğini söyledi. Yerel seçimler için çağrıda bulunan Prof. Arat şöyle konuştu: Kadınlarımız önümüzdeki yerel seçimlerde de genel seçimlerde de açık ya da örtülü biçimde otoriter tutucu, cinsiyete dayalı ayrımcı düzenden olan siyasi partilere ve cinsiyetleriyle görüntüleri ne olursa olsun kadın-erkek eşitliğine inanmayan adaylara oy vermemelidir.*⁴³⁴

Haberler arasında bir de siyasete katılım konusunda yapılan bir anketin aktarılması olmuştur:

*Görülüyor ki kadınların yarısından az çoğu, evlilik ve çocuğu siyasal katılım için çözümünü bulunabilir bir engel olarak görmektedir. Bir engel değildir diyenlerin oranı da üçte bire yaklaşmaktadır. [...] Evli olan kadınlara siyasete katılım kararı verseler bunu eşlerinin nasıl karşılayacağı yolunda bir soru da sorulmuştur. Çoğunluğu eşlerinin bu karar kendisine bırakacağı görüşündedir.*⁴³⁵

Bunun yanı sıra kadın ve siyaset konusu çevresinde Duygu Asena'nın, kadınların izleyeceği tutum üzerine yazdığı yazı da gazetede yer almıştır:

*Meydan Gazetesi'nde çıkan bir haberden öğrendik ki İstanbul'un kaderi ev kadınlarının elinde imiş. İstanbul'daki seçmen profili incelenmiş ve dört milyon 350 bin seçmenin yüzde 35.82'sini ev kadınlarının oluşturduğu ortaya çıkmış. Yani her üç seçmenden biri ev kadını. O zaman bu yazımı "seçimin kaderini etkilemek üzere", ev kadınlarına ithaf ediyorum.*⁴³⁶

Erkek meclis eleştirisi gazetede 6 Haziran 2007'de bir kez daha yer almıştır. "Milletvekili aday listeleri liderleri kadın aday göstermeye davet eden sivil toplum örgütlerini tatmin etmedi. TBMM 22. dönemde sadece yüzde 4.4 oranında temsil edilen kadınlar, geçen seçimde toplam 67 kadın adaya listelerinde yer veren AKP ve CHP'nin bu seçimde 115 kadın aday göstermesini yetersiz buldu."⁴³⁷ Gazetede kadınların siyasi hayata katılımı konusundaki eleştirilere yer verilmesinin yanı sıra olumlu bulunan gelişmeler de haber olmuştur. "SHP parti yönetiminde kendilerine yüzde 25 kontenjan ayrılması için tüzük değişikliği girişimi üzerine kadınlar adaylık için kolları sıvadı. SHP yönetiminde görev almak isteyen partili kadınlar, genel merkezde kulis faaliyetlerini yoğunlaştırdılar."⁴³⁸

⁴³⁴ Nilüfer Kas, "Dünya Kadınlar Gününde bir öneri: Kadını dışlayan partiye oy vermeyin", **Milliyet**, 8 Mart 1994, s. 23.

⁴³⁵ Doç. Dr. Meryem Koray, "Evlilik ve çocuk politikaya engel", **Milliyet**, 9 Aralık 1991, s. 15.

⁴³⁶ Duygu Asena, "Seçimin kaderi ve ev kadınları", **Milliyet**, 19 Şubat 1994, s. 22.

⁴³⁷ Yıldız Yazıcıoğlu, "TBMM yine erkek", **Milliyet**, 6 Haziran 2007, s. 17.

⁴³⁸ Kenan Macit, "SHP'de kadın atağı", **Milliyet**, 27 Ocak 1990, s. 8.

Olumlu gelişme olarak nitelendirilen bir başka haber ise en genç vekil haberi olmuştur. Bu da kadının adının geçtiği haberler arasındadır:

*AK Parti 3, MHP 1, CHP 1 olmak üzere TBMM'ye 5 milletvekilinin seçildiği Tokat'ta, 3. sıradan milletvekili adayı olarak gösterilen Fatma Gaye Güler, Türkiye'nin en genç kadın milletvekili oldu. Gençler olarak siyasetin içinde var olan kişiler olduklarını ve Türkiye'nin genç nüfusu ile övünen ve artışı olan bir ülke olduğunu vurgulayan Güler, partisinin gençlere önem verdiğini söyledi.*⁴³⁹

Tıpkı dönemin diğer gazetelerde olduğu gibi Milliyet'te de kadın hareketinin daha örgütlü olması ve siyasal karakter kazanması yansımıştır. Bunlar siyaset konusundaki talepler kadar 8 Martlarda da kendini göstermiştir. Bununla ilgili olarak kadınların susmayışı, isyanı da gazetede kendine yer bulmuştur:

*Dünyanın neresinde olursa olsun, kadın her yerde aynı sorunu yaşıyor. Öldürülüyor, dövülüyor, eziliyor. Ama artık kadınlar susmuyor... [...] O yıllarda eğitimi ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kadınların şiddet görmeyeceği, şiddet fakir ve cahil kadının yazgısı gibi görülüyordu. Bu gerçeği, feminist kadınların başlattığı girişim değiştirdi. Kadınlara çağrı yaparak, gördükleri şiddeti anlatan mektup yollamaları istendi. Kadınlara bu çağrıya uydu ve daha yedikleri tokattın sıcaklığı, şiddetin bıraktığı izler geçmeden kâğıda kaleme sarılıp; yaşadıkları şiddeti anlattılar. Gelen mektuplar gösterdi ki üniversiteyi bitirmiş kadınlar da yine kendileri gibi eğitilmiş erkeklerden dayak yiyordu.*⁴⁴⁰

Kadınların kendilerini savunma durumu sekiz mart etkinliklerinde de kendini göstermiştir:

*Dünya Kadınlar Günü nedeniyle Bosnalı kadınlar için Ankara'da bir yürüyüş düzenleyen SHP parti örgütü, siyah sepetler içindeki yaklaşık 76 bin imzalı bir dilekçeyi Butros Gali'ye iletmek üzere BM Ankara Temsilcisi'ne verdi. [...] Bosna Dayanışma Grubu ise, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü, Bosna'daki Sırp kadınlarına yapılan tecavüzler nedeniyle yas günü ilan etti. 10 siyasi parti ve 45 derneğin katıldığı bir yürüyüşün ardından Birleşmiş Milletler'in Atatürk Bulvarı'ndaki temsilciliğine siyah çelenk bırakan kadınlar, burada 'Katil Gali İstifa' 'Birleşmiş Milletler terör örgütü' gibi sloganlar atarak taşıdıkları karton pankartları bıraktılar. Yürüyüşe katılan kadınlar daha sonra küçük gruplar halinde dağıldılar. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, dün İstanbul'da da çeşitli etkinliklerle kutlandı. İSKİ ve Süser çalışanı kadınlar İSKİ Genel Müdürlüğü yemekhanesinde şenlik düzenleyerek kendi aralarında eğlendiler. Bem-Sen, Sağlık-Sen ve belediye işçisi kadınlar da İstanbul Büyükşehir Belediyesi önünde toplanarak tüm insanları anlamlı güne sahip çıkmaya çağırdılar.*⁴⁴¹

Bu haberlerle birlikte kadınların yaşamları hakkında da yazılanlar olmuştur:

Türkiye'de nüfusun yarısı kadın. Yüzde 15'i üniversiteye, dörtte biri ise çalışma yaşamına adım atabiliyor. Akademik alanda faaliyet gösteren kadın oranı ise

⁴³⁹ "En genç kadın milletvekili oldu", **Milliyet**, 8 Haziran 2015, <http://www.milliyet.com.tr/en-genc-kadin-milletvekili-oldu/siyaset/detay/2071028/default.htm>, (12.06.2017).

⁴⁴⁰ "Şiddete karşı kadın çılgılığı", **Milliyet**, 8 Mart 2007, s. 3.

⁴⁴¹ "Türk kadınından BM'ye 76 bin imzalı dilekçe", **Milliyet**, 9 Mart 1993, s. 18.

birçok gelişmiş ülkeyi geride bırakacak ölçüde yükseklerde. Siyasete katılım oranıysa son derece düşük, 100 kadından 4'ü siyasette kâğıt üzerinde de olsa yer edinebiliyor.”⁴⁴² Olumlu gelişmelerle birlikte şiddetin rakamsal boyutu da gazeteye taşınmıştır. “Emniyet Genel Müdürlüğü 2005 ve 2006’yı kapsayan suç istatistiklerini açıkladı: Kadınlara karşı şiddet içerikli 333 bin 237 suç işlendi. 113 bin 724 kadın suç mağduru oldu. Bu olaylarda toplam 1985 kadın öldü.”⁴⁴³

Kadınların iş hayatındaki durumu da gazeteye yansıyan kadınlarla ilgili haberler arasındadır. Bu haberlerden biri olan 8 Eylül 1990 tarihli gazetede haber, ücretsiz emek konusunu gözler önüne sermektedir:

Avrupa Topluluğu’na girme hazırlıkları yapan Türkiye’de 8 milyon çalışan kadından yalnızca 1 milyonu emeğine karşılık ücret alabiliyor. Kadınların dörtte üçü “ücretsiz aile işçisi” olarak çalışırken 1955’te ekonomide faal nüfusta yüzde 43,1 olan çalışan kadınların oranı 1985’te yüzde 30,6’ya düştü. Türkiye’de özellikle tarım sektörünü kadınların ayakta tuttuğuna dikkat çekiliyor. Ülkemizde 1 milyon ücretli çalışan kadından yalnızca 300 bini sendikali. Araştırmalara göre çalışan kadınların sektörler arasında dağılımı şöyle: Yüzde 14’ü ücretli, binde biri işveren, yüzde 4,6’sı kendi hesabına çalışıyor, yüzde 79,2’si ücretsiz aile işçisi.”⁴⁴⁴

İş dünyası ile ilgili bu haberin yanı sıra gazetede barodaki kadınların durumu yer almıştır:

Türkiye’de baro seçimleri 15 Ekim’de yapıldı ancak başkanlığa seçilen kadınların sayısı bir elin parmakları kadar bile olmadı. 74 il barosu başkanlığından 71’ini erkekler alırken sadece üçüne kadınlar seçildi. Baro yönetimindeki kadın oranı yüzde 4 ile TBMM’deki 4.2 olan kadın milletvekili oranının bile altında kaldı. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitime Derneği (KA-DER) genel başkanı Seyhan Ekşioğlu, kadın avukatların barodaki sayısal ağırlığını inceledi. Ekşioğlu’nun çalışmasına göre, yalnızca Bursa, Muğla ve Isparta baro başkanlıklarını kadın avukatlar kazandı. [...] İstanbul Barosu kayıtlarına göre, kayıtlı avukatların yüzde 35’i kadın, yüzde 65’i erkek. Yaşlara göre incelendiğinde, 30 yaş altında avukatların yüzde 45’i kadın, yüzde 55’i erkek. 25 yaş altındaki avukatların yüzde 64’ü kadın, yüzde 35’i erkek. Örgütün yüzde 35’inin kadın, yüzde 55’inin de genç olmasına rağmen yönetime bu oranlar yansımıyor. Bir genç baro başkanı görmek neredeyse imkânsız.”⁴⁴⁵

Bu tarz rakamsal aktarımların yanı sıra kadınların yeni yer almaya başladığı çalışma alanları da haberleştirilmiştir:

İstanbul’un ana arterlerinde ve önemli kavşaklarında iki aydır 134 kadın polis memuru görev yapıyor. Yaşları 20-24 arasında değişen kadın polisler erkek trafik memurlarına göre daha faydalı, müdürleri öyle diyor. Son günlerde İstanbul’un ana arterlerinde yaşları 26-24 arasında değişen şık üniformaları ve makyajlarıyla bir mankenden farksız kadın polislerle karşılaşsanız;

⁴⁴² “Türkiye’de kadın olmak”, **Milliyet**, 8 Mart 2007, s. 7.

⁴⁴³ Tolga Şardan, “Türk kadını 3 dakikada bir şiddete uğruyor”, **Milliyet**, 9 Temmuz 2007, s. 15.

⁴⁴⁴ Fatma Körünoğlu, “Türk kadını bedava işçi”, **Milliyet**, 8 Eylül 1990, s. 12.

⁴⁴⁵ Ümran Avcı, “Baroda kadının adı yok!”, **Milliyet**, 24 Ekim 2006, s. 15.

*şaşırmayın. Çünkü İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü kadın sürücü sayısındaki artış ve turizm sezonuna girilmesi nedeniyle Trafik Denetleme Şubesi'ne 134 kadın polis memuru atadı. Terörle mücadele, pasaport, yabancılar, asayiş şube, arşiv gibi birimlerin büro hizmetlerindeki görevlerini bırakıp İstanbul'un ana cadde ve önemli kavşaklarına çıkan kadın memurlar iki aydır görev başında. Uygulamanın meyveleri de yavaş yavaş toplanıyor.*⁴⁴⁶

Yazıların dili açısından bakıldığında eril bir ifadenin anlatısı olduğu görülmektedir. Bunun dışında girişimci kadınlar da gazetede ki çalışma yaşamında yer alan kadınların haberleri arasında bulunmuştur:

*KAGİDER Başkan yardımcısı Ümit Boyner derneğin yürüttüğü Kadın Fonu projesini tanıttı. Misyonlarının sosyal, ekonomik ve politik açıdan güçlendirmek olduğunu ifade eden Boyner, Kadın Fonu ile kadınların gücünü kadınlara veriyoruz dedi. [...] Kadın Fonu projesiyle şiddete maruz kalan kadınların rehabilitasyonu, kendi işini kurmak isteyen kadınlara hem finansal hem de iş anlamında gösterilmesi gibi projelere destek verdiklerini anlattı.*⁴⁴⁷

Değişik işkollarında kadınların sadece çalışan olarak değil, aynı zamanda girişimci olarak da ne denli başarılı olabilecekleri anlatılmaya çalışılmıştır. Kadın-siyaset ilişkisi değişik alanlarla bütünleştirilerek basında yer almıştır. Özellikle, parlamentolara girebilen kadın milletvekilleri ve hükümette yer alan kadın bakanlar basında sık sık yer almışlardır. Yerel siyaset açısından bakıldığında, belediye başkanı olan kadınlar basında yer alırken; belediye meclis üyesi olan kadınlar yeterince basında yer alamamışlardır.

⁴⁴⁶ Aslı Öktener, "Memur bey, pardon hanım!", **Milliyet**, 24 Ağustos 2002, s. 3.

⁴⁴⁷ "Kadınların gücünü kadınlara veriyoruz", **Milliyet**, 26 Şubat 2006, s. 5.

SONUÇ

Anadolu coğrafyasında kadın hareketi, öncelikle bireysel itiraz ve çabalarla başlamıştır. Sadece erkeklerin yazabildiği bir ortamda divan oluşturmuş, ardından bir eser bırakmak arzusuyla yapılar inşa ettirmişlerdir. Bu bireysel hareketler sonucu sanat, sağlık, bilim ve daha pek çok alanda kadınlar kendine yer açmıştır. 19. yüzyıla, Osmanlı'nın son dönemine gelindiğinde ise öncelikle Mısır, daha sonra Fransa kadın hareketiyle etkileşime geçilmesi üzerine, Osmanlı kadınları bir arada hareket etmeye başlamıştır. Osmanlı kadın hareketi, ilk olarak kalem ile başladığı için basın ve kadın konusu bu mücadeleyle birlikte değişim göstermiştir. Kadınların dergi yayınına başlayıp yazmalarının yanı sıra kendileri hakkında yazma konusundaki yoğun çabaları, diğer dergi ve gazeteleri de etkilemiştir. Her ne kadar Cumhuriyet basınıyla birlikte adına daha çok rastlansa da; 1850'den sonra basında kadınlar, önceki dönemlere nazaran daha fazla yer almıştır. Takvim-i Vekayi, kadının sınırlı alanda kendine yer bulduğu bir gazete olmuş, gazete kadınlara uygulanan yasakları, ekonomik yaşamda yer alan kadınları anlatmıştır. İkdam ve Tanin ise kadınları daha farklı perspektiften ele almıştır. Hem yaşamları hem de kadın hareketleri ile kendilerine sık sık yer bulmuşlardır. Bu bağlamda kadınların siyasal girişimleri, parti kurmaları, tiyatro ve eğitim alanında yaptıkları, dernekler etrafında gerçekleştirdikleri gazetelerin konusu olmuştur. Aynı şekilde Cumhuriyet dönemi basını da kadın hareketinin, dönemin siyasal değişimlerinin etkisiyle kadının temsilini arttırmıştır. Bu noktada seçme seçilme hakkının kazanılması bir dönüm noktası olmuştur. Seçim dönemleri kadınlar gerek katılım ve söylemleriyle; gerek adaylıklarıyla Vakit ve Cumhuriyet gazetelerinde diğer gazetelerde olduğu gibi sıkça yer almıştır. Seçimin dışında eğitim, çalışma yaşamı haberlerin konusu olmuştur. Cumhuriyet dönemi basını, kadın temsili ve kadın hareketlerinin gelişimi konusunda etkindir. Ayrıca basın, kadını değişik alanlarda ele alarak, sivil toplum örgütlerinde kadının rolü, akademik yaşamda kadın, edebiyat ve hukuk alanında yer alan kadınlar gibi konuları sayfalarına taşımışlardır.

Tarihsel süreçte basın kadınları genel olarak satır arasına ya da en arka sayfalara itmiştir. Basın tarihi, ortaya çıkarıldıkça görülüyor ki kadınlar, ev içinde ve kamusal alana çıkma konusunda yaşadığı baskıyı, yaşamın her alanında hissetmiş ve

sanat, edebiyat gibi tutkularının peşinden gitmesi de sorun olmuştur. Bunun yanı sıra çalışma yaşamına girdiği andan itibaren emek sömürsüne maruz kalmıştır. Bu her alanda mevcut olan baskı, kadın hareketlerini dünyanın her noktasında, farklı alanlarda da olsa yoğun olarak basına taşımıştır. Tüm bu tarihi en iyi açıklayan sözlerden biri ise Andree Michel'e aittir: *"kadınların tarihi her şeyden önce baskı altına alınışlarının ve bunun gizlenişinin tarihidir. Zaten gizlemede baskının parçasıdır. Bu açıdan ne rastlantıdan ne de tarafsız bilimden söz edilebilir. Bu yüzden kadınların tarihiyle ilgili sessizlik, ABD, İngiltere ve kıta Avrupa'sında Feministlerin bu sessizliği kırmak ve her öğrendiğimizle bizleri şaşırtan bir geçmişi araştırmak konusundaki çabalarıyla bozulmaya başladı" der.*⁴⁴⁸ Bu anlatı, basında da kadına yer verilmesi ile kadınların çeşitli konulardaki sorunlarını toplumsal olarak tartışılmaya başlandığının bir göstergesidir.

1850-2016 yıllarını kapsayan ve incelemeye tabi tutulan gazete ve dergilerde, dünya görüşlerinin kadının basındaki temsili konusunu nasıl etkilediğini, yıllar boyunca basın tarafından kullanılan dilin durumunu, kadın hareketi ve kadının siyasal, sosyal, ekonomik anlamda yaşamındaki değişimlere verilen tepkileri ve daha pek çok konuya ilişkin çıkarımda bulunulmasını mümkün kılmıştır. Basın tarihine bakıldığında gazete ve dergilerde genel olarak yer almayan kadının, sonradan sadece moda sayfalarına taşındığı görülmektedir. Buradan hareketle günümüzde dahi kullanılan 'kadının moda, giyim düşkünü olduğu' söyleminin gerek tarih gerek basın tarafından inşa edildiğini belirtmek mümkündür. Kadınların bu tarz sayfaları daha çok okuduğu ataerki aracılığıyla durmadan kanıtlanmaya çalışılsa da arka planda farklı bir retoriğin olduğu, kendini okumak isteyen kadının sadece burada temsil edilmesinin basın tarafından onun moda, magazin sayfalarına yönlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gazete ve dergilerin taranması sonucunda görülmüştür ki basın, kadına yer verirken sergilediği bu inşacı tutumu ile kadınları dar bir çerçevede anlatmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve oradan da günümüze uzanan süreçte kadınlar basında, gazete ve dergilerin sahip oldukları ideolojinin perspektifinden ele alınmıştır. Bu noktada dönemin düşünce akımlarının değişimlere bakışını daha net görmek mümkündür. Öyle ki Şehbal, kadınların giyim tarzındaki değişimi görsellerle

⁴⁴⁸ Andree Michel, **Feminizm**, çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 125.

dergiye taşıyıp toplumun da bu yönde değişimini amaçlarken aynı dönem dergilerinden olan Sebilürreşad, sadece giyim konusunda değil, kadının hayata karışmasından da rahatsızlık duymuş ve bu konu etrafında, kadın hareketine karşı ciddi bir şekilde karşıt propaganda yürütmüştür. Derginin Cumhuriyet dönemi yazıları da bu şekilde olmuştur. Benzer bir durum, literatürde Osmanlı kadın dergileri olarak geçen, Osmanlı basınından iki derginin, Demet ve Kadınlar Dünyası'nda da gözlemlenmiştir. Demet, ulusçuluk vurgusunun yanı sıra kadınlarla ilgili yazılarda 'namus' söylemine sıkça yer verirken; Kadınlar Dünyası'nda kadının 'iffet' adı altında baskılandığı konusu pek çok kez dile getirilmiştir. Dergilerin bakış açılarındaki değişim, kadın ve sanat konusunda yapılan yorumlarda da görülmektedir. Dönemin önemli ayrılık sebeplerinden olan şarkçılık ve garpcılık bu noktada kendini göstermiş, şarkçılık düşüncesini benimseyen yayınlar kadının sanat yapmasını, erkeklerle aynı sahnede olmasını eleştirirken; garpcı düşüncüyü benimseyenler övmüştür. Bu gibi durumlarla dönemin diğer konularında alınan kararlarda da karşılaşmıştır. Örneğin Türk Kadın Yolu Alaturka müzikle ilgili değişimi desteklerken; Sebilürreşad sert bir dille eleştirmiştir.

İdeoloji farklılığı kadının değişen yorumlarla sayfalara taşınmasına sebep olsa da bazı durumlar karşısında dil aynı kalabilmiştir. Bunu gözlemlemek özellikle 1960 sonrasında çıkan Akis adlı dergide mümkün olmuştur. Dergide, 1960 öncesi dönemde cinsiyetlerin toplumsallaştırılmasının sorunlarının kadın üzerindeki olumsuz etkileri tartışılmıştır. 1960 sonrasında da Akis dergisi kadınların cinsiyet ayrımı ve cinsel kimlik üzerine sorun yaşadıklarını belirten yazılarla okuyucularına ulaşmışlardır. 1960-1970 yıllarını kapsayan dönemde, kadınların ahlaki davranışlarının nasıl olması gerektiği üzerine yazılar basında sıkça yer bulmuştur. Basının dili bu konuda eleştirilmiş ve cinsiyetçi söylemler ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde, kadın-siyaset ilişkisini anlatan yazılar genelde ele alınmazken; kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet haberleri sürekli yer almıştır. 1950 ve sonrası dönemde basının kadını olumsuz durumlarla anlattığı gözlemlenmiştir. Kadın ölümleri alt metinde verilirken, kimi basın tarafından hem kadınlara 'uyarıda' bulunulmuş; hem de bu tür olumsuzluklardan yine kendilerini kendilerinin kurtarabileceği yazılarla işaret edilmiştir. Bununla birlikte kadın hareketinin şiddete karşı mücadelesi artış gösterince konunun ele alınış biçimi değişmeye başlamıştır.

Bu meşrulaştırıcı tavrın devam etmesinin yanı sıra özellikle 1980 yılı sonrası basınında kadın hareketinin etkisiyle şiddete karşı farklı sesler yükselmeye, haber dili ile ilgili rahatsızlıklar dillendirilmeye ve kadın hareketinin, kadına yönelik şiddete karşı mücadelesine yer verilmeye başlanmıştır. Kadın hareketinin basın ve kadın temsili konusunda yarattığı değişimler ise bundan ibaret olmamıştır.

Genellikle basın, kadın hareketleri, kadınların yaşamındaki değişimlerini sert bir dille eleştirmiştir. Hem Osmanlı basınında hem Cumhuriyet dönemi basınında bu konuda en sert karşıtlığı sergileyen daha önce de bahsinin geçtiği gibi Sebilürreşad olmuştur. Kadın hareketi, kadınların siyasete katılımı, giyimi ve sanat ile olan ilişkisi dergi tarafından hiçbir zaman kabul görmemiş, hakları için mücadeleye katılan kadınlar, sert ve kötüleyici söylemlere maruz kalmıştır. Öte yandan bu tutumu sergilemeyen, kazanımlardan heyecan duyan gazeteler de alaycı tavır içine girmiştir. Kadınlar için seçme-seçilme hakkını değişik başlıklarla ele alan basın, karikatürler ile kadınların seçme ve seçilme hakkına karşın eril bir tavırla küçümser bir retoriği ortaya koymuşlardır. Basında, kadınların seçme-seçilme hakkının erkekler için bir kayıp olduğu mesajını ileten yazılara ve şiire de yer verilmiştir. Vakit gazetesi de benzer bir şekilde kararı olumlu bir gelişme olarak aktarırken ‘Kadın Nedir?’ anketini o dönem itibariyle yapması, toplum tarafından soru işareti ile karşılanmıştır. Anket, belediye seçimleriyle ilgili süreçte aynı zamanda yeni kazanılan seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınlar tarafından olumlu karşılanmamıştır. Sadece, kadına yönelik bir anketin bir belediye seçimi öncesinde genel bir anket yerine uygulanması kadınlar arasında cinsiyet ayrımcılığı olarak algılanmıştır.

Osmanlı dönemi basınından Cumhuriyet dönemi basınına doğru yapılan incelemenin gösterdiği bir diğer sonuç ise, kadınlara yönelik eşitliği vaat eden değişiklikleri ve bu değişimlerin olumlu sonuçlarının bir kısmının desteklenmiş olmasıdır. Genel olarak gözlemlenen bu tutum, dergiler yoluyla yayın hayatında daha yoğun katılım gösteren kadınların kaleminden anlaşılmaktadır. Öyle ki Osmanlı basını içerisinde incelenen Kadın adlı dergi, Meşrutiyeti sayfasına taşıyıp sonsuz koruyucusu, destekleyicisi olacağını belirtirken Cumhuriyet dönemi yayını olan Türk Kadın Yolu dergisi de aynı tavrı, Cumhuriyete ve kararlarına tam destek vererek sergilemiştir. Öte yandan her dönemin yenilikleri içinde sadece moda ve moda ile ilgili konular basın tarafından kadınlara yönelik olarak ele alınmıştır. Yönetimler

tarafından da kadının giyimi ele alınmış, konuya dair eril söylem tarafından kadına danışılmadan, bazen de kadın düşünülmeden, başka konuların çerçevesinde, kadın üzerinden haberler basın ile verilmiştir. Osmanlı basınında uzunca süre kadınlarla ilgili tek haber konusu olan giyim, Cumhuriyet sonrasında da, kadın giyimi, çalışan kadınların giyim ve makyajlarıyla ilgili konular, kadın giyimine ilişkin yasaklar sürekli basını meşgul eden konular arasındadır. Basın, yasaklamaların yanı sıra yeniliklerin, değişen tarzın aktarılmasında da etkili olmuştur. Özgürlük kazanmaya çalışan kadınlar, yenilikleri de kucaklamış, moda o yüzden basında yer alması ile siyasal bir görünüm kazanmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde yeni giyim algısı oluşturmaya çalışma konusunda bilhassa Kadınlar Dünyası dergisi Müslüman olan sanatçıların fotoğraflarını peçesiz olarak kapak görseli yapması toplumda farkındalık olarak ele alınmıştır. Aynı dönem içerisinde Şehbal ve Mehasin de modanın değişiminde öncü olmaya çalışmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Kadın Yolu, bu misyonla pek çok sayısında giyim tarzının çağ ile aynı ölçüde değişmesi konusunda etkin olmuştur. Görüldüğü gibi giyimle ilgili köklü değişiklik istendiğinde basın aracı konumdadır. Sadece giyim anlayışının değişiminde değil, bir takım siyasal süreçlerde de kadın modası ön planda tutulmuştur. Meşrutiyet dönemi kartpostallarında yer alan kadın figüründen toplumdaki sorunların ele alınışı açısından geniş çaplı hareketler kadın görseliyle simgeleştirilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle seçim dönemlerinde partiler kadınlara seçim kampanyaları ve propagandalarında sıklıkla yer vermiş, basın da bu konunun aktarıcısı olmuştur. Fakat bu durum, her dönem içerisinde eleştiri almış, basın siyasal partilerin kadınları vitrin olarak gördüğünü belirtmiştir.

Osmanlı'dan günümüze basında değişmeden gelen kadın özelindeki diğer bir konu ise "ahlak"tır. Çeşitli dönemlerde, çeşitli gazete ve dergiler aracılığı ile basın bu konuda önemli bir araç olmuştur. Basında, 'ahlaksızlık' olarak nitelendirilen bir durum olduğunda kadın ve erkek aynı tutum içerisinde olsa da yazılanlar kadının suçlu olduğu üzerinedir. Ayrıca 'ahlaklı' toplum yaratma görevi, annelik ile eş tutulan ve kutsallaştırılan kadına verilmiş, metinlerin alt anlamlarından bunu anlamak mümkün olmuştur. Genellikle siyasal alanın kadına yönelik değişikliğinin önceliği bu tür konular olarak belirlenmiştir. Eğitim politikalarında değişim için ele

alınan ilk konu kadın etrafında şekillendirilen ahlaktır. Basın da bu konuyu destekleyen ve bakış açısını bu yönde olduğunu gösteren bir tutum sergilemiştir.

Süreç içinde taranan gazete ve dergilerde kadın hareketinin başlangıcından, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden, bugüne yaşadığı değişim, hareketin evirildiği noktayı göstermektedir. Osmanlı basınında kadının özgürlüğünden ve eşit olması gerektiğinden bahseden yayınlar, ataerki anlayış biçiminde toplumdaki yerini almıştır. Annelik görevi ve namus vurgusu dergi ve gazetelerde her zaman mevcut olmuştur. Bu durum kadın hareketinin öncüsü olan dergilerde de kendini göstermiştir. Amacını kadının ilerlemesi olarak açıklayan Mehasin, kadının alanını sınırlayıp birçok yazıda ataerkiyi pekiştirirken aynı amacı taşıyan Demet, namus ve anneliğin kutsallığı etrafında yayınlar yapmış, toplumun tutumunu bu kavramlar çerçevesinden eleştirmiştir. Dönemin en farklı yayını ise bu açıdan Kadınlar Dünyası dergisi yapmıştır. Ataerki düşüncelerden sıyrılamamış yazıların bulunmasının yanı sıra hak savunuculuğunu yüksek sesle yapan, son derece cesur yazılar yayınlanmıştır. Dergi, aynı zamanda sahada da etkin bir mücadele vermiş, eğitim ve çalışma hakkını her sayıda işlemiştir. Hatta derginin yazarları, kadınlar için üniversitenin açılmasında etkili olmuş, gerek yazılarıyla gerek lobi çalışmalarıyla yetkililere baskı yapmıştır. Fakat diğer yayınlar için durum farklı olmuş, kadın hareketi desteklenmiş olsa da ataerki çizgide kalınmıştır.

Osmanlı kadın hareketinin yoğunlaştığı alan dergiler kadar dernekler de olmuştur. Kadınlar buradaki faaliyetleriyle gazetelerde sık sık yer almıştır. Cumhuriyet ile birlikte basından da anlaşılacağı üzere kadın hareketi, oy hakkı konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Tam bir vatandaş olmak istediklerini, bu nedenle seçme-seçilmenin kendileri için önemini anlatmaya çalışmışlar ve konuyla ilgili yazılar kaleme almışlardır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde kadın hareketinin ilk kez sokak ile buluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Basına yansıyanların neticesi olarak denilebilir ki; seçme-seçilme hakkının kazanılması, mitingler, adaylık süreçlerinde ve seçim sonrasında yapılan konuşmalar sonucunda Cumhuriyetin ilk yılları ile birlikte kadın mücadelesi, mitinglere taşınmıştır. Bu süreç basında da yer almıştır. Öte yandan bu dönem içerisinde de ataerki zihniyetin kadın hareketinde varlığını koruduğu gözlemlenmektedir. Kadın hareketi, ataerki zincirinden 1980 yılı sonrasında yeterince olmasa da kurtulmuştur. 1980 yılı sonrası dönemdeki basın

bunu en iyi şekilde örneklemektedir. 1980-1990 yılları arasındaki kadına dair yazılar hiçbir dayatmanın kabul edilmediği, ataerkinin pekiştirilmediği konuları işaret etmektedir. 1980 sonrası basının kadın hareketlerini ve kadınlar tarafından çıkarılan dergilerden sıkça haber yapmış olması, kadın-siyaset ilişkisindeki gelişme adına istenilen mücadelenin kazanılmaya başlandığını göstermektedir. Bu dönem, sokak eylemlerinin yoğunlaştığı ve talepler hakkında geri adım atılmadığı bir süreç olmuştur. Bunun daha önce de belirtildiği gibi basında temsil konusuna da büyük etkisi olmuştur. Alanlarda şiddete karşı mücadele adına söylemler geliştirilirken, çalışma yaşamındaki ayrımcılık, yasal alandaki haklar üzerine sivil toplum örgütleri ile mücadele verilmeye başlanmıştır.

Bunun yanı sıra Osmanlı'dan günümüze uzanan kadın hareketinde, özellikle son yıllarda akademik çalışmalarla desteklenen kadın çalışmaları ve kadın-siyaset konusu lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimlerinde ele alınmaktadır. Akademik çalışmalar, kadın ve temsil konusunda pek çok değişim adına alternatif sunmaya çalışmaktadır. Özellikle kadın çalışmalarının basında yeterince yer alması ve basın tarafından da desteklenmesi gerekmektedir. Yapılan bilimsel çalışmaların büyük kitlelere duyurulabilmesinde en önemli unsurlardan biri basın olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın ve kadın konusu incelendiğinde, bu çalışmalar ve çabaların çoğunun yer almadığı ortadadır.

Gazeteler ve dergilerde değişik dönemlerdeki ortak nokta, kadının temsil sorunu ile karşılaşmasıdır. Basın, kadının temsil sorununu cinsiyetçi bir ayrımcılıkla ele almakta ve kadın-siyaset ilişkisinde cinsiyetçi bir dil kullanıldığını ortaya koymaktadır. Her ne kadar kadınların çabalarıyla bazı yayınlarda değişim sağlansa da medya ve basın kuruluşları cinsiyet ayrımcılığına yol açabilecek söylemleri kadın-siyaset ilişkisinde de gündeme getirmektedir.

Osmanlıda Ceride-i Havadis, Hakayık-ül Vakayi gibi gazetelerin o günün koşullarında kadının toplumdaki yerini anlatmaları ve siyasal yaşamdaki olayları yabancı basınla karşılaştırmaları oldukça ilginçtir. Cumhuriyet döneminde de sadece kadının toplum içindeki gelişmeleri için yaptığı mücadeleler değil, uluslararası basının da gelişmelere de destek olması önemli bir süreç olarak görülmüştür.

Osmanlıda kendi adları ile yazamayan kadınlar, birçok sorun yanında kadının siyasette yeri olması gerektiğini değişik konularla bağdaştırarak ele almışlardır.

Birinin kızı, eşi, annesi olmaları ile haber içeriğinde tanımlanmışlar ve bu sıfatlarla basındaki yerlerini alabilmişlerdir. Kadının kendi adının yer aldığı yazıların çoğu, ev, moda, çocuk, eğitim-öğretim konuları olmuştur. Cumhuriyet sonrasında, kadınların siyasal yaşama dair düşünceleri çok sık rastlanmayan yazılar olarak basında yer alırken; çok partili dönemin başladığı süreçten 1970’li yılların sonlarına kadar daha çok siyasette yer alan erkeğe olan yakınlığı, akraba olmasıyla haberleştirilmiştir. Bu tutum basında uzun süre devamlılık göstermiştir.

Yapılan gazete ve dergi incelemeleri, cinsiyetçi dilin her konuda olduğu gibi siyasal konularda da istenilen değişiklikleri içermediğini göstermektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadınlar hangi alanda başarılı olursa olsunlar bunlardan çok “toplumun kendilerine yükledikleri görevler” ile basında daha sık yer almaktadırlar. Kadınların toplumda bilinç yükseltme ile eğitim başta olmak üzere kendilerine alanlar açabilmelerinde ve sürekli geliştirebilmelerinde basın ne denli etkin ise; kadın-siyaset ilişkisinde de basının rolünün etkinliği kaçınılmaz bir gerçektir. Basın tarafından kadın hareketlerinin topluma duyurulması, sadece kadın-siyaset ilişkisinde değil; aynı zamanda kadınların toplumsal hak mücadelelerini de desteklemektedir. Kadınlara, “kendi özelinde” yer verilmesi, yaptıklarının toplumla basın aracılığı ile paylaşılması, kadınların bir toplumda ivme kazandıran unsur olarak önemini de vurgulamak anlamını taşımaktadır. Basın, toplumlarda en etkin güçlerden biri olarak kabul gördüğünden; siyasal alanda başarılı kadınların ya da süreç içerisinde siyasetle ilgilenecek olanların, basın tarafından anlatılması ve karar mekanizmalarında işlevselliklerinin toplumla paylaşılması, masa başında yapılması istenenlerin, uygulamalarla da desteklenmesini sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

a. Gazete

Akşam Gazetesi, 27 Haziran 1948

Akşam Gazetesi, 28 Haziran 1948

Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1948

Akşam Gazetesi, 11 Mayıs 1950

Akşam Gazetesi, 17 Mayıs 1950

Akşam Gazetesi, 29 Mayıs 1950

Akşam Gazetesi, 3 Haziran 1950

Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1950

Akşam Gazetesi, 20 Eylül 1952

Akşam Gazetesi, 25 Eylül 1952

Akşam Gazetesi, 5 Ekim 1952

Akşam Gazetesi, 10 Ekim 1952

Akşam Gazetesi, 28 Ekim 1952

Akşam Gazetesi, 31 Ekim 1952

Akşam Gazetesi, 30 Eylül 1954

Barış Gazetesi, 13 Eylül 1980

Barış Gazetesi, 13 Ekim 1980

Barış Gazetesi, 29 Ekim 1980

Barış Gazetesi, 7 Kasım 1980

Barış Gazetesi, 8 Kasım 1980

Ceride-i Havadis Gazetesi, 27 Şevval 1269 (3 Ağustos 1853)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 28 Şevval 1269 (4 Ağustos 1853)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 23 Zilkadde 1269 (28 Ağustos 1853)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 5 Zilhicce 1269 (9 Eylül 1853)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 1 Rebiülahir 1271 (22 Aralık 1854)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 22 Rebiülevvel 1274 (10 Kasım 1857)

Ceride-i Havadis Gazetesi, 8 Zilhicce 1275 (9 Temmuz 1859)

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Teşrinievvel 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Teşrinievvel 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Teşrinievvel 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Nisan 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Nisan 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Birincikanun 1934

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Birincikanun 1934

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Birincikanun 1934

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1935

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Şubat 1935

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1935

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1936

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mayıs 1936

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ağustos 1936

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mayıs 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mayıs 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Haziran 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1950

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Eylül 1950

Hakayik-ül Vakayi Gazetesi, 15 Cemaziyelahir 1287 (13 Ağustos 1870)

Hakayik-ül Vakayi Gazetesi, 7 Receb 1287 (3 Ekim 1870)

Hakayik-ül Vakayi Gazetesi, 21 Receb 1287 (17 Ekim 1870)

Hakayik-ül Vakayi Gazetesi, 25 Receb 1287 (21 Ekim 1870)

Hakayik'ül Vakayi Gazetesi, 5 Receb 1290 (29 Ağustos 1873)

Hürriyet Gazetesi, 28 Mayıs 1960

Hürriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960

Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1960

Hürriyet Gazetesi, 1 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 3 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 4 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 9 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 11 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 25 Haziran 1960

Hürriyet Gazetesi, 2 Temmuz 1960

Hürriyet Gazetesi, 14 Temmuz 1960

Hürriyet Gazetesi, 29 Eylül 1960

Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1960

Hürriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 16 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 27 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 29 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1980

Hürriyet Gazetesi, 6 Ekim 1980

Hürriyet Gazetesi, 26 Ekim 1980

Hürriyet Gazetesi, 7 Kasım 1980

Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 1980

İkdam Gazetesi, 5 Temmuz 1894

İkdam Gazetesi, 11 Ağustos 1894

İkdam Gazetesi, 12 Ağustos 1894

İkdam Gazetesi, 6 Eylül 1894

İkdam Gazetesi, 14 Eylül 1894

İkdam Gazetesi, 17 Eylül 1894

İkdam Gazetesi, 4 Kanunievvel 1894

İkdam Gazetesi, 10 Kanunievvel 1894

İkdam Gazetesi, 15 Kanunievvel 1895

İkdam Gazetesi, 28 Nisan 1896

İkdam Gazetesi, 29 Nisan 1896

İkdam Gazetesi, 14 Haziran 1897

İkdam Gazetesi, 16 Haziran 1897

İkdam Gazetesi, 12 Temmuz 1898

İkdam Gazetesi, 25 Mart 1900

İkdam Gazetesi, 18 Mart 1908

İkdam Gazetesi, 19 Mart 1908

İkdam Gazetesi, 20 Mart 1908

İkdam Gazetesi, 26 Temmuz 1908

İkdam Gazetesi, 10 Ekim 1908

İkdam Gazetesi, 27 Ekim 1908

İkdam Gazetesi, 11 Ağustos 1912

İkdam Gazetesi, 28 Temmuz 1914

İkdam Gazetesi, 30 Temmuz 1914

İkdam Gazetesi, 25 Ekim 1914

İkdam Gazetesi, 7 Şubat 1916

İkdam Gazetesi, 12 Mart 1918

İkdam Gazetesi, 5 Kanunisanı 1922

İkdam Gazetesi, 6 Haziran 1923

İkdam Gazetesi, 7 Haziran 1923

İkdam Gazetesi, 16 Haziran 1923

İkdam Gazetesi, 1 Mayıs 1924

İkdam Gazetesi, 18 Şubat 1926

Milliyet Gazetesi, 23 Kanunuevvel 1934

Milliyet Gazetesi, 8 Nisan 1935

Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960

Milliyet Gazetesi, 14 Haziran 1960

Milliyet Gazetesi, 20 Haziran 1960

Milliyet Gazetesi, 21 Haziran 1960

Milliyet Gazetesi, 7 Temmuz 1960

Milliyet Gazetesi, 10 Temmuz 1960

Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1960

Milliyet Gazetesi, 23 Ağustos 1960

Milliyet Gazetesi, 26 Ağustos 1960

Milliyet Gazetesi, 23 Eylül 1960

Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1960

Milliyet Gazetesi, 15 Kasım 1960

Milliyet Gazetesi, 18 Kasım 1960

Milliyet Gazetesi, 2 Aralık 1960

Milliyet Gazetesi, 26 Aralık 1960

Milliyet Gazetesi, 31 Aralık 1960

Milliyet Gazetesi, 5 Ocak 1961

Milliyet Gazetesi, 13 Eylül 1980

Milliyet Gazetesi, 2 Ekim 1980

Milliyet Gazetesi, 9 Ekim 1980

Milliyet Gazetesi, 25 Kasım 1980

Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1980

Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1980

Milliyet Gazetesi, 19 Aralık 1980

Milliyet Gazetesi, 20 Ocak 1981

Milliyet Gazetesi, 28 Mart 1981

Milliyet Gazetesi, 12 Nisan 1981

Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1981

Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1981

Milliyet Gazetesi, 3 Kasım 1982

Milliyet Gazetesi, 27 Ocak 1990

Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1990

Milliyet Gazetesi, 11 Haziran 1991

Milliyet Gazetesi, 10 Eylül 1991

Milliyet Gazetesi, 16 Eylül 1991

Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 1991

Milliyet Gazetesi, 9 Mart 1993

Milliyet Gazetesi, 19 Şubat 1994

Milliyet Gazetesi, 8 Mart 1994

Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 1995

Milliyet Gazetesi, 24 Ağustos 2002

Milliyet Gazetesi, 26 Şubat 2006

Milliyet Gazetesi, 24 Ekim 2006

Milliyet Gazetesi, 8 Mart 2007

Milliyet Gazetesi, 6 Haziran 2007

Milliyet Gazetesi, 9 Temmuz 2007

Milliyet Gazetesi, 8 Haziran 2015

Takvim-i Vakayi Gazetesi, 4 Şaban 1268 (24 Mayıs 1852)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 28 Rebiülahir 1269 (8 Şubat 1853)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 22 Cemaziyelevvel 1277 (6 Aralık 1860)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 29 Şevval 1280 (7 Nisan 1864)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 24 Zilhicce 1280 (31 Mayıs 1864)

Takvim-i Vekayi Gazetesi Gazetesi, 14 Zilkade 1281 (10 Nisan 1865)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 27 Rebiülahir 1282 (19 Eylül 1865)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 14 Kanunievvel 1283 (26 Aralık 1867)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 22 Muharremülharam 1289 (1 Nisan 1872)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 9 Haziran 1335 (9 Haziran 1919)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 23 Ağustos 1335 (23 Ağustos 1919)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 31 Ağustos 1335 (31 Ağustos 1919)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 23 Eylöl 1335 (23 Eylöl 1919)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 28 Eylöl 1335 (28 Eylöl 1919)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 13 Eylöl 1336 (13 Eylöl 1920)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 3 Şubat 1337 (3 Şubat 1921)

Takvim-i Vekayi Gazetesi, 8 Şubat 1337 (8 Şubat 1921)

Tanin Gazetesi, 31 Kanunisani 1328 (13 Şubat 1913)

Tanin Gazetesi, 17 Temmuz 1910

Tanin Gazetesi, 20 Mart 1912

Tanin Gazetesi, 10 Teşrinievvel 1912

Tanin Gazetesi, 9 Teşrinisani 1912

Tanin Gazetesi, 3 Mart 1913

Tanin Gazetesi, 6 Mart 1913

Tanin Gazetesi, 7 Mart 1913

Tanin Gazetesi, 8 Mart 1913

Tanin Gazetesi, 1 Nisan 1913

Tanin Gazetesi, 15 Şubat 1916

Tanin Gazetesi, 8 Mart 1918

Tanin Gazetesi, 1 Temmuz 1918

Tanin Gazetesi, 26 Teşrinisani 1922

Tanin Gazetesi, 25 Kanunievvel 1922

Tanin Gazetesi, 5 Mart 1923

Tanin Gazetesi, 20 Haziran 1923

Tanin Gazetesi, 25 Teşrinievvel 1923

Tanin, 29 Teşrinievvel 1923

Tanin Gazetesi, 15 Kanunisani 1924

Tanin Gazetesi, 8 Şubat 1925

Ulus Gazetesi, 2 Temmuz 1946

Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1946

Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1946

Ulus, 14 Temmuz 1946

Ulus Gazetesi, 29 Temmuz 1946

Ulus Gazetesi, 26 Ağustos 1946

Ulus Gazetesi, 30 Mayıs 1960

Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1960

Ulus Gazetesi, 11 Haziran 1960

Ulus Gazetesi, 20 Haziran 1960

Vakit Gazetesi, 6 Haziran 1923

Vakit Gazetesi, 16 Haziran 1923

Vakit Gazetesi, 17 Mart 1930

Vakit Gazetesi, 30 Mart 1930

Vakit Gazetesi, 12 Nisan 1930

Vakit Gazetesi, 17 Mart 1934

Vakit Gazetesi, 24 Eylül 1934

Vakit Gazetesi, 5 Teşrinievvel 1934

Vakit Gazetesi, 11 Teşrinievvel 1934

Zaman Gazetesi, 8 Teşrinievvel 1934

Zaman Gazetesi, 17 Teşrinievvel 1934

Zaman Gazetesi, 6 Kanunuevvel 1934

Zaman Gazetesi, 6 Şubat 1935

b. Dergi

Akis, Sayı: 301, 30 Mayıs 1960

Akis, Sayı: 303, 9 Haziran 1960

Akis, Sayı: 305, 23 Haziran 1960

Akis, Sayı: 306, 30 Haziran 1960

Akis, Sayı: 309, 20 Temmuz 1960

Akis, Sayı: 322, 17 Ekim 1960

Akis, Sayı: 326, 31 Ekim 1960

Demet, Sayı: 2, 24 Eylül 1324 (7 Ekim 1908)

Demet, Sayı: 3, 1 Teşrinievvel 1324 (14 Ekim 1908)

Demet, Sayı: 4, 8 Teşrinievvel 1324 (21 Ekim 1908)

Demet, Sayı: 6, 22 Teşrinievvel 1324 (4 Kasım 1908)

Demet, Sayı: 7, 29 Teşrinievvel 1324 (11 Kasım 1908)

Hayat, Sayı: 1, 1 Ocak 1960

Hayat, Sayı: 26, 24 Haziran 1960

Kadın, Sayı: 1, 13 Teşrinievvel 1324 (26 Ekim 1908)

Kadın, Sayı: 2, 20 Teşrinievvel 1324

Kadın, Sayı: 6, 17 Teşrinisani 1324 (30 Kasım 1908)

Kadın, Sayı: 8, 1 Kanun-ı Evvel 1324 (14 Aralık 1908)

Kadın, Sayı: 13, 5 Kanunisani 1325 (18 Ocak 1910)

Kadın, Sayı: 22, 9 Mart 1325 (22 Mart 1909)

Kadın, Sayı: 25, 30 Mart 1325 (12 Nisan 1909)

Kadın, Sayı: 28, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 1, 3 Nisan 1329 (16 Nisan 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 2, 5 Nisan 1329 (18 Nisan 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 9, 12 Nisan 1329 (25 Nisan 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 11, 14 Nisan 1329 (27 Nisan 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 19, 22 Nisan 1329 (5 Mayıs 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 20, 23 Nisan 1329 (6 Mayıs 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 40, 13 Mayıs 1329 (26 Mayıs 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 47, 20 Mayıs 1329 (2 Haziran 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 52, 25 Mayıs 1329 (7 Haziran 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 83, 25 Haziran 1329 (8 Temmuz 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 87, 29 Haziran 1329 (12 Temmuz 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 118, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 120, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913)

Kadınlar Dünyası, Sayı: 168, 6 Nisan 1918

Mehasin, Sayı: 1, Eylül 1324 (Eylül 1908)

Mehasin, Sayı: 2, Teşrinievvel 1324 (Ekim 1908)

Mehasin, Sayı: 3, Teşrinisani 1324 (Kasım 1908)

Mehasin, Sayı: 4, Kânunuevvel 1324 (Aralık 1908)

Mehasin, Sayı: 5, Kânunusani 1324 (Ocak 1909)

Mehasin, Sayı: 7, Mart 1325 (Mart 1909)

Mehasin, Sayı: 8, Temmuz 1325 (Temmuz 1909)

Mehasin, Sayı: 10, Eylül 1325 (Eylül 1909)

Sebilürreşad, Sayı: 267, 10 Teşrinievvel 1329 (23 Ekim 1913)

Sebilürreşad, Sayı: 278, 16 Kanunievvel 1329 (29 Aralık 1913)

Sebilürreşad, Sayı: 282, 23 Kanunievvel 1329 (5 Ocak 1914)

Sebilürreşad, Sayı: 288, 6 Mart 1330 (19 Mart 1914)

Sebilürreşad, Sayı: 356, 18 Ağustos 1332 (31 Ağustos 1916)

Sebilürreşad, Sayı: 423-424, 19 Haziran 1335 (19 Haziran 1919)

Sebilürreşad, Sayı: 485, 25 Haziran 1337 (25 Haziran 1921)

Sebilürreşad, Sayı: 499, 27 Nisan 1338 (27 Nisan 1922)

Sebilürreşad, Sayı: 534-535, 9 Haziran 1339 (9 Haziran 1923),

Sebilürreşad, Sayı: 547-548, 2 Ağustos 1339 (2 Ağustos 1923)

Sebilürreşad, Sayı: 567-568, 11 Teşrinievvel 1339 (11 Ekim 1923)

Sebilürreşad, Sayı: 569-570, 18 Teşrinievvel 1339 (18 Ekim 1923)

Sebilürreşad, Sayı: 575, 15 Teşrinievvel 1339 (15 Ekim 1923)

Sebilürreşad, Sayı: 578, 6 Kanunievvel 1339 (6 Aralık 1923)

Sebilürreşad, Sayı: 586, 31 Kanunisani 1340 (31 Ocak 1924)

Sebilürreşad, Sayı: 594, 27 Mart 1340 (27 Mart 1924)

Sebilürreşad, Sayı: 609, 24 Temmuz 1340 (24 Temmuz 1924)

Sırat-ı Müstakim, Sayı: 9, 7 Teşrinievvel 1324 (20 Ekim 1908)

Sırat-ı Müstakim, Sayı: 10, 14 Teşrinievvel 1324 (27 Ekim 1908)

Sırat-ı Müstakim, Sayı: 11, 23 Teşrinievvel 1324 (5 Kasım 1908)

Sırat-ı Müstakim, Sayı: 95, 17 Haziran 1326 (30 Haziran 1910)

Şehbal, Sayı: 1, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)

Şehbal, Sayı: 2, 15 Mart 1325 (28 Mart 1909)

Şehbal, Sayı: 4, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909)

Şehbal, Sayı: 8, 15 Temmuz 1325 (28 Temmuz 1909)

Şehbal, Sayı: 10, 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909)

Şehbal, Sayı: 19, 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)

Şehbal, Sayı: 39, 1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911)

Şehbal, Sayı: 40, 15 Mayıs 1327 (28 Mayıs 1911)

Şehbal, Sayı: 43, 1 Teşrinievvel 1327 (14 Ekim 1911)

Şehbal, Sayı: 56, 1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912)

Şehbal, Sayı: 59, 15 Ağustos 1328 (28 Ağustos 1912)

Şehbal, Sayı: 64, 1 Teşrinisani 1328 (14 Kasım 1914)

Şehbal, Sayı: 70, 15 Şubat 1328 (28 Şubat 1913)

Şehbal, Sayı: 75, 1 Mayıs 1329 (14 Mayıs 1913)

Şehbal, Sayı: 80, 1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913)

Şehbal, Sayı: 84, 15 Teşrinievvel 1329 (28 Ekim 1913)

Şehbal, Sayı: 87, 1 Kanun-ı Evvel 1329 (14 Aralık 1913)

Şehbal, Sayı: 99, 15 Haziran 1330 (28 Haziran 1914)

Türk Kadın Yolu, Sayı: 1, 16 Temmuz 1341 (16 Temmuz 1925)

Türk Kadın Yolu, Sayı: 3, 30 Temmuz 1341

Türk Kadın Yolu, Sayı: 5, 13 Ağustos 1341 (13 Ağustos 1925)

Türk Kadın Yolu, Sayı: 9, 6 Teşrinievvel 1341 (30 Temmuz 1925)

Türk Kadın Yolu, Sayı: 14, 1 Şubat 1926

Türk Kadın Yolu, Sayı: 21, 15 Teşrinievvel 1926

Türk Kadın Yolu, Sayı: 22, 1 Teşrinisani 1926

Türk Kadın Yolu, Sayı: 24, 15 Kanunievvel 1926

Türk Kadın Yolu, Sayı: 28, 15 Mart 1927

Türk Kadın Yolu, Sayı: 29, 1 Haziran 1927

Türk Kadın Yolu, Sayı: 30, 1 Ağustos 1927

II. Kitap

Akşin, Sina (Ed.). **Yakınçağ Türkiye Tarihi**, Milliyet Kitaplığı, C. 1, İstanbul, 2003.

Çakır, Serpil. **Osmanlı Kadın Hareketi**, 3. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.

Kurnaz, Şefika. **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, 2. Baskı, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Kutlu, Sacit. **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Michel, Andree. **Feminizm**, çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Üste, Rabia Bahar. **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Kadınlar ve Siyasetin Paradoksları Çözümler ve Öneriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2016.

III. Makale

Baskın, Bahar. "II. Meşrutiyet'te Kadının Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 32, Mart 2008, ss. 89-123.

Duman, Olcay Özkaya. "Yüzüncü Yılında Darülelhan'dan Konservatuara Müzik Eğitimi ve Cumhuriyet Dönemi Modernleşme ile Müzikinin Millileşme Meselesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 61, Güz 2017, ss. 111-143.

Fehime Nüzhet. "muhterem hanım efendiler", **Darülfünun Konferans Salonunda Kadınlarımızın İhtimaları**, Tanin Matbaası, İstanbul, 1329, ss. 99-111.

Gökçimen, Semra. “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı: 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, ss. 5-59.

Gümüş, Musa. “Anayasal Meşrûfî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı’nın Tam Metin İncelemesi”, **Bilig**, Sayı: 47, 2008, s. 215-240.

IV. Tez

Dulum, Sibel. **Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006.

Öztürk, Onur. **Demokrat Parti Dönemi Basın Gazetesi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Yılmaz, Ahmet. **1930 Belediye Seçimlerine Katılma Haklarının Tanınması Sürecinde Kamuoyunda Kadın Algısı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011.

V. Nizamname

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi, Sivas, 1335.

Darülmualimin ve Darülmualimat Mezunları Cemiyeti Nizamnamesi, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1340.

VI. İnternet Kaynakçası

Akpınar, Hakan ve Kemal Aslan. “Çiller: Yedi ceddime yetecek param vardı”, **Hürriyet**, 2 Eylül 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-yedi-ceddime-yetecek-param-vardi-39262459>, (04.06.2017).

Akpınar, Hakan, Erdoğan Tokatlı, ve Mustafa Sarıipek. “Çiller: Belge getirin, iki elimi keseyim”, **Hürriyet**, 11 Eylül 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-belge-getirin-iki-elimi-keseyim-39263806>, (04.06.2017).

Altaylı, Fatih. “Çiçek değil, hak verin!”, **Hürriyet**, 10 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/fatih-altayli-cicek-degil-hak-verin-39139029>, (04.06.2017).

Çetik, Arzu ve Hüsnü Altındış. “Herkesi kucaklıyorum”, **Hürriyet**, 31 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/herkesi-kucakliyorum-11326773>, (05.07.2017).

Sarıkaya, Muharrem. “Çiller'in sağ kolu da gitti”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/cillerin-sag-kolu-da-gitti-39254239>, (04.06.2017).

------. “Akşener, Ürkek ve Çelişkilerle Dolu”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksener-urkek-ve-celiskilerle-dolu-39254310>, (04.06.2017).

Şenyüz, Selçuk. “Türbansız AKP’liler Ata’nın huzurunda”, **Hürriyet**, 9 Mart 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/turbansiz-akp-liler-ata-nin-huzurunda-132444>, (05.06.2017).

Taner, Burcu. “2010’dan umutluyuz”, **Hürriyet**, 2 Ocak 2010, <http://www.hurriyet.com.tr/2010-dan-umutluyuz-13362268>, (05.06.2017).

Uyanık, Necip ve Latif Sansür, “Aydın’a kadın damgası”, **Hürriyet**, 30 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/aydina-kadin-damgasi-11319836>, (05.06.2017).

“Çiller: Havza da afet bölgesi”, **Hürriyet**, 26 Mayıs 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/ciller-havza-da-afet-bolgesi-39020673>, (04.06.2017).

“Çiller’e, Chantal dersi”, **Hürriyet**, 2 Mayıs 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/cillere-chantal-dersi-39016813>, (04.06.2017).

“Söylemez’den Çiller’e: Grubu serbest bırak”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/soylemezden-cillere-grubu-serbest-birak-39254243>, (04.06.2017).

“Akşener’in basın toplantısı telaşı”, **Hürriyet**, 8 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksenerin-basin-toplantisi-telasi-39254141>, (04.06.2017).

“Akşener’in cezai ehliyeti yok”, **Hürriyet**, 9 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/aksenerin-cezai-ehliyeti-yok-39254234>, (04.06.2017).

“Meclis’te 23 kadın”, **Hürriyet**, 20 Nisan 1999, <http://www.hurriyet.com.tr/mecliste-23-kadin-39074660>, (04.06.2017).

“Ev kadını tiyatrosu”, **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/ev-kadini-tiyatrosu-39138867>, (04.06.2017).

“Mor Çatı’ya günde 10 başvuru”, **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/mor-catiya-gunde-10-basvuru-39138861>, (04.06.2017).

“Diyarbakırlı Hanımağa Ascot’ta”, **Hürriyet**, 23 Haziran 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/diyarbakirli-hanimaga-ascotta-39163292>, (04.06.2017).

“Yıldız Teknik’in yüzde 46’sı kadın”, **Hürriyet**, 9 Mart 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/yildiz-teknikin-yuzde-46si-kadin-39138868>, (04.06.2017).

“26 kadın Meclis’te”, **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/26-kadin-mecliste-107573>, (05.06.2017).

“CHP’den 12 kadın vekil”, **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/chpden-12-kadin-vekil-107534>, (05.06.2017).

“Kadın milletvekili sayısı iki arttı!”, **Hürriyet**, 4 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-milletvekili-sayisi-iki-artti-107597>, (05.06.2017).

“Gaziantep’ten ilk kadın milletvekili”, **Hürriyet**, 8 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gaziantepten-ilk-kadin-milletvekili-108449>, (05.06.2017).

“20 yılın en büyük gösterisi geliyor”, **Hürriyet**, 2 Ocak 2010, <http://www.hurriyet.com.tr/20-yilin-en-buyuk-gosterisi-geliyor-13362205>, (05.06.2017).

“Kadın vekil sayısı çok az”, **Hürriyet**, 9 Kasım 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-vekil-sayisi-cok-az-38429023>, (05.06.2017).

“Seçmenin uyarısını dikkate alın artık gerçek gündeme dönün”, **Hürriyet**, 31 Mart 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/secmenin-uyarisini-dikkate-alin-artik-gercek-gundeme-donun-11326832>, (05.06.2017).

“Meclis’e girmek için bıyık şart mı?”, **Habertürk**, 17 Mart 2007, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/17729-meclise-girmek-icin-biyik-sart-mi>, (06.06.2017).

“Özgeçmişî milletvekili yaptı”, **Habertürk**, 31 Temmuz 2007, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/30613-ozgecmisi-milletvekili-yapti>, (06.06.2017).

“Yeni Meclis’in yeni güzelleri”, **Habertürk**, 30 Temmuz 2007, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/30509-yeni-meclisin-yeni-guzelleri>, (06.06.2017).

“İşyerinde taciz arttı”, **Habertürk**, 5 Eylül 2008, <http://www.haberturk.com/polemik/haber/95685-isyerinde-taciz-artti>, (06.06.2017).

“İşyerinde tacize yasal önlem”, **Habertürk**, 15 Aralık 2008, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/114701-isyerinde-tacize-yasal-onlem>, (06.06.2017).

“Tünelin adı değişmemeli!”, **Habertürk**, 22 Aralık 2006, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/10066-tunelin-adi-degismemeli>, (06.06.2017).

“İpek puşi'yi dünyaya satacaklar”, **Habertürk**, 13 Aralık 2008, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/114397-ipek-pusiyi-dunyaya-satacaklar>, (06.06.2017).

“Hükümet kurulmasını bekliyoruz”, **Habertürk**, 20 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1093307-hukümet-kurulmasini-bekliyoruz>, (07.06.2017).

“Evde Çocuk Bakımı Projesi”, **Habertürk**, 29 Eylül 2015, <http://www.haberturk.com/saglik/haber/1133965-evde-cocuk-bakimi-projesi>, (07.06.2017).

“Yargıtay'dan evlenen kadınlara kıdem tazminatı uyarısı”, **Habertürk**, 31 Ekim 2016, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1317615-yargitaydan-evlenen-kadinlara-kidem-tazminatı-uyarisi>, (07.06.2017).

“Kadın istihdamı artıyor”, **Habertürk**, 29 Aralık 2011, <http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/701288-kadin-istihdami-artiyor>, (07.06.2017).

“Kadınlar “cam tavanları” kıracak!”, **Habertürk**, 30 Ekim 2012, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/789604-kadinlar-cam-tavanlari-kiracak>, (07.06.2017).

“Fatma Gaye Güler ve Tuba Hezer 26 yaşında milletvekili oldular”, **Habertürk**, 8 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1088489-fatma-gaye-guler-26-yasinda-milletvekili-oldu>, (07.06.2017).

“Kızlarını cinayete kurban veren annelerle gitti”, **Habertürk**, 21 Haziran 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1093571-kizlarini-cinayete-kurban-veren-annelerle-gitti>, (07.06.2017).

“İŞTE YENİ KABİNE”, **Habertürk**, 2 Mayıs 2009, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/144230-iste-yeni-kabine>, (06.06.2017).

“Böyle karşılandı!”, **Habertürk**, 29 Ağustos 2011, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/664465-boyle-karsilandi-galeri>, (07.06.2017).

“Kadına yönelik şiddeti protesto ettiler”, **Habertürk**, 26 Kasım 2013, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/897738-kadina-yonelik-siddeti-protesto-ettiler>, (07.06.2017).

“Türkiye’de bin 483 erkek, 31 bin kız çocuğu evlendi”, **Habertürk**, 15 Temmuz 2016, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/1266892-turkiyede-bin-483-erkek-31-bin-kiz-cocugu-evlendi>, (07.06.2017).

“2014’te 294 kadın, erkek şiddeti kurbanı oldu ve 2015’i göremedi”, **Habertürk**, 31 Aralık 2014, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/1025465-2014te-294-kadin-erkek-siddeti-kurbani-oldu-ve-2015i-goremedi>, (07.06.2017).

“En genç kadın milletvekili oldu”, **Milliyet**, 8 Haziran 2015,
[http://www.milliyet.com.tr/en-genc-kadin-milletvekili-
oldu/siyaset/detay/2071028/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/en-genc-kadin-milletvekili-
oldu/siyaset/detay/2071028/default.htm), (12.06.2017).

